T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

"KÜLTÜR"ÜN VE "İLETİŞİM"İN METİNSELLİĞİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA: YAŞAR KEMAL ROMANLARINDA KÜLTÜRLERARASI İLETİŞİM

GÜLİSTAN ELMACIOĞLU
2502160097

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. SEVİMECE KARADOĞAN DORUK

İSTANBUL-2021

ÖZ

"KÜLTÜR"ÜN VE "İLETİŞİM"İN METİNSELLİĞİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA: YAŞAR KEMAL ROMANLARINDA KÜLTÜRLERARASI İLETİŞİM

GÜLİSTAN ELMACIOĞLU

Dil, iletişim, kültür ve metin kavramlarının birbirleriyle olan ilişkisi, sosyokültürel bağlamda edebi metinler aracılığıyla ele alınmıştır. Edebi metinler yazılı dil kurulan iletişim formları/araçları olarak kabul edilmekte ve bu sayede dil/edebi metin, kültürün yaşatılmasını, sürdürülmesini ve aktarılmasını sağlamaktadır. Kültürlerarası iletişim disiplininin "iletişim kültürdür, kültür de iletişimdir" savı ile metin temelli kültürel çalışmaların, sosyal/kültürel yapıyı ve ilişkileri dönüştürebilme etkisi olabilecek kültürel anlatı formlarını -metinleri- araştırma, sorgulama ve anlama olanağı sunması, her iki disiplinin kuram ve yöntemlerinden yararlanmayı olanaklı kılmıştır. Yaşar Kemal romanlarında -Kimsecik Üçlemesi ve Bir Ada Hikâyesi Dörtlemesi- kültürel farka dayalı dil/iletişim, Raymond Williams'ın "duygu yapısı" kavramından hareket edilerek sosyokültürel bağlamda analiz edilmiştir. Bu kavram temelinde romanlarda yer alan Anadolu coğrafyasının altkültürleri arasında kurulan iletişime, bütün yaşam tarzının -kültürün- şekillendirdiği kolektif deneyimlenme biçimlerinin bağlamsal olarak nasıl yansıdığı ve iletişimi ne şekilde etkilediği/engellediği araştırılmıştır. Araştırmada, edebi çalışmalardan kültürel çalışmalara uzanan bir yöntem olan metinsel analiz, kültürlerarası iletişim araştırma yaklaşımlarından yorumlayıcı yaklaşım ve yorumlayıcı kültürlerarası araştırmanın en iyi örneği olarak kabul edilen iletişim etnografisi yöntemi birlikte kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, kültürlerarası iletişim engelleri olarak kavramsallaşan ve bu çalışmanın analiz temaları olan stereotipler, önyargılar, etnomerkezcilik ve ayrımcılık, edebi metin anlatısının ve roman karakterlerinin konuşmaları/diyaloglarının analiz edilmesiyle ortaya çıkarılmıştır. Kültürel farka dayalı kurulan diyaloglarda, dil/iletişimin sosyokültürel bağlam ve bu bağlamın tecrübe edilmesini anlatan duygu yapısından etkilendiği ve dili/iletişimi dönüşüme uğrattığı sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada ayrıca,

kültürlerarası iletişim engellerinin bertaraf edilmesi adına bir aydın ve yazar olarak Yaşar Kemal'in ve romanlarının, duygu yapısının ve dolayısıyla kolektif tecrübelerin olumlu yönde değişimi/dönüşümü noktasında, kültürlerarasında "yeni bir dil/iletişim"i hangi değerlerle ve nasıl yarattığı sorgulanarak açıklanmıştır.

Anahtar Kelime: Dil, iletişim, kültür, metin, kültürlerarası iletişim, kültürel çalışmalar, duygu yapısı, iletişim etnografisi.

ABSTRACT

A RESEARCH ON THE TEXTUALITY OF “CULTURE” AND “COMMUNICATION”: INTERCULTURAL COMMUNICATION IN YAŞAR KEMAL’S NOVELS

GÜLİSTAN ELMACIOĞLU

The relationship between the concepts of language, communication, culture and text is discussed in the sociocultural context through literary texts. Literary texts are accepted as communication forms/tools established with written language, and in this way, language/literary text ensures the survival, maintenance and transmission of culture.. The intercultural communication discipline's argument that "communication is culture, and culture is communication" has made it possible to benefit from the theories and methods of both disciplines, as text-based cultural studies offer the opportunity to research, question and understand cultural narrative forms -texts- that can have the effect of transforming the social/cultural structure and relations. Language/communication based on cultural difference in Yaşar Kemal's novels -Kimsecik Trilogy and Bir Ada Hikayesi Quartet- has been analyzed in a sociocultural context based on Raymond Williams' concept of "structure of feeling On the basis of this concept, it has been researched how the forms of collective experience shaped by the whole lifestyle -culture- are reflected in the context of the communication established between the subcultures of the Anatolian geography in the novels and how they affect/prevent communication. In the research, textual analysis, which is a method extending from literary studies to cultural studies, interpretive approach from intercultural communication research approaches, and ethnography of communication method, which is accepted as the best example of interpretive intercultural research, were used together. As a result of the research, stereotypes, prejudices, ethnocentrism and discrimination, which are conceptualized as barriers to intercultural communication and are the analysis themes of this study, were revealed by analyzing the narrative of the literary text and the conversations/dialogues of the novel characters. In the dialogues based on cultural difference, it has been concluded that language/communication is affected by the sociocultural context and the structure of

feeling that describes the experience of this context transforms language/communication. In the study, it is also explained by questioning how and with which values Yaşar Kemal, as an intellectual and a writer and his novels, created a "new language/communication" between cultures at the point of positive change/transformation of structure of feeling and therefore collective experiences in order to eliminate barriers to intercultural communication.

Keywords: Language, communication, culture, text, intercultural communication, cultural studies, structure of feeling, ethnography of communication.

ÖNSÖZ

Lisansüstü eğitimi tamamlamış olmanın hem mutluluk hem de hüzün dolu hislerini bir arada deneyimliyorum. Yaşar Kemal'i, sanatını ve okurlarına armağan ettiği eserlerini iletişim ve kültür açısından ele alma fikri, lisans ve yüksek lisans eğitimimden edindiklerimi doktora tez çalışmasında bir araya getirme isteğimin bir sonucuydu. Kendisine ve edebiyatına çok şey borçlıı olduğumuzu düşündüğüm Kemal'in hayatta olmaması ise, satır aralarına kendisiyle görüşerek eklemek istediklerimi yarım bıraktı. Miras bıraktığı eserleri ve fikirleri bana çok şey kattı ve öğretti; bu çalışma ona bir saygı atfı olarak da okunabilir.

Tez konusuna karar verdiğimde, saygıdeğer tez danışmanım Prof. Dr. Sevimece KARADOĞAN DORUK'un kapısını çalarak böyle bir çalışma yapmak istediğimi söylediğimde, kendisinin güler yüzüyle karşılaşmamı unutamam. Sayın hocamla bu çalışmayı yürütmeyi, kendisinin fikir ve görüşlerinden faydalanmayı çok istemiştim. Çalışmanın her aşamasında destekleyici, anlayışlı ve yol gösterici yaklaşımı için kendisine sonsuz minnettarım. Kendisinin öğrencisi olmaktan onur duyuyorum. Ayrıca tez izleme komitemde yer alan Doç. Dr. Veli POLAT ve Prof. Dr. R. Gülay ÖZTÜRK hocalarım da tez hazırlama sürecinde değerli fikirlerini her zaman paylaşarak, çalışmada tıkandığım hususlarda yoluma ışık tuttular. Kendilerine de sonsuz teşekkürlerimi sunmak isterim.

Ve son olarak, hayatımı anlamlı kılan ailem ve dostlarıma teşekkür etmek istiyorum. Tez hazırlama sürecindeki zorlukları onların varlığıyla aşabildim. Bütün hayatını bizleri okutabilmek için kendisini bize adayan canım annem başta olmak üzere; bütün kardeşlerime ve hayatımı tamamlayan, köklü ve sarsılmaz bağlar kurduğum dostlarım, Aysel ve Dilhan'a, Mehmet, Umur, İrem, Ceren ve Şafak'a varlıkları ve yaşamımı yaşanılır kıldıkları için müteşekkirim. Son olarak, 2019'da kendisine heyecanla anlattığım tez konumu dinleyen fakat aynı yıl kaybettiğim, babamın yokluğunu hiçbir zaman hissettirmemiş olan canım dayım Mustafa ALTUNDAL'a bu tez çalışmamı ithaf etmek istiyorum…

İSTANBUL, 2021

GÜLİSTAN ELMACIOĞLU

İÇİNDEKİLER

ÖZ ..... **i**

ABSTRACT ..... **iii**

ÖNSÖZ ..... **v**

TABLOLAR LİSTESİ ..... **x**

GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM
KÜLTÜRLERARASI İLETİŞİM: TEMEL KAVRAMLAR, TANIMLAR, KURAMLAR ve TARİHSEL GELİŞİM

1.1.Kültür, İletişim ve Metinsellik Üzerine Disiplinlerarası Bir Çerçeve… **7**

1.2.Kültürlerarası İletişimin Temel Taşları: Kültür ve İletişim İlişkisine Genel Bir Bakış…… **16**

1.3.Kültürlerarası İletişim: Tanımlamalar ve Tarihsel Arka Plan…… **20**

1.4. Kültürlerarası İletişim Kuramları: Kültürel Değer Yöneliminde Farklı Yaklaşımlar **24**

1.4.1.Edward T. Hall'un Yüksek ve Düşük Bağlamlı Kültür Ayrımı 25

1.4.2. Geert Hofstede ve Kültürel Boyutlar 26

1.4.3. Florence Kluckhohn ve Fred Strodtbeck'in Değer Yönelimleri Teorisi 28

1.4.4. Shalom H. Schwartz ve Kültürel Değer Teorisi 29

1.5. Kültürlerarası İletişimi Etkileyen/Engelleyen Faktörler 30

1.5.1. Stereotipleştirme 32

1.5.2. Önyargı 33

1.5.3. Etnomerkezcilik 34

1.5.4. Ayrımcılık 35

1.6. Dili, Kültürü ve İletişimi Araştırmanın Metodolojisi: İletişim Etnografisi ve Yorumlayıcı Yaklaşım 36

1.7. Kültürlerarası İletişim Alanında Ulusal Araştırmalar 45

İKİNCİ BÖLÜM

KÜLTÜREL ÇALIŞMALAR VE EDEBİYAT

2.1. Kültürel Çalışmalar: Metin Olarak "Kültür"ün ve "İletişim"in Araştırılması 48

2.2. Raymond Williams, Edebi Metinler ve "Duygu Yapısı" Kavramı 53

2.3. Edebiyat ve Kültür 58

2.4. Edebiyat ve İletişim 60

2.5. Altkültür Kavramı 64

2.5.1. Ulusal Altkültür Araştırmaları 67

2.6.Edebiyatı, Kültürü ve İletişimi Yaşar Kemal Özelinde Anlamak: Eserlerinin ve Yaşamının Temel Yapı Taşları 68

2.6.1. Yaşar Kemal'in Edebi Kişiliği ve Eserleri 73

2.6.2. Yaşar Kemal'in Ödülleri ve Uluslararası Tanınırlığı 81

2.6.3 Yaşar Kemal ve Eserleri Üzerine Yapılan Ulusal Tez Çalışmaları 83

2.7. Kültürel Çalışmalar, Edebiyat ve Altkültür Araştırmaları ... 84

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YAŞAR KEMAL ROMANLARINDA KÜLTÜRLERARASI İLETİŞİM: İLETİŞİM ETNOGRAFİSİ YÖNTEMİ İLE KÜLTÜREL FARKA DAYALI İLETİŞİMİN ÇÖZÜMLENMESİ

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YAŞAR KEMAL ROMANLARINDA KÜLTÜRLERARASI İLETİŞİM: İLETİŞİM ETNOGRAFİSİ YÖNTEMİ İLE KÜLTÜREL FARKA DAYALI İLETİŞİMİN ÇÖZÜMLENMESİ

3.1.Araştırmanın Konusu 87

3.2. Araştırmanın Amacı 88

3.4. Araştırmanın Kuramsal Çerçevesi 89

3.5. Araştırmanın Yöntemi..... 94

3.6. Araştırmanın Evren ve Örneklemi 96

3.3. Araştırmanın Önemi..... 96

3.7. Araştırmanın Sınırlılıkları 98

3.8.Kimsecik Üçlemesi Romanları Hakkında Genel Sunuş ve Özet 99

3.8.1. Kimsecik I-Yağmurcuk Kuşu Romanı Analizi 102

3.8.2.Kimsecik II- Kale Kapısı Romanı Analizi 110

3.8.3 Kimsecik III- Kanın Sesi Romanı Analizi 114

3.9. Bir Ada Hikayesi Dörtlemesi Romanları Hakkında Genel Sunuş ve Özet 119

3.9.1. Bir Ada Hikayesi I- Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana Romanı Analizi 124

3.9.2. Bir Ada Hikayesi II- Karıncanın Su İçtiği Romanı Analizi 134

3.9.3. Bir Ada Hikayesi III- Tanyeri Horozları Romanı Analizi 143

3.9.4. Bir Ada Hikayesi IV- Çıplak Deniz Çıplak Ada Romanı Analizi 148

SONUÇ 151

KAYNAKÇA 163

ÖZGEÇMİŞ 186

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Yağmurcuk Kuşu Romanı, s.56-57 Çözümlemesi 105
Tablo 2: Yağmurcuk Kuşu Romanı, s.100 Çözümlemesi..... 107
Tablo 3: Yağmurcuk Kuşu Romanı, s.304 Çözümlemesi..... 109
Tablo 4: Kale Kapısı Romanı, s.126-127 Çözümlemesi..... 112
Tablo 5: Kale Kapısı Romanı, s.425 Çözümlemesi 114
Tablo 6: Kanın Sesi Romanı, s. 242 Çözümlemesi..... 116
Tablo 7: Kanın Sesi Romanı, s.297 Çözümlemesi..... 118
Tablo 8: Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana Romanı s.63 Çözümlemesi..... 128
Tablo 9: Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana Romanı s. 254-255 Çözümlemesi .. 133
Tablo 10: Karıncanın Su İçtiği Romanı, s. 163,164,165,167 Çözümlemesi..... 139
Tablo 11: Karıncanın Su İçtiği Romanı, s.202, 214 ve 215 Çözümlemesi..... 142
Tablo 12: Tanyeri Horozları Romanı, s.43-44 Çözümlemesi..... 145

GİRİŞ

"'Kültür'ün ve 'İletişim'in Metinselliği Üzerine Bir Araştırma: Yaşar Kemal Romanlarında Kültürlerarası İletişim" başlığını taşıyan bu tez çalışmasında dil, iletişim, kültür ve metin kavramlarının ilişkisi sosyo-kültürel bağlamda incelenmiş ve kültürel farka dayalı dil ve iletişim engelleri – stereotipler (kalıp yargılar), önyargılar, etnomerkezci ve ayrımcı dilsel ifadeler- araştırılmıştır. Dil, iletişimin en temel aracıdır. Kültürün yaşatılması, sürdürülmesi ve aktarılması için iletişime ihtiyaç duyulmaktadır. Edebi metinler, yazılı dille kurulan iletişim formları olarak düşünülmekte ve bu şekilde dil ve dilin kurduğu iletişim sayesinde kültürün hafızası ve hazinesi niteliğini kazanmaktadır. Dil, bu tez çalışmasında edebi metinleri, iletişim araçları/formları olarak kuran sosyal ve kültürel bir inşa olarak kabul edilmektedir (Lehtonen, 2000; Kaplan, 2003).

20. yüzyıl Türk Edebiyatı'nın Nazım Hikmet'ten sonra uluslararası tanınırlığa sahip ikinci büyük yazarı Yaşar Kemal'in romanlarında kültürlerarası iletişim çalışılmış olup; örnekleme dahil edilen edebi metinler ve bu metinlerde farklı kültürlerden gelen karakterlerin konuşmaları ve sözleri nitel veri olarak irdelenmektedir. Bu tez çalışmasının odak noktasını dil, kültür ve iletişim kavramları ile bu kavramlar arasındaki bağlantı ve ilişkiler sayesinde açığa çıkan kültürel bağlam oluşturmaktadır. Edebiyatın hem kültürel eserler veren bir sanat dalı hem de bu eserlerle, üretildiği topluma ait bir kültürel bellek olması sayesinde, edebi metinler kültürel ve kültürlerarası çalışmalarla yapılacak analiz ve incelemeler için veri sağlayan önemli kaynaklar konumundadır. Edebi metinleri kültürel birer nesne kabul eden ve kültürel bellek ile olan ilişkisi bağlamında ele alan bu çalışma, edebiyatın dil ile oluşturduğu iletişim durumlarını ve biçimlerini incelemeyi amaçlamıştır (Aytaç'tan akt. Güçlü: 2008:51-54). Edebi metinlerde yer alan kültürlerarası iletişim, metin analiziyle yorumlanmış ve iletişim etnografisiyle çözümlenmiştir.

Tez üç bölümden oluşmaktadır. Her bölüm bu tez çalışmasının kavramsal, kuramsal ve yöntemsel araştırma metodolojisini kuran başlıklardan oluşmaktadır. Birinci bölüm, kültürlerarası iletişim, ikinci bölüm kültürel çalışmalar ve edebiyat, üçüncü ve son bölüm ise araştırmanın analizinin yapıldığı ve konu, amaç, önem, örneklem, yöntem ve sınırlılıklara değinildiği bölümdür. Bu tez çalışması

kültürlerarası iletişimin alt çalışma alanlarından birisi olan iletişim engelleri kavram dörtlüsünü- stereotipleri, önyargıları, etnomerkezci ve ayrımcı dilsel ifadeleri/iletişimi- analiz temaları olarak belirlemiştir. Ayrıca kültürlerarası iletişim araştırmaları yaklaşımlarından -işlevselci, yorumlayıcı ve eleştirel- yorumlayıcı perspektif tercih edilmiştir. Bu yaklaşımın sav ve argümanları, "yorumlayıcı kültürlerarası araştırmaların en iyi örneği" kabul edilen iletişim etnografisi yöntemi ile eklektik olarak kullanılmıştır. Yorumlayıcı yaklaşım sav ve argümanları ve iletişim etnografisi çözümleme modeli, kültürel çalışmalar ekolünün kurucu isimlerinden Raymond Williams'ın geliştirmiş olduğu *duygu yapısı* kavramının işaret ettiği bütünsel yaşam biçimlerinin -kültürün- şekillendirdiği kolektif deneyimlenme biçimlerinin dile ve iletişime yansımaları ile ele alınarak bağlamsal olarak irdelenmiştir.

Araştırmada, kültürlerarası iletişim kuram, kavram ve epistemolojisinden, kültürel çalışmaların dil ve edebiyat araştırmalarından esinlenerek geliştirilen metin kavramı ve dolayısıyla kültürel çalışmaların metin temelli araştırmalarını edebi metin odaklı yürütmüş olan, metni verili tarihsel koşullar ve sosyal belirleyenleri içinde sorgulayan Williams'ın duygu yapısı kavramından yararlanılmıştır. Buradan hareketle tez çalışmasının birinci bölümünde disiplinlerarası kurulmuş araştırma modelinin kuramsal ve yöntemsel çerçevesi, kültür ve iletişim ilişkisi, kültürler arası iletişimin kavram, tanım, kuram ve tarihsel gelişimi, disiplinin alt çalışma alanlarından kültürlerarası iletişim engelleri; dili, iletişimi ve kültürü metin bazlı çalışabilmek için yararlanılan kültürlerarası iletişim araştırmalarından yorumlayıcı yaklaşım ve temelleri sosyolingüistik ve antropolojide atılmış olan iletişim etnografisi yöntemi anlatılmıştır. Bölüm sonunda ise, kültürlerarası iletişim alanında yazılan ulusal tez, kitap ve makaleler verilmiş ve bu tez araştırmasının onlardan ayrılan yönleri ve özgün değeri aktarılmıştır (Bkz. Birinci Bölüm).

Tezin ikinci bölümü kültürel çalışmalar, edebiyat ve Yaşar Kemal'e odaklanmıştır. Araştırmanın disiplinlerarası ikinci ayağını oluşturan ve kültürel çalışmaların edebiyatla olan bağını kuran metin/metinsellik kavramı, duygu yapısı kavramı, altkültür kavramı, edebiyatın hem kültür hem de iletişimle olan ilişkisi, Yaşar Kemal, eserleri, edebi kişiliği, ödülleri ve kültürlerarası iletişim/diyalog ve kültürler hakkındaki görüş ve fikirlerinin yaşamında ve eserlerindeki izdüşümü anlatılmıştır.

Bölüm sonunda kültürel çalışmalar, edebiyat ve altkültür odaklı araştırmalara değinilmiştir. Bu araştırma kapsamında Anadolu coğrafyasında yaşamış veya yaşamaya devam eden altkültürlerin kültürel farka dayalı dil ve iletişimleri, iletişim engelleri bağlamında çalışıldığı için ayrıca ulusal altkültür araştırmaları da taranmış ve aktarılmıştır. Bu tez çalışmasının onlardan ayrılan farkları belirtilerek, alan yazına ne açıdan katkı sunacağı belirtilmiştir (Bkz. İkinci Bölüm).

Tezin üçüncü ve son bölümünde araştırmanın konu, amaç, önem, örneklem, yöntem ve sınırlılıkları anlatılmış ve Yaşar Kemal'in *Kimsecik Üçlemesi; Yağmurcuk Kuşu (1980); Kale Kapısı (1985); Kanın Sesi (1991) ve Bir Ada Hikayesi dörtlemesi; Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana (1997); Karıncanın Su İçtiği (2002); Tanyeri Horozları (2002); Çıplak Deniz Çıplak Ada (2012)* romanlarında metinde anlatılan *duygu yapısı* içinde sosyo-kültürel bağlamın değişimi ve dönüşümü ile şekillenen kolektif deneyimlerimizin dile ve iletişime nasıl yansıdığı yorumlayıcı yaklaşım ve iletişim etnografisi çözümleme modeli ile analiz edilmiştir (Bkz. Üçüncü Bölüm).

Dilin edebi metinleri kurması ve edebi metinlerin iletişim formu/aracı olarak kabulü, dil ve metinde kültür analizinin, metinde yer alan iletişimsel durumlar/olaylar üzerinden yapılmasını ve kültürel belleğe yerleşen dilsel/iletişimsel kalıpların tarihsel-politik kırılma noktalarından hareketle ortaya çıkarılmasını sağlamaktadır. Kültürel farka dayalı iletişim biçimi olan kültürlerarası iletişim, bireylerin dil ve iletişim ile müzakere ederek paylaştığı anlamlar bütünü olan kültürün farklı olması durumunda, anlamlandırma pratikleri ve algılamaların değişeceğini ifade eden bir disiplindir. Kültürel olarak farklı ard yöreye sahip insanların kurdukları iletişim kültürlerarası iletişim olarak tanımlanmaktadır. İletişim ve sosyalleşme süreçlerinde yaşam boyu devam eden kültürlenme süreci, kültürel kodlar ve kültürün yapı taşları olan değerler, normlar, gelenekler, inançlar ve tutumların öğrenilmesi ve içselleştirilmesini anlatmaktadır. Kültür algıyı ve iletişimi etkilemektedir; her birey ait olduğu kültürün penceresinden dünyaya bakmaktadır. Farklı kültürlerin farklı anlam inşaları, birbirleriyle kurmuş oldukları iletişimde bazı engeller yaratabilmektedir; bunun nedeni her kültürün kendi sembol sistemleri, inanç yapıları, değer yargıları, düşünce ve fikir dünyaları olmasıdır. (Blommaert, 1999:22; Samovar ve Porter 2004'ten akt. Patel, Li ve Sooknanan, 2011:16-19). Kültürlerin birbirlerini tanımamalarından kaynaklı ya da birbirleri hakkındaki yanlış/eksik bilgilerinin sebep olduğu iletişim engelleri ortaya

çıktığında bu eksik/yanlış bilginin yerini stereotipler ve önyargılar almaktadır (Hurn ve Tomalin, 2013:14; Liu, Volcic ve Gallois, 2015:95-96).

Kültürel farka dayalı kurulan iletişimin *duygu yapı*larına bağlı olarak değişen ve dönüşen durumu, Raymond Williams (1921-1988) tarafından "kültürün kalbi" metaforuyla tanımlanan edebiyat ve yazarlar aracılığıyla incelenebilmektedir. Bu araştırmada Yaşar Kemal romanlarında Anadolu coğrafyasında yaşamış veya yaşamaya devam eden altkültürlerin diyalog ve iletişim durumları, metnin aktardığı tarihsel dönemin ve sosyo-kültürel bağlamın sirayet ettiği ve kolektif olarak deneyimlenme biçimlerini anlatan duygu yapısı kavramından yararlanılarak analiz edilmiştir (Williams, 1961; Lecercle, 2014:681-684). Duygu yapısı kavramı belli bir tarihsel an'da yaşanılan ve tecrübe edilen kültürel yapıyı bütünsel bir yaşam tarzını içine alacak şekilde kapsamaktadır. Bütünsel yaşam tarzı olarak tarif edilen kültür tanımlaması ve bu kültürün deneyimlenme biçimini anlatan duygu yapısı kavramı metnin aktardığı ya da üretildiği verili tarihsel koşullar ve toplumsal süreçlerden bağımsız değildir, tam olarak bu yaşama biçimlerine -kültüre- içkindir. Bu nedenle belirli bir duygu yapısının, kültürel üretim alanı içinde yaratılan edebi metinler içinde izi sürülebilmektedir. Çünkü bu yapı, bütünsel olarak inşa edilen ve kültürün bütün unsurlarına ve pratiklerine gönderme yapan soyut, somut, zihinsel, düşünsel ve hissi üretimlerin ayrı ayrı olarak değil birbirleriyle ilişki içinde ve aynı bütünlükte tecrübe edildiklerini işaret etmektedir. Yapı gibi sabit ve değişmesi zor bir terimi/kavramı, geçişken-esnek ve sınırları belirsiz duygu kavramıyla bir araya getiren Williams, bu kavramla, kültürü oluşturan bütün unsurların şekillendirdiği deneyimlerimizi edebi metinler aracılığıyla da yaşayabileceğimizi anlatmaktadır. Edebi metinler de bir dönemin hâkim ya da baskın konumdaki değerlerinin ve toplumsal uzlaşmazlıklarının tecrübe edildiği duygu yapıları içinde üretilmektedir. Yazarlar, bu duygu yapısını deneyimleyen özneler olarak, duygu yapılarının tasvir ettiği dönemsel ruhu ya da bağlamı eserleriyle anlatmaya çalışmaktadır (Williams, 1961:84-88; Walton, 2008:125-134; Hall, 2019:51).

Yaşar Kemal (1926-2015) de bu yazarlardan birisidir. Onun eserleri "evrensel hümanizm"in sesidir. Edebi metinlerde kültürü ve kültürlerin iletişim durumlarını analiz etmek için Yaşar Kemal'in seçilme nedeni çok çeşitlidir. İlk olarak Yaşar Kemal edebiyata çocuklukta sözlü edebiyat ile başladığını anlatmaktadır. Sözlü edebiyat

içinde yer alan ve yerel dili yansıtan destanları, halk hikayelerini, ağıtları ve şiirleri köy köy dolaşarak dinlediği halk ozanları ve aşıklar aracılığıyla derlemiştir. Bu onun yerel dile ve kültürlerin bıraktığı bu mirasa hâkim olmasının yolunu açmıştır. Yaşar Kemal ayrıca röportaj gazeteciliği yaptığı yıllarda bütün Anadolu'yu gezdiğini ve her kültürü yerinde gözlemlediğini ve tanıdığını belirtmektedir. Edebiyata sözlü edebiyatla başlayan yazarın, gazetecilik yaptıktan sonra tanıdığı kültürel grupları ve onların hikayelerine olan tanıklığını eserlerinde yeniden kurguladığı görülmektedir. Yerel dili, gözlemlerini ve tanıklığını kendi edebi dili ve üslubuyla buluşturan yazar evrenselliği yakalamıştır. Edebi kişiliğini ve uluslararası ününü yerel dile ve kültüre bağlayan Kemal, Anadolu'yu ve Akdeniz'i kültürlerin beşiği ve uygarlıkların dölyatağı olarak tanımlamaktadır. Onun kültürler konusundaki görüşü, kültürlerin çeşitliliği ve zenginliğini "dünya binbir çiçekli bir kültür bahçesi"dir benzetmesiyle anlaşılır olmaktadır. Yazara göre her kültür biriciktir, kendine özgüdür, yaşatılmalı ve korunmalıdır, yok sayılan ve yok edilen her bir kültür, bahçedeki bir kokudan ya da renkten mahrum olmaktır (Kemal, 2020a ve 2020b).

Kültürlerarası iletişim araştırmalarının yaklaşımlarından olan yorumlayıcı yaklaşım ve yorumlayıcı kültürlerarası araştırmaların en iyi örneği iletişim etnografisi çözümleme yöntemi (Martin, Nakayama ve Carbaugh, 2012:24), analiz temaları olan stereotipleri, önyargıları ayrımcı ve etnomerkezci dilsel ifadeleri Yaşar Kemal romanlarında ortaya çıkarmak için araştırmanın yöntembilimini oluşturmuştur. Yorumlayıcı yaklaşımın araştırma savları bu çalışma için uygun zemini sağlamaktadır. Bu yaklaşıma göre dil, iletişim ve kültürel farklılıklar belli bir bağlamda incelenmelidir. Yaklaşımın merkezinde anlam ve bağlam yer almaktadır. Araştırmacıya önemli bir yer atfedilen bu yaklaşımda sosyal gerçeklik ve bilgi dil ile inşa edilmekte ve araştırmacı tarafından yorumlanarak açığa çıkarılmaktadır (Martin ve Nakayama, 2010:59; akt. Sarı, 2004:24). Dilin ve iletişimin kültüre ve topluma dair özel bir bilgiyi içerdiği ve bu bilginin iletişim etnografisi yöntemiyle ortaya çıkarılabileceği savunulmaktadır. İletişim etnografisinin temelleri toplum dilbilimi ve antropolojide atılmıştır ve dilin gramer ve yapısalcı gelişiminin ötesinde, toplumsal ve kültürel bir inşa olarak analizi amaçlanmıştır. Kültür analizi için dile ve iletişime ayrıcalık tanıyan bu yöntem ile iletişimin antropolojisi çalışılabilmektedir. Bir dili bağlamı içinde anlamak ve konuşabilmek, o dilin sadece gramerini değil, o dilin sosyal

ve kültürel anlamını bilmeyi sağlayan iletişimsel yetkinliğini gerektirmektedir. 1962'de Dell Hymes ve John Gumperz tarafından geliştirilen iletişim etnografisi çözümleme modeli vasıtasıyla dil ve iletişimin analizi yapılabilmekte ve bir kültür ya da toplum hakkında sosyal ilişki ve pratikler, roller ve kişilikler, değer ve inançlar araştırılabilmektedir (Hymes, 1954:1-3; Croucher, 2015:135-136). Başka bir deyişle, dilin gramatik ve dilbilimsel çözümlemelerinin ötesinde, dilin iletişimsel yetkinliği sağlayan sosyal ve kültürel anlamı sorgulanmaktadır.

Dilin toplumsal ve kültürel kullanımına odaklanan ve Yaşar Kemal metinlerinde kültürel farka dayalı iletişimde ortaya çıkan anlamı, sosyokültürel bağlamı içinde ele alan bu tez çalışmasında aşağıdaki soruların yanıtları aranmıştır:

1-Kültürlerarası iletişim sosyo-kültürel bağlamdan ve bu bağlamın kolektif deneyimlenme biçimini anlatan duygu yapısından nasıl etkilenmektedir?

2- Duygu yapısının değişimi/dönüşümü kültürel farka dayalı dil ve iletişime ne şekilde yansımaktadır?

3-Kültürlerarası iletişim engelleri olan stereotipler (kalıp yargılar), önyargılar, etnomerkezcilik ve ayrımcılık Yaşar Kemal metinlerinde ve anlatısında kültürel anlamı nasıl inşa etmiştir ve bu anlam hangi ifadeler ve söylemle aktarılmıştır?

4-Genel olarak sanat, özel olarak Yaşar Kemal, Anadolu'da yaşayan/yaşamış olan altkültürlerin kurduğu diyaloglarda iletişim engellerinin aşılması adına anlatısını hangi değerler temelinde kurmuştur; kültürlerarasında "yeni bir dil"i inşa etmenin olanakları ve yolları neler olmuştur, metinde anlatılan toplumsal/tarihsel/kültürel dönemin duygu yapısı, kültürlerin kolektif tecrübelerine nasıl yansımıştır?

5- "Kültür" ve "iletişim"in metinsel analizi/çözümlemesi, sosyo-kültürel bağlamı, tarihi, toplumu, sosyal süreçleri, ilişkileri ve farklı kültürlerin algılama ve anlamlandırma pratiklerini sorgulamak ve araştırmak için işlevsel midir; metinler, belli tarihsel an'ların "duygu yapısını" deneyimlememize ve bu yapının kültürlerarasındaki engelleri ortadan kaldırmak için dönüşümüne aracılık edebilir mi?

BİRİNCİ BÖLÜM
KÜLTÜRLERARASI İLETİŞİM: TEMEL KAVRAMLAR, TANIMLAR, KURAMLAR ve TARİHSEL GELİŞİM

1.1.Kültür, İletişim ve Metinsellik Üzerine Disiplinlerarası Bir Çerçeve

Dil, iletişimin en temel aracıdır. Dil, yazılı, konuşmaya dayalı, basılı, elektronik ve dijital formlarda üretilmiş metinler vasıtasıyla iletişimi sağlayan bir araçtır. İletişimi sağlamak için sembollerin ve işaretlerin kullanılmasını gerektiren bir yapı olarak dil, sadece konuşma ya da yazılı formdan ibaret değildir. Resimler ve müziğe kadar geniş bir spektrumda düşünülen iletişim sistemlerini oluşturan dil aracılığıyla, söze dayalı veya sözsüz olmak üzere ya da görsel veya işitsel olarak ikili sınıflandırmalarla anlamın inşa edildiği metinler üretilmektedir. Söze dayalı metinler yazıya ya da konuşmaya dayanırken; sözsüz metinler, müzik ve resim olarak ikiye ayrılmıştır. Benzer bir sınıflandırma şu şekilde de yapılabilmektedir; işitsel metinler, konuşma ve müzik iken, görsel metinler yazı ve resim olarak da düşünülebilir. Kelimeler, resim ve müzik, kendi başlarına birer iletişim aracı değildir. Başlıca sembol formları olan kelimeler, resim ve müzik, iletişim araçları olan kitapları, fotoğrafları ve ses kayıtları vb. olan iletişim araçlarını meydana getirirler (Lehtonen, 2000:48-49). Buradan hareketle bu çalışmada Yaşar Kemal'in romanları, yazılı dille üretilmiş metinler olarak ele alınmakta ve bu metinlerde inşa edilen sosyo-kültürel anlamı okuyucuya aktaran birer iletişim aracı olarak düşünülmektedir.

Metinler anlamların üretildiği yapılardır. Anlam, kültür, semboller, sembol sistemleri, metinler, bağlamlar ve metinle bağlantı kuranların ilişkileri ile inşa edilmektedir. Kültürün anlamlı doğası ve metinselliği üzerine sosyal bilimlerin özellikle edebiyat, iletişim ve kültürel çalışmalar disiplinleri araştırmalar yapmaktadır (Lehtonen, 2000:2-3). Bir kitap, televizyon programı, reklam, film, dergi, kıyafet, giyim eşyaları, el yapımı eserler, edebiyat, güzel sanatlar, gezi belgeleri, tarihi ve politik belgeler vb. pek çok yapı, içinden anlamın yorumlanarak çıkarılabileceği birer metin olarak düşünülmektedir. Kendimizi ve ötekini tanımladığımız bu metinlerle, onlarla olan ilişkilerimiz araştırılabilmektedir (Vanderstoep & Johnston, 2009:202; Holliday, 2016:24). Metinsel analiz, kültürel çalışmalarda, medya ve kitle iletişim

araştırmalarında, sosyolojide, felsefede ve terimin bu alanlarda kullanılmasını sağlayan edebiyat çalışmalarında başvurulan bir yöntemdir (Türkoğlu, 2004:183). Metin çözümlemesi ya da metinsel analiz olarak adlandırılan yöntem, araştırmacıya, nitel veri sağlayacağını düşündüğü metinlerde, farklı kültür ve alt kültürlere mensup üyelerin dünyayı nasıl anlamlandırdıklarını anlamak adına yol gösterici bir çerçeve sağlamaktadır. Farklı kültürlerin farklı anlam üretme pratiklerinin olduğu ve onların gerçekliği kendi kültürel perspektiflerinden yorumladıkları kabulünden hareketle metin çözümlemesi, üç şekilde kültürel pratik ve anlamlara yaklaşmaktadır: İlki, bir kültürün gerçekliği betimlemede tek doğru olarak kendini tanımlamasını öngören realist yaklaşımdır. İkincisi, bütün kültürlerin aslında benzer yapılara sahip olduğunu söyleyen ve kültürlerin biricikliğini reddeden yapısalcı yaklaşımdır. Son olarak da her kültürün dünyayı farklı olarak anlamlandırdığı ve gerçekliği farklı olarak deneyimlediğini öne süren post-yapısalcı yaklaşımdır (McKee, 2003:1-9). Post-yapısal analiz, metinde verilen anlamların geniş bir tanımını yapmaktadır. Dile özel bir önem ve dikkat atfetmektedir. Bu yaklaşıma göre, metinsel analizle konuşma çözümlemesinden ziyade sosyal ilişkiler ve toplumsal pratikler sorgulanmaktadır (Given, 2008: 668). Bu yöntem ile metinleri kuran yapılar ve metinlerin içeriği incelenmektedir. Metinlerin toplumsal, kültürel, tarihsel ve ideolojik bağlamlar aracılığıyla yorumlanması ve metinler üzerine yapılabilecek muhtemel yorumların ise metinde yer alan kodlar ve geleneklerden hareketle ve bahsi geçen bağlamlar unutulmadan yapılması gerektiği ve bu nedenle metinlerin çok anlamlılığa sahip bir yapıyı oluşturdukları ifade edilmektedir (Given, 2008:865). Metin çözümlemesinde anlamın dil ve semboller aracılığıyla nasıl oluştuğu araştırmacının yorumlaması neticesinde elde edilmektedir. Anlam, metin çözümlemesinin merkezinde yer almaktadır. Metindeki anlam inşası, konuşmacıların niyetlerinden, izler kitlenin ya da okuyucunun tepkilerinden ve metnin üretildiği ya da tecrübe edildiği tarihsel ve toplumsal bağlamdan yola çıkılarak incelenmekte ve yorumlanmaktadır. Metin analizi 3 ayrı perspektiften yapılabilmektedir: Retoriksel, eleştirel ve söylem. Retoriksel yaklaşım, ikna ve etkiye odaklanmakta ve metinlerin insanları etkileyen anlamlar taşıdığını savunmaktadır. Pornografi, şiddet filmleri, reklamlar, cinsiyet ve etnik stereotiplerin yer aldığı metinlerin insanların davranış ve tutumlarını değiştirebileceğine inanılmaktadır. Kültürün burada metinler aracılığıyla

deneyimlendiği iddiası vardır. Eleştirel yaklaşımda, metinler, bir mücadele alanı olarak görülür. Popüler kültür metinleri- filmler, tv programları, müzik vb.-iktidarı elinde bulunduranın mesajlarını vermektedir. Aleni ve örtük baskılar, ötekileştirme ve ayrımcılık, metinler aracılığıyla sürdürülmektedir. Söylem yaklaşımı ise, belli bir kültürü, sosyal grubu ya da olayı anlamak adına metinleri anlatı ve konuşma çözümlemesi olarak iki şekilde analiz etmekte ve iletişim vasıtasıyla anlamların üretildiğini varsaymaktadır (Vanderstoep & Johnston, 2009:201-202). Bu tez çalışması edebi metinlerin sosyo-kültürel bağlamda yorumlanarak, farklı kültürlerden gelen insanların iletişim durumlarını inceleme konusu etmesi nedeniyle hem kültürel çalışmalar alanından hem de kültürerarası iletişim disiplininden beslenmektedir. Her iki disiplinin çalışma alanları ve yöntemleri bazı noktalarda örtüşmektedir. Kültürel çalışmaların bir dizi farklı metinden (edebi, film, televizyon programı reklam, dergi vs.) hareketle farklı kültürlerin gündelik yaşam pratiklerine ve kültürel ürünleri nasıl deneyimledikleri ve anlamı nasıl kurduklarına olan ilgisinden ve kültürlerarası iletişim disiplininin farklı kültürlerin kendi kültürel evrenlerinde içselleştirmiş oldukları anlamlandırma pratikleriyle iletişime geçtikleri varsayımından hareketle, bu tez çalışmasının esin kaynağı olmuşlardır.

Kültürel çalışmalar, bir yanda sağ kanat yönetsel araştırmaların yer aldığı işlevselci pozitivist paradigma ile sol kanat geleneksel Marksist ekonomi-politik yaklaşımla Frankfurt Okulu'nun kitle toplumu eleştirilerini kapsayan araştırmalar arasında; hümanist, yapısalcı ve Yeni Sol Marksist akademisyenlere üçüncü bir yol açmıştır (Hall 1980 ve 1982'den akt. Saukko, 2003:13). Hümanist grup işçi sınıfı kültürü gibi bireylerin yaratıcı potansiyel taşıyan yaşam deneyimlerine odaklanırken; yapısalcı grup düşünme biçimlerimizi şekillendiren popüler kültür metinlerinin dilbilimsel kalıplarını araştırmıştır. Yeni Sol ise yaşam deneyimleri ile daha geniş sosyal, siyasal ve ekonomik çevre arasındaki bağlamları incelemiştir. Kısacası kültürel çalışmalar, günlük yaşama sızan ve bireyin politik ve yaratıcı potansiyelinin kültürel ideolojilerle nasıl sınırlandırıldığını anlamaya çalışmıştır. Bu bakış açısıyla medya izler kitlelerine, alt kültürlere ve işçi sınıfı kültürüne eğilmişlerdir (Saukko, 2003:13). Kültürel çalışmalar, toplumsal ve ekonomik yapıların, dil ve kültür bağlamı olmaksızın betimlenemeyeceği ve sınıf, ırk ve cinsiyet eşitsizliklerinin de kültürel pratikler aracılığıyla nasıl pekiştirildiği üzerinde durmaktadır (Saukko, 2003:22).

"Dile ve kültüre yönelen iletişim araştırmalarının kurumsallaştığı" İngiliz Kültürel Çalışmaları, insan davranışını, gündelik yaşamda tecrübe edilen durumlar aracılığıyla anlamaya ve açıklamaya çalışmıştır (Özüdoğru, 2014:263-264). Araştırma konusu insan ve insana dair pratikler olan sosyal bilimlerin pek çok alanında olduğu gibi kültürel çalışmalar alanında da en çok kullanılan nitel araştırma yöntemleri "etnografik araştırma, olgubilim, kuram oluşturma, durum çalışması, eleştirel söylem çözümlemesi, yorumlayıcı çözümleme, göstergebilim ve eylem araştırması" olmuş ve bu yöntemler kullanılarak, insanların deneyim ve davranışları, toplumsal yaşam içinde kurduğu ilişkiler ve gündelik yaşam pratikleri incelenmiştir (Özüdoğru, 2014:265; Kartarı, 2017:214).

Thomas Wilson'ın sembolik etkileşimcilik ve etnometodoloji temelleri üzerinde geliştirdiği yorumsamacı paradigma, bireyin sosyal etkileşimlerini, ondan beklenen roller ve yönelimleri ile kendi içinde bir süreç olarak anlamaya çalışır. Bu süreci oluşturan öznel eylemler ve ilişkiler ayrı ayrı değerlendirilmekte ve sosyokültürel bağlamla birlikte bir bütün olarak betimlenmektedir (akt. Kartarı, 2017:210-214). İnsanı, ait olduğu kültürü ve ilişkilerini betimleyebilmek için gösterilen bütün bilimsel çabalar da "etnografi" olarak tanımlanmaktadır (Kartarı, 2017:217). Hem kültürel çalışmalar hem de kültürlerarası iletişim araştırmalarının merkezi kategorisi olan kültürü anlamanın ve dinamiklerini analiz etmenin başlıca yöntemi olan etnografi, bir kültürü betimlemenin çalışmasıdır; iletişim değiş tokuşlarının ve etkileşimlerin kültür tarafından nasıl etkilendiğinin araştırılmasıdır (Bruce, 2001:133; Daymon, 2010:129). Farklı kültürler arasındaki iletişimin bağlamsal analizinin yapılması amaçlandığı için, metinsel çözümleme vasıtasıyla elde edilen nitel veriler, etnografinin dilbilimsel yaklaşımla buluşturulduğu "iletişim etnografisi" yöntemiyle ve kültürlerarası iletişimde Judith Martin ve Thomas Nakayama (2000)'nın üç farklı sosyal bilim yaklaşımı olarak ortaya koymuş oldukları -işlevselci, yorumlayıcı, eleştirel sınıflandırma- yorumlayıcı perspektiften hareket edilerek analiz edilmiştir. Yorumlayıcı yaklaşım, "iletişim bağlamını anlamayı öne çıkarmaktadır" (akt. Sarı, 2004:23). Antropoloji ve sosyolinguistikte temellenen bu yaklaşımda, kültürün iletişimle yaratıldığı ve sürdürüldüğü savunusu vardır. "Kültür, iletişim ve kültürel farlılıklar belli bir bağlamda" incelenmektedir (akt. Sarı, 2004:24). Yorumlayıcı araştırma felsefi ve metodolojik olarak sosyal gerçekliği kavramada araştırmacıya bir

çerçeve sunmaktadır. Epistemolojik olarak sosyal bilimlerde, antropoloji, sosyoloji, iletişim, kültürel çalışmalar, eğitim gibi pek çok bilim alanında kullanılmaktadır. Yorumlayıcı yaklaşımda anlamanın yorumlamadan ayrılamayacağı savunusu vardır (Given, 2008:464.) Yorumlayıcı paradigmada gerçeklik, bağımsız olarak yoktur; araştırmacının açıkladığı, betimlediği veya araştırma raporuna dönüştürdüğü şeydir. Gerçeklik, iletişim, etkileşim ve pratikler aracılığıyla oluşturulur. "Bilgi, dil ve etkileşim vasıtasıyla sosyal olarak inşa edilir ve gerçeklik toplumun kültürel ve ideolojik kategorileri ile bilinebilir" (Tracy, 2012:40-41). İnsani pratiğin ölçülen bir gerçeklik olmadığı; okunabilen, yorumlanabilen ve yapıbozuma uğratılarak incelebilen bir metin olduğu savunulur. Bu metinleri anlayabilmek için ise, kültürel ve tarihsel bağlam hesaba katılmalıdır (Tracy, 2012:42). Yaşar Kemal romanlarında kültürlerarası iletişimin bağlamsal analizi için, kullanılan dile ve bu dille kurulan kültürel farklılığa bakmak, iletişim etnografisi ve yorumlayıcı yaklaşımın kullanılmasını zorunlu kılmaktadır. Yorumlayıcı yaklaşımı besleyen iki disiplinden - antropoloji ve sosyolinguistik-antropolojinin kullandığı temel yöntem etnografinin toplumdilbilimiyle sentezlenmesi de iletişim etnografisini oluşturmaktadır (Sarı, 2004).

Etnografide, iletişim biçimlerinin sosyopolitik bağlamı nasıl belirleyebildiği ve aynı zaman da sosyopolitik bağlamdan nasıl etkilendiği üzerine dikkat çekilmektedir (Saville ve Troike, 2003:8). Bu hususta geliştirilen iletişim etnografisi "toplumların, toplulukların, grupların veya kültürlerin inanış, davranış, değer kalıplarını kendine özgü biçimleri ile anlamaya ve yorumlamaya yönelir." (Hammersley ve Atkinson 1983'ten akt. Özüdoğru, 2014:265). İletişim etnografisi, özel olandan geneli keşfetmeye çalışmaktadır. Yerel katılımcıların perspektifinden olayları ve durumları anlamayı amaç edinmektedir. Amacı, farklı toplumlardaki iletişimsel eylemi sınırlayan ya da onu yönlendiren gelenekleri ortaya çıkarmaktır. Kültürlerarası iletişimin doğası ve iletişimde yaşanan çelişkilerin nedenleri araştırılmaktadır. Toplumsal oluşumların ve kültürel pratiklerin dile ne şekilde yansıdığına bakılmaktadır. Dilin kullanımı ile toplumsal olanın ifadesi, oluşumu ve devamlılığı ele alınmaktadır (Saville ve Troike, 2003:141).

II. Dünya Savaşı yıllarından itibaren antropologlar, sosyologlar, psikologlar ve dilbilimciler kendi alanlarındaki araştırmalarında merkezi konuma sahip iki yapının

“dil ve kültür” olduğu hususunda hemfikir olmuşlardır. İletişim etnografisinin bu alanlardaki araştırmalara temel sağlayabilecek bir çatı yöntem olabileceği düşünülmüştür. Temelinde etnografik fakat amaç olarak iletişimselliği sorgulayan araştırmaların, bu yöntemle yürütülebileceği ifade edilmiştir. Bir bütün olarak iletişimsel alışkanlıkların ve geleneklerin bir topluluk bağlamında ele alındığı bir yaklaşımdır. Dilin kültürel ve toplumsal kullanımı betimlenmektedir. “Kültürel değer ve inançlar, sosyal konular ve biçimler, roller ve kişilikler, tarih ve topluluk ekolojisi, iletişimsel durumlarla ilintisi bağlamında analiz edilmektedir.” (Hymes, 1964:1-3). İletişim etnografları, iletişimsel eylemleri sadece işaret sistemleri olarak düşünmezler; daha geniş bir bağlamda incelerler. Anlamın oluşumunda iletişim işlevlerinin ve toplumsal bağlamın rolüne odaklanırlar. Dilin sadece bir iletişim aracı olarak ele alınması yerine, insanın deneyimini aktaran işlevine odaklanırlar. Toplumsal, politik ve ahlaki olanın iletişim ile bağlantısına bakılır. Notice Conklin, “kültürün etnografik betimlenmesi ve iletişim sistemlerinin ve farklılıkların ortaya çıkarılması için kültürel olarak tanımlanmış durumların detaylı analizinin yapılması gerektiğini söylemektedir” (akt. Hymes, 1964).

Etnografi belli bir zamanda ve bağlamda belirli bir grup insanın kültürel ve toplumsal pratiklerinde saklı olan anlamların keşfini sağlamaktadır. 20. yüzyılın başında kültürel antropologlar ilkel olarak görülen egzotik Anglo-Amerikan kültürleri araştırmak için bu kültürlerin yaşadıkları yerlerde saha çalışmaları yapmışlardır. Branislaw Malinowski I. Dünya Savaşı süresince Trobriand Adaları’nda yerel dili ve kültürel pratikleri araştırmak için bu halkla birlikte yaşamıştır. İncelediği kültür hakkında etnografiler kaleme almıştır (Malinowski 1922’den akt. Jackson, 2016:240-241). Daha çok uzakta olanı araştıran antropologların etnografik araştırmaları dönüşüme uğramıştır. Erken dönem Malinowski’nin araştırmalarının akabininde ilgi ve odak artık yakında olan “sıradan”, “günlük” yaşamlara yüzünü dönmüş ve bu yaşamlarda tecrübe edilen kültürel pratikler araştırılmaya başlanmıştır. “Kentsel etnografi” yaygınlaşmıştır. Bir mahallede ya da bölgedeki altkültürler araştırılmaya başlanmıştır. Geleneksel etnografi daha çok yabancı olanı bilinir kılmaya çalışırken; daha modern etnografik araştırmaların aşina olunan kültürleri spesifik/özgün/özel kılmaya çalıştığı görülmektedir (Jackson, 2016:241).

Etnografi, kültürlerarası iletişimden sosyolojiye, psikolojiden eğitime, kültürel çalışmalardan hukuka, coğrafyadan sağlığa, etnik ve cinsiyet araştırmalarından ticarete kadar pek çok disiplinin kullandığı bir yöntem olmuştur. Bu alanlara ek olarak sosyolinguistikte Dell Hymes ve John Gumperz "iletişim etnografisi"ni, dil ve kültür bağlantısının bağlamsal olarak daha iyi anlaşılması için geliştirmişlerdir. Kültürün analizi ve betimlenmesi olan etnografiyi, dilin analizi ve betimlenmesi olan dilbilimle birlikte düşünerek, iletişim etnografisini tasarlamışlardır. Dell Hymes, dil ve kültür arasında ilişkilerin bu sentez yöntemle açığa çıkarılabileceğini söylemektedir. Hymes, Noam Chomsky'nin metodolojisini dilden, iletişim davranışı ve dil bağlamına doğru genişletmiştir. Dilbilimi antropoloji ile kaynaştıran ve dil aracılığı ile kültürün çalışılmasını sağlayan ve Amerikan Antropolojisini dilbilim ile buluşturan Franz Boas'ın da katkıları sayesinde, dilbilim antropolojide kaybettiği otoritesini yeniden kazanmaya başlamıştır. Antropoloji ile dilbilimi bir araya getiren iletişim etnografisi, dilin yapısal çözümlenişinin ötesinde, toplumsal ve kültürel bağlamda dilin kullanımında paylaşılan inanç ve değerlerin anlamına odaklanmıştır. Hymes'a göre dilin araştırılması ile dilbilimsel öbekler/kodlar sorgulanmakta ve böylelikle dilin toplumsalı inşa etmedeki rolü araştırılmaktadır (Keating, 2001:285). İletişim etnografisinin kökenleri, Amerikan antropolojisinin yanında Roman Jacobson ve Prag Dilbilim Okulu'na uzanmaktadır. Okul, şiirsel temalarla semantik ilişkinin nasıl yaratılabileceği gibi konular ile biçim ve içerik arasında anlam odaklı araştırmalar yürütmüştür. Okulun kurucularından Jacobson'ın dilin duygusal, bilişsel, poetik, ilişkisel, göndergesel ve dil ötesi işlevlerine tekabül eden altı öğeli modeli konuşmanın etnografisi tekniğine yaklaşmaktadır. Dilbilimci ve edebiyat kuramcısı Roman Jacobson'ın bir iletişim eyleminde yer aldığını söylediği altı öğeden –gönderici, alıcı, bildiri, iletici, kod ve bağlam- bağlam unsuru, Hymes ve Gumperz'in geliştirdiği iletişim etnografisinin etnografiyi ve dilbilimi sentezleyen, dilin toplumsal ortamda betimlenmesini anlatan, dilin sosyo-kültürel bağlamıyla benzerlik göstermektedir (Moran, 2013:180; Hanks 1996'dan akt. Keating, 2001:286-290). İletişim etnografisi, dil ve kültür arasındaki ilişkinin analiziyle, "kimliğin, sosyal tabakalaşmanın, etnisitenin, ideolojinin, çokdilliliğin, dil ediminin, iktidar ilişkilerinin, estetiğin, çatışmanın, temsiliyetin, edebi kültürün, bilişselin ve cinsiyetin araştırılmasına olanak sağlamıştır" (Keating, 295). Uygulamalı dilbilim ve yorumsamacı paradigma içinde

düşünülebilecek bu yöntem, konuşmanın etnografisi ya da iletişimin etnografisi olarak adlandırılmıştır. İletişim etnografisi, daha önceki ismiyle konuşmanın etnografisi, Hymes ve Gumperz tarafından 1962'de geliştirilmiş ve antropoloji, folklor ve toplumdilbilimini de içeren farklı düşünsel alanlardan beslenmiştir. Konuşmanın etnografisinde iki varsayım söz konusudur; konuşmanın kültürden kültüre değişebilmesi ve konuşmanın sosyal yaşamı ve dolayısıyla toplumsal gruplar hakkında özel bir bilgiyi sunmasıdır. İletişim etnografları dilbilimsel ve antropolojik yaklaşımları birleştirmişlerdir (Croucher, 2015:135-136). İletişimin kültürel yapılarını çalışmayı sağlayan bu yöntem ile Hymes ve çağdaşları, etkileşimin sözlü ve sözsüz biçimlerini analiz etmişlerdir. Bu alanda araştırmacılar, talk showlar gibi iletişim olaylarını, iletişim eylemlerini, durumlarını ve dil topluluklarını incelemişlerdir. İletişim etnografları iletişim dizgelerini, insanlar ve gruplar hakkında ne anlattığını anlamak adına ele almışlardır (Tracy, 2012: 53-54). Buradan hareketle, konuşma ya da iletişim analizi için, Hymes ve Gumperz SPEAKING kelimesinden akronim olarak ürettikleri bir analitik çözümleme tekniği geliştirmişlerdir (Hua, 2016:9; Jackson, 2016:241). Scene/setting (yer ve zaman), iletişimin fiziksel bağlamını; Participant/Purposes (katılımcı/amaçlar), iletişime katılan tarafları; Ends (sonuçlar), konuşmacının niyetlerini ve iletişimin sonuçlarını; Act of sequence (eylem dizisi), iletişimin/etkileşimin bir dizi halinde olmasını; Key (anahtar kavram), iletişimi başlatan esasları; Instrument (araçlar), iletişime aracılık eden ses, mimik veya aracılı iletişim aygıtlarını; Norms (normlar), iletişimsel durumun adetlerini, alışkanlıklarını ve kurallarını; Genre (tür), mesajın türünü ya da kategorisini anlatmaktadır. İletişim ve kültür hakkındaki verileri keşfetmek ve betimlemek için bu teknik işlevseldir. İletişimle açığa çıkan kimliğe, ilişkilere ve kültüre dikkat çeken bir tekniktir. "İletişim etnografisi çalışmaları bir okul, bir örgüt, bir millet ya da bir etnik kültürdeki, belli bir bağlamda gerçekleşen iletişim dizgeleri ve işlevleri kadar, ne zaman ve nasıl konuşulduğunu, farklı kültürel kod ve kuralları da açığa çıkarabilmektedir" (Tracy, 2012:54). Birey ve grupların kültür odaklı davranışlarını inceleyen etnografik yöntemde, araştırmacı bu teknik aracılığıyla davranışları, etkileşimleri ve sözsüz anlaşmaları analiz edebilmektedir (Creswell, 2002:21; Given, 2008:9). Bu teknikle beraber, etnografide araştırmacıyı konumlandıran iki çalışma perspektifi bulunmaktadır. Araştırmacı çalışmasını emik perspektif ile yürütürse, "insanların

zihinsel haritalarını, kültürel kavrayışlarını, onların dünyayı nasıl kavradıklarını" anlamak için iç gözlemci olmaktadır. Bireylerin dünya görüşlerini ve dünyaya bakış açılarını bilmek nesnel gerçekliği yansıtmayabilse de o insanların gerçekliği nasıl kavradıklarını ve onların yaşadıkları gerçekliği anlamamıza olanak sağlamaktadır (Given, 2008:249). Etik perspektif ise, araştırmacının bakış açısını anlatmaktadır yani araştırmacı dış gözlemcidir (Keating, 2001:288).

Kültür, bir grubun, topluluğun ya da toplumun üyeleri tarafından içselleştirilen bilgiler, inançlar, değerler ve anlamlarla oluşturulmuş, o gruba, topluluğa veya topluma özgü yaşam tarzını anlatmaktadır. Kültür, grubun davranışları, jargonu, kural ve normları, ritüelleri, grup üyelerinin birbirleri ile olan etkileşimleri, kurdukları ilişkileri ve beklentilerine kadar pek çok yapıda açığa çıkmaktadır (Daymon, 129). Raymond Williams da kültürün üç tanımı ya da boyutu üzerinde durur. İlki "zihnin gelişkin bir durumu" olarak kastettiği kültürlü kişi olarak tanımladığımız boyuttur. İkincisi, kültürel ilgilerin ve etkinliklerin "gelişme süreci"nin anlatıldığı boyuttur. Üçüncü ise, bu gelişme sürecinin araçları olan "sanat" ve "beşerî entelektüel çabalar"dır. Williams, kavramın antropolojik ve sosyolojik kullanımına daha yakındır ve burada kültürü "bir halkın ya da bir toplumsal grubun, bütün bir yaşam biçimi" olarak tanımlamaktadır. Burada anlatmak istediği, kültürün toplumsal, sıradan ve herkesçe paylaşılan olduğudur. Bu tanımlamanın iki temel açılımı vardır; ilki özgüllük taşıyan (dil gibi, sanat üslubu gibi, çalışma şekilleri gibi) toplumsal etkinliklerden meydana gelmektedir. İkincisi ise bütün kültürel etkinliklerin üzerinde yer alan bütün bir yaşam biçimini içeren "bilgilendiren tin" dir. Bu da bütün bir toplumsal düzeni oluşturan kültürel göstergelerin özgül formlarını işaret etmektedir (Williams, 1993). Kısacası kültür Williams'ın tanımlamasında "bir halkın somutlaşmış ruhu, mükemmelliğin gerçek standardı ve yapay değerlere karşı gerçek değerlerin temsilidir" (Williams, 2017:79). Kültürü anlamanın, çözümlemenin ve toplumsal davranışa ve pratiğe yansıma biçimlerine bakmanın yolu da etnografiden geçmektedir. Etnografi, insanların nasıl düşündüğü, davrandığı ve nelere inandığı ile ilgili açıklamalar yapılmasını sağlamaktadır. Bu açıklamalardan kültür teorileri geliştirilmesine aracılık etmektedir (Daymon, 2010:259). Bir grubun dünyayı görme ve deneyimleme biçimlerinin iletişime nasıl yansıdığını araştıran iletişim etnografisinin ise en genel tanımı, "dil-kültür bağlantısının bağlamsal incelenmesi"dir

(Jackson, 2016:242). Bu noktadan hareket edilerek, bu çalışmada sosyo-kültürel bağlamda gerçekleşen kültürlerarası iletişim durumlarının edebi metinler üzerinden analizi yapılmıştır.

Bir insanın dünyayı anlamlandırma ve algılaması ait olduğu kültür tarafından şekillendirilmektedir. Kültürlerarası iletişim kavramı, kültürel algıları ve sembol sistemleri farklı olan insanların etkileşimleri sonucunda ortaya çıkan iletişim durumlarını değiştirebilen yapıların bu farklı kavrama ve sembol sistemleri olduğunu anlatmaktadır (Samovar ve Porter 2004'ten akt. Patel, Li ve Sooknanan, 2011:16-17). Farklı kültürlerdeki bireyleri birbirinden ayıran ya da onlar arasında benzerlik kuran nitelikleri, onların kültürel inançları, değerleri ve toplumsal norm ve geleneklerinden etkilenmektedir. İletişim ve sosyalleşme süreçlerinde bu inanç ve değerler öğrenilmekte ve "kitle iletişim, dil, eğitim, öyküler, halk hikayeleri, mitoloji ve atasözleri" vasıtasıyla da kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. Birey dünyayı bu inançları ve değerleri ile yorumlamaktadır. "Külltür algıyı ve iletişimi etkilemektedir" (akt. Patel, Li ve Sooknanan, 2011:18-19). İnsanlar ait oldukları kültürlerin penceresinden diğer insanlarla iletişime geçmektedir.

Kişisel, örgütsel, ulusal ya da uluslararası iletişimin bütün tipleri, belirli bir bağlamın içinde oluşmaktadır. Bağlam, kişilerarası, kültürlerarası ve uluslararası iletişimde önemli bir rol yüklenmektedir. Fiziksel, sosyal, psikolojik, fizyolojik ve dönemsel (belli bir zamanı kapsayan) olmak üzere beş yönü bulunan bağlamı (Li ve Patel, 2011:19), hesaba katmaksızın kültürler arasındaki iletişimi ele almak yeterli bir analiz olmamaktadır.

1.2.Kültürlerarası İletişimin Temel Taşları: Kültür ve İletişim İlişkisine Genel Bir Bakış

Kültür terimi Latin kökenli "cultura" kelimesinden türemiş olup, toprağın ekilmesi ve işlenmesi manasını taşımaktadır. Anlamı zamanla gelişen kültür, süsleme, besleme, tapma vb. anlamlar da kazanmıştır. Köken olarak bir eylemi ya da aktiviteyi işaret eden kültürün temel anlamı ekilmek, işlenmek ve geliştirmektir. "Kültür, sembol sistemleri ya da doğal diller gibi araçlar vasıtasıyla öğrenilen ve paylaşılan anlamlar sistemi" olarak tanımlanmaktadır. Bu anlam sistemleri aracılığıyla, insan grupları çevreleri ile uyum sağlayabilmekte ve kişilerarası etkileşim kurmaktadır. "Kültürel

anlam sistemleri, belirli bir toplumdaki büyük bir bilgi havuzu, bir dizi normlar kümesinden oluşan ve özneler arası paylaşılmış ya da sembolik olarak üretilmiş gerçekliklerdir." Bir topluluğun üyeleri tarafından paylaşılan gelenekler, inançlar, değerler ve normlar olarak kültür, sözlü ve sözsüz semboller ve dil sayesinde yaşatılmaktadır (Ting Toomey, 1999:9-11). Kültürel gelenekler, mitleri, efsaneleri, törenleri ve ritüelleri içermekte ve sözlü ya da yazılı araçlarla kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. Kültürel inançlar, insanların tartışmaksızın kabul ettikleri bir dizi varsayıma işaret etmektedir. İnsanlığın kökeni, yaşam ve ölümün anlamı, yer, zaman ve gerçeklikle ilgili düşüncelere kadar uzayan sorulara verilen yanıtlar insan topluluklarının inançlarına dayanmaktadır. Kültürel değerler, iyi ve kötü davranışlar, arzu edilen ve edilmeyen pratikler, adil olan ve olmayan eylemler karşısında bireyin yapması gerekenler konusunda rehberlik eden öncelikleri anlatmaktadır. Değerlerin temelinde inançlarımız yatmaktadır. Değerlerimiz neyin iyi veya kötü, doğru veya yanlış ya da arzu edilir olduğunu belirli bir toplumda ve belirli bir bağlamda göstermektedir (Schwartz'dan akt. Spencer-Oatey ve Franklin, 2009:17). Kültürel değerler, eylem için motivasyonel temel sağlamakta ve davranışlara mantıksal bir açıklama sunmaktadır. Kültürel normlar, verili bir durumda iken, uygun olan ve olmayan davranışı oluşturan kolektif beklentilerdir. Belirli durumlarda bireylere nasıl davranmaları gerektiğini göstermektedir. Örneğin, kendimizi bir yabancıya nasıl tanıtacağımız konusunda yaşadığımız kültürdeki normlardan yararlanırız. Kısacası normlar, topluluk üyelerine yol gösterici rehber niteliğindedir. Kültürel inanç ve değerler daha kurumsal ve görünmez yapıda iken, normlar davranışlarda daha kolay gözlenebilmektedir. "Kültürel gelenekler, değerler ve inançlar, bir kültürdeki kolektif normların gelişimini etkilemek açısından bir araya getirilen kavramlardır." Kültürün kimlik inşası, grup üyeliği sağlama, gruplar arası sınırları belirleme, çevresel uyum yaratma ve kültürel iletişim gibi beş temel işlevi vardır. Kültür insanın yaşadığı çevreyle uyum içerisinde yaşamasını sağlamakta ve insani olma durumunun ön koşullarını yaratmaktadır. Kimlik inşası ya da kimliğin anlamı işlevi ile bireyler yaşadıkları kültürün değerlerini kazanırlar ve o kültüre ait olmaktan kaynaklı bir kimlik edinirler. Örneğin Çin kültüründe "değerli insan" olmanın anlamı, her daim ebeveynlere gösterilen saygıyla ölçülmektedir. Kültürün bir gruba dâhil olma işlevi, grubun bir üyesi olarak kabul görmeyi ve o gruba ait olmayı anlatmaktadır. Kültürün

gruplar arası sınırları belirleme işlevi, grup içi ve grup dışındaki bireylerle kurduğumuz etkileşimde, kültürün oluşan tutumlarımızı şekillendirmesini betimlemektedir. "Tutumlar, davranışlarımızı etkileyen öğrenilmiş eğilimler" olarak tanımlanmaktadır. Kültür de bu tutumların oluşmasında öncü bir role sahiptir. Kültürün bir diğer işlevi olan çevresel uyum işlevi, bireyin kendisi ile yaşadığı topluluk ve çevresi arasında uyum yakalamasını kolaylaştırmaktadır. Kültür çevreyle uyum içindeki davranışı onaylarken, uygunsuz olan davranışlara ise yaptırım uygulamaktadır. Son olarak kültürün son işlevi kültürel iletişim işlevi ise, "kültür ve iletişim arasındaki koordinasyonu anlatmaktadır. Kültür iletişimi, iletişim de kültürü etkilemektedir." İletişime, kültürel deneyimleri betimlemek için ihtiyaç duyulmaktadır (Ting-Toomey, 1999:12-15; Liu, Volcic ve Gallois, 2015:87).

Kültürü oluşturan bütün öğeler, doğup büyüdüğümüz ve hala yaşamakta olduğumuz coğrafi ve politik sınırları aşarak geniş bir toplumsal bağlamda yer alırlar. Kültürel öğeler olarak tanımladığımız dil, gelenek, beklentiler, davranışlar, alışkanlıklar, düşünme biçimleri vb. uzun bir zaman diliminde, belirli bir fiziksel çevrede ve sosyal bağlamda oluşmuştur. Bir grup insanın düşünme ve yaşama biçimi, o gruba mensup insanların inançlarını, değerlerini, bakış açılarını, ritüellerini, geleneklerini ve iletişim biçimlerini kısacası "kültür" olarak tanımladığımız yapıyı yansıtmaktadır. Kültür "bilgiye, deneyime, anlamlara, inançlara, değerlere, tutumlara, dinlere, kendilik ve evren tanımlamalarına, ilişkilere, statü hiyerarşilerine, rol beklentilerine, zaman ve mekân/yer ilişkilerine" kadar bir dizi kavramı içine alan, değişen ve dönüşen bir yapıya işaret etmektedir. Kültür, dil ve düşünce kalıplarında, aktivite ve davranış biçimlerinde görünür hale gelmektedir (Samovar ve Porter, 2003:8; Baldwin vd.,2014:53; Novinger, 2001:14;). Edward T. Hall (1914-2009)'un *Silent Language* (1959) adlı eserinde belirttiği üzere, "Kültür iletişim, iletişim de kültürdür" söyleminden yola çıkılarak, iletişim biçimlerinin kültürel olduğu ve kültürel olan her şeyin de iletişim aracılığıyla yaşatılıp, aktarıldığı sonucuna varılmaktadır (Hall, 1959:218). Kültürel kural ve normların bilinçli ve bilinçsiz olarak iletişim aracılığıyla öğrenilmesi ve sosyal etkileşimlerle de sürekli olarak inşa edilmesi kültürün değişim halinde olduğunu göstermektedir (Piller, 2012:5; Liu, Volcic ve Gallois, 2015:66-68). Kültür, düşünme ve yaşama şeklimizi, kendimizi ve ötekini algılama biçimimizi, neyi nasıl ifade ettiğimizi etkilemekte ve bu durum iletişim

esnasında kullandığımız dil kalıplarına yansımaktadır. Edward Twitchell Hall'a kadar uzanan, pek çok kültür teorisyeni tarafından da buzdağına benzetilerek iki ayrı şekilde ele alınan kültürün, görünen yüzeysel düzeyinde "ırk, etnisite, toplumsal cinsiyet, yaş, sanat eserleri, dans, müzik, şarkılar, yeme ve içme pratikleri, kılık kıyafet tarzları, dil, davranışlar, jest ve mimikler" gibi maddi unsurlar yer alırken; buzdağının görünmeyen derin yüzeyinde "hisler, duygular, tutumlar, normlar, düşünceler, değerler, inançlar, algılar, ırkçılık, stereotipler, önyargılar, etnomerkezcilik, varsayımlar, etik, ahlak, kurallar, rol kavramları, sorunlarla baş etme yöntemleri, karar alma mekanizmaları ve ilişkiler" gibi daha soyut unsurlar bulunmaktadır (Patel, Li ve Sooknanan, 2011:28; Hurn ve Tomalin, 2013:5). Kültürü ayrıca yüksek kültür ya da antropolojik kültür olarak da iki ayrı sınıflandırmaya bölmek mümkündür. İlk anlamıyla yüksek kültür, entelektüel ve sanatsal başarıları anlatmak için kullanılmaktadır. Bir şehrin kültür şehri olduğunu ifade etmek, o şehirde pek çok konserin, serginin ve kamuoyuna açık seminerlerin olduğu manasını taşımaktadır. Ayrıca yüksek kültür, bir dönemi anlatmak adına da kullanılabilir. Örneğin, İngiltere'de (1558-1603) Elizabeth Dönemi de ya da Çin'de (618-917) Tang Dönemi yüksek kültür dönemleri olarak düşünülmektedir. Nedeni ise, bu dönemlerde pek çok şairin ve müzisyenin yetişmiş olmasıdır. Kültürlerarası iletişimde asıl odak ise kültürün bu manadaki ifadesi değil; daha çok antropolojik anlamıdır ve içerisine gelenekleri, bakış açılarını, dilleri, toplumsal örgütlenmeyi ve bir kültürün diğerinden farklı kılan günlük yaşama dair pratikleri almaktadır (Scollon ve Scollon, 2001:139).

İletişim kelimesi, düşüncelerin, duyguların, umutların, kültürel olan her ürünün insandan insana aktarılarak yaygın/ortak kılınması manasını taşımaktadır. Her kültürel ürün ve toplumsal davranış iletişimi içermektedir. Kültür ve iletişim kavramları birbirini tamamlayarak gelişen, iç içe geçmiş, ayrılmaz iki kavramdır (Liu, Volcic ve Gallois, 2015: xv). Kültür, iletişim aracılığıyla paylaşılan anlamlar bütünüdür. Nasıl davrandığımız, neye değer ve önem verdiğimiz doğrudan kültüreldir. Her kültür kendine özgü yasalara, dinamiklere ve ilkelere sahiptir. Yazılı ya da sözlü iletişim biçimleriyle aktarılan kültür, insanlara anlamlı bir düşünme ve yaşama şekli sunan bağlamsal bir sosyal inşadır (Trompenaars'dan akt Hurn ve Tomalin, 2013:4).

1.3.Kültürlerarası İletişim: Tanımlamalar ve Tarihsel Arka Plan

Kültürlerarası iletişim, kültürün belli bir şekli ve belli bir iletişim tarzının, belirli bir yer, zaman ve bağlamda gerçekleşmesidir (Martin ve Nakayama, 2010). Kültür ve iletişimin kesişim noktasında, kültürler arasında kurulan diyalogda, ne söylendiği, neden, nerede, ne zaman ve kim tarafından söylendiği, nasıl bir anlamın nakledildiği ve söylenen şeyin/verilen mesajın nasıl yorumlandığı kültürlerarası iletişimi anlamak adına yanıtlanması gereken sorulardır. Farklı kültürler arasında var olan benzerlik ve farklılıkları ortaya çıkaran nitelikler, kültürel inanç, değer, norm ve geleneklerden meydana gelmektedir. İletişim ve sosyalleşme aracılığıyla birey, bu nitelikleri tarihte, gelenek-göreneklerde, eğitimde, dinde ve aile yapısında görerek öğrenmektedir. Dil, eğitim, kitle iletişim, öyküler, halk hikâyeleri, mitoloji ve atasözleri vasıtasıyla öğrenilen kültürel yapı, kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. Bireyin kendi kültürünü doğrudan ya da dolaylı öğrenme süreci *kültürlenme* olarak tanımlanmaktadır. Bu süreçte, kültüre rehberlik eden, tartışılmaksızın kabul edilen değerler ve değerlerden beslenen inançlar içselleştirilmektedir. Disiplinin ilk teorisyenlerinden Lary A. Samovar ve Richard E. Porter (2004)'e göre, öğrenilen kültür, algıyı ve iletişimi etkilemektedir. Bu nedenle insanların iletişim biçimlerinde kültür açık ya da örtük bir unsur olarak görülmektedir. İletişim durumlarının analizi, kültürleri analiz etmenin ve anlamanın olanağını sunmaktadır. Farklı kültürlerden gelen insanların gerçekliği inşa etme ve algılamaları, yetiştirilme tarzları, eğitimleri, içinde büyüdükleri politik ve sosyal bağlam dolayısıyla farklılık arz etmektedir (Patel, Li ve Sooknanan, 2011:16-19).

Kültürlerarası iletişim özellikle antropoloji, iletişim çalışmaları, toplumsal ve organizasyonel psikoloji, sosyoloji, pazarlama, yönetim çalışmaları, yabancı diller ve yabancı dil eğitimi, uygulamalı dilbilim, pragmatik ve söylem analizi olmak üzere farklı alanların ilgi odağı haline gelmiş bir disiplindir (Spencer-Oatey ve Franklin, 2009:25). Kültürlerarası iletişimin kökenleri, Şikago Okulu'na ve Georg Simmel (1858-1918)'in teorilerine kadar uzanmaktadır. Simmel'in "öteki/yabancı" kavramı, sosyolojinin ve kültürlerarası iletişimin anahtar kavramıdır. "Öteki" kavramıyla Simmel, toplumsal sistemin üyesi olan fakat yer aldığı sisteme güçlü bir bağı olmayan ya da diğer bir deyişle, toplumsal sistemin diğer üyeleri tarafından tam olarak kabul

görmeyen kişiyi tanımlamaktadır. Bireylerin toplumsal bağlamdaki bu konumları hem Şikago Okulu araştırmalarında yer almış hem de kültürlerarasında "öteki" olarak gördüğümüz kişileri kendimizden farklı olarak tanımlayabilmemizin önünü açmıştır. Şikago Okulu teorisyenlerinden Robert Ezra Park (1864-1944) da "sosyal mesafe" kavramıyla etnisite, ırk, din ayrımlarıyla ortaya çıkan mesafeyi anlatmakta ve bu mesafenin kültürel olarak inşa edildiğini belirtmektedir. Park ayrıca, "marjinal kişilik" kavramını, iki ayrı kültürde yaşayan ama iki kültüre de yabancı olan bireyleri anlatmak adına kullanmıştır (Liu, Volcic ve Gallois, 2015: xvi). Kültürlerarası iletişime katılan bireylerin, iletişim kurdukları karşı kültürdeki kişileri, kendilerinden farklı olarak nitelendirmeleri ve onları "öteki" ya da "marjinal" olarak görmeleri, Simmel ve Park'ın kültürlerarası iletişim disiplinine katkılarını göstermektedir.

Kültürlerarası iletişim, etnisite, sosyoekonomik statü, yaş, toplumsal cinsiyet ya da yaşam tarzı gibi farklı toplumsal yapılardan gelen insanlar arasındaki iletişimi anlatmaktadır. İki farklı kültürel ardyöreye sahip birey karşılaştığında, iki farklı dizide kavram, kategori, gelenek, alışkanlık ve varsayımlar da bu karşılaşmaya eşlik etmektedir (Blommaert, 1999:22). Bu farklılıkları göz önünde bulunduran William Gundykunst, Simmel'in "öteki" kavramından hareket ederek, bireyin karşısında yer alan kişiyi öteki olarak tanımladığını ve aynı toplumsal sistemde yaşayan bireyler için bu kişilerin bilinmeyen olarak görüldüğünü ve belirsizlikler taşıdığını aktarmıştır. Gudykunst, kültürlerarası iletişim disiplininin bu belirsizliği azaltmak adına yeni yollar araştırdığını ifade etmiş ve bu nedenle işlevsel olduğunun altını çizmiştir (akt. Liu, Volcic ve Gallois, 2015: xvii).

Kültürlerarası iletişim çalışmaları, 1950'lerde başlamıştır. Amerikalılara yabancı dilleri öğretmek amacıyla kurulan Dış Servisler Enstitüsü (FSI), 1946'da kurulmuştur. Antropoloji enstitüde verilen programın bir parçası olarak görülmüştür. 1951-1955 arasında Edward Twitchell Hall enstitüde öncü isim olarak yer almıştır. Hall "iletişimin farklı görünüşleri olarak, sese, mimiklere, zamana ve ilişkilere" odaklanarak, mikro kültürel analizler yapmıştır. Uluslararası ticarette diplomatlara pratik bilgiler veren enstitünün başında bulunan Hall'un *Silent Language* (1959) kitabı, kültürlerarası iletişimin başlangıç noktası kabul edilmektedir. *Beyond Culture* (1976), adlı kitabında ise Hall, kültürün sözlü, sözsüz ve görülmeyen biçimleriyle ilgilenmiştir. Dilbilimsel antropolojiden farklı bir yoldan ilerleyen Hall; Franz Boas,

Edward Sapir ve Benjamin Lee Whorf'u kendisine referans olarak alsa da Dell Hymes, Erving Goffman ve Keith Basso'yu ve "konuşmanın etnografisini" referans almamıştır. Kısacası Hall, olay/durum temelli dil-kültür ilişkisini ele alan yaklaşımlara uzak kalmıştır. 1970'lerle birlikte kültürlerarası iletişim programları açılmaya ve alanla ilgili metinler de basılmaya başlamıştır (Monaghan, 2012:21).

Bu gelişmelerden hareketle, kültürlerarası iletişim disiplininin tarihsel geçmişine kısaca bakılması gerekirse, alanın gelişiminde dönüm noktaları sayılacak hususlar şu şekildedir:

1. 1950-1955 yılları arasında Amerika'da FSI (Dış Servisler Enstitüsü)'ın kuruluşu ve Edward T. Hall'un burada diplomatlara verdiği dersler;
2. 1955'te Hall'un kültürlerarası iletişim alanında *The Antropology of Manners* adlı ilk yayını çıkarması; 1959'da *The Silent Language*'in basılması;
3. 1960'larla birlikte alanda üniversitelerde derslerin verilmeye başlanması (Pittsburgh Üniversitesi'nde) ve Alfred Smiths'in 1966 *Communicaton and Culture* adlı kitabının basılması;
4. 1970'te Uluslararası İletişim Birliği'nin kurulması; 1972'de Larry A. Samovar ve Richard E. Porter tarafından *Intercultural Communication: A Reader* adlı kitabın yazılması;
5. 1973'te L.S. Harms tarafından *Intercultural Communication* adlı ilk ders kitabının çıkarılması; 1974'te, Uluslararası ve Kültürlerarası İletişim Komisyonu tarafından (1970 öncesi adı, Speech Communication Association'dir) *Uluslararası ve Kültürlerarası İletişim Yıllıkları'nın* basılması ve Uluslararası Eğitim, Uygulama ve Araştırma Topluluğu'nun kurulması;
6. 1975'te Fathi Yousef ve John C. Condon tarafından *An Introduction To Intercultural Communication* adlı ikinci ders kitabının çıkarılması ve 1977'de *International Journal of Intercultural Communicaiton* yayınlanmasının başlaması;
7. 1983'ten günümüze, kültürlerarası iletişimde kuram geliştirmenin vurgulanması ve yukarıda adı geçen yıllıklarda üç cildin kültürlerarası iletişim teorisine ayrılması; 1998'te International Academy of Intercultural Relations'ın kurulmasıdır (Hart vd. 2002:14).

Kültürlerarası iletişim, birden fazla topluluktan gelen bireylerin anlam mübadelesine girdikleri etkileşimsel bir durumu anlatmaktadır. Kültürlerarası iletişimin sembolik anlam iletimi, iletimin gerçekleştiği süreç, farklı kültürel topluluklar ve etkileşimsel durum olarak karşımıza çıkan karakteristikleri vardır. Bu unsurlar, kültürlerarası iletişimin gerçekleşme zeminini yaratmaktadır. *Sembolik anlam iletimi*, sözlü ve sözsüz sembollerle anlamın paylaşılmasını ifade etmektedir. *Süreç*, kültürlerarası iletişime giren tarafların birbirine bağlı olarak geliştirdikleri etkileşimi ve ilişkiye işaret etmektedir. *Farklı kültürel topluluklarla* kastedilen ise, bir yandan ulusal, etnik, cinsiyet toplulukları olabilirken; diğer yandan kendilerini spesifik olarak bir birlik olarak gören grupları anlatmak için de kullanılabilmektedir. Anlam mübadelesi, kültürlerarası diyaloğun genel amacını işaret etmektedir. Anlam mübadelesinde birincil niyet, mesajların anlaşılmasıdır. Son karakteristik *etkileşimsel durum* ise, kurulan kültürlerarası diyaloğa işaret etmektedir. Etkileşimsel durum; unsurları, davranışları, katılımcıların niyet ya da motivasyonlarını, davranış kurallarını, rolleri, fiziksel ortamı, araçları, bilişsel kavramları (özel-kamu boyutu, resmi-gayri resmi boyut, rekabetçi-dayanışmacı boyut vs.) ve iletişim için gerekli sosyal yetenekleri kapsamaktadır (Ting-Toomey, 1999:17-21). Kültürlerarası iletişimin karakteristiklerine ek olarak ayrıca, kültürlerarası iletişimin gerçekleşmesi için beş temel varsayım bulunmaktadır. Bunlardan ilki, kültürlerarası iletişim, değişen derecelerde farklı kültürel grup üyeliklerini içermektedir. Kültürel grup üyeliği bilinçli ya da bilinçsiz olarak iletişim sürecini etkilemektedir. İki farklı kültürden gelen iki kişi iletişim kurduğunda, iletişime iki kültürün benzerlik ve farklılıkları yansımaktadır. İkinci varsayım, kültürlerarası iletişimin sözlü ve sözsüz mesajların eş zamanlı kodlanmasını ve kod açımını içermesidir. Üçüncü varsayım, bazı kültürlerarası iletişim karşılaşmalarının iyi niyetli olan ama diğer kültürü bilmezlikten kaynaklı çatışmalara dönüşebilme durumudur. Bunun anlamı, bireylerin kendi kültürlerindeki normlara göre davranarak, istemsiz bir şekilde yanlış anlamalara sebebiyet vermesidir. Dördüncü varsayım, kültürlerarası iletişimin her zaman bir bağlamda gerçekleşmesidir. Kültürel bilgi, geçmiş deneyimler ve etkili iletişim yeteneği, bağlamın bileşenlerini oluşturmaktadır. "Kültürlerarası iletişim sürecini derinlikli anlamanın yolu ancak, iletişim biçimleri, bağlam ve kültür arasındaki bağlantı"

incelenerek anlaşılabilmektedir. Beşinci ve son varsayım da kültürlerarası iletişimin yerleşik ve kurumsallaşmış toplumsal yapılarda gerçekleşmesidir. Kendi kültürümüzü öğrenmemiz anlamına gelen kültürlenme kavramı, makro ve mikro seviyelerde bileşenlerden etkilenmektedir. Bireyler makro ölçekte, aile, eğitim sistemi, din, politik sistemler, devlet, sosyoekonomik yapı ve medyadan edinilen bilgilerle kültürlenme sürecine katılmaktadır. Mikro ölçekte ise insanlar kültürlerini, benzer ideoloji, değer, norm ve beklentilere sahip insanlarla çevrelendiklerinde kısacası sosyalleşme sürecinde öğrenmektedir (Ting-Toomey, 1999:21-23).

Kültürlerarası iletişim, telekomünikasyon teknolojisindeki dönüşüm, uluslararası ticaret ve politik sebeplerle yer değiştirmeler ve göçler gibi sebeplerle farklı bir boyuta evrilmiştir. Yeni teknolojiler ve yenilikçi iletişim sistemleri kültürel etkileşimi hem teşvik etmiş hem de kolaylaştırmıştır. Ekonominin globalleşmesi, çokuluslu şirketlerin uluslararası ticaret düzenlemeleri ve anlaşmalar yapmaları kültürlerarası temasları artırmıştır. Ayrıca göçler de kültürel yapıyı dönüştüren başka bir unsur olarak toplumları daha melez hale getirmiştir (Samovar ve Porter, 2003:6). İçinde yaşadığımız çağda, sözü edilen temasların her geçen gün ulusalı aşarak artması, kültürlerarası diyaloglarda çatışmaların yaşanmaması adına, alanda daha fazla araştırmanın yapılmasını ve bu araştırmaların önemini göstermektedir.

1.4. Kültürlerarası İletişim Kuramları: Kültürel Değer Yöneliminde Farklı Yaklaşımlar

İnsan davranışına yön veren ve rehberlik eden değerler her kültürde farklılık göstermektedir. Bazı değerler bir kültürde çok ön plana çıkarken, başka bir kültürde daha az önemli olmaktadır. Örneğin, bir kültür özgüveni ve iddialı olmayı değerli bulurken; bir başka kültürde uyumlu olmak takdir edilen bir değer olabilmektedir. Değerler kendi davranışlarımızı ve başkalarının davranışlarını değerlendirmek açısından yol gösterici bir işleve sahiptir. Davranışlar aracılığıyla açık ya da örtük bir şekilde iletişime yansıyan değerler, sosyalleşme sürecinde öğrenilmekte ve zamanla da içselleştirilmektedir. Kültürel değerler başkaları ile kurduğumuz iletişim biçimlerimizi etkilemektedir (Liu, Volcic ve Gallois, 2015:104). Kültürel eğilim ve değer yönelimlerinin davranışlar üzerindeki etkisini ele alan ve iletişim biçimlerinin kültürel olduğunu savunan kuramcılar ve yaklaşımlarından öne çıkanlar; Edward

Hall'un yüksek ve düşük bağlam kültürleri; Geert Hofstede'in kültürel boyutları, Kluckhohn ve Strodtbeck'in değer yönelimleri ve Shalom Schwartz'ın kültürel değer teorisidir.

1.4.1.Edward T. Hall'un Yüksek ve Düşük Bağlamlı Kültür Ayrımı

Edward T. Hall *Beyond Culture* (1976) kitabında kültürleri yüksek ve düşük bağlamlı olmak üzere ele almıştır. Bu iki bağlamda kurulan iletişim biçimlerinin farklılık arz ettiğini ifade etmiştir. Her etkileşimin fiziksel, sosyal ve psikolojik boyutlarının hesaba katıldığı bağlamı yüksek bağlam; fakat mesajın doğrudan ve sözlü olarak verildiği bağlamı da düşük bağlam olarak tanımlamıştır (Hall, 1976:91). Çin, İngiltere, Fransa, Gana, Japonya ve Kore yüksek bağlamlı kültürlere örnek toplumlarken; Almanya, İskandinavya, İsviçre ve Amerika Birleşik Devletleri ise düşük bağlamlı kültürleri oluşturmuştur. Düşük bağlamlı iletişimde dinleyicinin çok az şey bildiği varsayılarak her şeyin anlatılması amaçlanmaktadır. Yüksek bağlamlı iletişimde ise dinleyici iletişimsel bağlama hâkimdir ve çok fazla bilginin aktarılması söz konusu değildir. Yüksek bağlamda "neyin söylendiği" düşük bağlamda ise "nasıl söylendiği" önem kazanmaktadır (Peltokorpi ve Clausen, 2011:514). Yüksek bağlamlı kültürlerde anlam fiziksel ortamda ya da paylaşılan inanç, değer ya da normlarda açık ve anlaşılırdır. Burada bağlam, kültürün kuralları, pratikleri ve beklentileri hakkında bilgi sağlamaktadır. Bu nedenle iletişimde dinleyicinin mesajı doğru şekilde yorumlayacağı düşünülmektedir. Kültürel kural ve bilgilerin bilindiği ön varsayımından hareketle yüksek bağlamlı kültürlerde her şey konuşulmamakta ve bağlamın davranışı tahmin etmede ipucu vereceği ifade edilmektedir. Yüksek bağlamlı kültürlerde iletişim fiziksel, sosyal, ilişkisel ve kültürel çevrenin de içinde olduğu bağlamda kurulduğu ve bağlamın da mesajın anlaşılmasını sağlayan bilgiyi sunduğu savunusu vardır. Bu kültürlerde beden dili ve sessizlik de önemli iletişim unsurları olarak görülmektedir. Tam tersi olarak, düşük bağlamlı kültürlerde ise iletişim sözlü ve açık bir kodu içermektedir. Anlam genelde verilen mesajda ifade edilmekte ve bağlamdan çok az etkilenmektedir (Würtz, 2006:274; Liu, Volcic ve Galois, 2015:110-11). Yüksek bağlamlı kültürlerde insanlar kişilerarası ilişkilere ve grup dinamiklerini önemsemekte ve bireysel tercihleri arka planda tutmaktadır. Uzun süreli ilişkiler güven

ve karşılıklı olarak verilen kararlar daha çok yüksek bağlamlı kültürlerde göze çarpmaktadır. Bireyler söze değil niyete daha fazla dikkat etmektedir. Düşük bağlamlı kültürlerde ise kişiler daha hedef yönelimli ve bireyci karaktere sahiptir (Karakuzu ve İrgün, 2016:229). Yüksek bağlamlı kültürlerde bireylerin daha içten ve yakın ilişkileri vardır ve dayanışmacı bir toplum modeli sergilenmektedir. Her şeyin açıkça ifade edilmediği ve sosyal hiyerarşinin hissedildiği yüksek bağlamlı iletişimin tersine, düşük bağlamlı kültürlerde mesajlar daha net ifade edilmekte ve doğrudan bir iletişim tarzı kabul görmektedir (İzgüden ve Erdem, 2017:108). Yüksek bağlamda, yetki ve otorite daha çok üst statüde yer alanlara verilmişken; düşük bağlamda statüler arası iletişim biçimlerinde bu otorite hissedilmemektedir (Hall, 1976:113).

Edward Hall bağlam ve anlamı birbirine bağlı iki kavram olarak görmüştür. Hall'a göre iletişimi anlamanın yolu, bağlam, anlam ve kodu bir arada ele almaktan geçmektedir. Bağlam ona göre, bir olaya, bir bireye ya da duruma bağlı olan bir çevreyi, ortamı ya da arka planı anlatmaktadır. Yüksek bağlamda gerçekleşen bir iletişim sadece sözsüz öğeleri ya da sessizliği değil; zaman ve durum gibi iletişimin fiziksel görünüşlerini de içine almaktadır. İlişkilerin samimiyeti arttıkça, iletişim daha yüksek bir bağlama yaklaşmaktadır. "Yüksek bağlamlı iletişimin, dolaylı, belirsiz, uyumu gözeten, saklı ve söylenmeyen nitelikleri" olduğu; "düşük bağlamlı iletişimin ise, doğrudan, kesin, dramatik, açık niteliği ve gerçek niyetleri yansıtan" bir yapıda olduğu anlatılmıştır (Würtz, 2006:277-278).

1.4.2. Geert Hofstede ve Kültürel Boyutlar

Geert Hofstede'a göre kültür, bir gruba ya da topluma mensup üyeleri birbirinden ayıran zihnin kolektif programlanmasıdır. Kültür anne babaların çocuklarına, öğretmenlerin öğrencilerine ya da liderlerden takipçilerine kadar toplumun bütün ilişkilerinde insanların birbirlerine aktarmış oldukları düşünme örüntüleridir. İnsanların iyi veya kötü olarak düşündükleri değerlerinde, doğru ya da yanlış olarak yorumladıkları kolektif inançlarında veyahut güzel ya da çirkin olarak değerlendirdikleri sanatsal faaliyetlerinde kültür, anlamsal bir inşa olarak açığa çıkmaktadır (Hofstede, 1984:82). Ulusal kültürlerde işle ilgili iççi değerlerini karşılaştırmalı olarak ele alan araştırmalarını Hofstede (1979, 1980, 1982, 1983) önce 40, sonra 53 ülkeyi kapsayacak şekilde yürütmüştür. Hofstede, araştırmasını çok

uluslu bir şirketin (IBM) farklı iştiraklerinde çalışan personelle yapmıştır. Değer ölçümlerinde ülkenin ortalama değerini gösteren faktör analiziyle Hofstede beş kültürel boyutu oluşturan bir çalışmayla ülkeleri bu boyutlara göre aldığı cevaplar üzerinden sıralamıştır. Her ülkenin her bir boyut için bir puan skalası oluşmuştur. Bu skala üzerinden Hofstede'in tanımladığı kültürel boyutlar açısından araştırmaya dahil edilen her ülkenin konumlandığı bir yer açığa çıkmıştır. "Bu beş boyutun, temel antropolojik ve toplumsal konularla ilgili ve onlarla bir bağının ya da ilişkisinin" olduğu söylenebilmektedir (Hofstede ve Bond, 1984:419; Pillay ve Dorasamy, 2010:369-373).

İlk kültürel boyut *güç aralığı*dır. Bu boyut, kurum ve organizasyonlarda daha az güce sahip üyelerin gücün eşitsiz dağılımını kabul derecelerini ve bir insanın diğer insanlar üzerindeki otoritesini gösteren temel antropolojik/toplumsal konuyu sosyal eşitsizliğe bağlayan durumu anlatmaktadır. İkinci boyut, *belirsizlikten sakınma*dır. Belirsizlikten sakınma, insanların muğlak durumlarda kendilerini tehdit altında hissetmeleri sonucu bu durumlardan sakınmak adına yarattıkları inançları anlatmaktadır. Antropolojik/toplumsal olarak ise bu boyut, bir toplumun çatışma ve saldırılarla baş etme yollarını anlatmaktadır. Üçüncü boyut *bireyciliğe karşı kolektivizm*dir. Bir kültürün iki kutuplu yapısını anlatmaktadır. Bireycilik bireyin kendisini ve ailesini ön planda tutmasını ve gözetmesini tanımlarken; kolektivizm, bireylerin mensubu oldukları grupları ya da kolektiviteleri sadakat içinde gözetmeleri gerekliliğini tanımlamaktadır. Dördüncü boyut, *erilliğe karşı dişilik*tir. Erillikle kastedilen toplumda baskın durumda olan değerlerin para ve başarı olduğu; dişilikle kastedilen baskın değerlerin ise yaşam kalitesi ve başkalarını sevmek ve korumaktır. Bu boyut toplumda, toplumsal cinsiyet rolleri tercihleriyle ve bunun benlik üzerindeki etkileriyle ilgili görülmektedir. Beşinci boyut ise, *kısa/uzun süreli zaman yönelimi*dir. Bu boyut, bir kültüre mensup üyelerin maddi, sosyal ve duygusal gereksinimlerini ertelemeyi ne dereceye kadar kabul edebileceklerini anlatmaktadır (Migliore, 2011:41; Hofstede ve Bond, 1984:419-420).

1.4.3. Florence Kluckhohn ve Fred Strodtbeck'in Değer Yönelimleri Teorisi

Florence Kluckhohn ve Fred Strodtbeck 1961'de evrensel olarak bütün kültürlerde insanların temel insani sorunlar ve varoluşsal sorularla yüzleştiklerini ve bunlara belirli çözümler üretmeye çalıştıklarını araştırmışlardır. Güney Amerika'da yaşayan Navao Indians, Latinoas ve Avrupalı Amerikalılar üzerinde yürüttükleri araştırmalarda bütün kültürlerdeki insanların beş soruya çözüm ya da cevap aradıklarını bulgulamışlardır. Kluckhohn ve Strodtbeck'in bütün kültürlerde çözüm ve cevabını aradığı sorular şu şekildedir: İnsanın doğayla ilişkisi, doğaya yaklaşımı nasıldır; insanın zamanla ilişkisi, zamandaki odağı nedir; insanın tabiatında/özünde ne vardır; insani eylemlerin yönü/biçimi nasıldır ve son olarak insanların başkalarıyla olan sosyal ilişkilerinin biçimi nasıldır? sorularından oluşmaktadır. Değer yönelimleri teorisi, insanların evrensel olarak bu beş soruya yanıt aradıklarını varsaymaktadır. Her kültürün kendi değerleri çerçevesinde bu sorulara verdikleri yanıtlar bulunmaktadır. Bazı kültürlerin yanıtları ya da buldukları çözümler diğer kültürlere nazaran daha güçlü tercihleri barındırabilmektedir (Ting-Toomey, 1999:59-60).

Kluckhohn ve Strodtbeck'e göre, bir toplumun/kültürün bulmuş oldukları çözümler, o kültürün değerlerini yansıtmaktadır. İnsanın zamanla olan ilişkisinde, geçmişe mi, şimdiki zamana mı yoksa geleceği mi odaklanması gerektiği; insanın doğayla olan ilişkisinde, doğa üzerinde egemen olması mı, doğaya teslim olması mı yoksa doğayla uyum içerisinde mi olması durumu; insanların diğer insanlarla olan ilişkisinde, insanların hiyerarşik olmaları mı, onlarla eşit bir pozisyonda mı olmaları yoksa yeteneklerine göre mi konumlanması gerektiği; insanın temel davranışsal motivasyonunun ne olduğu sorusuna, insanın kendi özünü bulması mı, gelişmeye devam etmesi mi yoksa başarıyı yakalamak mı olduğu ve son olarak, insan doğasının/özünün ne olduğu; iyi, kötü ya da bunların ikisi mi olduğu sorularına verilen yanıtlar değer yönelimlerini oluşturmuştur. Her kültürün bu sorulara vermiş olduğu baskın ya da temel cevap o kültürün esas olan eğilimlerini göstermiştir. Kluckhohn ve Strodtbeck'in beş soruyla ve her soruda yer alan üçer olası cevapla geliştirmiş oldukları değer yönelimleri; *İlişkisel yönelim* (hiyerarşik, eşitlikçi ve bireyci), *insan ve doğa yönelimi* (egemen, uyumlu ve boyun eğen), *insan doğası yönelimi* (iyi, kötü ve

her ikisi birarada), *zaman yönelimi* (geçmiş, şimdi ve gelecek) ve *etkinlik yönelimi* (dışavurumcu, içsel gelişim, eylem/başarı odaklı)'dır (Hills, 2002:4-8).

1.4.4. Shalom H. Schwartz ve Kültürel Değer Teorisi

Kültürel değerlerin davranış ve tutumlar üzerindeki etkisini anlamak adına başka bir kültürel değer teorisini Shalom Schwartz 1988 ile 1992 yılları arasında 38 ülkede öğretmenler ve öğrencilerden elde ettiği verilerden geliştirmiştir (Liu, Volcic ve Gallois, 2015:116). Schwartz'a göre değerlerin doğası ve yapıları evrensel olmasına rağmen, insanların ve grupların değerlere verdikleri öncelikleri farklılık göstermektedir. Değerlerin altı özelliğini anlatan Schwartz'ın sıraladığı nitelikler şu şekildedir: Değerler, duygulara hitap eden inançlardır; değerler arzu edilen hedefleri işaret etmektedir, değerler belirli eylem ve durumların ötesinde kavramlardır; değerler standartlar ve ilkeler olarak hizmet eder; değerlerin bireylere göre değişen öncelik ve önem sıraları vardır ve son olarak birbiriyle ilgili değerler eylemlere rehberlik eder nitelik taşımaktadır. Kültürel değer teorisi, bireylerin biyolojik organizmalar, sosyal varlıklar ve ait oldukları grup ihtiyaçlarını baz alan on evrensel değeri tanımlamaktadır. Bu değerler; güç, başarı, hazcılık, uyarılma, öz-denetim, evrensellik, yardımseverlik, geleneksellik, uyum ve güvenliktir. Bu değerlerin tanımlayıcı hedefleri bulunmaktadır. Gücün tanımlayıcı hedefi, sosyal statü ve prestijdir. Başarının tanımlayıcı hedefi, sosyal standartlara göre yetkinliği gösteren kişisel başarıdır. Hazcılığın hedefi, memnuniyet ya da kişinin kendisi için istediği duygusal tatmindir. Uyarılmanın hedefi, heyecan, coşku, yenilik ve yaşam mücadelesidir. Öz-denetimin hedefi, bağımsız düşünce, yaratıcılık ve keşiftir Evrenselliğin hedefi, anlayış, tolerans, takdir etme ve bütün insanların ve doğanın korunmasıdır. Yardımseverliğin hedefi, etkileşim içinde olunan grup üyelerinin mutluluklarını korumak ve artırmaktır. Gelenekselliğin hedefi, kültürel gelenek ve fikirlere saygı, taahhüt ve kabulün sağlanmasıdır. Uyumun hedefi, sosyal beklentileri ve normları tahrip eden eylemleri, eğilimleri sınırlandırmaktır. Son olarak güvenliğin hedefi ise, emniyet, uyum, benliğin, ilişkilerin, toplumun istikrarının sağlanmasıdır (Schwartz, 2012:3-7). Schwartz'a göre, evrensel olarak bütün toplumların yüzleşerek çözümlemek zorunda oldukları üç temel sorun vardır ve toplumların bu sorunlara buldukları çözümleri de kültürel boyutlar olarak adlandırılmıştır. İlk sorun birey ve

yaşadığı grup arasındaki ilişkiyi anlatan özerkliğe karşı gruba yerleşik/ait olma boyutudur. Özerklik bireyciliği ve onun istek ve arzularını anlatırken; gruba bağlılık ise, kolektifliği ve yaşamdaki anlamın sosyal ilişkiler aracılığıyla bulunabileceğini anlatmaktadır. İkinci kültürel boyut olarak Schwartz, hiyerarşiye karşı eşitlikçiliği tanımlamaktadır. Hiyerarşiyi değer kabul eden kültürlerde sosyal, politik ve ekonomik güç eşit olmayan bir şekilde dağılmıştır. Bu kültürlerde kurallar ve zorunluluklar sosyal sorumluluk davranışını geliştiren hiyerarşik bir sistemde gücü korumak adına kullanılmıştır. Üçüncü evrensel sorun da insanın doğaya olan yaklaşımını anlatmaktadır ve bu soruna bulunan çözümler de üçüncü boyut olan doğaya hakimiyete karşı doğayla uyumu tanımlamaktadır. Doğaya hâkim olmayı tercih eden kültürlerde, dünyayı kontrol etmek ve kişisel ilgiler ve grup çıkarları için doğayı işletmek ve sömürmek söz konusudur. Uyumu gözeten kültürler ise kendilerini doğanın bir parçası olarak kabul eder, çevresini korur ve doğanın sunduğu güzellikleri birer değer olarak görür (Liu, Volcic ve Gallois, 2015:117-8).

1.5. Kültürlerarası İletişimi Etkileyen/Engelleyen Faktörler

Kültür, dünyaya bakış açımızı şekillendirmektedir. Kültürel olarak oluşan bilişsel ve duygusal süzgeçler, farklı kültür üyelerinin davranışlarını yorumlamak ve değerlendirmek açısından bizlere sınırlandırılmış bir bakış açısı sunmaktadır. Dünyayı, çevremizi ve insanların davranışlarını anlamak adına sahip olduğumuz bu kültürel filtreler, bakış açımızı sınırlandırmakla kalmamakta, aynı zamanda çarpıtmaktadır. Görüleni olduğu gibi değil, kendi perspektifimizden anlamamıza ve yorumlamamıza neden olmaktadır. Çevreden alınan uyarıları beklentilerimize uygun olacak şekilde zihnimizden geçirerek anlamlandırmaya çalışmak ise algılama olarak tanımlanmaktadır (Ting-Toomey ve Chung, 2012:159).

Kültürel olarak farklı insanların gerçekliği yorumlama şekilleri de farklılık göstermektedir. Beş duyu organımızla edindiğimiz bilgilerin, insan zihni tarafından işleme alınmasının ilk aşaması algıdır. İçsel bilgilerimiz, geçmiş deneyimlerimize ve hislerimize dayanırken; dışsal bilgilerimiz çevremizdeki insanlar ve olaylara dayanmaktadır (Goss'tan akt. Liu, Volcic ve Gallois, 2015:80). Bu iki bilgi türünün zihin tarafından sentez edilerek işlenmesi sayesinde başarılı bir algılama sürecinden bahsedilmektedir. Algının kültürel olarak oluştuğu ve algının inançlarımızla,

değerlerimizle, dünyaya bakış açımızla ve tutumlarımızla bağlantılı olduğu bilinmektedir. "Algılamayı etkileyen faktörler, genel olarak önyargılar, kültürel farklılıklar, geçmiş tecrübeler, uyarıcının özellikleri ve ani duygu değişimleri olabilmektedir" (Apak, 2018:18).

Kültürlerarası iletişimi etkileyen ve engelleyen unsurların anlaşılabilmesi için, stereotiplerin, önyargıların, etnomerkezciliğin, ayrımcılığın ve bunların algılama ile ilişkisinin incelenmesi gerekmektedir. Algılama üç aşamada gerçekleşmektedir: Seçme, kategorileştirme ve yorumlama. Farklı kültürel ardyörelerden gelen insanların algıları da geldikleri kültürün etkisi altındadır. Algılama sürecinde üç genel eğilim söz konusudur; kapalılık, aşinalık ve beklentiler. Kapalılık, az bilgiyle genel yargılara ulaşabilme eğilimini anlatmaktadır. Var olan mevcut bilgiyle aşina olunana yatkınlık eğilimi, söz konusu ikinci durumu açıklamaktadır. Zihinde yerleşik ve sabitlenmiş imaj ve fikirler de beklentileri ifade etmektedir. Gülün zihinde kırmızı olarak kodlanması ya da yaşlıların beyaz saçlı olarak düşünülmesi gibi. Bu sabit imajlar alışkanlık haline gelmekte ve zamanla farklı algılamanın önünde engel oluşturmaktadır (Liu, Volcic ve Gallois, 2015:81).

Algılamanın ilk aşaması olan seçme kavramı, daha önceden deneyimlediğimiz ve gördüğümüz bilgilerin hafızada kayıtlı olduğunu ve ihtiyaç halinde hafızadan çağrılarak kullanılma durumunu anlatmaktadır. İkinci aşama olan kategorileştirmede ise, "insanları, nesneleri, olayları ve benzer özellikte ve nitelikte olanların gruplandırma işlemini ifade etmektedir. "Örneğin insanları, cilt ya da saç rengine, kıyafetine, ırkına, cinsiyetine, diline, meşguliyetine, ilgilerine, coğrafik lokasyonuna ya da arzu edilen/edilmeyen niteliklerine" göre kategorize ettiğimiz anlatılmaktadır. Algılamanın son aşaması yorumlamada, insanlar bilgiyi, "fiziksel (duymak, dokunmak vd.), sosyolojik (nüfus, grup üyeliği vb.), psikolojik (tutum, inanç ve eğilimler vb.) olarak" süzgeçten geçirmektedir. Algılamanın fiziksel unsurları bütün insanlar da ortak olsa da algıdan anlamı oluşturma bütün insanlarda benzer değildir. Bu durum kültürel etkilerle ilgilidir ve öğrenilmiş bir süreçtir (Kartarı, 2014:140; Liu, Volcic ve Gallois, 2015:82-86).

1.5.1. Stereotipleştirme

Stereotip terimini modern anlamda ilk kullanan Walter Lippmann'dır. *Kamuoyu* (1922) adlı kitabında, entelektüel imajları oluşturmanın psikolojik bir yöntemi olarak stereotip kavramını kullanmıştır. Bir grubun aşırı düzeyde basitleştirilmiş nitelikleri hakkında varsayımlarda bulunulurken; olumsuz çağrışımlar yapılarak stereotipler oluşturulmaktadır. Stereotipler, bireysel yargılardan çok, üzerinde toplumsal uzlaşıya varılmış yargıları anlatmaktadır. Genellikle stereotip haline getirilen bir gruba ya da kültüre ait niteliklerin, genetik veya ırksal olduğu varsayılmaktadır. Stereotiplerin üç temel karakteristiği bulunmaktadır: insanların kategorileştirilmesi, atfedilen niteliklerde uzlaşıya varılmış olması ve atfedilen niteliklerle gerçek nitelikler arasında tutarsızlıkların olmasıdır. "Bir stereotip, bir grup insanın karakteristikleri hakkında bir takım pozitif ya da negatif inançlardan oluşur" (Spencer-Oatey ve Franklin, 2009:140; Scollon ve Scollon, 2001:171). Stereotipleştirmede, bireysel değişkeler dikkate alınmadan, bireyin mensubu olduğu grup hakkından önceden yerleşmiş imajlar kullanılmaktadır. Stereotiplerin oluşmasında dil kullanımı da etkili olmaktadır. Dilde bulunan kutuplaştırıcı ifadeler bu durumun farkında olunmadan yaygınlaşmasına sebebiyet vermektedir. Örneğin, biz ve ötekiler, kadın ve erkekler, siyah ve beyaz ırklar, heteroseksüeller ve homoseksüeller gibi kelime gruplarının günlük hayatta sıradanlaşmış olarak kullanımları, çoğu zaman fark edilmeyecek şekilde bir diğer grup hakkında basmakalıp yargılarda bulunulmasına neden olmaktadır. Dilin bu şekilde kullanımına ve kişisel deneyime ek olarak, bu basmakalıp yargıların oluşmasında ve yerleşik hale gelmesinde medyanın kritik önemdeki rolü de bilinmelidir (Ting-Toomey ve Chung, 2012:165-167).

Başka kültürdeki insanların en basit şekilde kategorilere ayrılmasını anlatan stereotip kavramı, kişisel deneyimlere dayanmayan, genel olarak kendi kültürümüzün önyargılarından ya da medyadan edindiğimiz klişe/basmakalıp yargı haline gelmiş; değişime kapalı ya da değişime direnen, eleştiri kabul etmeyen genellemeleri anlatmaktadır (Hurn ve Tomalin, 2013:13-14; Kartarı, 2014: 244). Stereotipler (kalıp yargılar), olumlu ya da olumsuz olabilmekte fakat olumsuz olan stereotipler önyargıların oluşmasına sebep olmaktadır. Önyargılar da kültürel bir gruba karşı negatif yönde bir tutum geliştirmemizin ve peşin hükümler vermemizin ana nedenleri

olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum zaman içinde ayrımcılığa kadar varabilmektedir. Samovar ve Porter göre (2001)'e göre, önyargılar kültürlerarası iletişimde kendi kültürümüz dışında kalan diğer kültürlere karşı düşmanca duygular beslememizin önünü açmaktadır (akt. Patel, Li ve Sooknanan, 2011:144) Stereotipler dile; çarpıtmalar, karikatürleştirmeler ve kurumsallaşmış yanlış bilgiler şeklinde yerleşmektedir. Örneğin, belirli bir ırka atfedilen basmakalıp yargılar, ırksal önyargıları yansıtır ve bunlar medya tarafından tekrar edildikçe kurumsallaşmaya başlamaktadır. Yaygın basmakalıp yargılar, ırktan, yaştan, toplumsal cinsiyetten, sosyal sınıftan ve kılık kıyafete kadar pek çok farklı dinamikten kaynaklanabilmektedir. Burada tehlikeli olan durum, yetersiz bilgi ve kanıtla başka kültürler hakkında genelleştirmeler yapılması ve varsayımlarda bulunulmasıdır. Yanlış ve yetersiz bilgilerin dile yerleşmesi ve zamanla yoğunluk kazanmasının neticesi ise stereotiplerin kurumsallaşmasına neden olmaktadır (Hurn ve Tomalin, 2013:14).

1.5.2. Önyargı

Bireyin bir olay, bir insan ya da grupla ilgili kesinkes olumlu ya da olumsuz bir yargıya varmadan fakat kendi öz bilgi ve deneyimlerine de dayandırmadan geliştirmiş olduğu ön fikirleri olarak tanımlanmaktadır. Bu ön fikirlerle birey, farklı kültürel çevrelerden gelen birey ve gruplarla arasına fiziksel ya da sosyal mesafe koyabilmektedir. Bu nedenle de ön yargılar iletişim engeli oluşturmaktadır (Göregenli, 2012:6). Önyargı, bir grup insana karşı verilen bir takım duygusal nitelikte tepkiler olarak düşünülmektedir. Stereotipler, belirli bir gruba karşı beslenen inançlarken; önyargı, belirli bir gruba karşı beslenen genelde negatif tutumlardır (Spencer-Oatey ve Franklin, 2009:141). Diğer bir deyişle, önyargı, stereotipleştirmenin sonucunda başka bireylere karşı geliştirdiğimiz olumsuz tutumlardır. Bir kişiye, bir olaya ya da konuya karşı kişisel deneyim, kişilerarası iletişim ya da medyanın etkisiyle genellenmiş değerler oluşmaktadır. Bu değerlerden birisi olan önyargı, bir gruba ya da grup üyelerine karşı beslenen olumsuz tutumlardır (Kağıtçıbaşı, 2014:148). Önyargının bazı pragmatik sonuçları olabilmektedir. Ekonomik ya da toplumsal olarak fayda sağlamak için insanlar kolayca önyargılara başvurmaktadır. Azınlık grupları ile ilgili geliştirilen önyargılar, kişileri hâkim kültürde konforlu hissettirmektedir. Ayrıca

önyargıların, ego-koruyucu işlevi vardır. Örneğin, başarısız olunduğunda, başarılı olanlar suçlanmakta ve böylelikle kişi kendisine duyduğu öz saygısını korumaya çalışmaktadır. Önyargıların bir diğer işlevi olan değer ifade edici işlev, mensubu olunan gruba bağlılığı ve verilen değeri ifade etmektedir. Son işlev de, bilgi işlevidir. Bireyler, bir kişi ya da grup hakkında yetersiz bilgiye sahip olduğunda önyargılar devreye girmekte ve eksik olan bilginin tamamlanmasına aracı olmaktadır. Brislin (1981), önyargıları yoğunluğuna göre kategorize etmiştir: Sözlü taciz, fiziksel sakınma, ayrımcılık, fiziksel şiddet ve katliama doğru aşama aşama önyargıların yoğunluğu artmaktadır (Liu, Volcic ve Gallois, 2015:95-96).

Önyargıya sebep olan dört unsur, olumsuz stereotipler, gruplararası kaygı, gerçeğe dayalı tehditler ve sembolik/kültürel tehditlerdir. Stereotipik inançlar kültürel olarak farklı olana beslenen olumsuz tutumlardan kaynaklanmaktadır. Gerçeğe dayalı kaygılar, grup çatışmalarına, az olan kaynaklara ulaşımdaki rekabete veya bir gruptaki fiziksel iyi olma haline karşı gelişebilecek tehditlerden oluşmaktadır. Ev sahibi kültürler bu tehdidin genel olarak göçmen topluluklarından geleceği düşünmektedir. Sembolik tehdit ise, ortak bir çıkarı paylaşan grubun sahip olduğu sosyokültürel sistemin başka bir grup tarafından bozulması, engellenmesi ya da sisteme zarar verilmesi durumunu anlatmaktadır (Spencer-Rodgers ve McGovern, 2002:613-14).

1.5.3. Etnomerkezcilik

Etnomerkezcilik kelimesi köken olarak, “ethno” ve “centrism” kelimelerinin birleşiminden oluşmuş ve ethno, kişinin kendi etnik ya da kültürel grubunu; centrism de kişinin kendi üyesi olduğu grubu merkezi görmesini anlatmaktadır. Etnomerkezcilik de buradan hareketle, kendi kültürel grubumuzun görüşlerini ve standartlarını, diğer gruplardan daha önemli bulduğumuzu anlatmaktadır. Diğer gruplar bu bakış açısıyla dezavantajlı bir konuma sürüklenmektedir. Bu durumun nedeni, diğer grubun standart ve değerlerini onların gözünden değil, kendi kültürümüzün değer ve yargılarına göre yorumlamamızdan kaynaklanmaktadır. Etnomerkezcilik, kendi kültürümüzü diğerlerinden üstün görmek için bir savunma mekanizması gibi işlemektedir. Bu nedenle kişiler kendi yaşam tarzlarını yaşanılan en uygun ve makul yaşam olarak kavramaktadır. Diğer kültürlerin kendilerini örnek almalarını ve kendileri gibi davranmalarını beklemektedir. Etnomerkezcilik, kültürel

sosyalizasyonun sonunda öğrenilmiş bir süreçtir ve içinde doğup büyüdükleri iletişim pratiklerini, kendilerini daha güvende hisetmek adına içselleştiren bireyler, kendi kültürel kurallarını da bu nedenle daha önemli bulmaktadır (Ting-Toomey ve Chung, 2012:161-163).

Etnomerkezcilik, bir kültüre mensup üyelerin, başka kültürleri kendi inanç, değer ve geleneklerine göre yorumlamasını ifade etmektedir. Sonrasında bu kültürlerden gelen insanları, kötü, zayıf, aptal ya da çılgın vb. olarak kategorileştirmelerini anlatmaktadır. Diğer kültürlere bu şekilde verilen tepkiler; bu kültürlerin tarihlerine, dinlerine, sanatlarına, geleneklerine ve değerlerine karşı bilgisiz olmaktan; bu kültür gruplarını tanımama ve bilmeme durumunu anlatan kaygıdan; farklı kültürleri anlamaya çalışmak yerine, bu kültürler hakkında kolay bir şekilde varsayım ve tahminlerde bulunma eğilimi ve başka kültürleri tanıma isteksizliğinden kaynaklı gelişen basmakalıp yargılardan oluşmaktadır. Kültürel bir olaya ya da duruma karşı geliştirilen yaklaşımlar, kişilerin kendi öz deneyimlerinden ziyade; sahip olduğu sınırlı bilgiler ve önyargılarından kaynaklanmakta ve bu durum, bireylerin diğer kültürü anlamaya çalışmanın zor olduğu kanısına götürerek, basit ve kolay bir şekilde diğer kültürleri kendi kültürel perspektifinden yargılamayı tercih etmesine sebebiyet vermektedir (Hurn ve Tomalin, 2013:12-13).

1.5.4. Ayrımcılık

Önyargıların aşırı ve bilinçli/kasıtlı bir biçimi olarak ayrımcılık, bireylere ya da bir gruba cinsiyetleri, ırkları, dinleri, etnisiteleri ya da engelleri nedeniyle olumsuz muamele edilmesi ya da eşit muamele edilmesinin karşısında olma durumunu içermekte ve bu yüzden kültürlerarasındaki iletişimi engellemektedir (Keleş, 2012:1517). "Ayrımcılık, bir gruba veya grubun üyelerine karşı önyargılardan beslenen olumsuz tutum ve davranışların tümüyle ilgili bir süreçtir. Ayrımcılık, ayrımcılığın yöneltildiği kişilerin kişisel özelliklerinin ötesinde mensubu oldukları grubun aidiyetlerini taşıdığı varsayılarak genelleştirilen olumsuz önyargılardan kaynaklanmaktadır. Bir gruba atfedilen niteliklerin belirli durumlarda ve özel koşullarda gerçekliği yansıtıyor olması ve ayrımcılığın meşru kılınması adına kullanılması da ayrımcılığın gerekçelendirilmesine sebebiyet vermektedir. Ayrımcılığın olduğu toplumsal düzlemde ilişkilerin daha dikey, güçle ilgili

konumlanmalar daha keskin ve adalet kavramının tam olarak yerleşemediğini söylemek mümkündür. Çünkü bir toplumda ayrımcılığa neden olan etken, farklı etnisite, cinsiyet ya da dine mensup grupların toplumsal tabakada daha alt seviyede görülmesidir. Toplumda farklı olanın algılanma biçiminin olumsuz olması, çoğunluğun farklı olanı dışarıda bırakan, kendisini azınlıkta olanlardan daha üstün görmesi de ayrımcılığın altında yatan ideolojik yapısını göstermektedir. Ayrımcılık sadece benzerlik ve farklılık mevzusu olmayıp, bu farklılığın dışlayıcı bir söylemle olumsuzlanması ya da aşağılanması durumudur. Önyargılar davranışlarda izlenirse açık bir ayrımcılıktan söz edilmektedir (Göregenli, 2012:5-6). Ayrımcılık, bir grup hakkında sahip olduğumuz olumsuz tutumlar nedeniyle, o gruba mensup kişilere olumsuz davranışlarda bulunmayı anlatmaktadır (Kağıtçıbaşı, 2014:148).

1.6. Dili, Kültürü ve İletişimi Araştırmanın Metodolojisi: İletişim Etnografisi ve Yorumlayıcı Yaklaşım

George Wilhelm Hegel, Edmund Husserl, Georg Simmel ve Ferdinand de Tönnies tarafından sosyal bilime yorumlayıcı yaklaşımın temelleri atılmıştır. Bu araştırmacılar, pozitif/doğa bilimlerinin insan davranışını anlamadaki yetersizliğini vurgulayıp; bu metodların kültürel norm, inanç, sembol, değerler ve bireysel konuları anlamakta uygun olmadıkları kanaatini taşımışlardır. Hermenötik, fenomenoloji ve sembolik etkileşimcilik vb. alanlarda yorumlayıcı yaklaşımdan faydalanılmıştır. Yorumlayıcı yaklaşım, etnografiyi, röportajı, gözlemi, odak grubu, içerik analizini ve diğer yöntemleri kullanabilmektedir. Yorumlayıcı perspektifin amacı, sosyal eylemin ve etkileşimin anlamını keşfetmektir. Clifford Geertz (1926-2006), "insani eylemlerin sosyal ve kültürel bağlam hesaba katılmadıkça anlamsız olduğunu" vurgulamıştır. Yorumlayıcı yaklaşımın merkezinde anlam ve bağlam vardır ve anlam da kültürel toplulukların dil ve iletişim aracılığıyla müzakere ederek paylaştıkları sosyal bir inşadır (Croucher, 2015:52-54). Yorumlayıcı yaklaşım, belirli bir kültürel grubun, iletişim pratiklerini derin ve detaylı anlamak için işlevseldir; çünkü iletişimi bağlamı içinde anlamayı öne çıkarmaktadır.

Kültür ve iletişimi çalışmak için üç büyük yaklaşım ya da perspektif tanımlanmaktadır: Sosyal bilim (işlevselci), yorumlayıcı ve eleştirel. Bu üç yaklaşım pek çok başka disiplinden beslenmekte ve gerçeklik, insan davranışı, kültür ve iletişimi

çalışmanın farklı perspektiflerini yansıtmaktadır. Kültürü her yaklaşım farklı varsayımlarla ele almakta ve bu yaklaşımlar kültür hakkında nasıl düşünüldüğü sorusunun, kültürün nasıl çalışılacağını da etkilediğini iddia etmektedir (Martin ve Nakayama, 2010:50). Yorumlayıcı paradigmada kültür sosyal olarak inşa edilen bir yapı olarak anlaşılmakta ve daha önceden doğruluğu kanıtlanmış bir birim olarak ele alınmamaktadır. Kültür ve iletişim arasındaki ilişki, işlevselci yaklaşımın aksine nedensel değil; birbiriyle karşılıklı bağı olan kavramlar olarak düşünülmektedir. Kültür, yorumlayıcı paradigmada iletişimi etkileyen ve aynı zamanda da iletişim tarafından inşa edilen ve ortaya çıkarılan bir sosyal yapı olarak ifade edilmektedir. Bu bakış açısıyla, iletişim, pratiklerin kültürel olarak kodlandığı ilk sosyal süreçtir. Bu süreçte, kültürel kodlama sadece insanları birbirleriyle kaynaştırmamakta aynı zamanda dönüştürücü ve yaratıcı işlevlere aracılık etmektedir (Martin, Nakayama ve Carbaugh, 2012:23). Kökleri toplum dilbiliminde olan yorumlayıcı yaklaşımlardan birisi, Hymes'ın geliştirdiği ve "yorumlayıcı kültürlerarası araştırmanın en iyi örneği" olarak görülen iletişim etnografisidir (Martin, Nakayama ve Carbaugh, 2012:24). İletişim etnografları, belirli kültürel gruplarda iletişim biçimlerinin/modellerinin betimleyici çalışmalarına yönelmişlerdir. Yorumlayıcı araştırmacılar, gerçekliğin insanlar tarafından sosyal olarak inşa edilen dışsal bir unsur olduğunu varsaymaktadır. İletişimi de içine alan insan deneyiminin öznel olduğu ve ne önceden tahmin edilebilir ne de önceden verili olduğu kabul edilmektedir. "Yorumlayıcı yaklaşımın hedefi, insan davranışını anlamak ve betimlemektir." İşlevselci yaklaşımda ise insan davranışını önceden tahmin etmek amaçlanmaktadır. Yorumlayıcı yaklaşımda, kültürün iletişim tarafından yaratıldığı ve sürdürüldüğü savunusu vardır. Bu yöndeki araştırmalarda antropoloji ve dilbilimden beslenerek ortaya çıkan nitel yöntemler kullanılmaktadır. Yorumlayıcı yaklaşımı tercih eden araştırmacılar belirli kültürel grupların iletişim kuralları tanımlamalarının, o grubun inanç ve değerlerinde gömülü olduğunu vurgulamışlardır. Bu perspektifte yapılan araştırmalarda kültür, iletişim ve kültürel farklılıklar belli bir bağlamda incelenmektedir (Martin ve Nakayama, 2010:59-63). İletişimin yorumlayıcı bir yaklaşım ve etnografik analiziyle, iletişim eylemini kültürler arasında sınırlayan, engelleyen, yönlendiren ve çarpıtan etmenlerin ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır.

1900'lardan II. Dünya Savaşı'na erken 21. yüzyılda lingüistik ve antropoloji Amerika Birleşik Devletleri'nde birbiriyle yakından ilişkili iki alan olarak görülmüştür. Franz Boas (1858-1942), (Kolombiya Antropoloji Departmanı kurucusu ve Amerika Antropoloji Birliği'nin ortak kurucusu) antropolojinin alt dallarından birisi olarak dili çalışma alanına katmıştır. En bilinen öğrencisi Edward Sapir (1884-1939), dilbilimsel antropolojinin kurucu ismidir. Kültürler bu dönemde etkileşimsel yapılarıyla değil, kendi içlerinde araştırılmıştır. Bu araştırmacılar, 1925'te Amerika Dilbilim Topluluğu'nda çeşitli kültürleri araştırmışlardır. Alanda ilk olarak filologlar çalışma yürütmüşlerdir. Erken dönem çalışmalarda dillerin spesifik niteliklerine eğilmişlerdir. II. Dünya Savaşı sonrasında ise Amerikalılara başka dilleri öğretmek amaçlanmıştır (Monaghan, 2012:19-20). Aynı dönemde, toplum dilbilim ve antropolojinin ortak ilgi konusu dil olmuştur.

Kültürlerarası iletişim, davranışta görülen kültürel çeşitliliği anlamanın anahtar alanlarını inceleme sahasına almaktadır. Çokkültürlü (multicultural) iletişim, antropoloji, dilbilim, felsefe ve psikoloji kültürlerarası iletişim alanını besleyen disiplinlerdir. Farklı kültürdeki insanların uzaktan ya da yüz yüze kurdukları iletişim, yazılı, sözlü ya da vücut dilini kapsayabilmektedir. İki araştırma okulu iletişimi ve iletişimin sıralanan farklı şekillerini anlamaya çalışmıştır: İlki, teori geliştirmeye çalışan Sosyoloji ve İletişim Okulu; diğeri ise teoriyi pratikle sentezleyen ve içine psikoloji, antropoloji, sosyoloji ve dilbilimi alan ve disiplinlerarası bir yaklaşımı benimseyen okuldur. Bu yaklaşımdan beslenerek, dilbilim ve iletişim arasındaki ilişkinin araştırıldığı ve dilbilim iletişimi nasıl etkiler sorusuna verilen yanıtlar, semiyotik çalışmalar başta olmak üzere, dil ve düşünce arasındaki ilişkileri araştıran çalışmalarla doğrudan ilişkilidir. Kültür dili etkiler mi sorusunun yanıtları da cevabını kültürel antropoloji, dilbilimsel antropoloji ve toplum dilbiliminde bulmaktadır. Kültürel antropolog ve etnolog Franz Boas, yerli Amerikan kabileleri üzerinde yaptığı çalışmalarla dil ve davranış arasındaki bağı kurmuştur. Dile özgü yapıların, insanların geleneklerine yansıdığını ifade etmiştir (Boas'tan akt. Hurn ve Tomalin, 2013).

Noam Chomsky, dilbilimsel evrensel kodlar olduğunu savunmuş ve kültürden kültüre değişen kültürel kodların varlığını yadsımıştır. Dilin gramatik yapılarına eğilerek, evrensel kodlarını inceleyen Chomsky'nin aksine, dilin düşünceyi oluşturduğu ve etkilediğine inanan filozoflar da kendi hipotezlerini geliştirmiştir. 18.

yüzyılın başlarında psikoloji ve antropoloji disiplinleri, dil ve kültürün birbirlerini karşılıklı olarak nasıl etkilediklerini ve bunun düşünme üzerine etkisini araştırmışlardır. Wilhelm von Humboldt (1767-1835), dilin bir ulusun ruhu olduğunu ve dil analiziyle bir milletin ulusal karakteristiklerinin keşfedilebileceğini öne sürmüştür (Kothoff ve Oatey, 2007:9). Dilbilimsel kategorileştirmenin kültürel kodları ne derece yansıttığı ve bu kodların herhangi verili bir zamanda insanların ne yaptığını ya da düşündüğünü tam olarak belirlemese de bu kategorilerin tarihsel olarak oluşturulmuş geleneksel kalıplar olduğu açıklanmıştır. Dilin düşünceyi nasıl etkilediği ve bunun iletişimle ortaya çıkma halini savunan hipotezler, gramatik ve semantik yapılar arasında ayrıma giden bir çerçeveye karşı gelmekte ve bu yapıların içinde bilginin, metaforik anlamların ve dilin bağlamsal yönlerinin var olduğunu iddia etmişlerdir. Dilin metaforik, bağlamsal ve toplumsal kişiliği ortaya çıkarma niteliğinin daha geniş iletişimsel süreçlerle anlaşılabileceği savunulmaktadır. *"*İletişimin kültüre özgü yollarının araştırılmasında, dil, kültür ve düşünce arasındaki ilişki varlığının kabulü, açıklayıcı bir unsur ya da kanıt olarak görülmektedir" Kültürlere özgü bu iletişim yollarının araştırıldığı çalışmalarda, kültürün iletişim biçimlerimizi etkilediği ya da belirlediği düşüncesi yatmaktadır. Bu çalışmalarda, etkileşim tarzlarında görülen kültürel değişkenler ve özgünlükler, kültürel değerler, inançlar, tarih ve beklentiler açılarından açıklanmaktadır (Hua, 2014:184). Kültürler arasında kurulan iletişimle gerçekleşen pratiklerin, etnografik soruşturmalar sayesinde, kültür ve iletişimsel durumlarla olan ilintisinin anlaşılabileceği ifade edilmektedir (Gumperz ve Cook-Gumperz, 2008:14-15).

1960'larda başlayan iletişim etnografisi metodu ile kültürün konuşma aracılığıyla kurulan iletişimsel bir yapı olduğu düşünülmüştür. İletişim etnografisi, 1980'lerde dilbilimsel antropolojiye aracılık etmiştir. Antropologlar, kültürel olarak inşa edildiğini düşündükleri bir dizi olayın/durumun incelenerek kültürün araştırılabileceğini ortaya koymuşlardır. Dell Hymes vd., (Hymes 1974; Gumperz ve Hymes 1964 ve 1972; Bauman ve Sherzer 1974), dilbilimsel analizlerle, etnografik saha çalışmalarını birleştirerek, dilin nasıl kullanıldığını araştırmışlardır. Roman Jacobson'ın "konuşma olayı", başlangıçta katılımcıların eylemlerini anlamak adına yorumlayıcı bir bakış açısı sağlamıştır. Olaylar, pratiklerin daha detaylı yorumsal incelemesi için analiz birimleri olarak ele alınmıştır (Gumperz ve Cook-Gumperz,

2008:16). Hymes, Gumperz ve Ervin-Tripp erken dönem dilbilimci antropologlardan, dil ve kültür arasındaki ilişkiye yaptıkları vurguyla ayrılmışlardır. Çünkü erken dönem antropologları daha çok dillerin tasviriyle ve grameriyle ilgilenmişlerdir. Dil yönelimli antropoloji (dilbilimci antropologlar), 1950'lerin sonunda farklı kültürlerin ve dillerin gramer tanımlamalarını bırakmışlardır. Dell Hymes ve John Gumperz ve Berkeley Üniversitesi çalışma grubu, gramer tanımlamalarını aşan bir alternatif geliştirmiştir. Dell Hymes, 1960'ta Harvard'dan Berkeley'e gelerek, SPEAKING (Setting, Participants, Ends, Act Sequences, Key, Instrumentality, Norms ve Genre) modelini ortaya koymuştur. Bu modeli, yasal işlemler, sınıf etkileşimleri, karşılaşmaları veya dini hizmetler gibi özel olayları/durumları analiz etmek için kullanmıştır. Odağı gramer ve sözlükbilimden alarak, konuşmanın etnografisine vermiştir. Hymes, Gumperz, Labov ve Bernstein daha sonra "İletişim Etnografisi" üzerine kitap yazarak, dilbilimsel antropolojiyi etkilemişlerdir (Monaghan, 2012:24-27). Modern dilbilimsel antropolojinin çalışma konuları, dil pratikleri, katılım ve kendilik/kişilik/kimlik olarak ifade edilmiştir. (Duranti'den akt. Monaghan, 2012:29). İletişim etmografisi, dilbilimsel yönlü antropolojik araştırmalara meydan okuyan bir yanıt olarak, dil ve kültür çalışmalarına yeni bir soluk kazandırmıştır. Konuşma durumları, kültürel ve sosyal olarak inşa edilen toplumsal normların açığa çıkarılması için geçerli etnografik bilgiyi sunmaktadır. Bu yaklaşımın ortaya çıkmasında etkileşimsel toplum dilbilimin özel konuşma durumlarından yararlanılmıştır (Gumperz ve Cook-Gumperz, 2012:66-67).

Dell Hymes modelini iki düşünce akımının ortasında geliştirmiştir. İlki Chomsky'nin genel gramer programı (1957-1964), diğeri Claude Levi-Strauss'un yapısalcılığından etkilenerek gelişen antropolojideki betimleme metodlarıdır. Hymes, iki temel amacından bahsetmektedir: Betimleyici ve teoriksel. Betimleyici hedefinde yerlilerin kendi kültürleri içindeki konuşmalarını ve etkileşimlerini anlamaya yardımcı olacak bir çerçeve sunmak istemiştir. Bu emik bir betimlemeyi göstermektedir. Daha çok dillerin ses sistemlerini betimlemek için yapılan sesbirimsel (fonemik) betimlemeye benzemektedir. Aynı zamanda Hymes'ın sunduğu çerçeve, benzer konuşma durumları/olayları için farklı kültürler tarafından kullanılan konuşma biçimlerini karşılaştırmayı yapabilmek adına kullanılabilirdir. Bu da etik bir betimlemeyi anlatmaktadır (Kiesling, 2012:77). Teorik olarak ise; Hymes "iletişimsel

yetkinliği" modellemeye yönelmiştir. Bu şekilde Hymes, Chomsky'nin bütün herkesin kendi yerel dilinin grametik yapısını bilerek kuracağı cümleleri kapsayan dilbilimsel bir yetkinliği anlatan genel teoriye karşı gelmiştir. "Bu nedenle genel bir dil teorisi sadece dilbilimsel yetkinliği değil; aynı zamanda bir dilde gelişmiş özel bir konuşma durumunu da anlamayı ve konuşmacının özel bir durumu anlatabilmesini de sağlayacak yetkinliğini de içermelidir." Bu teori özel durumları anlatmaya yardımcı uygun dilin nasıl betimleneceğini, konuşma durumunun nasıl tanımlanacağını ve bu kavramların bir kültüre nasıl bağlanacağını göstermek için işlevsel olmuştur. Hymes'a göre bir konuşma bir kültüre çeşitli seviyelerde bağlanmaktadır; *dil topluluğu, konuşma ortamı, konuşma olayı* ve *konuşma edimi*dir. Hymes dilsel topluluğu "konuşmayı yürütmek ve yorumlamak için kuralları olan ve en azından dilsel bir değişkeyi benzer yorumlayabilen topluluk" olarak tanımlamıştır. Burada esas olan nokta, konuşmanın yürütülmesi ve yorumlanmasında dilsel topluluğun aynı kuralları ve normları paylaşmasıdır. Hymes modelini farklı konuşma biçimlerini tasvir edebilmek adına geliştirmiş ve betimlemelerin yapılabilmesini sağlamıştır (Kiesling, 2012:78-79).

İletişimin ekonomi-politiği, sosyo-politiği, sosyolojisi, felsefesi üzerine çalışmalar yanında iletişimin antropolojisini çalışmanın yöntemini sunan ve dil, kültür, iletişim arasındaki örüntüleri anlamaya olanak sağlayan iletişim etnografisi, dilbilimsel çalışmaların erken dönem çalışmalarından farklı olarak, antropoloji departmanlarında yer alan ve kültürü anlamanın yolunun dilbilimsel analizden geçtiğini savunan dilbilimsel antropolojinin ve toplum dilbiliminin ilgi alanına girmiştir. Dil ve biliş arasındaki ilişkiden yola çıkarak, dilin bir konuşanın dünyayı algılamasını yönlendirmesini savunan Sapir-Whorf hipotezi, dil ve kültür arasındaki bağa işaret etmektedir. Dil, bir bireyin bireysel statüsünden, aile geçmişine kadar uzanan göstergeleri anlatmaya yarayan sembol sistemiyken; konuşma da bu sosyal oluşumların aktarılmasına hizmet etmektedir. Bir diğer deyişle, sosyal bağlamda dilbilimsel etkinliğin işlevini anlatan toplum dilbiliminde etkili iletişim kurmanın yolu Chomsky'nin savunduğu dilbilimsel yetkinliğin ötesinde iletişimsel yetkinlikten geçmektedir. İletişimsel yetkinlik, bir dilin sadece gramatik kodlarını bilmenin toplumsal bağlamda kurulan etkili iletişimde yetersiz kalacağını düşündüğü dilbilimsel yetkinlikten daha ziyade, sosyal bir yeteneğin kazanılmasını anlatan bir

kavram olarak Dell Hymes tarafından ortaya atılmıştır. Hymes ayrıca Roman Jacobson'ın "speech event" kavramından esinlenerek geliştirdiği konuşmanın etnografisinde, konuşmanın bileşenlerinden olan dilbilimsel kodlar yanında, konuşmacıların sosyal karakterlerini, kültürel geçmişlerini, etkileşime girdikleri ortamı ve etkileşimin sosyal karakterini de hesaba katmaktadır (Gumperz, 1967:224-229) Kısacası Hymes'ın konuşma olayı, konuşma durumu ve konuşma eylemi dediği yapılar iletişim etnografisi ile çözümlenmekte ve konuşmaların röntgeni çekilmektedir.

Dilbilimsel antropoloji ve toplum dilbiliminde geliştirilen konuşmanın/iletişimin etnografisi, dili, kültürü ve toplumu anlamanın gözlemsel ve kuramsal çerçevesini sunmaktadır. "Daha genel olarak ise, konuşmanın etnografisi, belirli bir grupta, kurumda, toplulukta ya da toplumda örüntülü dil kullanımlarının ve konuşmanın kültürel terimlerinin betimlenmesidir" (Sherzer, 1977:44). Konuşmanın etnografisi özelinde ve toplum dilbilimi genelinde iletişimsel alanla ilgili toplumsal sorunlara çözümler bulabilmek alanın motivasyonlarından biridir. Konuşmanın/iletişimin etnografisi bu nedenle bir toplumda şu soruları sormaktadır: İletişimin sözlü ve sözsüz farklı biçimleri nelerdir ve bu biçimler iletişimsel eylem ve olaylar bağlamında toplumun bütün iletişimsel kuramında birbiriyle nasıl ilişkili olmaktadır? Bu ilişkilerin anlaşılması da toplumsal sorunlarda yaşanan iletişim sorunlarının ve engellerinin neden kaynaklandığını anlaşılır kılmaktadır (Sherzer, 1977: 51-53).

Dell Hymes'a göre, bir dili konuşabilme yetisi, o dilin sosyo-kültürel bağlamda uygun kullanımlarının bilinmesini de gerektirmektedir. Bu nedenle belirli bir topluluktaki yerel dili kullanan insanların sadece doğru gramer kurallarını bilmesi yeterli olmayıp; aynı zamanda iletişimin kurulduğu ortama ve bağlama da uygun olan dili kullanmayı da bilmelidirler. Bu yetenek ise, paylaşılan ortak dilbilimsel kodları içerdiği kadar, konuşmayı yönlendiren ve yorumlanmasını sağlayan sosyo-kültürel kuralları, normları ve değerleri de kapsamaktadır. İletişim etnografisi, bir insanın ait olduğu topluluğun dil kullanımı hakkında ne bildiği ve bunu nasıl öğrendiği ile ilgili sorulara yanıt aramaktadır (Farah 199'den akt. Johnstone ve Marcellino, 2010:60).

Hymes'ın farklı kültürlerin konuşma kullanımları üzerine yapmış olduğu sınıflandırma ile varmış olduğu husus, bir bireyin, bir dili nerede, ne zaman ve nasıl kullanacağını bilmiyorsa o dili biliyor sayılamayacağıdır (Clair, 1974:932).

Belirli bir kültürde ya da toplulukta iletişim etnografları iletişimi, konuşma olayları, konuşma durumları ve konuşma eylemleri aracılığıyla sorgulamaktadır. Hymes'a göre, konuşma olayları, törenler, yemekler, tartışmalar, sevgi gösterileri gibi sosyal ve kültürel etkinlikleri anlatmaktadır. Konuşma durumları ise konuşma olayları içinde yer almaktadır. Bu iki duruma örnek vermek gerekirse, evlilik törenleri bir konuşma olayını, bu törende edilen evlilik yemini ve verilen sözler de konuşma durumunu göstermektedir. Konuşma eylemleri ise bireylerin söz ve ifadelerini anlatan en küçük analiz birimini oluşturmaktadır. *"Hymes, bu üç kavramı anlatmak için, bir partiyi (konuşma olayı), parti boyunca süren bir konuşmayı (konuşma durumu) ve konuşma esnasında yapılan bir şakayı (konuşma eylemi) örnek olarak vermektedir."* Hymes, konuşma eylemlerini cümle yapıları gibi gramatik kavramlardan ayırmaktadır. Çünkü Hymes'a göre, "bir anlam, statü ya da bir konuşma eyleminin işlevi sadece gramatik biçimlere bağlı değildir." Konuşma eylemlerinin yorumlanması daha çok, toplumsal statü ve katılımcıların ilişkilerine bağlı bir iletişimsel süreci anlatmaktadır (Johnstone ve Marcellino, 2010:63).

Dil ve toplumsal yaşam arasındaki etkileşimin sorgulanması söz konusuysa 'konuşmanın etnografisi' ve 'iletişimin etnografisi' aynı kefeye konulmaktadır. Dil ve toplumsal yaşam arasındaki etkileşimin betimlenmesine duyulan ihtiyaç için yürütülen argümanların neticesinde Hymes: "Böyle bir çalışma, toplum dilbiliminin genel çalışma sahası içerisinde bir yaklaşım olarak, konuşmanın ve iletişimin etnografisi olarak adlandırılabilecek bir çalışmanın özüdür/esasıdır" demiştir (Leeds-Hurwitz, 1984:16).

Alessandro Duranti, *Language As Culture in U.S. Anthropology* adlı makalesinde dili kültür olarak ele alan üç paradigma üzerinde durmaktadır (Duranti, 2003:323-347). Amerikalı antropolog Franz Boas'nın öncülük ettiği ilk paradigma, özellikle Kuzey Amerika yerli dillerinin sınıflandırılması, belgeleme, gramatik betimleme üzerinde durulmuş ve dilbilimsel görecelik kavramına ayrı bir önem verilmiştir. İkinci paradigma, 1960'larda geliştirilmiş ve kayıt altına alma teknolojilerinin de gelişmesiyle "dil kullanımının bağlamsal analizine olanak sağlayan yeni kuramsal görüşler vasıtasıyla konuşma olayı gibi yeni analiz birimlerinin ortaya çıkarıldığı" paradigmadır. Daha çok antropolojinin içinde olduğu varsayılan bu paradigma aslında antropolojiden bir kopuşu göstermektedir. Bu iki paradigma arasındaki temel fark, ilk

paradigmanın öncüsü olan Boas ve öğrencilerinin savunusu olan dilin artık insan zihninin bir penceresi olmadığıdır. Bunun yerine ikinci paradigma ile geliştirilen savunu, dilin tek tek bireylerin zihin yapısının bir yansıması olarak çalışılmasından ziyade; "dilin öncelikle konuşma olayı ve konuşma etkinliği esnasında çalışılan toplumsal bir olgu olduğudur" (Duranti, 2003:329). Son olarak üçüncü paradigma ise, kimlik oluşumu, anlatısallık ve ideoloji kavramları üzerinde geliştirilmiş ve antropolojiyi dilbilimsel yöntemlerle başka alt dallarda belirlenen konuların çalışılmasına bağlayan yeni bir girişimi anlatmaktadır. Bu üç paradigmayı uygulayanların yürüttükleri tartışmaların azlığı dolayısıyla, kültürel bir kaynak ve toplumsal bir pratik olarak dilin doğası hakkında kuramsal savunuların sistematik hale getirilmesi zorlaşmıştır. Kültür olarak dil çalışmaları, dilbilimsel antropolojinin, etnolingüistiğin ve toplum dilbiliminin çalışma sahasına girmekle beraber, her bir çalışma pratiği, dili araştırma nesnesi olarak ele aldıklarında farklı kuramsal ve yöntemsel eğilimlere sahip olmuşlardır. Bu tez çalışmasında ikinci paradigmanın öne sürdüğü fikirler esas kabul edilmektedir. Dilbilimsel antropoloji (antropolojik bağlam içinde dilin çalışılması) ve toplum dilbilimi (dilin toplumsal bir inşa olarak çalışılması) olarak adlandırılan ve iletişimin etnografisi olarak tanımlanan bir yaklaşımı da içine alan ikinci paradigmanın esaslarını Duranti şu şekilde özetlemiştir:

a. Duranti ikinci paradigmanın hedefinin, dil kullanımını konuşanların konuşma etkinliği sırasında analiz etmek olduğunu,
b. Bu paradigmada 'dil'e bakış açısının, dilin kültürel olarak oluşmuş ve oluşmaya devam eden bir yapı olarak kavrandığını,
c. Analiz birimlerinin, konuşma toplulukları, iletişimsel yetkinlik, dil çeşitliliği, konuşma olayı, konuşma eylemi ve türü olduğunu,
d. Kuramsal konuların, dil farklılıkları ve "dil ve bağlam arasındaki ilişkiyi" kapsadığını,
e. Son olarak bu paradigmada veri/bilgi toplama yöntemlerinin; "katılımcı gözlem, gayri resmi görüşmeler, dil kullanımının kayıtları" olduğunu belirtmiştir (Duranti, 2003:330).

İletişim etnografisi kültürün konuşma aracılığıyla oluşturulan iletişimsel bir olgu olduğu görüşünü dile getiren bir yaklaşım olarak pek çok disiplinin kesişim noktasında yer almaktadır. Bu nedenle antropologlar, iletişim bilimciler ve dilbilimciler,

"kültürün nasıl işlediğini bir dizi kültürel olarak kurulan konuşma olayları aracılığıyla" çalışabilirler (Gumperz ve Cook-Gumperz, 2008:536).

1.7. Kültürlerarası İletişim Alanında Ulusal Araştırmalar

Bu tez çalışmasında Türkiye'de yaşayan altkültürlerin birbirleriyle kurdukları kültürlerarası etkileşimde ortaya çıkan dilsel kalıpları ve kültürel farka dayalı iletişim engellerini, Yaşar Kemal eserleri üzerinden bir incelemeyle analiz etmektedir. Bu nedenle kültürlerarası iletişim üzerine yapılan literatür taramasında öncelikle lisansüstü tez çalışmalarından başlanılarak, Ulusal Tez Merkezi'nde, "Kültürlerarası iletişim" ve "altkültür" terimleri birlikte taratılmıştır. Tarama sonucunda bulunan tezler; Fikriye Arslantaş (2019)'ın *Kültürlerarası iletişim: Mardin'de yaşayan altkültür grubu Süryanilerin ulusal kültürle olan iletişimi* adlı halkla ilişkiler yüksek lisans tezi, Mahmut Ercan (2015)'ın *Kültürlerarası iletişim: Eskişehir'de yaşayan altkültür gruplarından biri olan Arnavutların, hâkim kültürle iletişimi bağlamında incelenmesi* adlı yüksek lisans tezi ve son olarak, Hande Ökeli (2014)'nin *Kültürlerarası iletişim bağlamında bir altkültür grubu olan Çerkeslerin hâkim kültürle iletişimi* adlı yüksek lisans tez çalışmalarıdır. Bu 3 tez çalışmasından hareketle denilebilir ki, iletişim bilimleri disiplinleri alanlarında yapılan kültürlerarası iletişim ve altkültür çalışmalarında, altkültürlerin hâkim kültürle olan iletişimi ve etkileşimine odaklanılmıştır. Bu tez çalışmasında ise bu tezlerden farklı olarak, seçilen ilgili altkültür grubunun sadece ulusal kültürle olan iletişimi değil; Yaşar Kemal metninde yer alan bütün kültür gruplarının birbirleriyle olan iletişimi araştırılmaktadır. Kültürlerarası iletişim disiplinin kavramlarından olan kalıp yargılar, ön yargılar, ayrımcılık ve etnomerkezci dilsel kalıplar ve iletişimsel yapılar, dilin ve iletişimin hafızası konumundaki edebi metinler aracılığıyla sosyo-kültürel bağlamda irdelenmektedir.

"Kültürlerarası iletişim" teriminin tek olarak yapılan taraması sonucunda ise altmış lisansüstü tez çalışması karşımıza çıkmaktadır. Burada bu tezlerden, iletişim bilimleri alanında hazırlanan tez çalışmalarından bazıları; Pelin Su Altan (2019)'ın *Uluslararası göç bağlamında kültürlerarası iletişim* adlı yüksek lisans tezi, Su Erol (2008)'un *Hıristiyan / Süryani ve Müslüman cemaatleri arasındaki kültürlerarası*

iletişim Bir çokkültürlü şehir örneği: Mardin adlı yüksek lisans tezi, Seyhan Akyol (2019)'un *Sağlık iletişiminde yabancı hasta ilişkisi ve kültürlerarası iletişim problemleri: İstanbul ili özel hastanelerinde bir araştırma* adlı halkla ilişkiler yüksek lisans tezi, Hatice Şule Oğuz (2013)'un *Kültürlerarası iletişim bağlamında sığınmacılık deneyimi: Gaziantep örneği* adlı doktora tezi, Onur Bekiroğlu (2011)'nun *Kültürlerarası iletişim bağlamında Türk basınında etnik kimliklerin sunumu: Ermenilere ilişkin haberlerin nicel ve nitel analizi* adlı doktora tezi ve Nurullah Tabakcı (2008)'nın *Kültürlerarası iletişim sürecinde alt-kültürde kimliğin oluşumu (Türkiye'deki Karaçay Topluluğu örneği)* adlı halkla ilişkiler doktora tezidir. Bu çalışmalarda da ortaya çıkan genel sonuç, iletişim disiplinleri alanlarında yapılan lisansüstü tezlerde kültürlerarası iletişim odaklı araştırmaların, kültürel iletişimi, çokkültürlü toplumsal yapıyı, bu yapıyı oluşturan kültürel grupların kimlik oluşumunu, temsilini ve kültürlerarası iletişimin oluşum dinamikleri ve mekanizmalarını (göç ve sığınmacılık; yabancı hastalar ve sağlık iletişimi vb.) konu etmesidir.

Kültürlerarası iletişim alanında tez çalışmaları yanı sıra, yazılan kitap ve makaleler de taranmıştır. Yazılmış olan kitaplarda ilk sırayı kültürlerarası iletişim disiplininin Türkiye Akademisi'nde yerleşmesini ve gelişmesini sağlayan Asker Kartarı (2001)'nın *Farklılıklarla Yaşamak: Kültürlerarası İletişim* adlı kitabı gelmektedir. Kartarı lisans ve lisansüstü seviyede verdiği kültürlerarası iletişim dersleri ile alanın tanıtılması ve gelişimi adına öncü isimdir. Disiplinin gelişimi adına yönettiği tez çalışmalarıyla da alan literatürüne katkı sunmuştur. Ayrıca Engin Sarı (2010)'nın *Mardin'de kültürlerarasılık (Kültür, kimlik ve politika) adlı* kitabı da çokkültürlü toplumsal yapıyı Mardin üzerinden ele alarak, kültürel farka dayalı kültür ve kimlik inşasını anlatmaktadır. Kültürlerarası iletişim konusunda yazılmış ve Google Scholar ve Dergipark üzerinden yapılan tarama sonucunda karşımıza çıkan makalelerden öne çıkanlar şu şekildedir: Alanın kavram, kuram ve yaklaşımlarıyla gelişimini anlatan derleme niteliğinde makalesiyle Engin Sarı (2004)'nın *Kültürlerarası iletişim: Temeller, gelişmeler, yaklaşımlar* adlı çalışması, kültürlerarası iletişim engellerine *"dilsel iletişim, sözsüz iletişim, sosyokültürel ve stratejik yeterlikler" a*çılarından bakarak, Türkiye-Ermenistan ilişkilerini çalışan Melek Sarı Güven (2015)'in *Kültürler Arası İletişim Engelleri: 1991'den Günümüze Türkiye-*

Ermenistan İlişkileri Örneği adlı makalesi, Cemal Çakır (2008)'ın *"kültürlerarası iletişim yaklaşımlar, modeller ve sınıflandırmalarını incelediği" Kültürlerarası İletişim Penceresinden Bakmak* adlı makalesi, Gürsel Yaktıl Oğuz (2002)'un kültürlerarası iletişim engellerini ve etkenlerini film üzerinden ele aldığı *Kültürlerarası İletişimde Engeller: Bir Örnek Çözümleme: Savulun Battal Gazi Geliyor* adlı makalesi, Selin Bitirim Okmeydan (2020)'nın kültürlerarası iletişim başlığını taşıyan ulusal tezlerin bibliyometrik analizini son yirmi beş yılı kapsayacak şekilde araştırdığı *Kültürlerarası İletişim Alanındaki Eğilimler: 'Kültürlerarası İletişim' Başlıklı Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Analizi* adlı makalesidir. Bu makale çalışmalarından hareketle denilebilir ki, bu tez çalışmasına konu ve yöntem olarak benzerlik taşıyan konular, sadece kültürlerarası iletişim alanının alt alanlarından olan kültürlerarasıı iletişim engellerine değinen başlıklardır. Fakat Alev Yemenici (1995)'nin *Söylem Çözümlemesinde Üç Temel Yaklaşım ve Kültürlerarası İletişimde Söylem Çözümlemesinin Önemi* adını taşıyan makalesi, bu tez çalışmasına da konu olan ve irdelenmesi gereken araştırma problemi olarak düşünülen, dilin toplumsal ve kültürel bir inşa/olgu olması ve dilin/kültürün iletişimi etkileme ve iletişime yansıma durumundan hareket etmekte ve yazarın kendi ifadeleriyle belirttiği şekilde *"dilsel etkileşimi belirleyen kuralların toplumlar tarafından kültürel özellikleri yansıtacak biçimde düzenlendiği"* varsayımından yola çıkmaktadır. Her türlü iletişimsel etkinliğin ya da durumun, toplumsal ve kültürel olandan etkilendiği ve kültürden kültüre farklı olması dolayısı ile iletişimi de kültürel farka dayalı olarak değişime ve dönüşüme uğrattığı, kültürel eserler olan edebi metinler üzerinden araştırılmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM
KÜLTÜREL ÇALIŞMALAR VE EDEBİYAT

2.1. Kültürel Çalışmalar: Metin Olarak "Kültür"ün ve "İletişim"in Araştırılması

Dil, kültür ve toplum araştırmalarının merkezinde dilin doğasını nelerin oluşturduğu ve bu dille yaratılan iletişim durumunun açıklanmaya çalışılması 17. yüzyıldan itibaren sosyal bilimlerin pek çok disiplinini bir araya getirmiştir. Modern dönemden (17. yy'dan günümüze) başlamak üzere, disiplinler arasındaki sınırların gevşemesine olanak sağlayan neden ise dili, kültürü ve toplumu anlayabilmenin yolunun bu disiplinlerarası diyalogdan geçmesidir. Dilin doğasını araştıran iki büyük teoriden birisi *çerçeveleme* kuramıyken; diğeri *inşacı* kuramdır. İlk kurama göre, insan yaşamına ışık tutan bir resmin, davranışların, amaçların ve zihinsel işlevselliğin çerçevelediği bir yapı içerisinden dili anlama çabasına girilmektedir. Dilin bu çerçeve içinde geliştiği varsayılmaktadır. Dil olmaksızın bu unsurların tanımlanabileceği ve tasvir edilebileceği savunusu söz konusudur. İkinci kuram olan *inşacı* kurama göre ise durum bunun tam tersidir. Bu kuramda, yeni amaçların, yeni davranışların, yeni anlamların ve yeni bir insani yaşam resminin oluşturulmasında dil yapıcı bir unsur olarak kabul edilmektedir. Kısacası ilk kuramdan farklı olarak, sözü edilen etmenlerin ancak ve ancak dilin varlığı sayesinde ortaya çıkabileceği iddiasıdır (Jourdan ve Tuite, 2006:16). "Dil, öznelliği, kimliği ve anlamın kültürel haritalarını inşa eden bir yapıdır" (Barker, 2008:155). Kültürün, dil yapılarının ve kişisel ifade ya da konuşmaların ayrılamaz bir bütün olduklarından hareket edilmekte ve bireylerin her ne kadar kişisel olarak dilleri sayesinde inşa ettiklerine inandıkları sözcelerinin aslında kişisel yorumlamaların ötesinde, daha karmaşık açıklamaları, kaynakları ve anlam haritalarını barındıran geniş çaplı bir kültürel söz dağarcığına ait olduğu anlatılmaktadır (Barker, 2002:40). Dil temelli kültür çalışmaları, kültürü dile ait ve bütün yaşama biçimlerini anlatan bir yapı olarak tasarlamaktadır. Durgun bir yapıdan ziyade akışkan ve sınır tanımayan bir yapı olarak kültürü anlamanın yolu, farklı kullanımları ve amaçları anlatan insani etkinliği araştırmaktan geçmektedir. Bu etkinlikler, "yaşam biçimlerini, dili, temsili, iletişim aracını, pratikleri, sanat eserlerini, mekânsal düzenlemeleri, güç

ilişkilerini, anlam örüntülerini, yüksek kültürü, popüler kültürü, alt kültürü, kaos kültürünü, yönetimsel kuralları" içeren çok parçalı ve katmanlı bir yapı olan kültürün hareket halinde ve dönüşen sosyal bir belirleyici olduğunu anlatmaktadır (Barker, 2002:80-84). Dilin yapısalcı anlayışta ileri sürüldüğü gibi gösteren ve gösterilen denilen ikili yapının oluşturduğu göstergelerden meydana geldiği ve dilin konuşmadan/sözden ayrı olduğu ele alınmış ve dolayısıyla dil, bireysel ifadelerden soyutlanmıştır (Johnson, Chambers vd., 2004:158). Bu yaklaşıma itiraz eden teoriler, dilin sosyal inşacı yapısını ortaya koymuştur. Dil tarihsel, toplumsal ve kültürel bir inşadır ve sosyal etkileşimi kuran omurgadır. Dilin söz ile arasına konulan sınırları ortadan kaldıran inşacı kuram yaklaşımına benzer olarak, iletişimin de sadece bir mesajın gönderici-mesaj-alıcı düzleminde doğrusal işleyişi tarihsel süreçte genişlemiş ve iletişimin sosyal bir bağlamda yaratıldığı ve insanların ait oldukları kültürden, toplumdan, kimlikten ve sınıfsal konumundan izler taşıdığı savunusuna gelinmiştir. "İletişimsel süreçte mesajın bağlamı, aldığı biçim, gönderici ve alıcı arasındaki güç ilişkileri, yorumlama süreci ve buna alıcının verdiği geri bildirimler" iletişimin de dil aracılığıyla kurulan bir etkinlik olarak, toplumsal ve kültürel olandan ayrılmazlığı ortaya çıkarılmıştır (Longhurst, Smith vd., 2016:30).

Kültürü araştırma sahasına alan sosyoloji, antropoloji, edebiyat, tarih ve pek çok başka disiplin yanında kültürel çalışmalar da kültürü merkezi bir kategori olarak tanımlayarak, "anlamlandırma pratiklerini, temsili, kültürel politikayı, kültürel materyalizmi, toplumsal oluşumu, eklemlenmeyi, güç yapılarını, popüler kültürü, ideolojiyi, hegemonyayı, metinleri, izleyici/seyirciyi, öznelliği, kimliği, söylemi, sosyal ve tarihsel bağlamda konumlanmayı ve dönüşen/değişen toplumsal değişimi" kültürel ve sosyal yaşama dahil olarak keşfetmeye çalışmaktadır. Anlam inşası ve temsillerle kurulan kültürün insan pratiğiyle açığa çıkan anlamlandırma mekanizmalarında izlenebileceği düşünülmektedir. Bu bağlamda Stuart Hall (1932-2014), belirli bir topluluğa özgü olan dil, pratikler, temsiller ve gelenekler aracılığıyla kültürün anlaşılır olacağını söylemiştir. Bu amaçla da kültürel çalışmalar, "kültürü meydana getiren anlamın ve temsillerin gömülü olduğu anlamlandırma pratiklerini ve aynı zamanda güç ilişkileri ile bunun sonuçlarını" araştırmayı amaçlamıştır. Bu araştırmalarla kültürün izini, bütün bir yaşamı kapsayacak şekilde değerlerin, inançların, yetkinliklerin ve alışkanlıkların yerleştiği toplumsal pratiklerde,

kurumlarda ve sınıflandırma sistemlerinde sürmüştür (Barker, 2002:3-7). Romandan reklama, reklamdan televizyona, televizyondan dergilere bir dizi metni yapısöküme göre analiz eden kültürel çalışmalar, kültürel sınıflandırmanın farklı kategorileri olan toplumsal cinsiyet, ırk, yaş ve diğer toplumsal oluşumlar arasındaki esnekliği ve geçişkenliği anlaşılır kılmakta ve kültürel farklılığa olan hoşgörünün ve dayanışmanın bir parçası haline gelmektedir (Barker, 2002:23).

Tarihsel süreçte yaşanan gelişmelere, değişim ve dönüşümlere paralel olarak, toplumların da duygu ve düşünce yapılarında farklılıkları Raymond Williams, *Kültür ve Toplum* (1958) adlı eserinde, 18. yüzyıl'dan *(Edmund Burke, William Cobbett)* 20. yüzyıla *(D.H. Lawrence, R.H. Tawney, T.S. Eliot, I.A. Richards, F. R. Leavis ve George Orwell)* kadar uzanan dönemde düşünürlerin ve edebiyatçıların eserlerinden yola çıkarak kaleme almıştır. Kültürün tarihsel perspektiften dönüşümünün izini, sözü edilen düşünürlerin eserlerinde sürmüş ve yaşam ve düşüncedeki büyük değişimleri bu eserler ışığında yorumlamıştır. Williams kitabında "modern, demokratik ve endüstriyel toplumun" betimlenmesini sağlayan sosyo-politik ve düşünsel geleneği anlama uğraşına girmiştir (Williams, 2017; Walton, 2008:113).

> "*Williams'ın kültürel çalışmaların gelişimindeki kuramsal etkisi karşılaştırılamayacak kadar büyük olmuştur ve bu etki 1958 yılında Kültür ve Toplum'un yayımlanması ile başlar. Kültür ve Toplum bir edebiyat tarihi kitabıdır ama bir farkla; edebiyat metinlerini kendi başlarına ele almaktansa, bunların bir fikir ile bağlantısını inceler. Williams İngiliz düşünce tarihindeki bir izleği takibe alır ve on dokuzuncu ve yirminci yüzyılları kat ederek fikirlerin kültürel temellerini ve temsillerini ortaya koyar. (...) Kitabın hareket yönü metinlerin kendine has özelliklerinden toplumsal dinamiklere doğruydu; kültürün belirli görme biçimlerini birbirleriyle ilişkilendiriyordu. Kültür ve Toplum'un asıl gücü burada yatar: kitabın kültürel ürünler ve kültürel ilişkiler arasındaki bağlantıları açık ve ısrarlı şekilde takibi" (Turner, 2016:66).*

Stuart Hall *Cultural studies: Two paradigm* (1980) adlı makalesinde, Raymond Williams'ın kültür tanımının, fikirlerle örülü bir alandan, sosyal pratiklere kadar uzanan antropolojik anlamına kadar genişlediğini ifade etmektedir. Williams, bu anlamda "kültürün bütün bir yaşam tarzı" olduğunu anlatan ve terimin betimleyici ve hatta etnografik biçimde kullanılış biçimini gösteren "belgesel" kavramı ile ilişkilendirmiştir. Bütün bir yaşam tarzını ifade eden kültür tanımlamasında, sanatın, ticaretin, politikanın ve hatta ailenin yetiştirilmesine dek uzanan sosyal pratiklerin birbirlerinden ayrı pratikler olarak değil; birbirleriyle ilişkileri bağlamında

çalışılmasını anlatmıştır. Bu şekilde yapılacak bir çalışmanın amacının belirli bir dönemde, bütün bu pratik ve unsurlar arasındaki ilişkinin nasıl oluyor da bir bütün olarak yaşanıldığını ve deneyimlendiğini anlama çabası olduğunu dile getirmiştir. Williams bu durumu *duygu yapısı* olarak tanımlamıştır. Bu yapılar bireysel olarak değil, kolektif olarak yaratılmaktadır. Kültürün bütün sosyal pratiklerin iç içe geçmiş insani etkinliğin bir biçimi olduğunu ve bu biçimi de tarihin yapıldığı hissi/duygusal praksisler olarak kavramsallaştırmıştır. En basit tanımıyla, ekonomi alt yapıyı belirler indirgemeciliğine ve "ideal ve materyal güçler arasındaki ilişkiyi oluşturan alt yapı-üst yapı ayrımına karşı gelmiştir." Bunun yerine Williams, "sosyal varlık ve sosyal bilinç arasındaki diyalektiğin içinde olduğu daha geniş bir formülasyonu" tercih etmiştir (Hall, 1980:59-63).

> *"(...) Bu formülasyonda kültür, verili tarihsel koşullara ve ilişkilere dayanan, bunlar aracılığıyla ortaya çıkan ve var olabilme şartlarıyla baş etmeye çalışan farklı sosyal gruplar ve sınıflar arasında ortaya çıkan anlamlar ve değerler olarak ve bu anlamların açıklandığı ve içinde gömülü olduğu deneyimler ve pratikler olarak tanımlanmıştır. Williams, bu iki görünümü- tanımlamalar ve yaşama tarzları- 'kültür' kavramı etrafında bir araya getirmiştir. Thompson ise iki unsuru- bilinci ve tarihsel koşulları- 'deneyim' kavramı içinde bir araya getirmiştir" (Hall, 1980:63).*

"Tarihi, üretim pratiklerini, metinsel biçimi, alımlamayı ve yeniden dolaşımı" anahtar kavramları olarak kucaklayan kültürel çalışmalar", kültürel analizde metodolojik olarak çoğulcu bir yapı sergilemektedir. (Barker, 2008:167; McGuigan, 2010:3). Kültürel çalışmalar akademide daha çok üç disiplinden beslenmiştir: Edebi çalışmalardan, sosyal teori ve etnografik saha çalışmasını içeren sosyolojiden ve tarihsel bağlamsallaşma ile kültürel dönüşüm hareketlerini kapsayan tarihten (Johnson, Chambers vd., 2004:20). Kültürel çalışmalar, kültürel sorgulamalarını yaparken bu alanların kaynak ve yöntemlerinden yararlanmış ve kültürel çevrimin/dolaşımın dört ana öğenin daimî etkileşiminden oluştuğunu savunmuştur: Metin, metnin üretimi, metnin okuma/yorumlanma süreci ile günlük yaşam ve deneyimlerdir. "Metinler kendi içinde soyut bir biçime sahip kültürel parçalar oldukları kadar, daha geniş sosyo-kültürel pratiğin birer görünüşüdürler" (Johnson, Chambers vd., 2004:38-42). Kültürün paylaşılan anlamların ve toplumsal kimlikleri üreten bir sistem olması, duygu yapılarını içermesi nedeniyle araştırmalarda toplumsal grupların ve kültürel alanların seçilmesi ya da *metinlerin bağlamsal okunması* veyahut

kültürel biçimleri kapsaması kaçınılmazdır. Bu nedenle kültürel formların dolaşıma girdiği anların/zamanların ya da kültürel dolaşımın bağlamsal analizi kültürel çalışmalarda nitel analizi, nicel analizle yakalanan sayısal ölçümlere kıyasla hem vazgeçilmez hem de bir bakıma zorunlu kılmıştır. Çünkü nicel analizle çok katmanlı anlamları, çıkarımları, çelişkileri, belirsizlikleri ve bazen sessiz kültürel performansları keşfetmek mümkün olmamaktadır. Fakat edebi, dilbilimsel, görsel analizler ile bedensel performansları anlamayı sağlayan metodların iletişimle ortaya çıkan anlam karmaşasını çözmesi daha olası bir seçenek olmaktadır (Johnson, Chambers vd., 2004:177). Edebi bir metin aracılığıyla kültürel oluşumları anlamaya çalışmak, metinle bağlamı arasındaki ayrımı aşındırmaktadır. Çünkü metin, tarihi ana eşlik eden bir tanık olarak karşımızda durmaktadır. "Kültürel tarihi oluşturmanın yollarından birisi de bir metni okumaktan geçmektedir" (Johnson, Chambers vd., 2004:199).

"İnsanı anlam ağlarında asılı duran bir hayvana" benzeten Clifford Geertz (1926-2006), "kültürün bu ağlar olduğunu ve bu nedenle de kültür analizinin yasa koymak için yapılan deneysel araştırmaların uzağında, anlamı keşfetmeye çalışan yorumlayıcı bir analiz olduğunu" söylemektedir (Geertz, 1973:5). Geertz için "kültürel analiz, anlamı tahmin etmek, bu tahminleri değerlendirmek ve en iyi tahminlerden açıklayıcı sonuçlar çıkarmaya çalışmaktır; anlamın kıtasını keşfetmek ya da bu kıtanın bedensiz haritasını çizmek değildir" (Geertz, 1973:20). Kültürel çalışmalar bu yorumlayıcı soruşturmaları, antropolojinin, mikro-sosyolojinin, metinsel analizin, toplumsal ve kültürel tarihin ve psikanalizin kaynaklarını sentezleyerek yapmaktadır. "Yorumlayıcı araştırmalar, metinlerin, imajların, incelenebilir notların ve günlük konuşmaların nitel analiziyle" yürütülmektedir. Kültürel çalışmalar metinlerde inançların ve duygu yapılarının olduğunu, üretildikleri dönemlerden işaretler taşıdıklarını ve bunların yorumlanarak açığa çıkarılabileceğini savunmaktadır (Murdock, 1997:181-183).

Kültürel çalışmalar araştırmalarının üç çalışma modeli bulunmaktadır. Bu modeller; üretim/ürün temelli çalışmalar, metin temelli çalışmalar ve yaşayan kültürlerin/deneyimlenen kültürün çalışmalarıdır. Üretim/ürün temelli çalışmalar, kültürel üretimin en güçlü araçlarının kontrolü ya da dönüşümü için verilen mücadeleyi veyahut karşı hegemonik bir alan yaratabilmek/mücadele edebilmek için alternatif araçlara odaklanmaktadır. Kültürel ürünleri odağına alan metin temelli

çalışmalar, dönüştürücü etkileri olabilecek kültürel pratikleri araştırma sahasına almıştır. Son olarak yaşayan/deneyimlenen kültür araştırmaları, ötekileştirilen toplumsal grupların yaşam tarzlarını sunan "temsil" politikalarına yönelmekte ve baskın/hâkim konumdaki biçimleri eleştirmektedir. Bu çalışmalar aracılığıyla sessizliğe itilen, ötelenen ya da özel kılınan kültürlerin su yüzüne çıkarılması ve karşı hegemonik bir mücadelenin verilmesini sağlayabilmektedir (Johnson, 1986:73; Longhurst, Smith vd., 2016:23).

Kültürel çalışmaların kökeni Britanya'da edebiyat çalışmalarına dayanmakta iken; Amerika Birleşik Devletleri'nde toplumsal eleştiri pratiği 19. yüzyılın sonlarından itibaren daha çok kurumsallaşan sosyoloji disiplininde ve entelektüel yaşamda etkin olmuştur. Williams'ın *Kültür ve Toplum* (1958) adlı eserinin Britanya Kültürel Çalışmalar Ekolü'nün kurucu eserlerinden birisi olmasının nedeni, "edebi nitelik ve estetik lezzet için sorulan soruların sosyal güç ve kültürel erişim sorularına dönüşmesini sağlamasıdır." Britanya'da edebi çalışmalar, sosyo-politik araştırma ve eleştiri için büyük bir hazine olarak kabul edilmiştir. Edebi eleştiri, siyasi tartışmanın kamusal hale gelmesinde rol oynamıştır. Williams da sözü edilen eserinde, "tarihi bilincin ve politik mücadelenin kelimelere yüklenen birtakım özel maddi işaretlemelerle" anlaşılabileceğini düşünmüştür. Williams, kelimelere yüklenen anlamların tarihsel arka planının, "kuramsal soruşturmalardan ve politik eleştiriden" bağımsız düşünülemeyeceğini savunmuştur (White ve Schwoch, 2006:55-56). Kültür ve kamu gibi kelimelerin insan mücadelesini ve sosyal değişimi anlatan tarihselliğe sahip olduğunu belirtmiştir (White ve Schwoch, 2006:55-60).

2.2. Raymond Williams, Edebi Metinler ve "Duygu Yapısı" Kavramı

Dil ile anlamı inşa edilen/kurulan pratiklerin görünür hale geldiği metinleri Raymond Williams (1921-1988), "edebi çalışmaları, fotoğrafları, filmleri, televizyon ya da radyo programları ile reklamları kapsayan kültürün belgeleri" olarak tanımlamıştır (Gray, 2003:124). Kültürü araştırmanın olanaklarından birini sunan ve kültürel ürünler olarak karşımıza çıkan metinler sayesinde insan topluluklarının günlük yaşam pratiklerini nasıl ifade ettikleri ve bu pratiklerin onlar için taşıdığı

anlamlar araştırılabilmektedir. Kültürel çalışmalar metinlerdeki anlam inşası yanında, metinlerin üretimini, dolaşımını ve tüketimini de sorgulayan disiplinlerarası bir çalışma alanıdır. Bu nedenle de metinler kültürel çalışmalarda üretildikleri ve tüketildikleri geniş toplumsal, tarihsel ve kültürel bağlam içinde incelenmektedir. Örneğin, 19. yüzyılda Batı Edebiyatı'nda üretilen büyük edebi ve sanat eserlerinde kullanılan "doğu ya da öteki" kavramlarının sömürgecilikle olan ilintisi görülebilmektedir. Aynı zamanda görsel metinler olan ilk fotoğraflar, üretildikleri dönemlerde "doğal" kabul edilen dışlama ve baskı altına alma pratiklerini gözler önüne serebilmektedir. Benzer şekilde film, televizyon, reklam ve basında yer alan toplumsal cinsiyet ve cinsellik temsilleri, feminist eleştirmenlere kültür ve güç ilişkisini irdeleyebilmenin yeni olanaklarını sunabilmektedir. Tüm bunlardan hareketle kültürel çalışmalar sahasında metinlerin geniş sosyo-politik ve tarihsel bağlamda araştırılması neticesinde, kültürün ve kültürü oluşturan pratiklerin anlaşılabilmesini sağlayan önemli kaynaklar olduğu düşünülmektedir. (Gray, 2003:127). Metinsellikte gizli ya da açık sunulan ve belirli bir kültüre özgü olan kültürel kodlar ile metnin taşıdığı anlam o kültürün üyeleri tarafından anlaşılabilir olmaktadır. "Kültürel çalışmaları iletişim çalışmalarından edebi teoriye, sinematik metne, psikoanalize, feminizme ya da post-yapısalcılığın başlangıcına kadar taşıyan anahtar gelişme" tam da metnin kodlarının kültürün üyeleri tarafından çözümlenerek metinden haz yaratılması kavramına uzanmaktadır (Gray, 2003:132). Anlamın dilde, anlatıda ve diğer işaret sistemlerinde üretildiği formları analiz edebilmenin yolu kültürel çalışmaların sosyoloji, antropoloji ve tarihin kullandığı yöntemleri kullanmanın yanında edebiyat eleştirisini ve yapısalcı dilbilimi/dilbilimsel biçimciliği de işlevselleştirmesini gereklı kılmaktadır (Johnson, 1986:50).

Raymond Williams, *duygu yapısı (structure of feeling)* olarak adlandırdığı kavramla, kolektif deneyimlenme biçimlerini anlatmak istemiştir. Willliams endüstri, demokrasi, sınıf ve sanat yapılarındaki tarihsel değişimlerin sorgulandığı durumlarda verilen yanıtların aslında kültürün de değişen anlamına odaklı olduğuna dikkati çekmiştir. Buradan hareketle düşünür tarihsel bir dönemi ele alırken edebi ya da popüler metinlerden yararlanmış ve o dönemlerin *duygu yapısını* bu metinlerden yola çıkarak incelemiştir. Williams'a göre, "duygu yapısı, gözardı edilen popüler kurgu metinlerinden, edebiyat olarak şimdilerde okuduğumuz bütün romanlara kadar

hepsinde mevcuttur." Kültürün analizinde, dönemin edebiyatında yer alan duygu yapısı ile metin arasındaki bağ büyük bir öneme sahip olmaktadır. Elizabeth Gaskell'in, Mary Barton'un, Charlotte Bronte'nin ve Charles Dickens'ın eserlerinde yazarlar dönemin duygu yapısını yansıtan konuları ele almışlar ve "öksüz çocuk, korunmasız çocuk, yalnızlık, fakir bir aileden çıkan genç kız gibi" karakter ve temalar, gerçek bir yaşama karşı yazıldıkları dönemlerde verilmiş en derin yanıtlar olarak var olmuşlardır. Williams, sanatın toplumun bir yansıması olduğunu ve gerçek yaşam tecrübesine uzanan bir toplumsal karaktere hayat verdiğini aktarmaktadır. Aynı zamanda sanat, toplumun fark edemediği yeni algıları ve yanıtları da açığa çıkarabilecek bir yaratıcı gücü kendinde bulundurmaktadır. Sanat ve toplum mukayese edildiğinde gözden kaçmaması gereken husus, ikisinin de gerçek yaşamla kurmuş olduğu derin ve merkezi konumdaki bağları olduğudur. Olay örgüsü ve toplumsal karakterin yaşadıklarına bakılarak, eser dönemin duygu yapısını betimlemekte, tartışmakta ve yorumlamaktadır. Sanat, toplumun ifade edemediği duygularını gösterebilme gücüne sahiptir. Bu sayede de dönemin duygu yapısında gördüğü ve dönüştürmek istediği noktalarda yeni bir his durumu ile yaratıcı yanıtlar üretebilmektedir. Sanat bazen toplumla örtüşmekte iken, bazen de onunla çatışma içine girmekte ve bir şekilde onun asli unsurlarından biri haline gelmektedir. Kültürü bir bütün olarak analiz etmenin yolu ise toplumu oluşturan bütün unsurlar gibi sanatı da bu unsurlarla aynı denklemde ele alınması gerekliliğidir (Williams, 1961:84-88).

Raymond Williams, Britanyalı romancı ve politikacı Benjamin Disraeli'nin *Sybil* ya da *The Two Nations* (1845) adlı romanında ele aldığı toplumsal sorunları nasıl çözmeye çalıştığını göstermiştir. Romancının, dönemin toplumsal sorunlarına genel bir çözümün olmadığı durumlarda, çözümü roman karakterleri üzerinden çözmeye çalıştığını aktarmıştır. Benzer olarak, belli bir dönemin ruhunu yansıtan *duygu durumları*nda dahi çelişkilerin olabileceğini aktaran Williams buna örnek olarak Elizabeth Gaskell'in *Mary Barton* (1848) adlı romanını gösterir. Romanda hem yoksullara derin sempati duyulduğunu hem de işçi sınıfı şiddetine karşı korkunun varlığını bir arada verildiğini dile getirmektedir. Düşünürün büyük edebi eserler ya da popüler metinleri referans alarak incelediği tarihsel dönemlerin kendine özgü *duygu yapısı* fikri dergilere, dramalara, filmlere, televizyon programlarına ve hatta video oyunlarına kadar uzanabilmektedir. Örneğin, üretildikleri ve dolaşıma sokuldukları

dönemlerde baskın olan kültürel değerlere ve yasalara karşı, *Batman, Superman, James Bond, Rambo, Matrix, Harry Potter, Cat Woman ve Kill Bill* gibi popüler metinlerde karakter ya da kahramanlar farklı toplumsal sorunlara nasıl bir çözüm sunmuşlardır? Kültürün çağdaş formları olarak tarif edilen bu yapımlarda zor olan toplumsal sorunların nasıl çözüme kavuşturulduğu ve bu sorunları ne şekilde ele aldığı/ifade ettiği de kültürel çalışmaların metinler üzerinden araştırdığı konulardandır. Kültürel çalışmalar, toplumsalın kenarında görülen ya da kenarına itilen, marjinalleştirilen kesimleri daha görünür kılmak ve onların taşıdıkları sosyal değeri göstermek için onları analizlerinin merkezine almışlardır (White ve Schwoch, 2006:14). Toplumsal gerçekliği araştıran bu çalışmalarda toplumun altkültürlerinin ve saldırıya maruz kalabilen başka topluluk üyelerinin (göçmenler, mülteciler, yoksullar, evsizler, lgbt kişiler vs.) yaşamış oldukları katı hayat koşullarını ele almışlar ve hâkim kültürün dışına itilen bireylerle olan düşünce/fikir ayrılıkları üzerinde durmuşlardır. Yukarıda sözü edilen popüler metinlerde ya da daha büyük edebi eserlerde her ne kadar Williams iyi romancıların, kahraman ya da karakterleri üzerinden *sihirli formüllerle (magic formula)* toplumsal uzlaşmazlıktan kaynaklı bu düşünce ayrılıklarına çözüm üretmeye çalıştıklarını ortaya koymuş olsa da, baskın durumda olan *duygu yapısının* karşısında her zaman konumlanabilen çatışmaları da görmezden gelmemiştir. Kısacası Williams, toplumda hâkim konumda olan değerlerin yer aldığı *duygu yapısında* yaşanan toplumsal sorunlara romancılar tarafından yine kendisine ait bir kavram olan *sihirli formül*lerle çözümler üretildiğini söylemiştir. Bu sihirli formüllerin analiziyle, belli bir dönemin duygu yapıları anlaşılmıştır. Başka bir ifadeyle, kültür, "bir dönemin duygu yapısı" aracılığıyla araştırılabilmekte ve anlamını bulmaktadır (Walton, 2008:125-134; Hall, 2019:51).

Raymond Williams, *The Long Revolution (1961)* adlı eserinde, demokratik, endüstriyel ve kültürel devrimlerin ayrı ayrı değil; birlikte ele alınmasıyla toplumsal değişimlerin/dönüşümlerin anlaşılabileceğini söylemektedir. Willliams, üyesi olduğumuz toplulukları şekillendirmekten, eğitimin içeriğine, aile yapılarından sanatın statüsüne ve eğlence biçimlerine kadar bütün yaşam yollarının, demokrasiden ya da sanayi etkileşiminden ve iletişim araçlarının gelişmesinden doğrudan etkilendiğini anlatmaktadır. Yaşam tecrübesinde ve sanat ile fikirlerin yorumlanmasında kendini açığa vuran kültürel devrimin çok farklı kanallardan kendini açığa vurduğunu

anlatmaktadır. Politika, ekonomi ve iletişimsel alanda gözlemlenen değişimlerin, yaşamda ve sanatta/fikirde görülen değişimlerle olan bağlantısının keşfi üzerine yürütülecek bir sorgulamanın, insana ilişkin temel soruları kapsadığını vurgulamaktadır (Williams, 1961:11-12). Kültür teorisini, bu bağlamda bütün yaşamı oluşturan bütün unsurlar arasındaki ilişkilerinin araştırılması olarak tanımlayan düşünüre göre, kültürü analiz etmenin tam da bu ilişkilerin karmaşık yapısının oluşturduğu sistemin doğasını keşfetmeye çalışmak olduğunu ifade etmektedir. "Bütün bir yaşam tarzı" olarak betimlenen kavram, kültür örüntülerini oluşturan bir dizi ilgilerin ve etkinliklerin seçilmesi, düzenlenmesi ve aynı zamanda bunlara özel bir anlam verilmesiyle ortaya çıkan bir toplumsal yapı olarak tarif edilmektedir. Toplumsal karakter yapısı da benzer bir şekilde öne çıkarılan davranış ve tutumların kurumsal hale getirildiği bir sistemi anlatmaktadır (Williams, 1961:63-64). Williams, bir yandan "yapı" kavramı kadar sabit ve sınırları olduğunu ifade ettiği bir terimden ve diğer yandan da fazlasıyla kırılgan ve oldukça az maddi nitelik taşıyan etkinliklerimizin bir parçası olarak oluşan "duygu yapısı" kavramını "bir dönemin kültürü" olarak tanımlamıştır. *Duygu yapısı,* genel sistem içindeki unsurların birbirleriyle ilişkisi sonucu meydana gelen belirli bir tecrübeyi anlatmaktadır. Duygu yapısının toplumsal karakter kavramı kadar topluluk üyelerince benimsenen genel bir yapı olarak değil; fakat daha derin olarak, içinde yaşanılan ve tecrübe edilen bir yapıyı anlattığını ve iletişimin de duygu yapısına bağlı olarak gerçekleştiğini anlatmaktadır. Toplumsal karakter yapısı gibi duygu yapısının resmi ya da gayri resmi yollardan öğrenilmediğini, her kuşağın toplumsal karakter yapısından ya da kültürel örüntülerden öğrendiği her ne varsa bunlara dayalı olarak farklı şekillerde yanıtlar ürettiklerini ve değişen ve dönüşen toplumsala "yeni bir duygu yapısıyla" tepki verdiğini ifade etmektedir. Duygu yapısı üreticilerinin ya da yaratıcılarının öldüğü durumlarda, geçmişe dönük bu yapıyı en yakın olarak anlayabilmenin olanağı şiirlerden, mimariye ve modaya kadar uzanan, bu yapıyı kayıtlar altında alan belgesel kültürler ile ortaya çıkarılmaktadır. "Belgesel nitelikteki kültür tanımlaması", belgelerin izini sürmek ve bir dönemin duygu yapısını bu belgeler aracılığıyla açıklamak, belgeler ve duygu yapısı arasında olan ilişkiden kaynaklanmaktadır. Belgesel kültürün önemi/anlamı, bir döneme tanıklık edenlerin artık olmadığı durumlarda, o dönem tecrübe edilen yaşamı başka herhangi bir şeyden daha açık

olarak bizlere sunabilme potansiyeli taşımasıdır. Kültürün belli bir zamanda ve mekânda/yerde yaşanılan deneyimler tanımlaması ile sanattan günlük yaşama kadar uzanan kayıt altına alınan, bir dönemin kültürüne işaret eden kültür tanımlaması arasındaki fark kültür tanımlamalarındaki (ideal olarak kültür fikri, yaşanan deneyimler toplamı olarak kültür ve belgesel olarak kültür) üç ayrı seviyeyi göstermektedir. "Yaşanılan kültür ile dönemsel kültürü birbirine bağlayan şey ise seçici gelenektir." Belirli bir dönemin kayıt altına alınması ve seçici geleneğe dahil edilmesi, yaşanılan canlı kültürden farklı bir durumu anlatmaktadır (Williams, 1961:64-67). Seçici gelenek, genel bir kültürü, belirli bir toplumun tarihsel kaydını ve zamanında yaşanılan kültürün büyük bir bölümünün reddi olmak üzere üç seviye yaratmaktadır. Yaşanılan bir kültürde, geçmiş bir dönemde ya da toplumsal bir düzenleme olan seçici gelenekte belge analizi, sosyal bir analizin esası olmaktadır. Seçici geleneğin oluşturulması, analiz edilmek istenen dönemin niteliksel veya ayırt edici özellikleriyle ön plana çıkmış çalışmalarının düzenlenmesi manasını taşımaktadır. Belgelere bakmak, dönemin toplumsal tarihini anlamak demektir (Williams, 1961:68-72).

2.3. Edebiyat ve Kültür

Raymond Williams kişilerarası, toplumsal ve kültürel dönüşümlerin ortaya çıktığı yeni yapılarla, var olan toplumsal düzenin yapıları arasındaki ilişkileri inceleyebilmek için, bu ilişkilerin vuku bulduğu dönemlerin sanat ve edebiyat kaynaklarına başvurmanın altını çizmiştir. Williams'ın *duygu yapıları* kavramıyla anlatmak istediği de her döneme mahsus gelişen ve sanat ile edebiyata yansıyan, her tarihsel zamanın kendine özgü, *dönemin ruhunu* anlatan yapısıdır (Filmer, 2003:200). Edebiyatın bir türü olarak romanlar, yazarların yaşadıkları dönemlere tanıklık ederek kaleme aldıkları eserlerdendir. Bu nedenle edebi metinler yazıldıkları dönemlerin sosyo-kültürel dönüşümlerini ve ilişkilerini anlamak açısından verimli kaynaklar olarak değerlendirilmektedir. Her tarihsel dönemin kendine has toplumsal, siyasi ve kültürel belirleyenleriyle kişilerarası ve toplumsal ilişkileri ve iletişimi değiştirdiği, dönüştürdüğü ve hatta engellediği gerçeğinden hareketle, edebiyat genelinde ve romanlar özelinde, Türkiye coğrafyasında gelişen sosyo-kültürel ve sosyo-politik

ortamın ortaya çıkardığı yapıların altkültürler arasındaki iletişime ve dile ne şekilde yansıdığının izi sürülmek istenmektedir. Çünkü edebiyat dönemsel ruhu yansıtan duygu yapılarına tanıklık etmekte ve kültürel bir hafıza yaratmaktadır. Kavram bunu anlamamıza iki şekilde olanak sağlamaktadır: Bunlardan ilki, tarihsel döneme ait özgünlüğün keşfi için, bireyler ve gruplar üzerinde etkilerinin açıkça görülebildiği kolektif bir tarihsel tecrübeye dayalı yapıların güncel olarak deneyimlenen zamana yansımalarını görebilmektir. Egemen konumdaki toplumsal düzenin ve kurumların dışına itilmiş sosyal ve kültürel tarihe sahip olan kültürlerde rastlanabilecek duygu yapılarının dönemin sanat ve edebiyatına sirayet etmesi de ikinci olanağı sunmaktadır. "Kavramın bu ikili yapısı arasındaki ilişki duygu yapılarının toplumsal ve kültürel etkileşim ve pratikler vasıtasıyla oluştuğunu göstermektedir" Bir dönemin duygu yapısı ancak o dönemin sanat çalışmalarının tecrübe edilmesiyle anlaşılır olmaktadır (Filmer, 2003:200-202).

Kültürel hafızanın oluşturulmasında edebiyatın üç rolü olduğunu ifade eden Astrid Erll ve Ann Rigney (2006), bu rolleri şu şekilde sıralamaktadır: "Anmanın/hatırlamanın bir aracı olarak edebiyat, anmanın/hatırlamanın bir nesnesi olarak edebiyat ve kültürel hafızanın nasıl oluştuğunu incelemenin bir vasıtası olarak edebiyat" (Erll ve Rigney, 2006:112). Edebiyat çalışmaları anlatı tarzında üretilen eserleriyle geçmişin kolektif hafızasının üretilmesine katkıda bulunmaktadır. Edebiyatın geçmişi nasıl gördüğümüzü ve yorumladığımızı sağlama kanalları, türler, bakış açıları ve metaforlar aracılığıyla şekillenmektedir. Tarihsel romanlar, dramalar, otobiyografiler ve kültürün diğer formları toplumsal değişimi gözler önüne sermektedir. Geçmişi hatırlamak için böylelikle edebi metinler yeniden ele alınmakta ve yorumlanmaktadır. Edebi çalışmaların geçmişle şimdiyi bu şekilde birleştirmesi ve biraraya getirmesi kuşaklar arasında bir köprü işlevi gördüğünü anlatmaktadır. Diğer bir deyişle, daha önceden yazılan edebi metinlerin yazıldığı tarihsel dönem ile tecrübe edilen yeni dönemi birbirine bağlaması, kültürel hafızayı oluşturan zincirin halkaları (nesnesi) olduklarını göstermektedir. Edebiyat aynı zamanda bireysel ve kolektif belleği oluşturan olayların ve konuların yeniden görünür kılındığı ve yaşatıldığı bir hafıza gibi işlemekte ve tecrübe edilmiş gerçekliğin taklidi/benzeri olmaktadır. Bu niteliği ile de sosyoloji, felsefe, etik ve psikoloji gibi alanlarla kurduğu ilişkilerle

geçmişin yorumlanmasına ve kültürel belleğin oluşmasına aracılık etmektedir (Erll ve Rigney, 2006:113).

Kültürün, kültürel çalışmalarda kullanıldığı esas anlamı, "gerçek bir toplumsal tarihin kaydı" olmasıdır. Bu anlamıyla kültür, belli pratikleri, kurumları, dini, öğrenme biçimlerini, eğitimi ve sanatın her türlüsünü içine alan sembolik sistemlerin bir bütününü anlatmaktadır. Sanatın dallarından biri olan edebiyat da sembolik sistemlerde üretilen toplumsal anlamları ve süreçleri sadece yansıtmakla kalmamakta fakat aynı zamanda toplumsal anlamı kuran pratiklerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Edebiyat belli bir kültür içindeki anlamları üretmenin yollarından birisi olmaktadır (Thrift, 1983). Kültürel üretim sadece yansıtma ve ifade etme durumundan çıkarak, edebiyatla birlikte toplumsal anlamların yaratılmasını sağlayan anlamlandırma pratiği haline gelmektedir.

Edebiyat dil aracılığıyla kültür ve değerleri ifade eden bir sanat dalı olarak, bir toplumun tarihine tanıklık etmektedir (Kaplan, 2003:7). Bir milletin duygu ve düşüncelerinin o milletin dil hazinesinde saklı olduğunu ve bu niteliği sayesinde kuşaklar boyunca aktarıldığını aktaran Kaplan'a göre, *"yazı, dilin sesini kaydeden bir vasıta olarak dilin bir parçasıdır."* Dil kültürün esasını oluşturan bir yapı olarak, bir toplumun *"dil ile ifade ettiği sözlü ya da yazılı her şey kültür kavramı içine girmektedir"* (Kaplan, 2003:151). Kültür eserleri de buradan hareketle dil ile üretilmiş ve belirli bir yer ve zamana ait ürünler olarak şekillenmiştir. Tarihsel geçmişte yaşayan insanların deneyimleri, inançları ve değerleri kültür eserlerinde konu edilmektedir. Dolayısıyla kültür eserleri ya da ürünleri belli bir kültürün yaşam pratiklerinden inanç ve değerlerine kadar her tecrübesini anlatan/gösteren eserlerdir. Bu nedenle *"sözlü ve yazılı edebiyat dili"* kültür dili olarak düşünülmektedir. *"Yazılı edebiyat, kültür dilinin en büyük hazinesini teşkil etmektedir"* (Kaplan, 2003:153-161).

2.4. Edebiyat ve İletişim

Edebiyatı, edebi metinleri ve iletişimi birlikte ele almak, ortaklığı inşa eden kavramları su yüzüne çıkarmaktadır. Bu ortaklığı sağlayan kavramlardan ilk akla geleni şüphesiz dildir. Bir diğeri ise kültür. İletişimi ve edebiyatı kuran ana omurga veya araç dildir. Bu dil sözlü, yazılı, görsel ya da işitsel olarak sınıflandırılabilir. Yazılı ve sözlü edebiyat dilinin, kültür dili olarak adlandırılmasının altında yatan temel

etmenin, kültürü hazine gibi saklayan, yaşatan, sürdüren ve tazeleyen formun dil olduğu bilinmektedir. Bu başlık altında açıklanmaya çalışılacak olan edebiyat ve iletişimin ortak anahtar kavramı dildir. Dil hem edebiyatın hem de iletişimin aracıdır. Edebiyat, diğer iletişim araçları gibi -televizyon, radyo, gazete, dergi, dijital içerik platformları vb.- kendine özgü aracı olan ve bu araçla metin üreten iletişimsel bir form olarak karşımıza çıkmaktadır. Edebi metinler, sözü edilen iletişim araçları gibi, gerçekliği kendine özgü sanatsal ve yaratıcı bir dil ve üslupla yeniden kuran, dönüştüren iletişim formlarıdır.

> *"(...)Edebiyat toplumu şekillendirir", "mevcut düzeni meşrulaştırıp muhafaza eder", "gerçekliği çarpıtan ya da kuran ideolojik bir araçtır", "bir üretimdir ve üretim ilişkilerinin belirleyiciliğinden kurtulamaz", "edebiyat çağının tanığıdır onu yansıtır", "yazar ve okuyucunun ortaklaşa çabasının ürünüdür", "bireysel değil, bir topluluğun eseridir yani kolektif bir öznenin ürünüdür" şeklindeki tüm iddiaları, haber, reklam, dizi, sinema vb. medya içerikleri için de söylemek mümkündür"* (Dönmez, 2020:119).

Türkiye'de "röportaj haberciliği" ile toplumsal olayları ele alan Yaşar Kemal gibi Ernest Hemingway, George Orwell, Mark Twain gibi yazarlar da mesleğe gazeteci olarak başlamışlardır. Haber metinlerinde yazılan gerçeklik, edebi metinlerde de olduğu gibi aslında yazarın/gazetecinin *"zihnindeki kırılmış gerçekliğin resmidir."* Haber metinlerinde ele alınan konular da gazetecinin sosyal ilişkileri ve içinde yaşadığı sosyal yapının uzantısı olarak üretilmektedir (Dönmez, 2020:120). Buradan hareketle edebi alanın, kültür gibi, din gibi, eğitim gibi, hukuk gibi, bilim gibi toplumsal uzamı oluşturan alanlardan birisi olduğu ve bu alanların her birinin birbirleriyle ilişkili olduğu düşünülmektedir. Kültürel üretim alanı da edebi alanı içine almakta ve toplumsalı oluşturan diğer alanlarla çatışma ve uzlaşma ilişkisi kurabilmektedir. Pierre Bourdieu'nun sosyolojisinde karşımıza çıkan "alan" kavramı, edebiyatı ve sanatı da üretim alanları olarak kabul etmekte ve toplumsal uzamı oluşturan alanların içine katmaktadır. Edebi alan, toplumsal/kültürel uzamı oluşturan diğer alanlarla ilişkisini ve etkileşimini "*nesnel bağıntılar"* ile kurmaktadır. Bu nesnel bağıntılar, sanatı sadece biçimsel olarak ele alan estetik yaklaşımlarla, sanatı toplumsal oluşuma doğrudan entegre eden yaklaşımların indirgemeci tuzaklarından kurtararak, sanatın ve edebiyatın da içinde olduğu bütün üretim alanlarını birbirleriyle ilişkilendirmektedir (Aymaz, 2007:22-24). Edebi metinler de bu nedenle, televizyon,

gazete vb. iletişim formlarının yer aldığı kültürel üretim alanı içinde yer alan ve gerçekliği kendine has yöntemlerle yeniden inşa eden üretimlerdir.

> *"Edebiyat, insan eyleminin temelinde bulunan, iletişim ve eylemi açıklamaya odaklanır. Kendi sürekliliğini de sözü edilen iletişim formunun sunduğu imkânda görmekte ve bunun kaybolmasını istememektedir. Eğer iletişim hayatı yapan unsur ise, bir iletişim formu olan edebiyat da (edebi iletişim) hayatın yapıcı unsurlarından biri olarak görülmek durumundadır. Çünkü metin (yazı/söz), yazar (anlatıcı) ile okur (dinleyici) arasında bir iletişim kanalıdır"* (Rogers 1991'den ve Griswold 1993'ten akt. Alver, 2006:114).

Edebiyat ve iletişimin kurucu ve yapıcı unsuru olan dilin işlevlerinden faydalanarak yazın alanı iletişimi kurmaktadır. Bu işlevler, bir yandan *"öyküleme, bildirme, düşleme, inandırma, betimleme, sorgulama, yaratma ve sınıflandırma*" olarak tarif edilirken; diğer yandan, "ihtiyaçları karşılama aracı olarak (diyalog, iş mektubu gibi) dilin işlevini anlatan araçsallık; başkalarının davranışlarını kontrol etmeye (onaylama, talimat verme gibi) yarayan kontrol işlevi; sosyal etkileşimi başlatan ve sürdüren iç etkileşimsel işlev; bireyin kendisini anlatmasına aracı olan dilin kişisel işlevi; bilgiyi toplamaya ve sentezlemeye (mülakat, tartışmalar gibi) yarayan araştırmaya dönük işlev; yaratıcılığı (şiir, hikaye, drama gibi) ortaya çıkaran düşünsel hayali işlev ve son olarak bilgiyi aktarma aracı olarak dili anlatan (panel, gösteri, söylev gibi) işlevdir. Edebi metinler, iletişimsel etkileşimi dilin bütün bu işlevlerini kullanarak hem metin içinde hem de metinle okuru arasında kurmaktadır (Kırcı, 2003:184-5).

İletişim araçlarının "*ikna etme, düşündürme, bilgilendirme, yönlendirme, yaratıcılığı uyarma, dikkat çekme"* gibi işlevsel yönlerini edebiyatın da üstlendiğini ve bunu edebi metinleri birer iletişim aracı gibi kullanımıyla kurduğu görülmektedir (Bülbül, Türkoğlu ve Küzeci, 2015:2).

> *"(...) Edebiyat bazen bir başkaldırıdır, bazen de bir sorgulama. İnsanların bilincinde döllenen bir tanrısal itkidir. Bir iletişim yatağıdır. Bir yönlendirme, bir yaşam biçimidir. Çağdaş dünyamızın sorunsal, sendromlu ağına düşmüş insanımızın, iletişimsizlik, yalnızlık, patolojik belirtiler, isteksizlik, karamsarlık, yaşama ümitsizce bakış gibi yaşamsal bozuk belirtilerle iç içe olması tek bir nedenle olmasa bile, en önemli nedenlerden olan, sanat yoksunluğu ve bundan duyulması gereken zevkin yaşanmaması ile açıklanabilir"* (Bülbül, Türkoğlu ve Küzeci, 2015:3).

Edebiyat, *"insanı, toplumu ve yaşamı ele alan"* bir dil sanatıdır. Yazarlar ise, daha büyük hisseden, düşünen ve bunu yaratıcılıklarıyla açığa çıkaran kişilerdir. Bireyi

içine düştüğü iletişimsizlik ve yabancılaşma sorunlarından çekmek ve bununla baş edebilmesinin yollarından birisi, edebiyatla ve sanatla buluşmasıdır. Bu sayede yeni fikirler, yeni bakış açıları ve yeni ortamlar ile karşılaşan okurun hem metinle hem metnin yazarıyla hem de yaşadığı toplumla kurduğu bir iletişimsel etkinlik süreci başlamakta ve bu süreç birbirini anlamaya evrilmekte ve diyalog kurma olanağının koşullarını oluşturmaktadır. Yazarın amacı kurduğu metinlerde okuru sadece *"bilgilendirmek, öğretmek, zevk vermek, hayata dönük estetik zevki aşılamak ve paylaşım duygusu kazandırmak"* değildir. Yazar yarattığı dil ile vurgulamak ve öne çıkarmak istediği hususları eserleri aracılığıyla işleyerek sessizliğini bozmakta ve okurla, kendisiyle ve metniyle iletişim kurmakta; bu iletişimsel etkinlik sayesinde hem kendini hem metnini hem de okuyucusunu değiştirmekte ve dönüştürmektedir. Yazarlar büyük hisseden ve düşünen sanatçılar olarak içinde yaşadıkları topluma duyarlı kişiliklerdir ve toplumsal acılara ve sorunlara karşı uyarıcı, dikkat çekici ve yol gösterici metinler yazmaktadırlar. *"Sanatıyla gerçeği, bir iletişim öğesi olan dil ve onun kullanım olanaklarıyla okura ulaştırmaktadır*" (Bülbül, Türkoğlu ve Küzeci, 2015:6-8). Bilginin ve gerçeğin sanatsal dolayımla ve yaratıcılıkla ortaya konulması, bu bilgiyi estetik deneyim ile kazanan bireyin sezgi, algılama ve anlama yeteneğini geliştirmektedir. Edebiyat dil sanatçıları ile okuyucusuna farklı bakış açıları ve kapılar aralamaktadır.

Edebiyat, yaşamı, insanı, olayları, düşünce ve duygularımızı dil vasıtasıyla kuran ve yansıtan bir sanattır. Bireyi ve toplumu zihinsel ve duyusal açıdan geliştirme ve dönüştürme yetkesini taşımaktadır. Bunu ise gerçeği ve bilgiyi estetik haz ve beğeni verecek şekilde yeniden kurarak başarmaktadır. Sanat eserinden alınan beğeni estetik deneyim olarak tanımlanmaktadır. Yazarın ürettiği eserler ile okuyucusuyla kurduğu iletişim, etkileşim ve ortaklık estetik deneyimin yaşanması ile mümkün olmaktadır. Ancak ve ancak bu deneyim sayesinde birey kendisini bir başkasının yerine koyabilmekte ve diğer insanların bakış açılarını anlayabilmektedir. Bu nedenle sanat ve edebiyat, toplumsal iletişimin ve diyaloğun inşasında bireye ve topluma duyarlılık kazandırmaktadır. Edebi eserler, başkasını suçlamak ve önyargı geliştirmek yerine, diğerini/ötekini anlamak ve iletişim kurmak için yeni bir dili kurmanın yolunu açmaktadır (Paliçko, 2020:117-126).

2.5. Altkültür Kavramı

Altkültür tanımlamalarında farklı disiplinlerin farklı bakış açıları olmakla birlikte; kavramın üç temel terimle olan ilişkisi ortaktır. Bu terimler, kimlik, farklılık ve benliktir. Altkültürlere mensup bireylerin kolektif bir bilince sahip bir kimliği, farklılığı ve benliği taşıdıkları anlatılmaktadır. Altkültürler makro kültürler içinde yer alan mikro kültürler olup; toplumsalın bir parçası olarak bazen işçi sınıfı kültürünü, bazen suçlu/sapkın olarak nitelenen belli grupları, bazen de gençlik altkültürlerini betimlemek için kullanılagelmiştir. Makro kültüre karşıt olarak tanımlanmasa da karşıt olarak kendini tarif eden grupların da altkültür olarak değerlendirilmesi mümkün olmaktadır. Alkültürler, değişiklikleri, farklılıkları, zıtlıkları ya da topluma direniş içinde olan grupları anlatmak için kullanımı işlevselleşen bir çatı kavram olarak düşünülmektedir (Aslan, 2013).

Kültürel çalışmalar okuluna mensup önde gelen bazı isimler (John Clarke, Stuart Hall, Tony Jefferson ve Brian Roberts), kültürün insanların yaşam biçimleri olduğunu ve toplumsal ilişkileri birbirine bağlayan somut ve bilişsel yapıyı anlatan "anlam haritaları"nı kapsadığını dile getirmişlerdir (Jenks, 2005a:135). Her altkültürel grubun da kendine özgü olan anlam haritaları bulunmaktadır. Bu anlam haritaları içine üyeleri birbirine bağlayan farklı yapılara gönderme yapılmaktadır. Bu yapılar bazen dil ve dini içine alan farklı etnik kimliğe sahip altkültürleri; bazen de dinlediği müzikten giyim tarzına kadar uzanan gençlik altkültürlerini; bazen işçi sınıfı kültürü gibi ya da toplum dışına marjinalize edilerek itilmiş göçmen gruplar gibi altkültürleri tanımlamak adına değişiklik göstermektedir. Altkültürler mikro bir sosyolojinin inceleme alanına girmekte ve dilleri, inanç sistemleri, değerleri, tarzları, davranış biçimleri ya da yaşam şekilleriyle bir parçası oldukları toplumun büyük çoğunluğundan ayrılan nitelikleriyle tarif edilmektedir. Bazı alkültür tanımlamalarına bakılacak olursa eğer:

> *"Altkültürler, ulusal bir kültürün altbölümleri olarak; sınıf statüsü, etnik özgeçmiş, bölgesel ve kırsal ya da kentsel yerleşme ve dini inanca mensupluk gibi bazı sosyal durumları/konumları içeren fakat aynı zamanda mensup olan bireye bağlılık aidiyeti kazandıran işlevsel bir birliği oluşturmaktadır"* (Gordon 1947'den akt. Jenks, 2005a:143).
>
> *"Altkültür terimi, nüfusun belirli dilimlerinin sergilediği kültürel değişkelere işaret etmektedir. Altkültürler sadece bir ya da iki ayrı özellikle tanımlanmamaktadır-altkültürler oldukça birleşmiş/bağlı toplumsal sistemleri oluşturmaktadır. Kendi ulusal*

kültürümüzün büyük dünyası içinde başka dünyaları anlatmaktadır, altkültürler" (Komaravsky ve Sargent 1949'dan akt. Jenks, s.143).

Kültür kavramının ilk anlamı insan ve doğa arasında vuku bulan koşutlukta kendini göstermiştir. Uygarlık kavramıyla eş tutularak kullanılan, insanın eğitimle, sanatla ve bilimle zihnini geliştirmesi ve bu fikirlerin insan zihnine işlenmesi ile ilerlemesi insanın kültürlenmesini ve doğadan/yaban olandan bu noktada ayrılarak medeniyet kazandığını anlatmak adına kullanılan kültür kavramı ile standardizasyon, endüstrileşme ve kitle üretim teknolojileri ile dönüşen kültürel üretim, yeni Marksist teorisyenler ve Frankfurt Okulu tarafından eleştirilere tabi tutulmuştur. Çünkü artık doğa-kültür/insan arasındaki ayrım ya da ilişkinin insan/kültür-makine arasında gerçekleştiği düşünülmüştür. Kültürün yozlaşması, estetik değerin yitimi konuları, kitlesel üretim ve kitle toplumu kavramları etrafında kuramsallaştırılmış ve kültürün dönüşümü çoğul anlamlar kazanmıştır. İngiliz ve Amerikan toplum kuramcıları, kültürün kazandığı bu çoğul anlamlar ile kolektivite içinde farklılıkları/değişiklikleri kapsayan bir toplum teorisini ortaya koymuşlardır. Talcott Parsons (1902-1979)'un sapkınlık teorisinden, Chicago Okulu'nun sembolik etkileşimcilik kuramına kadar bir dizi kültür sosyolojisi kuramından ortaya çıkan sonuç, toplumun içinde yer alan mikro yapıdaki altkültürel oluşumların olduğu ve bunların kolektiviteyi bu heterojen yapı içinde meydana getirdiğidir (Jenks, 2005a:7-10).

Kimlik politikalarının bir sonucu olarak, farklı etnik kimliğe sahip bireylerin oluşturduğu topluluklar olarak da tarif edilen altkültürler, belirli dil, inanç, değer ve davranış kalıplarına sahip olarak, yaşadıkları toplumların içindeki daha küçük toplulukları oluşturmaktadır. Toplumlar, sosyal ölçekte daha büyük insan gruplarını meydana getirirken; altkültürler sosyal ilişkilerin ortaklığına, yakınlığına ve aidiyet bağlarına gönderme yapan toplulukları anlatmak için kullanılmaktadır. Sosyal yaşamı oluşturan yapıların çekirdeği ve çeperi, merkezi ve sınırları, kimliği ve farkı, normali ve sapkını anlatan yeni toplumsal yapı, bunların hepsini kapsayan bir kolektiviteyi tarif etmektedir. Bu kolektif yapıda belli toplumsal kurallar ile sözü edilen toplumsal yapı katmanları birbirine bağlanmaktadır. Bu katmanlar ise altkültür kavramı etrafında şekillenmekte ve betimlenmektedir (Jenks, 2005b:142).

Chicago Okulu'nun kentsel yaşamda marjinalize edilmiş ya da gettolarda yaşayan, genellikle suç ile ya da sapkınlıkla nitelenen grupları çalışmasının yanısıra, ırk ve etnisiteye olan ilgisine benzer şekilde ilk olarak Stuart Hall ile Kültürel çalışmalar Okulu bu konulara eğilmiştir. Okulun en etkili metinlerinden Dick Hebdige'in *Subculture: The Meaning Of Style* (1979) adlı kitabında, gençlik altkültürleri ve punk müziğin yeni bir altkültür formu olarak ortaya çıkışı anlatılmaktadır. 1970'lerin İngiliz punk altkültürüne olan ilgisini Hebdige iki nedene bağlamıştır: İlki, Punk müziğinin etnik olarak kültürlerarası bir geçişi sağladığını ve göçmen Jamaikalı altkültürel rudie ve reggae müziği formlarını içerdiğini belirtmesidir. Hebdige, punk müziğini temel olarak işçi sınıfının performansı olarak değerlendirmesine rağmen; etnisite ve ırk eserinde baskın sosyolojik kategori olarak yerini korumaktadır. İkincisi ise, punk altkültürünü yenilikçi ve alışıldık olmayan bir formla "normal" kabul edilene karşı tarzı ve duruşuyla etkileyici bir altkültür olarak düşünmesidir (Gelder, 2007:91-93). Punk müziği gibi farklı etnik gruplardan izler taşıyan ve kültürel farklılık temelinde oluşan bu grupları anlatmak adına kullanılan etnisite ya da etnik kimlik kavramları, bireylerin aidiyet hissettikleri toplulukla aynı dili, gelenekleri, inancı, değer yargılarını, alışkanlıkları, davranışları ve ritüelleri paylaştıklarını anlatmaktadır (Yanık, 2013:231; Öztürk, 2016:3). *"Etnisite ve etnik grup tanımlamalarında kültürel bir topluluğa ait olma hissi ve kolektif kimlik algısı"* vurgulanmaktadır. Etnik kimlik kolektif kimliğin bir parçası olarak ortaya çıkmaktadır (akt. Ulusoy, 2017:169-170). Başka bir ifadeyle, *"etnik kimlik bireyin dil, etnisite ve yaşadığı coğrafya gibi kültürel unsurlar aracılığıyla kendi öz benliğni tanımlamasıdır"* (Öztürk, 2016:4). Kültürel farklılıklara dayalı bağ kuran insan grupları dil, din, beslenme alışkanlıkları, aile yapıları vb. unsurlar açısından çeşitlilik göstermekte ve bu anlamda etnik grupları oluşturmaktadır. Etnik grupların öne çıkan özelliği, mikro grupların kültürel farka dayalı niteliğini anlatmaktadır (Türkdoğan, 1997:108). Kısacası, etnik gruplar da toplumda altkültürler olarak yerini almaktadır.

Bütün bu tanımlamalara rağmen; antropologlar ve sosyologlar tarafından farklı biçimlerde ve bağlamlarda kullanılan kavramın tanımındaki muğlaklık devam etmektedir. Sosyologlar arasında belli oranda uzlaşı sağlanmış olsa da diğer sosyal bilimciler ve psikologlar arasında kavramın kullanımı noktasında belirsizlik sürmektedir. Alt- ön eki bütünün bir parçası anlamında, kültürün alt kategorilerine

işaret etmektedir. Herhangi bir altkültürün hâkim kültür tarafından istenmeyen olarak kodlanmadığı sürece; olumsuz bir çağrışımı uyandırması ya da negatif algı yaratması düşünülmemektedir. Sosyologlar kavramı genel olarak değer yargılarından bağımsız olarak, herhangi bir niteliğiyle toplumdan farklılaşan mikro yapıları anlatmak adına kullanmışlardır (Jenks, 2005b:129).

2.5.1. Ulusal Altkültür Araştırmaları

Ulusal Tez Merkezi'nde "altkültür" terimi ile yapılan arama sonucunda sosyal bilimler alanında on bir tez bulunmuştur. Bunların dokuzu yüksek lisans tezi olup; diğer iki tez doktora tezi olarak hazırlanmıştır. Bu tez çalışmalarından altısı iletişim bilimleri[*], dördü sosyoloji[**] ve ikisi edebiyat[***] alanındadır. Bu tez çalışmalarında

[*] 1.Aral, H. (2018). *Bir altkültür olarak grafiti & sokak sanatının hâkim kültürle iletişimi: Atina örneği,* (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstütüsü.;

2.Ercan, M. (2015). *Kültürlerarası iletişim: Eskişehir'de yaşayan altkültür gruplarından biri olan Arnavutların, hâkim kültürle iletişimi bağlamında incelenmesi,* (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstütüsü.;

3.Ökeli H. (2014). *Kültürlerarası iletişim bağlamında bir altkültür grubu olan Çerkeslerin hâkim kültürle iletişimi,* (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstütüsü.;

4.Özyurt M. (2019). *Çaycuma bisiklet topluluğu'nun bir altkültür örneği olarak incelenmesi,* (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstütüsü.

5. Arslantaş, F. (2019). *Kültürlerarası iletişim: Mardin'de yaşayan altkültür grubu Süryanilerin ulusal kültürle olan iletişimi*, (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstütüsü.

6. Efe, Y. (2020). *Türkiye'de bir altkültür olarak anime ve manga hayranlığı,* (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstütüsü

[**] 1.Yaman, Ö. M. (2012). *Gençlerin toplumsal davranış ve yönelimleri: İstanbul'da 'apaçi' altkültür grupları üzerine nitel bir çalışma,* (yayınlanmamış doktora tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstütüsü.;

2.Burgan, E. (2012). *Dönüşen kentte bir altkültür: İzmir Kadifekale gençliği örneği,* (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstütüsü.;

3.Bayraktaroğlu, N.D. (2011), *Türkiye'de 1980 sonrasında bir altkültür grubu olarak punk'ın oluşumu,* (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstütüsü.;

4.Burcu, E. (1997). *Çırak ve kalfa gençlik altkültür grubu hakkında sosyolojik bir araştırma*, (yayınlanmamış doktora tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstütüsü.

[***] 1.Savaş, Z. (2013). *İngiliz altkültür romanında ideoloji ve tüketim kültürü: Otomatik Portakal ve Trainspotting*, (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstütüsü.; 2.Ayan Kurdoğlu, S. (2018). *'Giovanni'nin Odası' ve 'ÇC' isimli eserlerde altkültür olarak eşcinselliğin mekân imgesi ekseninde incelenmesi,* (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstütüsü.

iletişim bilimleri genelinde altkültürleri konu edinen çalışmaların azlığı dikkat çekmektedir. Altkültür çalışmalarında mikro gruplar olarak görülen ve etnik, dilsel, dinsel ya da yaşam tarzlarına kadar farklılıkları ile ayırt edilebilen grupların altkültür olarak araştırıldığı görülmektedir. Tezlerde genel olarak seçilen altkültür grubunun hâkim kültürle uyumu ya da iletişiminin incelendiği ya da özel olarak seçilen altkültür grubunun belirli bir tema çerçevesinde ele alındığı ortaya çıkmıştır. İletişim alanında altkültürler, kültürlerarası iletişim paralelinde çalışılmış olup; altkültürün, hâkim kültürle etkileşimi ve iletişimi nasıl kurduğu üzerinde durulmuştur.

2.6.Edebiyatı, Kültürü ve İletişimi Yaşar Kemal Özelinde Anlamak: Eserlerinin ve Yaşamının Temel Yapı Taşları

Yaşar Kemal edebiyatının temelini, insan, doğa, insan ve doğa etkileşimi, yoksulluk, başkaldırı, insanın değişimi ve gizemi, kültür, kültürün dönüşümü, tarihsellik, toplumsallık, sosyal koşullar ve hepsinden önemlisi umut oluşturmaktadır. Yaşar Kemal sosyal gerçeklikle insanın kendi koşullarında kurduğu/yarattığı mitsel gerçeği ya da düşsel imgelemi bir araya getirmektedir. Ona göre düşsel gerçekliği ya da mitleri sosyal gerçeklikten ayırmak olanaksızdır. Çünkü, insan yaşadığı çağın, dönemin, toplumsal koşulların ve doğanın yarattığı bir varlıktır ve bu durumların içinde hayal kurmakta ve kendi gerçekliğini yaşamaktadır. Bu nedenle onun sosyal gerçekliği kendi düşsel gerçekliğini ortaya çıkarmaktadır. Her insanın değişen toplumsal koşulları, kültürü ya da sınıfı da ona sığınabileceği yeni uğraklar bulmasını sağlamıştır. İşte mitler ve düşler bu uğrakların adıdır; insanın kendi gerçekliği içinde üretmiş olduğu hayallerdir ama bu hayaller kendi verili koşullarından bağımsız değildir. Tarih boyunca bu böyle süregelmiştir. Bütün sözlü ve yazılı edebiyat bu şekilde doğmuştur: Mitlerden, düşlerden, destanlardan, türkülerden, ağıtlardan ve hepsini bir çatı altında toplayan kültürden. *"Edebiyatını hümanizm üzerine kuran, Türkiye edebiyatının büyük ustası Yaşar Kemal'in edebiyat, kültür ve özgürlük üzerine temel düşüncelerini", Sevmek, Sevinmek, İyi Şeyler Üstüne* (2020) adlı kitapla derleyen Filiz Özdem, Yaşar Kemal'in yazdıklarını şu şekilde tanıtmaktadır:

> *"Bir insan, bir yazar ve bir aydın olarak hayattaki duruşunu olduğu kadar; kökleri asırlar öncesine dayanan olay ve duyguları acı, yoksunluk ve isyanla harmanlayan Anadolu'nun ve Çukurova'nın kültüründen beslenerek yarattığı coşkulu, zengin ve evrensel dilini de ele veriyor."* (Özdem, 2020:8).

Anadolu'nun *"çokkültürlü, çok dilli, çok dinli"* yapısını Akdeniz, Mezopotamya, Kafkasya ve Karadeniz kültürlerinin bir araya geldiği topraklar olarak tanımlayan Yaşar Kemal'in, kültürlerin biricikliği, özgünlüğünü, zenginliğini, birikimini ve bıraktığı mirası hem yaşamında hem de eserlerinde yansıttığı görülmektedir. Karakterler ve olaylar üzerinde Anadolu kültürlerini yansıtan ve anlatan bir yazar olarak, her insanın *"diline, kültürüne ve doğasına"* özgürce sahip olmasını savunmaktadır (Kemal, 2020a:22-29). Anadolu'nun kültürel çeşitliliğinin bir zenginlik olduğunu ve hepsinin yaşatılmasına duyduğu inancını şu sözleriyle ifade etmektedir:

> *"Gene gençliğimden bu yana dünya bin kültürlü bir çiçek bahçesidir, dedim hep. Oysa biliyoruz ki dünya binlerce çiçekli bir kültür bahçesidir. Tarih boyunca kültürler hep birbirlerini beslemiş, birbirlerini etkilemiş, birbirlerini aşılamışlardır. Uygarlıklar ve kültürler, çağımıza kadar, hiç, birbirlerine zarar vermemişlerdir. Birbirlerini öldürmemişlerdir. Dünyamızdan bir kültürü koparırsak, dünyamızdan bir rengi, bir kokuyu, bir zenginliği yok etmiş oluruz. Kendi ülkemden örnek verecek olursam, benim ülkem Anadolu, dahası Akdeniz binlerce kültüre yataklık etmiştir. Akdeniz ve Anadolu binlerce kültürü barındırdığından dolayı bugünkü dünya uygarlığına, dünya kültürüne kaynaklık etmiştir"* (Kemal, 2020a:91).

Eserlerini yaşamın gerçeğinden esinlenip, insanın yarattığı düşsel ve mitsel gerçekle birleştiren yazara göre *"sanat eksilten değil ekleyen, besleyen, katandır"*; yaşamın gerçekliği sanata hareketlilik ve canlılık kazandırmıştır. Yaşam gerçeği ve insanın gizemi/gizi, sanatın büyüsünü yaratmaktadır. Sanat hayatın bir parçasıdır ve hatta en güçlü, en yetkin ve en etkili parçasıdır. Yaşamın yeniden yaratıldığı sanat, *"şiiri, doğayı, yaşamı etkili"* ve büyülü bir yapıya kavuşturmaktadır. Sanatın büyüsü, yaşamın gerçeğini kurgulamasından kaynaklanmaktadır; doğanın canlılığı ve hayatın eylemi bu büyüye aracılık etmektedir (Kemal, 2020a:70-71). Sanat, yaşamın bir parçasıdır, tarihsel seyir içinde "*belli bir zamanın, düşüncelerini, gereksinmelerini, umutlarını yansıttığı ölçüde insanlığı temsil eder. Ama sanat bu sınırlılığı aşar ve o tarihsel an içinde insanlığın sürekli gelişme yeteneği olan bir anını yaşatır"* (Fischer'den akt. Kemal, 2020a:76). İnsanın çoğalma ve bütünleme isteği/doğası onun başka yaşantılara ve deneyimlere sanat vasıtasıyla katılmasına olanak sağlamaktadır. Bireyin, parçası olduğu bütünle kaynaşması, birleşmesi, deneyim ve yaşantılarını paylaşması sanat ile mümkün olabilmektedir. İnsanın kendini var etme ve oluş çabası kendisini aşan ve kendisinden ayrı olanla bütünleşmesi sayesinde gerçekleşmektedir,

bunu bireye sunan yapı sanatın ta kendisidir. Sanatın bunu başarma ve sağlama yetkinliği, sanatçının gerçekle kurduğu ilişkide, sanatın iki büyük kaynağı halka ve doğaya başvurusunda saklıdır (2020a:76).

> "*(...) sanatçıyı gerçeğe çağırdım. Dünyadaki her varlığın iki büyük kaynağı olan büyük gerçeğe çağırdım. Sanatın da ölmez kaynağı olan halka ve doğaya çağırdım. Temele, köke inmeye, ölümsüz olana çağırdım. Bireyin, toplumun kendi gerçeğine çağırdım. Her an yaratan, oluşturan iki büyük ölmez güce, halkla ve doğaya çağırdım"* (Kemal, 2020a:76-77).

Yaşar Kemal eserlerinde yarattığı karakterleri ve olayları yaşamın gerçeğinden, yurdunun gerçeğinden ve kendi tanıklık ve gözlemlerinden yola çıkarak yazmaktadır. *"Taş çatlasa da yurdumuzun gerçeğini roman yapacağız, film yapacağız, yazacağız, çizeceğiz, göstereceğiz. Milletimiz sanatımızda da var olacak"* (Kemal, 2020b:51) diyen Kemal, bireyin kişiliğini var eden unsurlar olarak yaşadığı koşulları, doğup büyüdüğü toprakları, sosyal ilişkilerini, dilini ve kültürünü saymakta ve bunları eserlerinin yapı taşları olarak aktarmaktadır (2020b:108). Edebiyatını insan ve yurt gerçekliğine dayandıran ve bu gerçekliği, kültürlerin ve insanların yaratıları olan mit ve düşlerle harmanlayan yazar, Anadolu kültürlerine ve uygarlıkların "dölyatağı" olarak tanımladığı Akdeniz'e büyük önem atfetmiştir. Çünkü Anadolu ve Akdeniz bu topraklarda yaşayan insanın ve yaşamın gerçekliğini kurmuştur, zenginleştirmiştir; kültürlerin ve Akdeniz uygarlıklarının birikim olarak bıraktığı miras, *"savaş istemeyen bir insanlık, barış içinde bir insanlık, yeniden yaratılmış insan değerlerine sahip bir insanlık, sevgiyi, belki daha safını, güzelini, dostluğu, kardeşliği yeni yaratmış, sömürüye, insanlığı aşağılayan bütün davranışlara karşı bir insanlık"* (2020b:88)'ın oluşmasına katkı sunmuştur.

Yaşar Kemal'in edebiyatı Anadolu'nun kültürel çeşitliliği ve zenginliğini yansıtan bir külliyattır. Esin kaynağını Anadolu'nun kadim kültürlerinin bırakmış olduğu kültürlerden aldığını söyleyen yazara göre kültür, *"insanlığın kendini bildi bileli insan-doğa, insan-insan ilişkilerinde çıkan deneylerin bir sonucu, bir birikimidir."* (Kemal, 2020a:57). Anadolu onun yazınının beşiğidir. Coğrafik açıdan, tarihsel ve toplumsal durum açısından Anadolu, köklü kültür ve uygarlıklara ev sahipliği yapmıştır. Bu kültür ve medeniyetler birikimlerini bu topraklarda yaratmış ve kadim bir kültürel belleği halka miras bırakmışlardır (2020a:63). Kemal'in Anadolu ve kültürü hakkındaki düşüncelerini kendi sözleriyle aktaracak olursak:

"Bir de Anadolu var, yerleştiğimiz, özümsediğimiz, topraklar. Bu topraklar kültür birikimlerinin toprağıdır. Bu topraklar, Urartuların, Greklerin, İyonyalıların, Asurluların, Frigyalıların, yani büyük uygarlıkların toprağıdır. Bu topraklar bir kültür birikiminin toprağıdır. Biz Orta Asya'dan getirdiklerimizle, yolda aldıklarımızla büyük, on bin yıllık zengin bir kültür toprağının üstüne oturduk. Bu kültür toprağındaki birikimleri özümsedik. Kültürümüzü bu topraktakilerle besledik, zenginleştirdik. Bir de kervan yolları geçiyordu Anadolu'dan. Bir kavimler, uluslar köprüsüydü Anadolu. Bir de Akdenizle çevrilmişti iki yanımız, Karadeniz de kuzeyimizdeydi. İnanılmaz bir dünya, uygarlıklar ilişkisi. İnanılmaz bir zenginlik. İşte bu ilişkiler, bu zenginlikler, sağlam bir kültürün, yeni bir yaratımın temeli oldular. Ortaya bir kültür zenginliği çıktı. Ortaya bir Dede Korkut çıktı. Bir Yunus, bir Karacaoğlan, bir Köroğlu, bir Ahilik, bir Bedrettin, bir Karahisari, bir Mimar Sinan, bir Dadaloğlu çıktı. Büyük bir kültür doğdu. Bu kültürü derinlemesine araştırmak gerek. Ondan sonradır ki, bu kültürün zenginliği karşısında şaşkına döneceğiz." (Kemal, 2020b:102-103).

Yaşar Kemal edebiyata çocuklukta başladığını dile getirmektedir. Çukurova'da, eski adıyla Kilikya denilen topraklarda göç ederek yerleştikleri Türkmen köyüne gelen ozanların, aşıkların ve destancıların anlattıklarını dinlemiş ve tanıklık etmiştir (Kemal, 2020a:107). On yedi ve on sekiz yaşına geldiğinde ise köy köy dolaşarak dinlediği destan, türkü ve ağıtları derlemiş; kendisi de bunları kendi dil ve üslubuyla anlatmaya başlamıştır. Sözlü edebiyattan beslenerek başladığı edebiyatına roman yazmaya karar verdiğinde yazılı edebiyatla devam etme kararı almıştır. Ona göre dil, yazılı edebiyatla oluşmaktadır. Kemal'e göre, *"dili yazı yaratır, geliştirir. Yani yazılı edebiyat dili yaratır. Halk da yaratır ama yazılı edebiyatın yarattığı kadar yaratamaz."* (Kemal, 2020a:264). Bir toplumun edebiyatına toplumsal olan her şeyin yansıdığını dile getiren yazar, edebiyatı en etkili sanat dalı olarak tasavvur etmekte; toplumun yozlaşmasını, bozulmasını ve yabancılaşmasını önlemek için edebiyatın bu gücünden faydalanmak gerektiğini söylemektedir (2020a:170).

Edebiyatını ve romanlarını doğa, insan ve yaşam temelinde kuran Yaşar Kemal için insanın gizini keşfetmek, her şeyi yaşamın içinden seçerek yaşamla ilişkilendirmek anlatım dilini kurduğu unsurlardır. İnsana ve yaşama olan inancının altında, insanın umut üretebilme ve değer yaratabilme niteliğine vurgu yapmaktadır. İnsani ve kültürel değerlerin geçmişteki birikimlerden geldiğini ve hepsinin masallar ve destanlarla anlatılarak önce sözlü edebiyatla ve sonra yazılı edebiyatla günümüze ulaştığını belirtmektedir. Kemal, *"Ben de romanlar yazdım, romanlarımın yaşam gibi doğru söylemesini, yaşamla birlik olmasını istedim. Çünkü insanlık, çünkü yaşam,*

umutsuzluktan umut üreterek buraya kadar gelmişti" demektedir (Kemal 2020b:97). Nazım Hikmet başta olmak üzere, Sait Faik, Sabahattin Ali, Kemal Tahir, Melih Cevdet, Orhan Kemal gibi kişilikleri edebiyatımızda yeni bir şiir dili, yeni bir roman dili yaratan ustaları olarak tanımlayan Kemal, Batı ve Rus Edebiyatı'nda Stendhal, Gogol, Puşkin, Dostoyevski, Faulkner, Çehov, Kafka ve Tolstoy'u dile getirerek onları "büyük kapıdan geçenler" metaforuyla anmakta ve evrensel yazarlar olarak tanımlamaktadır (Kemal, 2020a).

> *"Dünyanın bütün kültür değerlerine başvurmak zorundayız, ama temel kendimiz olarak, kendi kültür değerlerimiz ile yetiştikten, büyüdükten, kaynaştıktan sonra… Bir Türk romancısı, bir halk hikayecisi, Köroğlunu nasıl anlatır bilmiyorsa, bir masalcının ustalığına nasıl varmamışsa, Dede Korkutu okumamışsa, Yunusu ezberlememişse, Karacaoğlanı, Pir Sultanı yüreğinin derinliğinde duymamışsa, onun bir Homerosu anlayabileceğini sanmıyorum. Bir Kafka'ya, Bir Çehova, bir James Joyce'a varabileceğine inanamıyorum."* (Kemal, 2020a:167).

Yaşar Kemal edebiyatında barış, adalet, eşitlik, özgürlük ve umut kavramları, yoksulluğun, aşağılanmanın, yok sayılmanın, savaşın ve karanlığın karşısında konumlandırılan ve insanlık onurunu temsil eden kavramlardır. İnsana ve onun değer yaratma niteliğine güvenmektedir. Asırlar boyunca insanlar ve kültürler bu değerleri sürekli olarak yeniden yaratarak ayakta kalmışlardır. İnsan iyimser olmalıdır, yaşama sevincini kaybetmemelidir; insanı, karanlıktan aydınlığa, gericilikten ilericiliğe, savaştan barışa, düşmanlıktan kardeşliğe, kötülükten iyiliğe, zulümden merhamete, çirkinlikten güzelliğe vardıracak gücü, umutsuzuktan umut yaratabilme yeteneğinde bulmaktadır. İnsana olan bu inancını destanlara, türkülere, masallara, baladlara, ağıtlara dayandırmaktadır. *"Nereden gelip nereye gidersek gidelim, bu güzel dünyayı, bu ışığı, bu binbir renkli toprağı, bu içleri sevinç dolu insanları gördük ya, yaşadık ya. Ya hiç gelmeseydik, bu güzelim dünyayı hiç görmeseydik?"* (Kemal, 2020a:93).

İnsana, yaşama, doğaya, umuda, kardeşliğe, barışa, iyiliğe ve güzelliğe duyduğu inancını sanatıyla bütünleştiren yazar romanlarını okuyanlardan aşağıda dile getirdiği kendi sözlerinden anlaşılacağı üzere, insanlık onurunu temsil eden ve kültürleri yaşatan insanlık değerlerini korumalarını ve yozlaşan, tükenen ve yabancılaşan değerleri ise yeniden yaratmaları gerektiğini belirtmektedir ve bunun gerçekleşeceğine olan inancını anlatmaktadır:

"Benim işim hep edebiyat oldu. Benim yazılarımı, daha doğrusu romanlarımı okuyanlar doğaya, insana sevgiyle dolsunlar. Benim romanlarımı okuyanlar insanoğlunu aşağılayamasınlar. Benim romanlarımı okuyanlar katil, savaş hayranı, ırkçı olamasınlar, savaşların, nerede olursa olsun can düşmanı olsunlar. Bir ağacı kesmek değil bir yaprağına bile dokunamasınlar, bir karıncayı ezemesinler, bir kelebeği tahtaya çivileyemesinler. Ben angaje bir yazarım. Benim içimdeki bu damarı kim söküp alabilir? Ben buyum, bütün benliğimden nasıl ayrılır da başka bir insan olabilirim. Edebiyat adına bunu kim benden isteyebilir? Ben insanlıktan çıkıp acı çekenlerin yanında nasıl olmayabilirim. Ben kendime, kendi yüreğime angajeyim" (Kemal, 2020a:86-87).

2.6.1. Yaşar Kemal'in Edebi Kişiliği ve Eserleri

Türk Edebiyatı'nın 20.yüzyılda yaşamış, eserleri kırktan fazla dile çevrilen ve Nobel'e aday gösterilen ilk yazarı Yaşar Kemal (1926-2015), uluslararası edebiyatta adını duyuran evrensel bir yazar olmuştur. Kemal'in edebi üslubu, gazetecilik yaptığı 1950'li yıllarda Cumhuriyet Gazetesi için Anadolu'nun pek çok yerine giderek sıradan insanlarla yapmış olduğu röportajlar vasıtasıyla halk dilinin yerelliği ile buluşmuş ve çocukluğundan itibaren aşıklar ve saz şairlerinden dinlediği destan ve ağıtlardan beslenmiştir (Gürsel, 2006:31; Onural, 2017). Yaşar Kemal'in "geçmişle gelecek arasında bir köprü niteliğinde kurguladığı romanlarında", halk hikayelerinden, destanlardan ve klasiklerden izler ve etkiler görülmektedir (Onural, 2017:1).

Yaşar Kemal'in romanlarında ele aldığı konular arasında toplumsal ve siyasal sömürü, çatışma, iyilik-kötülük, adalet, insan ve doğa birlikteliği yer alırken; Kemal'in romanlarına asıl övgü edebi niteliği açısından verilmektedir (Baskett, 2003:58). James Baldwin, Yaşar Kemal için "kimsenin ilgilenmediği kişilerin öyküsünü yazar" demektedir (akt. Baskett, 2003:59). Baskett, insanın yaşadığı dramı romanlarında yarattığı karakterler ile anlatan yazarın, edebiyat vasıtasıyla okuyucu bilincinin geliştirilmesinde önemli bir payı olduğunu dile getirmektedir (Baskett, 2003:59-60).

Barry Charles Tharaud *Çukurova -Yaşar Kemal Edebiyatı'nın Temelleri* (2017) adlı eserinde Kemal'in ilk dönem yazdığı ilk beş romanını, *İnce Memed I* (1955) *ve İnce Memed II* (1969) ile Dağın Öte Yüzü üçlemesi'ni – *Ortadirek* (1960), *Yer Demir Gök Bakır* (1963), *Ölmez Otu* (1968)- felsefi temelleriyle ele almış ve yazarın romanlarında yarattığı varoluşsal kaynakları ve temaları irdelemiştir (2017:8). Tharaud, Williams Shakespeare (1564-1616)'in İngiliz Edebiyatı'na kazandırdığı Antik Yunan ve Roma kelimeleri ile aristokratik bir İngilizce kelime dağarcığı

yarattığını; benzer şekilde Yaşar Kemal'in ise Anadolu halk kültür diliyle İstanbul ağzını buluşturduğunu ve Türkçe'ye yeni kelimeler kazandırdığını ifade etmektedir (Tharaud, 2017:42). İki evrensel sanatçı yeni bir dil kurarak eserlerini yazmışlardır. Tharaud, Vincent Van Gogh (1853-1890)'la Yaşar Kemal yaratımı arasında da bir analolojiyi "gerçeği görmek" arasında kurmuştur. Hem Van Gogh'un hem de Kemal'in sadece fiziksel bir görmeyi değil; metafizik bir görüş ile var olan gerçekliği algılamamızı sağladıklarını söylemektedir. Burada kastedilen, görenin sadece gördüğü nesneyi algıladığı değil, gören kişinin bilinci ile bu nesneyi değiştirip dönüştüremediği "bir imgelem eylemi" olarak gerçek kavramadır. "*İnsanlar imgelemlerini kullanma kapasitesine sahip olduklarında, sıklıkla eşzamanlı olarak hem doğanın güzelliğini hem dünyanın içler acısı insani sefaletini görürler"* (Tharaud, 2017:434-5). Van Gogh ile benzerliklerinin Kemal'in romanlarında yer verdiği betimleyici tabiat bilgisi, gezgin bir ozan olarak sahip olduğu Anadolu kökenleri, onun sıradan insanı diliyle resmedebilmesine olanak vermiştir (Tharaud, 2017:449).

> *"Kişisel olaylarla tarihi şartların birleşmesi, onun kendi deneyimini evrensel bir tarzda ifade etmesini sağlamıştır. Kariyerinin başında standart İstanbul Türkçesini, kendi bölgesinin Anadolu lehçesini ve çocukluğu ile gençliğinin Anadolu ozanlarının türkü ve destanlarında kullandığı 'sözlü edebiyatın' yaşayan dilini birleştiren bir dil geliştirdi. Yeni dili, ilk hikayelerini ve Türk ve dünya edebiyatında yerini almasını sağlayan çığır açıcı romanı İnce Memed I'i yazmasını mümkün kıldı"* (Tharaud, 2017:450).

Yaşar Kemal, yazmış olduğu kırktan fazla eserinde "*adalet, barış, eşitlik, özgürlük, demokrasi ve insan hakları"* konularındaki duruşunu yaratmış olduğu karakterler aracılığıyla okuyucularına sunmuştur. İnsan, doğa, çevre ve topluma bakışını insan sevgisi, insana atfettiği üstün değer ve hoşgörü-anlayış temelinde tesis eden Kemal'in eserleri, toplumsal, siyasal, kültürel ve sosyolojik açılardan verimli belgeler niteliğindedir. Onun sanatının amacı, *"sevgi, özgürlük, umut ve adalet"* unsurları ile örülü bir insan felsefesi yaratmaktır. Kemal, okuyucusunu insanı ve toplumu sarsan sorunlar ve konular karşısında kendi tanıklığına dahil etmek istemiştir. Aziz Şeker (2019)'e göre, Yaşar Kemal belki de *"bu utancından kurtulmak için"* iyi ve güzel olanı kaleme almıştır (Şeker, 2019:371-2). *"Yaşananları bir reel tarih ve toplum okuması olarak bir sosyal belge halinde insanlara*" sunmuştur. (Şeker, 2019:372). Onun romanlarında ezilen, sömürülen, kültürü ve kimliği yok sayılan, ötekileştirilen bireyin *"mecburi başkaldırısı"* vardır. Bu başkaldırı, insan olmanın

gereği ve onurudur. İnsan kalabilmenin ve umudun her yeni doğan günde filizlenebilmesinin ön koşuludur, başkaldırı. Onun roman karakterleri *"onurlu, umutlu ve yürekli, korkunun üzerine, eşitsizliklere karşı gidebilen insan"* dır (Şeker, 2019:376).

> *"Yaşar Kemal modern Türk romanında dünyayı, doğduğu coğrafyayı, insanı, toplumu, doğayı derinden anlayan, çözümleyen ve aktaran bir yazardır. Türk romanının tarihsel geçmişine ve birikimine, özgün roman sosyolojisiyle önemli katkılarda bulunmuştur. Onun roman anlayışı insancıl bir söylem üzerine yükselir; insan felsefesi ve değerleri açısından zengin bir sosyal/kültürel yapıya dayalıdır. Bu özelliği onun kült eseri İnce Memed başta olmak üzere hemen diğer bütün eserlerinde görmek mümkündür"* (Şeker, 2019:374).

Yaşar Kemal'in 6. Ölüm yıldönümünde, 27-28 Şubat 2021 tarihlerinde düzenlenen anma etkinlikleri "Benim Romanlarımı Okuyanlar" oturumunda konuşan Kemal'in yakın dostu sanatçı Zülfü Livaneli, Yaşar Kemal eserlerinde ve de yaşamında neyi savundu sorusuna şu yanıtları vermiştir: "Yaşar Kemal, barışı, sömürüsüz bir dünyayı, asimilasyonun tam karşısında olmayı, aşağılanmanın olmadığı bir yaşamı, yoksulluğun bitirilmesini ve insanların bin bir çiçekli bir bahçede yaşıyor gibi mutlu, eşit ve adil bir dünya kurmalarını savunmuştur. Livaneli'ye göre Yaşar Kemal edebiyat ile dil ile bütün kötülüklerden arınabileceğimizi bize kendi romanlarıyla kendi kalemiyle göstermiştir (Livaneli, Yaşar Kemal Vakfı Youtube Kanalı, Erişim: 27 Şubat 2021). Eserlerinde insan ruhunu bütün yönleriyle gözler önüne seren Yaşar Kemal; kötülüğü, iyiliği, yoksulluğu, güzelliği, eşitliği, adaleti, sevgiyi, korkuyu, başkaldırıyı, merhameti, hoşgörüyü, sabrı, anlayışı, mutluluğu, sevinci bizlere eserleri aracılığıyla bu coğrafyanın insanlarını gözlemleyerek, dinleyerek hafızasına kaydetmiş ve bu kayıtlardan yeni bir dil, yeni bir dünya inşa ederek bize sunmuştur. Ayrıca Yaşar Kemal, "doğa"ya yapılan tahribata karşı durmuş ilk yazardır. Yazar, bütün eserlerinde "doğa"yı romanın baş karakterlerinden biri gibi ele almış, onu canlı bir kişilik olarak yaşatmıştır. Doğa onun edebiyatında kültüre dahil olmuş gibidir; antropolojik anlamda insanın doğasıyla, dışarıda nefes alan doğayı kaynaştırmıştır. Bu nedenle doğanın tahrip edilişine her zaman ses çıkaran, kitaplarında -özellikle İstanbul'u anlattığı *Deniz Küstü, Kuşlar da Gitti* ve *Al Gözüm Seyreyle Salih*- doğaya verilen zararı anlatmaktadır, deniz küstü, kuşlar gitti diyerek.

27 Şubat Yaşar Kemal'i anma etkinliği, "Benim Romanlarımı Okuyanlar" adlı oturumda konuşan yazar Selim İleri'ye göre Yaşar Kemal "merhametin romancısı"dır. İleri'ye göre yazarın 1978'de yazdığı *Kuşlar da Gitti* adlı uzun hikayesi- İleri'ye göre kısa romandır- Sait Faik'in son kuşlarına naziredir. Selim İleri, Yaşar Kemal romancılığının başyapıtı olarak ise, *Deniz Küstü* (1978) adlı romanını işaret etmektedir. Bu romanıyla Yaşar Kemal'in, İstanbul'daki hayatı, yozlaşmayı, çürümeyi anlattığı etkileyici bir anlatıdır. "Anlatımı, dili, üslubu şiirsel olan bir şairdir aslında" demektedir Selim İleri. 1978'te kaleme aldığı röportajları, *Allah'ın Askerleri* ise, kimsesiz çocukların hikayelerini ve mücadelelerini anlatmaktadır. İleri, Yaşar Kemal'i düşünülenin aksine sadece Çukurova'nın değil; gerçek bir İstanbul romancısı olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca hem Lütfi Akad hem de Atıf Yılmaz'la ortak çalıştığı filmlerden bahsederek; Lütfi Akad'ın yönettiği *Beyaz Mendil* (1950)'in, Atıf Yılmaz'ın yönettiği *Ölüm Tarlası (1976)'nın* film senaryolarını yazdığını aktarmıştır (İleri, Yaşar Kemal Vakfı Youtube Kanalı, Erişim: 27 Şubat 2021).

27 Şubat 2021 Yaşar Kemal'i Anma Etkinliği "Yaşar Kemal'in İstanbul'u" adlı oturumda konuşan yazar Feridun Andaç, Yaşar Kemal'in edebiyata derlemeleri, halk hikayelerini, manileri ve destanları Çukurova'da köy köy gezip biraraya getirerek başladığını söylemektedir. Bunların ise Adana Halkevi tarafından basıldığını aktarmıştır. "Ben kendi Çukurova'mı yazdım" diyen Yaşar Kemal'i "sözün büyücüsü" olarak tanımlayan Andaç, düşsel-gerçekçi bir romancı olarak yazarın, Dostoyevski'den ve Stendhal'den etkilendiğini dile getirmiştir. Hüyükteki Nar Ağacı (1982)'nın bu tarihte yayınlanmasına karşın, aslında Kemal'in 1949-50'lerde yazdığı ilk kitap olduğunu söylemiş ve yazarın anlatı coğrafyasının temalarını içeren bir eser olduğunu söylemiştir. Yaşar Kemal Andaç'a göre, eserlerinde toprak meselesine, köylülüğe, tarım sorunlarına derinlikli bir bakış açısı ve gözlem yeteneğiyle yaklaşan ve yazan ilk kişidir. Andaç, Kemal'in "bir toplumun, kültürün, coğrafyanın, efsanelerini, söylencelerini, dilini ve hafızasını yazıya taşıdığını" dile getirerek; Anadolu'yu karış karış gezen, her kültürden insanı gözlemleyen ve bu tanıklıklarından yola çıkarak yazdığı gerçeğin, yazarın kendi yaratıcılığı ile buluştuğu "düşsel bir gerçeklik" halini aldığını söylemiştir. Andaç'a göre, Yaşar Kemal'in eserlerinde baş karakterler olan çocuk kahramanlar, sürüklenen, kaçan, düşlerde yaşayan mitik kahramanlardır. Andaç, Yaşar Kemal'i beş duyuya seslenen ender yazarlardan birisi

olarak nitelemiştir (Andaç, Yaşar Kemal Vakfı Youtube Kanalı, Erişim: 27 Şubat 2021).

Masal, destan, söylence ve ağıtlardan yararlanan Kemal'in amacı, bunlardaki gizli hazineyi ortaya çıkarmaktır. Yaşar kemal eserlerindeki derinliği bu hazinede keşfettikleriyle yazmıştır. Edebiyatıyla gerçeküstü bir alan açarak, anlatısında "büyülü gerçekçiliği" yaratmıştır.

Yaşar Kemal'in öykülerden romanlara, şiirden röportajlara, söyleşilerinden derlemelerine ve çocuk kitaplarından destansı romanlara uzanan eserlerinin künyesini kronolojik olarak değil fakat; yazmış olduğu dörtleme, üçleme, ikileme ve daha sonra öykü, şiir, röportajlar, kitaplaştırılan makale, söyleşi ve derlemeler, destansı romanlar ve çocuk kitapları şeklinde bir sınıflandırma yapılacak olursa; Kemal'in bütün eserleri aşağıda sunulmaktadır:

Romanlar;

-İnce Memed I (1955); İnce Memed II (1969); İnce Memed III (1984); İnce Memed IV (1987),

-Bir Ada Hikayesi Dörtlemesi; Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana (1997); Karıncanın Su İçtiği (2002); Tanyeri Horozları (2002); Çıplak Deniz Çıplak Ada (2012),

-Dağın Öte Yüzü Üçlemesi; Orta Direk (1960); Yer Demir Gök Bakır (1963); Ölmez Otu (1968),

-Akçasazın Ağaları İkilemesi; Demirciler Çarşısı Cinayeti (1964); Yusufçuk Yusuf (1965)

-Kimsecik Üçlemesi; Yağmurcuk Kuşu (1980); Kale Kapısı (1985); Kanın Sesi (1991),

-Teneke (1955),

-Ağrıdağı Efsanesi (1970);

-Binboğalar Efsanesi (1971),

-Yılanı Öldürseler (1976),

-Al Gözüm Seyreyle Salih (1976),

-Kuşlar da Gitti (1978),

-Deniz Küstü (1978),

-Hüyükteki Nar Ağacı (1982),

-Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor – Alain Bosquet'le Görüşmeler (1993),

-Tek Kanatlı Bir Kuş (2013).

Öyküleri;

-Sarı Sıcak (1952),

-Bütün Hikâyeler, (1975).

Şiirleri;

-Bugünlere Bahar İndi (2010).

Destansı Romanları;

-Üç Anadolu Efsanesi (1967),

-Çakırcalı Efe (1972).

Kitaplaştırılan Röportajları;

-Nuhun Gemisi (Bu Diyar Baştan Başa 1) (1971),

-Yanan Ormanlarda 50 Gün (Bu Diyar Baştan Başa 2) (1955),

-Peribacaları (Bu Diyar Baştan Başa 3) (1957)

-Bir Bulut Kaynıyor (Bu Diyar Baştan Başa 4) (1974),

-Çukurova Yana Yana (1955),

-Allahın Askerleri (1978),

-Röportaj Yazarlığında 60 Yıl (2011),

Çocuklar İnsandır (2014).

Kitaplaştırılan Makaleler, Söyleşiler, Derlemeleri;

- Ağıtlar (1943),

-Taş Çatlasa (1961),

-Baldaki Tuz (1974),

-Gökyüzü Mavi Kaldı, (halk edebiyatından seçmeler, S. Eyüboğlu ile),

-Ağacın Çürüğü: Yazılar-Konuşmalar, (der. Alpay Kabacalı) (1980),

Yayımlanmamış 10 Ağıt (1985),

-Sarı Defterdekiler: Folklor Derlemeleri, (haz. Alpay Kabacalı), (1997),

-Ustadır Arı (1995),

-Zulmün Artsın, (1995),

--Binbir Çiçekli Bahçe (2009),

-Bu Bir Çağrıdır (2012).

Çocuk ve İlk Gençlik Kitapları;

-Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca (1977),

-Sevmek, Sevinmek, İyi Şeyler Üstüne (2014),

-Neredesin Arkadaşım (2014),

-Yağmurla Gelen (2014),

-Kalemler (2016),

-Beyaz Pantolon (2016),

-Yeşil Kertenkele (2017). (Yaşar Kemal Vakfı Web sitesi: Erişim Aralık 2020).

Yaşar Kemal İnce Memed I'de yakalamış olduğu başarısını, destanlar, ağıtlar, deyişler, efsaneler ve halk hikayelerini dinleyerek edinmiş olduğu sözlü kültürü çağcıl ve bireysel yorumuyla yeniden yorumlamasına bağlamaktadır. İnce Memed romanı, *"başkaldıran mecbur insanın destanı"* olarak tanımlanmaktadır (Çiftlikçi, 1993:156). Yaşar Kemal 1976'dan sonra İstanbul'u konu ettiği eserlerini yazmadan önce onun romanlarının anavatanı Çukurova, Toroslar, Anavarza kayalıklarıdır (Çiftlikçi, 1993:167). Toplumsal gerçekçi bir yazar olarak öne çıkarılan Yaşar Kemal aslında, büyüsel gerçekliği yazmıştır. Gerçeklik onun romanında imgelemi yüksek, şiirsel bir dille aktarılmıştır. 1960'larda Latin Amerika Edebiyatı'nın *"büyülü gerçekçiliği*"ni daha öncesinde Yaşar Kemal'de görmek mümkündür. 1980'lerle birlikte yazarın uluslararası tanınırlığının artması ile yazarın sosyal konumu yanı sıra; onun artık eserlerinin estetik ve edebi nitelik yönlerine yapılan vurgunun arttığı gözlemlenmektedir. Üslubu, imgelemi, insan ruhunu derinden kavrayışı ve anlatımındaki şiirsellik sadece ulusal değil dünya edebiyatında tanınmasını sağlamıştır. "1954'te tefrika edilip, 1955'te kitaplaşan İnce Memed ile uluslararası ün kazanmaya başlamıştır." (Armağan, 2015: 348).

> *"Yaşar Kemal, toplumcu olmakla birlikte, bir bakıma gerçekçi yöntemden uzak durmuş bir yazar. Kalkındığı olağandışı olaylar, simgeleşmiş kişiler ve hayvanlar, mitos kalıpları onu destan, efsane ve halk hikayeleri geleneğine bağlar. Ne ki Yaşar Kemal, bu geleneğin içine hapsolmamış, modern hatta modernist anlatım yöntemlerini, bu gelenekle uzlaştırmaya çalışmış. Yer Demir Gök Bakır'ın yarıya yakın bir kısmı, gördük ki şiir gibi düzenlenmiştir. Anlatının içine yerleştirilen efsaneler gerçeklikle fantastiğin bir karışımını oluştururken; Memidik'in sayrıları bilinç akımının yerini tutar. Kısacası, Yaşar Kemal gerçeklik ile efsanenin, olağan ile fantastiğin iç içe girdiği bir dünya sunar bize, çünkü ona göre insan, yaşam savaşımını biraz da mitoslar yaratarak ve düşlerden güç alarak sürdürür"* (Moran, 2016:150).

Dağın Öte Yüzü Üçlemesi'nden *Ortadirek, Yer Demir Gök Bakır, Ölmez Otu* eserlerinde Kemal, sosyal konuları ele almıştır. Bu üçlemede, modernist romanın tekniklerinin kullanıldığı görülmektedir. Yalak köylülerinin pamuk toplamak için Çukurova'ya gidişini, onların yol hikayesini konu edinen üçlemede ayrıca yaşadıkları zorluklar anlatılmıştır (Moran, 2016:123). *İnce Memed* ve *Akçasazın Ağaları* ırmak romanlarından sonra Yaşar Kemal'in dünyada üzerinde en çok araştırma ve inceleme yapılan ve ses getiren dizisi, *"Yaşar Kemal romanının ruhsal çözümlemelerden kaçınarak farklı bir niteliğe büründürdüğü ilk yapıtları" Dağın Öte Yüzü* üçlemesidir (Moran, 2016:149; Çiftlikçi, 1993:275). Yer Demir Gök Bakır ile 1977'de *Fransız Edebiyat Eleştirmenleri Sendikası En İyi Yabancı Roman Ödülü*'nü kazanmıştır. Ölmez Otu ise, Fransa'da *"Yılın En İyi Yabancı Romanı Ödülü*'ne layık görülmüştür (Çiftlikçi, 1993:282). Yaşar Kemal Çukurova gerçeklerinden sonra İstanbul'u ele aldığı *Al Gözüm Seyreyle Salih*, *Deniz Küstü* ve *Kuşlar da Gitti* romanlarında ise, kentsel değişimi, korkuyu ve yabancılaşma kavramları üzerinde durmuştur. *Kuşlar da Gitti* (1978) romanında *"toplumun ekonomik, kültürel ve sosyal değişimin*i" işlemiştir. Kimsecik üçlemesi de yazarın kendi yaşamından izlerin sürülebildiği bölümlerin, olayların ve düş-sanrıların yer aldığı otobiyografik bir roman olarak nitelendirilmektedir. Bu üçlemede, sosyal konularla birlikte, *"Anadolu'dan kaçan Ermeni, Süryani, Yezidi, topluluklarının dramı işlenirken; bir yandan da yörüklerin yerleşik hayata geçme çabaları, toplumsal değişme üzerinde durulmaktadır."* (Çiftlikçi, 1993:449-477).

Yaşar Kemal Akçasazın Ağaları ikilemesinde –*Demirciler Çarşısı Cinayeti* ve *Yusufçuk Yusuf* – feodal düzenin yerine kapital düzenin geçişini, ekonomik ve politik açıdan güçlü olan beylerin gücünü kaybedişini, Ağaların güç kazanmasını ve nihayetinde, feodal yapının çöküşünü anlatmaktadır (Moran, 2016:164).

Yaşar Kemal Bir Ada Hikayesi Dörtlemesi'nde ise, Anadolu'dan farklı altkültüre sahip bireylerin, adadan sürgün edilen Rumların bıraktığı adaya gelmelerini ve bir arada yaşamalarını konu edinmiştir. Dörtlemenin ilk kitabı, *Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana,* I. Dünya Savaşı sonrası yaşanılan dramı ve travmaları farklı kimlikler üzerinden dile getirmektedir. Yazar bu romanında çokkültürlü bir yaşamın prototipini, Karınca Adası'nda bir araya gelen Rum, Türk, Çerkes, Ermeni ve Kürt vs. kültürler aracılığıyla aktarmaya çalışmaktadır. *"Roman, Anadolu'nun çokkültürlü yapısına*

yakılmış bir ağıttır." (akt. Önder, 2017:157). Yazar, romanın ana karakterlerinden Vasili'nin bireysel belleğine, kişisel tarihine bakmakta ve kültürel kimliğin inşasında, bellek/tarih ilişkisini göstermektedir (Önder, 2017:159). Çokkültürlü yaşamın olanakları, yeni bir dille kurulmaktadır.

> *"Yaşar Kemal kökü geçmişten gelen anlatıları yeniden üretip, gündelik iletişim ve davranış kalıplarını Ada toplumunun tümünü kapsayacak şekilde kurumsallaştırarak, kültürel belleğin iletişim yoluyla ortaklaştırılan bireysel bellekten nasıl beslendiğini anlatmaktadır (...) Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana romanında geçmiş zamanda adada uzun yıllar boyunca korunmuş çok sesli, çokkültürlü atmosfer tasvir edilmektedir. Farklı dilleri konuşan ve farklı dinlere mensup insanların kaynaşmasını sağlayan, "bağlayıcı yapı" her renge "var oluş" hakkı tanımış, tüm renklerin uyumlu bir kompozisyonla kaynaşmasını sağlamıştır"* (Önder, 2017:161-166).

2.6.2. Yaşar Kemal'in Ödülleri ve Uluslararası Tanınırlığı

Yaşar Kemal, edebi hayatı boyunca sayısız ulusal ve uluslararası ödül almış; ikisi yurt dışı –"*Strasbourg Üniversitesi Onur Doktorası (8 Kasım 1991) ve Berlin Frei Üniversitesi Fahri Doktorası (1998*)"- ve beşi ulusal -*"Akdeniz Üniversitesi Onur Doktorası (20 Nisan 1992), Ankara Bilkent Üniversitesi Fahri Doktorası (18 Mayıs 2005), Boğaziçi Üniversitesi Fahri Doktorası (13 Mayıs 2009), Çukurova Üniversitesi Fahri Doktorası (7 Ekim 2009) ve Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Onursal Doktorası (23 Aralık 2011)"*- olmak üzere toplamda yedi fahri doktorluk payesi almıştır.

Evrensel yazarımızın ulusal ödülleri şu şekildedir: *"İnce Memed ile 1956 Varlık Roman Armağanı (20 Ocak 1956); Teneke'den aynı adla uyarlanan oyunu ile 1966 İlhan İskender Armağanı (8 Ekim 1966), TÜYAP Kitap Fuarı Edebiyat Halk Ödülü (7 Kasım 1984), Nokta Dergisi "Doruktaki Dokuz Edebiyat Ödülü", İstek Vakfı "Yılın en Çok Okunan Yazarı Ödülü", Sedat Simavi Vakfı "Edebiyat Ödülü" (9 Aralık 1985), Kale Kapısı ile "1986 Orhan Kemal Roman Ödülü" (2 Haziran 1986), TÜYAP Kitap Fuarı "Halk Ödülü" (10 Kasım 1988), Dil Derneği "Türk Dili Onur Ödülü", Nokta Dergisi "Doruktakiler '90 Ödülü", 11. TÜYAP Kitap Fuarı Onur Yazarı (11 Kasım 1992), Antalya Altın Portakal Film Festivali, "Yaşam Boyu Altın Portakal Onur Ödülü" (17 – 20 Ekim 1993), Kültür Bakanlığı Büyük Ödülü (13 Mayıs 1993), 5. Ankara Uluslararası Film Festivali "Sinemada Yaşar Kemal Ödülü" (21 Mayıs 1993), Mülkiyeliler Birliği Rüştü Koray Armağanı (4 Aralık 1994), Nokta Dergisi*

"Doruktakiler '95 Ödülü" (18 Mart 1996), Türkiye Yayıncılar Birliği "Düşünce Özgürlüğü Ödülü" (7 Kasım 1996), Orhan Apaydın Demokrasi ve Barış Vakfı 2000 Yılı Ödülü, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti "Burhan Felek Basın Hizmet Ödülü" (8 Kasım 2002), PEN Yazarlar Derneği Şükran Ödülü, Çanakkale Uluslararası Troya Festivali, "2. Homeros Şiir Ödülü" (9 – 15 Ağustos 2003), Türkiye Yayıncılar Birliği "Yayıncılık Emek Ödülü" (12 Ekim 2003), Dil Derneği, 3. İzmir Türkçe Günleri "3. Türkçeye Emek Ödülleri – Yayın Ödülü" (26 Eylül 2004), Anadolu Halk Bilimleri ve Kültür Derneği "Özgür İnsan Ödülü", Cumhurbaşkanlığı Kültür ve Sanat Büyük Ödülü (29 Kasım 2012), Adana Kültür Ve Dayanışma Derneği AKDD 2009 Onur Ödülü, Çağdaş Gazeteciler Derneği Özel Onur Ödülü (28 Mart 2011), Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Derneği "Aydınlanma Onur Ödülü" (17 Nisan 2011), Ankara Çukurova Lobisi "4. Altın Turaç – Yılın yazarı Özel Ödülü" (5 Mayıs 2012), İzmir Dikili Belediyesi "Nazım Hikmet Barış Ödülü" (1 Eylül 2012), Troya Folklor Araştırmaları Derneği "Troya Kültür Sanat Ödülü" (13 Ocak 2012), 80. Dil Bayramı Onur Ödülü, Dil Derneği (29 Eylül 2012), İstanbul Arel Üniversitesi "Yaşam Boyu Onur Ödülü", BALEV "Beyaz Yaşam Ödülü" (22 Aralık 2012), İstanbul Sarıyer Belediyesi "Beyaz Martı Edebiyat Onur Ödülü" (7 Aralık 2014), Çukurova Sanat Girişimi "9. Uluslararası Çukurova Sanat Günleri Çukurova Ödülü" (18 Mart 2015) ve son olarak *Birleşik Hukukçular Kulübü "Ceride-i Kantar 2015 Onur Ödülü"* dür.

Yaşar Kemal'in almış olduğu uluslararası ödüller ise; *"Uzundere (Yer Demir Gök Bakır – Genç Oyuncular Tiyatro Topluluğu uyarlaması) oyunu ile 1966 Uluslararası Nancy Tiyatro Festivali Birincilik Ödülü (23 Mayıs 1966), Demirciler Çarşısı Cinayeti ile 1974 Madaralı Roman Armağanı (17 Nisan 1974), Yer Demir Gök Bakır ile 1977 Fransa Eleştirmenler Sendikası" En İyi Yabancı Roman Ödülü", Ölmez Otu ile 1978'de Fransa'da "En İyi Yabancı Kitap Ödülü", Binboğalar Efsanesi ile 1979 Fransa "Büyük Jüri En İyi Kitap Ödülü", Uluslararası Cino Del Duca Ödülü; Fransa (14 Ekim 1982), Legion d'Honneur Commandeur payesi; Fransa (4 Mayıs 1984), Fransa Kültür Bakanlığı "Commandeur des Arts et des Lettres" Nişanı (10 Mayıs 1988), Morgenavissen Jylaand-Pösten Ödülü (Kopenhag – Danimarka), Kanın Sesi ile "1996 Akdeniz Yabancı Kitap Ödülü" (Perpignan, Fransa),* Premi Internacional *Catalunya Ödülü (Barcelona, İspanya) (18 Mart 1996),* Lillian Hellman / Dashiell Hammett *Baskıya Karşı Cesaret Ödülü (New York, ABD), Uluslararası Nonino Ödülü*

(İtalya) (25 Ocak 1997), Kenne Vakfı "Düşünce ve Söz Özgürlüğü Ödülü" (Uppsala, İsveç), Norveç Yazarlar Birliği Ödülü (1997), Frankfurt Kitap Fuarı "Alman Yayıncalar Birliği Ödülü" (15 – 20 Ekim 1997), Bordeaux Yayıncılar Birliği "Yabancı Edebiyat Ödülü" (1998), Grand Officier dans l'Ordre National de la Légion d'Honneur Nişanı, Fransa (17 Aralık 2011), Ermenistan Kültür Bakanlığı Krikor Naregatsi Nişanı (4 Eylül 2013) ve son olarak Norveç Edebiyat ve İfade Özgürlüğü Akademisi "Bjornstjerne Bjornson – Akademiet 2013 Ödülü" (9 Kasım 2013)'dür." (Yaşar Kemal Vakfı Web sitesi: Erişim Aralık 2020).

2.6.3 Yaşar Kemal ve Eserleri Üzerine Yapılan Ulusal Tez Çalışmaları

Yaşar Kemal ve romanları üzerine yapılan lisansüstü çalışmalar Ulusal Tez Merkezi'nde taranmıştır. Toplamda kırk beş tez hazırlandığı görülmüştür. Bu tez çalışmalarının onu doktora tezi, biri sanatta yeterlik ve otuz dördü yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır. Lisansüstü tez çalışmalarının otuz üçü filoloji bölümlerinde (Türk, Alman, Fransız, Amerikan ve Doğu Dil ve Edebiyat Bölümleri ile Karşılaştırmalı Edebiyat Bölümü) hazırlanmıştır. Geriye kalan on iki tezden dördü dilbilim, ikisi sosyoloji ve ikisi halk bilimi olmak üzere; geriye kalan tezler birer çalışma olarak, gazetecilik, eğitim bilimleri, mütercim tercümanlık ve güzel sanatlar alanlarında hazırlanmıştır. Bu tez çalışmasına konu ve tema olarak benzerlik gösteren; sosyal konular, kültürel öğeler ve altkültürel haklar temelinde Yaşar Kemal'i ve eserlerini irdelemiş olan çalışmalar şu şekilde sıralanabilir: Aziz Şeker (2006)'in *Yaşar Kemal'in romanlarında sosyal konular* adlı yüksek lisans tezi, Elif Yanık (2016)'ın *Yaşar Kemal'in İnce Memed, Demirciler Çarşısı Cinayeti, Yusufcuk Yusuf adlı romanlarında 'Toplumcu gerçekçilik'* adlı yüksek lisans tezi; Mine Bilge (2018)'nin *Yaşar Kemal'in Kimsecik üçlemesinde insan hakları* adlı yüksek lisans tezi; Davut Coşar (2019)'ın *Yaşar Kemal'in Bir Ada Hikâyesi dörtlemesinde toplumsal ve siyasal dönüşüm* adlı yüksek lisans tezi; Ahmet Bora Dindar (2021)'ın *Yaşar Kemal'in İnce Memed I isimli eserinin eleştirel söylem çözümlemesi: Metinsel ve metinlerarası bir yaklaşım* adlı yüksek lisans tezidir. Şeker (2006), Yaşar Kemal romanlarında sosyo-ekonomik ve siyasi dinamikleri birey-toplum ekseninde araştırmıştır. Toplumsal değişimlerin yaşandığı toplumsal yapı ile roman arasında "organik bir bağ" olduğunu

aktaran Şeker, yazarın "toplumsal sorunları, toplumsal yapıyı ve insan ilişkilerini" romanlarına konu etmesi olanağından yararlanarak araştırmasını sosyal konular üzerine yürütmüştür. Yanık (2016), "toplumcu gerçekçi" açıdan incelediği Yaşar Kemal romanlarında "eşkıyalık konusunu, ezen-ezilen çatışmasını, devlet aygıtlarına bakışı, toprak sorununu, yoksulluğu, eğitim sorununu, emek sömürüsünü, kadına bakışı ve ideolojik bakışı" ele almıştır. Bilge (2018), Kimsecik Üçlemesi romanlarında "insan hakları sorunlarını insan, hak ve değer kavramlarını temel alarak incelemiş; edebiyat ve insan hakları ilişkisinde edebiyatın insan haklarının korunmasında oynayabileceği yolu" ortaya koymaya çalışmıştır. Coşar (2019), Bir Ada Hikâyesi Dörtlemesi romanlarında "toplumsal ve siyasal dönüşümü" araştırmış; "yeni siyasi yapıyı, yurttaşlık inşasını, ekonomik yapıyı, ulus inşasını, aileyi, gelenek ve görenekleri, toplumsal cinsiyet ilişkilerini ve dini" sorgulamıştır. Dindar (2021) ise, İnce Memed I romanını metinsel ve metinlerarası perspektifle eleştirel söylem çözümlemesi ile çalışmıştır. Metinde hegemonya ve ideoloji araştırması yapan araştırmacı, metinde yer alan ideolojik ve hegemonik bileşenleri sorgulamıştır. Metinde kurulan söylemde hegemonik dili ve bunun nasıl metinsel özellikler ve metinlerarası ilişkiler ile bozulmaya çalışıldığı gösterilmiştir. Bu çalışma ile araştırmacı romanın sosyo-kültürel ve tarihsel bağlamını de eleştirel açıdan değerlendirmiştir. Bu çalışmalarda Yaşar Kemal'in eserlerinin sosyal gerçeklik, sosyal konular, insan hakları, toplumsal değişim ve dönüşümleri ve bunların yaşandığı toplumsal, tarihsel ve kültürel bağlamı anlamak adına irdelendiği anlaşılmaktadır. İletişim disiplinleri alanında Yaşar Kemal metni ve eserleri üzerine dil-kültür-iletişim odaklı yapılmış herhangi bir tez bulunmamıştır. Bu nedenle edebiyat ve kültürel çalışmaların kesiştiği noktada, edebiyatın ve sanatın içinde yer aldığı kültürel üretim alanının ve bu alanın formları olan edebi metinlerin analizi ile toplumsalı ve kültürü anlamak, yorumlamak ve irdelemek mümkün olmakta ve dil, kültür odaklı iletişim araştırmaları metinler aracılığıyla yapılabilmektedir.

2.7. Kültürel Çalışmalar, Edebiyat ve Altkültür Araştırmaları

Ulusal Tez Merkezi'nde "kültürel çalışmalar" ve "altkültür" terimleri bir arada tarandığında herhangi bir tez ile karşılaşılmamıştır. Fakat "kültürel çalışmalar" olarak yapılan taramada on tez çalışmasının yapılmış olduğu görülmektedir. Bu

çalışmalardan iletişim disiplinleri alanlarında yapılanlar; Arzu Süzmen (2019)'in *Sokak modasının Nişantaşı ve Beşiktaş'ta kültürel çalışmalar bağlamında karşılaştırılması* adlı medya ve kültürel çalışmalar alanında hazırladığı yüksek lisans tezi, Tayfun Dalkılıç (2018)'ın *Osmanlı'da ev içi hizmeti köleliğinin Türk film ve televizyon yapımlarındaki yansıması: Kültürel çalışmalar yaklaşımı çerçevesinde Arap Bacı örneği* adlı yüksek lisans tezi, Sevdiye Teker (2018)'in *Frankfurt ekolü ve İngiliz kültürel çalışmalar okulunun karşılaştırmalı bir okuması* adlı yüksek lisans tezi, Şefika Yurdakul (2016)'un *İngiliz kültürel çalışmalar perspektifinden işçi sınıf kültürünün direnme alanı olarak alternatif medya sendika.org örneği* adlı yüksek lisans tezi, Elçin Selin Hacıbektaşoğlu (2014)'nun *Kültürel çalışmalar ve çizgi filmlerin çocuk izleyici üzerindeki etkileri araştırmaları a*dlı yüksek lisans tezi ve son olarak Mehmet Güzel (2006)'in *Kültürel çalışmalar içinde internet* adlı yüksek lisans tezidir. Kültürel çalışmalar alanında kültürün merkezi bir kategori olarak ele alınarak ve dil, iletişim ve kültür odaklı toplumsal araştırmaların edebi metinler aracılığıyla yapıldığı bir tez çalışmasının yapılmadığı görülmektedir. Bu tez çalışmasının bu anlamda kültürel çalışmalar ve iletişim çalışmalarına hem konu hem de yöntembilimsel açıdan katkı sunacağı düşünülmektedir.

Google Scholar ve Dergipark Akademik üzerinden yapılan "kültürel çalışmalar", "edebiyat/edebi metin" ve "altkültür" taraması sonucunda herhangi bir makale çalışmasına rastlanılmamıştır; fakat "kültürel çalışmalar" ve "iletişim" özelinde yapılan daha geniş arama sonucunda iki makale bulunmuştur. Bu makaleler, Erdal Aksoy (2018)'un ulusal akademide lisans ve lisansüstü seviyede kültürel çalışmalar programlarını tanıtan *Türk Üniversitelerinde Kültürel Çalışmalar Alanının Kurumsallaşması* adlı çalışması ile Zeliha Hepkon (2006)'un iletişim bilimleri ve kültürel çalışmalar disiplininin ortak paydada buluştuğu noktalar, her iki alanın sistematik bir bilim dalı haline gelmesi konusunda verilen uğraşlar ve sınırlarını tartıştığı *İletişim bilimleri ve kültürel çalışmalar: bir disiplinin sınırları sorularımızın sınırlarını kapsayabilecek mi?* adlı çalışmasıdır. Bu tez çalışması paralelinde düşünüldüğünde, kültürel çalışmaların doğuşunda öncü bir bilim dalı olarak filoloji bölümlerinin (ülkemizde Batı Dilleri ve Edebiyatları alanı etkisi ve katkısı ile kurumsallaşmaya başlamıştır, bkz. Aksoy, 2018) ulusal akademide katkıları göz önüne alındığında kültürel çalışmalar-edebiyat-iletişim üçgeninde çalışılan bir tez ya da

makalenin olmadığı görülmüştür. Bu bağlamda, kültürel çalışmaların edebiyattan beslenerek çıktığı yol (İngiliz Kültürel Çalışmaları), daha sonra iletişim bilimleri ile de kesişmiş (Amerika, Avusturalya ve Kanada'da gelişen kültürel çalışmalar) ve disiplinlerarası bir perspektif kazanmıştır. Tam da bu noktada, bu tez çalışması, kültürel çalışmalar, iletişim ve edebiyat sarmalında Yaşar Kemal metinlerinde dile, kültüre/altkültür gruplarına, iletişime odaklanmakta; toplumsalı ve sosyokültürel dokuyu bu açıdan anlamayı amaç edinmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
YAŞAR KEMAL ROMANLARINDA KÜLTÜRLERARASI İLETİŞİM: İLETİŞİM ETNOGRAFİSİ YÖNTEMİ İLE KÜLTÜREL FARKA DAYALI İLETİŞİMİN ÇÖZÜMLENMESİ

3.1.Araştırmanın Konusu

"'Kültür'ün ve 'İletişim'in Metinselliği Üzerine Bir Araştırma: Yaşar Kemal Romanlarında Kültürlerarası İletişim" başlığını taşıyan bu tez çalışmasının konusu, dil, kültür, iletişim ve edebi metinlerin ilişkisi ve bu ilişkinin sosyokültürel bağlamda ele alınarak sorgulanması ile ortaya çıkarılan kültürlerarasılık/kültürlerarası iletişim durumlarının incelenmesi ve araştırılmasıdır. Örnekleme dahil edilen Yaşar Kemal metinleri üzerinde ele alınan ve Anadolu coğrafyasında yaşayan farklı altkültürler arasında gerçekleşen iletişimsel durumlar ve buna aracılık eden dilsel ifade ve kalıpların, söz konusu edilen kültürlerin iletişimlerini nasıl ve ne şekilde engellediği, çarpıttığı, bozduğu ve sınırladığı incelenmektedir. Kültürlerarası iletişim alanının çalışma alanlarından birisi olan farklı kültürler arasındaki iletişim engellerinin araştırılması bu tez çalışmasının konusunu oluşturmaktadır. İletişim engelleri, etnomerkezcilik, basmakalıp yargılar/klişeler, önyargılar ve ayrımcılık kavramları üzerinden araştırılmaktadır. Edebiyat sözlü ve yazılı bir sanat dalı olarak, üretildiği toplumun kültürel belleğidir, ait olunan kültürle şekillenen deneyimlerimizi hem yansıtan hem de yeniden inşa eden bir alan/yapıdır. Kültürlerarasında ortaya çıkan iletişim durumları ve biçimlerinin ve buna aracılık eden dil/dilsel ifade/kalıplar vasıtasıyla, kültürel anlam, bu anlamların üretildiği yapılar olan edebi metinler sayesinde açığa çıkarılabilmektedir. Buradan hareketle bu tez çalışmasında, kültürlerarası diyalogun (bu çalışmada, kültürler metinlerde konu edilen Anadolu coğrafyasının altkültürleridir) sosyokültürel bağlam göz önünde bulundurularak; bu diyalog/iletişimin nasıl ve ne şekilde kültürden etkilendiği, hangi dilsel/iletişimsel kalıplarla ortaya çıktığı ve bu kalıpların içerdiği önyargılar, basmakalıp yargılar, ayrımcı ve etnomerkezci ifadeler roman karakterlerinin sözleri, konuşmaları ve anlatıcının aktarımları ile araştırılmaktadır.

Farklı kültürel ardyöreye sahip bireylerin kendi kültürlerinden öğrendikleri anlamlandırma pratikleri, "her kültür biriciktir, kendine özgüdür" yaklaşımıyla anlaşılmaya çalışılmaktadır. Çünkü farklı kültürler/altkültürler farklı anlam üretme pratiklerine sahiptir. Her kültür sosyal gerçekliği kendi kültürel dünyalarından ve perspektiflerinden inşa etmekte ve yorumlamaktadır. Metin çözümlemesi/analizi sayesinde kültürel farklılıklar sorgulanabilmekte ve araştırılabilmektedir. Metinde yer alan kodlar, gelenekler, dilsel kalıplar, iletişimsel durumlar, karakterlerin sözleri ve diyalogları nitel veri kabul edilerek irdelenmektedir.

Metinler, toplumsal, kültürel, tarihsel ve ideolojik bağlamda üretilen yapılar olması dolayısıyla; kültürler arasında gerçekleşen iletişim açısından araştırmacıya olanaklar sunmaktadır (Given, 2008:865). Bu tez çalışmasında, kültürlerarası diyalog/iletişim, dil ve kültür, metinler üzerinden yapılan analiz ve iletişim etnografisi yöntemiyle sorgulanmaktadır. Başka bir deyişle bu çalışmanın konusu, dil, kültür ve iletişimin sosyokültürel bağlamda edebi metinler aracılığıyla incelenmesidir.

3.2. Araştırmanın Amacı

Kültürün ve iletişimin sosyokültürel bağlamdan etkilenmesinden ve farklı kültürlerin değişen anlamlandırma ve gerçekliği farklı algılama ve yorumlama pratiklerinden hareketle bu tez çalışmasının amacı, bu etkilerin ve farklı algı ve yorumlamaların iletişime ve dile yansımalarını irdelemek ve ortaya çıkarabilmektir. Edebi metinler bu etkileri, algıları, yorumlamaları, dilsel ifadeleri/öbekleri ve iletişimsel biçimleri/durumları görmek açısından zengin bir kültürel bellek yaratmaktadır. Kültürel anlamın muhtevası metinlerde aleni ya da gizli şekilde mevcuttur. Bu anlamın kurulması ve dilde/iletişimde açığa çıkarılması metinlerin analiziyle mümkündür. Bu amaçla Yaşar Kemal romanları, farklı altkültürlere mensup bireylerin iletişimsel etkileşimlerini bağlamsal olarak irdelemeyi olanaklı kıldığı için, bu tez çalışmasının veri kaynağı olmuştur. Bu çalışmada, dil, kültür ve iletişim ilişkisini metinler üzerinden anlamaya çalışmak amaçlanmaktadır. Dile ve iletişime yansıyan kültür ile kültürden etkilenen dil ve iletişim, anlamın inşa edildiği metinler aracılığıyla araştırılabilmektedir.

Yaşar Kemal Anadolu coğrafyasını röportaj gazeteciliği yaparken dolaşmış ve sıradan insanların gündelik yaşamlarını ve deneyimlerini şekillendiren kültürlerini

gözlemleme şansına sahip olmuştur. Bu gözlemleri ile insanları yakından tanıma fırsatını yakalamış ve bunları romanlarına yansıtmış ve aktarmıştır. Yazarın tanıklığı ve romanlarında kaleme aldığı bu tanıklığa dayalı gerçeklik, Anadolu'da yaşayan farklı kültüre mensup insanları ve onların yerel dil ve iletişimlerini anlamak açısından bir hafıza niteliği taşımaktadır. Bu hafıza, Anadolu'da yaşamış kültürleri, insanları ve onların dillerini/iletişimsel durumlarını yaşatmaktadır. Bu hafıza ile kurulan metinler ile altkültürleri ve onların diyaloglarını/dillerini/iletişimsel etkinliklerini anlamak, betimlemek ve yorumlamayı amaç edinen bu çalışmada ayrıca Yaşar Kemal'in kültürlerarası diyalogu/iletişimi sınırlayan ya da engelleyen ayrımcı dilin bertaraf edilmesi adına yaratmış olduğu perspektifi de ortaya çıkarmayı amaç edinmektedir.

Tüm bunlardan hareketle; dil, kültür ve iletişimin metinler üzerinden bağlamsal analizinin yapılması; bunun sonucunda metinlerin kültürel anlamı kuran ve kültürel belleği yaşatan yapılar olmasının ortaya konulması; farklı kültürlerin farklı anlamlandırma pratikleri ile gerçekliği kendi kültürel perspektiflerinden inşa etme durumlarının açığa çıkarılması; kültürlerarası iletişimi engelleyen, sınırlayan ve bozan ayrımcı, önyargılı, klişelere dayalı ve etnomerkezci dilsel ifadelerin araştırılması ve kültürlerarası diyalogun bu ifadelerden arındırılması adına genel olarak sanatın ve özelde edebiyatın/edebi metinlerin ve bu çalışmanın veri kaynağı olan Yaşar Kemal'in ve romanlarının sunduğu yeni bir dili/iletişim ile kültürlerarası barışın/diyalogun tesis edilebilme durumunu irdelemek amaçlanmaktadır.

3.4. Araştırmanın Kuramsal Çerçevesi

Kültürlerarası iletişim, kültürel çalışmalar ve edebiyat biliminin kuramsal yaklaşımları ve yöntemlerinden yararlanarak araştırma modelini kuran bu tez çalışmasının metodolojisini, yorumlayıcı/yorumsamacı paradigma, metinsel analiz/metin çözümlemesi ve iletişim etnografisi yönteminin eklektik olarak kullanılması oluşturmaktadır. Kültürlerarası iletişim alanında yapılan araştırmalarda kültür ve iletişimin işlevselci ve eleştirel paradigma açısından araştırılmasından ziyade, bağlam odaklı ve betimleyici bir perspektifi araştırmacıya sağlayan yorumlayıcı yaklaşımın argüman ve kuramsal savları bu tez çalışması için daha uygun bir çerçeve sunmuştur. Metinsel analiz, edebi teoriden temellerini alan metin üretimi, metnin bağlamı, deneyimlenme biçimi ve metnin alımlanması gibi konularda

araştırma olanağı sunan bir yöntem olarak kültürel çalışmalarda kullanılagelmiştir. İletişim etnografisi ise temelleri antropoloji ve sosyolingüistikte atılan, kültürlerarası iletişimden, kültürel çalışmalara, antropolojiden sosyolojiye kullanılan bir yöntemdir. Hem etnografik saha çalışmalarında hem de metin temelli araştırmalarda dile/iletişime ve kültüre odaklanmak ve incelemek açısından işlevsel bir yöntemdir.

Farklı kültürler arasındaki iletişimin bağlamsal analizinin metin temelli yapılmasının amaçlandığı bu tez çalışmasında, metinsel analiz ile elde edilen iletişim durumları ve dilsel ifadeler, kültürlerarası iletişim araştırmalarında Judith Martin ve Thomas Nakayama (2000)'nın geliştirdiği üç yaklaşımdan -işlevselci, yorumlayıcı, eleştirel- yorumlayıcı yaklaşımın argümanları ile Yaşar Kemal metinlerini incelemek amaçlanmıştır. Yorumlayıcı yaklaşım, antropoloji ve sosyolingüistikte temellenen, iletişimin bağlamıyla ilgilenen, kültür iletişimle yaratılır ve sürdürülür görüşünü savunan, kültür, iletişim ve kültürel farklılıkların belli bir bağlamda incelenmesi gerekliliğini öne süren bir kuramsal yaklaşım sunmaktadır (akt. Sarı, 2004:24). Bu yaklaşımın sözü edilen savunuları ile metinler analiz edilmekte ve bu yöntemle birlikte etnografik yöntemin dilbilimsel yaklaşımla biraraya getirildiği iletişim etnografisi ile metni kuran dilin toplumsal ve kültürel kullanımı araştırılmaktadır. Yorumlayıcı yaklaşım araştırmacıyı sosyal gerçeği anlama ve yorumlamada bir çerçeve sağlamaktadır. Sosyal pratikler ve gerçekler bu paradigmaya göre, araştırmacının açıkladığı, betimlediği ve rapora dönüştürdüğü bilgi olmaktadır (Given, 2008:464). Sosyal pratik ölçülebilen değil fakat; yorumlanabilen bir metin olarak okunabilmektedir. Metin ise üretildiği ve okunduğu tarihsel ve kültürel bağlamı içinde anlaşılır olmaktadır. Yaşar Kemal metinlerinde kültürel farka dayalı dil ve iletişim, yorumlayıcı yaklaşımın argümanları ile anlaşılmaya çalışılmaktadır. Antropoloji ve sosyolingüistik alanlarında geliştirilen iletişim etnografisi de yöntem olarak seçilmiştir.

Metin çözümlemesi/analizi, farklı kültürel ardyöreye sahip bireylerin, dünyayı, yaşamı ve sosyal gerçeği nasıl inşa ettikleri ve anlamlandırdıklarını araştırma imkânı sunan ve temelini edebi teoriden alarak kültürel çalışmalara uzanan bir yöntemdir. Kendi kültürümüz deneyimlerimizi şekillendirmekte ve öteki kültürden mensup bireyler ile farklı dil/iletişim biçimleri oluşmasına kaynaklık etmektedir. Bu farklılıklar bazen kültürlerarası iletişimde engeller yaratmakta ve ötekileştirici

ifadelerin doğmasına neden olmaktadır. Bunların araştırılması için kültürün hafızası olan dil ve dil ile oluşturulan metinlerde iletişim ve kültürü incelemek ve sanatın/edebiyatın iyileştirici ve kültürlerarası diyalogu tesis edici yönlerini anlamak adına hem kültürlerarası iletişim hem de kültürel çalışmaların metin temelli kuramsal yaklaşımları esas alınmıştır. Metin çözümlemesi üç şekilde kültürel pratik ve anlamları irdeleme olanağı sağlamaktadır: İlki, bir kültürün gerçekliği tasvir etmede doğruluk ölçütü olarak sadece kendisini baz aldığı realist yaklaşım, ikincisi kültürlerin benzer olduğunu ve biricikliğini reddeden yapısalcı yaklaşım; sonuncu ise dile ayrı bir önem atfeden ve her kültürün sosyal gerçeği farklı deneyimlediğini savunan post-yapısalcı yaklaşımdır. Bu yaklaşımda metinde anlam çok katmanlıdır. Metinsel analiz ile sosyal ilişkiler ve pratikler araştırılabilmektedir (Mckee, 2003:1-9; Given, 2008:668). Anlam dil ile oluşturulmakta ve metinde inşa edilmektedir, araştırmacı ise bunu sosyokültürel, tarihsel ve politik bağlamda yorumlayabilmektedir. Metinleri ayrıca üç ayrı perspektiften ele almak mümkündür: İkna ve etkiye odaklanan retoriksel, metni mücadele alanı olarak gören eleştirel ve metinleri anlatı ve konuşma olarak analiz edilebileceğini varsayan söylemsel yaklaşımdır. Bu tez çalışmasında metinler post-yapısalcı ve söylemsel perspektife benzer şekilde ele alınmıştır. Çünkü metinde dile ve çok katmanlı kültürel anlamı kuran iletişim etkinliğine odaklanılmaktadır. Söylemsel olarak ise anlatı ve konuşma çözümlemesinden daha çok, iletişimin kültürel boyutuna ve dilin toplumsal kullanımına odaklanan iletişim etnografisi tercih edilerek daha mikro bir analiz tercih edilmektedir. Söylemsel perspektif makro yapılar içinde -iktidar ve ideoloji- üretilen söyleme odaklanması sebebiyle, bu tez çalışması ise daha çok iletişim durumlarını ve kültürü betimlemeyi amaç edinmesi nedeniyle, iletişim ve kültür ilişkisini anlamamıza imkân sunan iletişim etnografisinden faydalanılmıştır (Vanderstoep & Johnson, 2009:201-2).

Yaşar Kemal metninde sosyokültürel bağlama bağlı olarak farklı altkültürlerin iletişim durumları incelenmektedir. Bu nedenle, kültürlerarası iletişim ve metin temelli kültürel çalışmaların kuramsal yaklaşımları yol gösterici bir çerçeve sağlamıştır. Altkültürlerin gündelik yaşamı anlamlandırma pratiklerinin kültürel çalışmaların araştırdığı konular arasında yer alması, metinde yer alan altkültürlerin deneyimlerinin ve sosyal ilişkilerinin ele alınmasını kolaylaştırmıştır. Hem kültürlerarası iletişimin hem de kültürel çalışmaların merkezi kategorilerinin kültür ve iletişim olması, bu iki

alanın kuramsal argümanlarını temel almayı gerekli kılmıştır. Dil ve kültür odaklı iletişim araştırmalarının adı olan kültürel çalışmalar, edebi metinlerin toplumsal sorgulamalar yapmak adına işlevselliğini gösteren ve bu minvalde eserler vermiş olan Raymond Williams'ın geliştirdiği *duygu yapısı* kavramı aracılığıyla metni çözümlemeye çalışmaktadır.

Kültür algıyı ve iletişimi etkilemektedir savı olan kültürlerarası iletişim bireyin ait olduğu kültürün inançları, değerleri, normları, gelenekleri ile öteki kültürlerle iletişime geçtiğini ileri süren bir alandır. Bu iddialardan hareketle, diğer kültürü tanımamaktan ve öteki kültürler hakkında eksik bilgiden kaynaklı iletişim engelleri olan- ayrımcı, basmakalıp yargılı ve önyargılı- bir etkileşim oluşmaktadır. Yaşar Kemal metninde sorgulanan bu kavramlar olup; kültürlerarası iletişimin bu kuram ve yaklaşımları yapılan analizin temelini kurmaktadır.

Edebi metinlerin toplumsal sorgulamalara uzanan araştırmalarda kullanımı kültürel çalışmalar ekolünün kurucu isimlerinden Raymond Williams'ın eserlerinde karşımıza çıkmaktadır. Toplumların duygu ve düşünce dünyalarındaki değişim/dönüşümü ve kültür ile ideolojinin deneyimlerimizi şekillendirme biçimini anlatan "duygu yapıları" kavramı yardımıyla, edebi metinlerde dil, kültür ve iletişim anlaşılmaya çalışılmıştır. Williams'ın 1958'de kaleme aldığı *Kültür ve Toplum* edebiyat tarihi kitabıdır ve edebi metinleri kendi içinde değerlendirmektense; metinleri toplumsal ve kültürel bağlam içinde ele almıştır. Eseri, kültürel ilişkiler ve ürünler arasındaki bağlantıyı yansıtmaktadır (Turner, 2016:66). Williams'ın "bütün bir yaşam tarzı" olarak tanımladığı kültür, sanata, ticarete, siyasete ve sosyal pratiklere uzanan, bu yapıların birbirlerinden bağımsız olarak değil, birbirleriyle ilişkileri bağlamında bir bütünün parçaları olmasını durumunu anlatmaktadır. Bu ilişkileri anlama çabası, bunların nasıl bir bütün olarak deneyimlendiğini açıklama uğraşıdır. Williams bu deneyimleme durumunu duygu yapısı olarak tanımlamaktadır. Bu yapılar bireysel olarak değil, kolektif olarak yaratılmaktadır. Bütün sosyal pratikleri iç içe geçmiş insani etkinlikler olarak, tarihin yapıldığı hissi praksisler olarak kavramsallaştırmıştır. İnsanın sosyal varlığı ile sosyal bilinci arasındaki diyalektiği kapsayan bir kültür tanımı yapan düşünür, verili tarihsel koşullar, ilişkiler ve şartlarda sosyal sınıf ve grupların anlamı ürettikleri, deneyim ve pratiklerini şekillendirdiği yer olarak tanımlamış olduğu kültür alanını göstermektedir (Hall, 1980:59-63). Kültürel tarihi

oluşturan deneyim, pratik ve ilişkileri analiz etmenin yolu edebi metinleri okumaktan ve onların tarihe tanıklıklarına başvurmaktan geçmektedir (Jonhson, Chambers vd. 2004:199).

Dil ile kurulan anlamın oluşturulduğu metinleri kültürün belgeleri olarak tanımlayan Williams, kültürü ve kültürün şekillendirdiği deneyimi duygu yapısı olarak açıklamış ve bu yapının edebi metinlerde izlenebileceğini eserlerinde anlatmıştır. Bu nedenle metinler, üretildikleri tarihsel, toplumsal ve kültürel bağlam içinde incelenmelidir. Bu açıdan, "duygu yapısı" olarak tanımladığı kavramla düşünür, her dönemin kendine özgü gelişen sosyo-kültürel deneyimini ve ortamını anlatmak istemektedir. Kültür analizinde, her dönem edebiyatında yer alan duygu yapısı ile metin arasındaki bağ örtüşmektedir. Sanat, toplum ve kültürle iç içe geçmiş bir yansıtıcı olmakla beraber; toplumun fark edemediği yeni algı ve yanıtları da açığa çıkarmaktadır. Duygu yapılarında açığa çıkan deneyimler, sanatta gözlemlenmekte ve duygu yapıları dönüştürülerek istenen bir soruna yeni bir his/duygu durumu ile yaratıcı yanıtlar verilmektedir. Kültürün bütün bir yaşam tarzı olarak, toplumu oluşturan bütün unsurlar gibi, sanatı da bu unsurlar ile ilişkisi bağlamında aynı duygu yapısı içinde ele almıştır (Williams, 1961:84-88). İyi romancıların roman karakterleri ya da kahramanları ile toplumsal uzlaşmazlık ve anlaşmazlıklara çözüm üretmeye çalıştıklarını söylemiş ve baskın durumda olan duygu yapısının karşısında konumlanabileceklerini belirtmiştir. Hâkim konumda olan değerlerden ortaya çıkmış duygu yapısında toplumsal sorunlara romancıların *sihirli formüllerle* yaratıcı yanıtlar/çözümler sunduklarını dile getirmiştir (Walton, 2008:125-134; Hall, 2019:51). Kısacası duygu yapısı, topluluk üyelerince yaşanılan ve tecrübe edilen bir yapıyı anlatır ve dil/iletişime yansır (Williams, 1961:64).

Kültürlerarası iletişim çalışmalarında yararlanılan *yorumlayıcı yaklaşım* ile kültürel çalışmalar alanında edebi metinlerin toplumsal ve kültürel bağlam içinde oluşan deneyimler ile araştırılmasını ve anlaşılmasını sağlayan *duygu yapısı* kavramı bu tez çalışmasının kuramsal temellerini oluşturmaktadır. Metinsel analizden elde edilen iletişim durumları/dilsel ifadelerin iletişim etnografisi ile çözümlenmesi ise çalışmanın yöntem ayağını kurmuştur. Çalışma nitel bir araştırma modeli ve metodolojisi ile yürütülmüştür.

3.5. Araştırmanın Yöntemi

Bu tez çalışmasının araştırma metodolojisini yorumlayıcı paradigma ve iletişim etnografisi yöntemi oluşturmaktadır. Yorumlayıcı paradigma insan davranışı ve eylemini anlamayı ve betimlemeyi amaçlayan bir çerçeve sunmaktadır. Kültürün iletişim tarafından yaratıldığı ve sürdürüldüğü savunusu bulunan yorumlayıcı yaklaşımın merkezinde anlam ve bağlam vardır ve anlam da kültürel grupların dil ve iletişim aracılığıyla müzakere ederek paylaştıkları sosyal bir inşadır (Croucher, 2015:52-4). Belirli bir kültürel grubun iletişim pratiklerini detaylı anlamak için bu yaklaşım işlevseldir. İletişimi bağlamı içinde incelemeyi ve anlamayı sağlayan bu paradigma, kültürün hem iletişim tarafından inşa edilen hem de iletişimi etkileyen bir sosyal yapı olduğu görüşünü ileri sürmektedir. Kültürel olarak kodlanan pratiklerin ilk sosyal süreci iletişimi kurmaktadır (Martin, Nakayama ve Carbaugh, 2012:23). Temelini toplum dilbiliminden alan, Dell Hymes'ın geliştirdiği ve "yorumlayıcı kültürlerarası araştırmanın en iyi örneği" olarak tanımlanan iletişim etnografisi (2012:24), kültürel grupların iletişim biçimlerini bağlamı içinde betimlemeyi sağlamaktadır. Kültürel grup üyelerinin sosyal süreçlerde iletişim ile inşa ettikleri gerçeklik, önceden verili değildir; insanların etkileşimi ile kurulmaktadır.

Kültür dil/iletişimi etkiler mi sorusunun yanıtları kültürel antropoloji, dilbilimsel antropoloji ve toplum dilbiliminde aranmıştır. Kültürel antropolog ve etnolog Franz Boas, dil ve davranış arasındaki bağı gösteren yerli Amerikan kabileleri üzerinde çalışmıştır. Dile özgü yapıların, insanların geleneklerine yansıdığını ifade etmiştir (akt. Hurn ve Tomalin, 2013). Dilbilimsel evrensel kodlar üzerinde duran Noam Chomsky'nin aksine, dilin kültürel kullanımı, dil-kültür ilişkisi ve dilin düşünceyi oluşturması üzerine Wilhelm von Humboldt, dilin bir ulusun ruhu ve karakteri olduğunu düşünmüştür (Kothoff ve Oatey, 2007:9). Dilbilimsel kategorilerin kültürü ne denli yansıttığı tarihsel süreçte oluşmuştur. Dilin, metaforik- bağlamsal anlamı ve toplumsal kişiliği yansıtma ve kurma niteliğinin iletişimsel süreçlerle anlaşılabileceği savunulmuştur. Kültürlere özgü iletişim araştırmalarında, dil-kültür-düşünce ilişkisinin ön kabulü, açıklayıcı bir başlangıç/kanıt olarak görülmüştür. İletişimi etkileyen kültürel değişkenler, değerler, inançlar, tarih ve beklentiler açıklanmaya çalışılmıştır (Hua, 2014:184).

1960'larda gelişmeye başlayan iletişim etnografisi, kültürü, konuşma ile kurulan iletişimsel bir yapı/olgu olarak tanımlamaktadır. Antropologlar, kültürel olarak inşa edildiğini düşündükleri bir dizi olayı inceleyerek, kültürü analiz etmek istemişlerdir. Dell Hymes vd., (Hymes, 1974; Gumperz ve Hymes, 1964 ve 1972; Bauman ve Sherzer, 1974), dilbilimsel analizlerle etnografik saha çalışmalarını birleştirerek, dilin nasıl kullanıldığını araştırmışlardır (Gumperz ve Cook-Gumperz, 2008:16). Dil ve kültür ilişkisine Hymes, Gumperz, Ervin- Tripp gibi dilbilimci antropologlar eğilmişlerdir. Dil tasviri ve gramerinden farklı olarak, dil yönelimli antropoloji, 1950'lerin sonunda farklı kültürlerin ve dillerin gramer tanımlamalarını terk etmiştir. Dell Hymes, John Gumperz ve Berkeley çalışma grubu, 1960'larda SPEAKING kelimesinden akronim olarak ürettikleri (setting, participants, ends, acts of sequences, key, instrumentality, norms, genre) araştırma modelini geliştirmişlerdir. Bu modelle, dilin gramer ve sözlükbilim analizinden ziyade, konuşmanın etnografisine yönelmişlerdir. Hymes, Labov ve Bernstein iletişim etnografisi üzerine eser yazmışlar, dilbilimsel antropolojiyi etkilemişlerdir (Monaghan, 2012:24-7). Dil pratikleri, katılım, kişilik ve kimlik oluşumu çalışma alanlarına giren konular olmuştur (2012:29). Dilbilimsel antropolojiye alternatif bir model olarak iletişim etnografisi, dil ve kültür çalışmalarına yeni bir kapı aralamıştır. Diğer bir deyişle, iletişimin sosyo-politiği, ekonomi-politiği, sosyolojisini çalışmak gibi, iletişimin antropolojisini çalışmanın yöntemini sunan ve dil, kültür, iletişim ilişkisini anlamaya imkân sağlayan iletişim etnografisi, kültürü anlamanın yolunun, dilbilimsel analizden geçtiğini savunan dilbilimsel antropoloji ve toplum dilbilim alanında geliştirilmiştir. Dilbilimsel yetkinliği aşan, iletişimsel yetkinliğin toplumsal bağlamda etkili iletişim kurmanın anahtarı olduğu görüşü hakimdir. İletişim etnografisi, dilbilimsel kodlar dışında, konuşmacıların sosyal kişiliklerini, kültürel ardyörelerini, sosyo-kültürel ortamı ve toplumsal karakteri araştırma konularına dahil etmiştir (Gumperz, 1967:224-9). Dilin toplumsal bir inşa ve kültürel bir kaynak olarak, antropolojik bağlam içinde çalışılması iletişim etnografisi yöntemini tanımlamaktadır. Başka bir deyişle iletişim etnografisi, kültürün konuşma vasıtasıyla oluşan iletişimsel bir yapı olduğu görüşünü açıklayan bir yöntem olarak geliştirilmiştir (Gumperz ve Cook-Gumperz, 2008:536). Bu tez çalışmasında, kültürel olarak inşa edilen konuşmaların analizi ile kültürün nasıl ve ne şekilde dili/iletişimi etkilediği araştırılmaktadır.

3.6. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Bu tez çalışmasında Yaşar Kemal romanlarında kültür ve iletişimin metinselliği, kültürlerarası iletişim durumlarının analiziyle çalışılmaktadır. Yaşar Kemal'in kalemi ve edebi kişiliği o kadar üretkendir ki, bu tez çalışmasının kapsamını ve sınırlarını aşmaktadır. Yaşar Kemal'in eserleri ikinci bölümde aktarılmıştır: Yazarın ikisi destansı roman, yirmi altısı klasik roman olmak üzere toplamda yirmi sekiz romanı; iki öykü kitabı, bir şiir kitabı, kitaplaştırılan sekiz röportaj eseri ve yine kitap haline getirilen makale, söyleşi ve derlemelerinden oluşan on bir kitabı ve son olarak çocuk ve ilk gençlik kitapları olmak üzere yedi kitabı mevcuttur. Yaşar Kemal'in sözü edilen bütün eserleri araştırmanın evrenini, yirmi sekiz romanından analiz edilen yedi eseri -*Kimsecik Üçlemesi; Yağmurcuk Kuşu (1980); Kale Kapısı (1985); Kanın Sesi (1991) ve Bir Ada Hikayesi dörtlemesi; Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana (1997); Karıncanın Su İçtiği (2002); Tanyeri Horozları (2002); Çıplak Deniz Çıplak Ada (2012)*- ise örneklemini oluşturmaktadır.

3.3. Araştırmanın Önemi

Bu tez çalışması, kültürlerarası iletişim, kültürel çalışmalar ve edebiyat disiplinlerinin kuram ve yöntemlerinden yararlanılarak hazırlanmıştır. Kültürlerarası iletişim, kültürel çalışmalar ve edebiyatın merkezi araştırma kategorileri olan dil, kültür ve iletişimi bağlamsal olarak ve metinler üzerinden araştıran bu tez çalışmasını, sözü edilen alanlarda hazırlanan diğer lisansüstü tezlerden ayıran farkı ve özgün yönlerini aktarmak adına, kültürlerarası iletişim araştırmaları (Bkz. Birinci bölüm sonu), kültürel çalışmalar araştırmaları ve edebiyat-altkültür araştırmaları (Bkz. İkinci bölüm sonu) bölüm sonlarında aktarılmıştır.

Kültürlerarası iletişim kavramı, tanımları, gelişimi ve kuramlarının aktarıldığı ilk bölümde, bu alanda yapılan lisansüstü tezler Ulusal Tez Merkezi'nden "kültürlerarası iletişim" ve "altkültür" terimleri önce birleşik sonra ayrı ayrı taratılmıştır. Tarama sonucunda, Arslantaş (2019), Ercan (2015), Ökeli (2014)'nin sırasıyla Süryaniler, Arnavutlar ve Çerkeslerin altkültür grupları olarak hâkim kültürle iletişimini ele alan yüksek lisans tezleri olarak karşımıza çıkmıştır. Kültürlerarası iletişim tek olarak taratıldığında, Altan (2019)'ın göç bağlamında kültürlerarası iletişimi hazırladığı

çalışması, Erol (2008)'un Mardin'de çokkültürlü yapıyı ele aldığı araştırması, Akyol (2019)'un sağlık iletişiminde kültürlerarası iletişimi araştırdığı çalışması, Oğuz (2013)'un Gaziantep'te sığınmacılık deneyimini kültürlerarası iletişim açısından çalıştığı doktora tez çalışması, Bekiroğlu (2011)'nun Ermeni kimliğinin basında sunumunu ele aldığı doktora tezi ve Tabakçı (2008)'nın Karaçay altkültür topluluğunda kimlik oluşumunu çalıştığı halkla ilişkiler alanında hazırlanmış doktora tezi bulunmuştur. Bu lisansüstü tezler dışında kültürlerarası iletişim alanıyla ilgili hazırlanan kitap ve makale çalışmaları da birinci bölüm sonunda sunulmaktadır. Bu tez çalışmasını, kültürlerarası iletişim alanında hazırlanan lisansüstü tez, kitap ve makale çalışmalarından ayıran husus, kültürün ve iletişimin dil ve metin eksenli çalışılarak, metinde kültürel farka dayalı anlam inşasını, dilin iletişimi ve iletişimin de kültürü oluşturması ilişkisini açıklama çabası, metinlerin kültürel üretim alanının hafızası rolünü üstlenmesi ve bu sayede kültürün deneyimlenmesine aracılık etmesi konularını sorgulamak ve ortaya çıkarabilme uğraşıdır.

İkinci bölümde, bu tez çalışmasının kuramsal ve yöntemsel olarak faydalandığı kültürel çalışmalar ve edebiyat alanında hazırlanmış lisansüstü tezler taranmış ve aynı şekilde, bu çalışmayı o çalışmalardan farklı ve özgün yanları ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. "Kültürel çalışmalar" olarak yapılan taramada 10 lisansüstü tez bulunmuştur. Süzmen (2019)'in modayı, Dalkılıç (2018)'ın film çalışması, Teker (2018)'in kültürel çalışmalar ekolünü anlattığı çalışması, Yurdakul (2016)'un işçi sınıfı kültürü tezi, Hacıbektaşoğlu (2014)'nun medya etkileri araştırması, Güzel (2006)'in internet üzerine araştırması karşımıza çıkan yüksek lisans tez çalışmalarıdır. Fakat kültürün merkezi bir kategori olarak ele alındığı, dil ve iletişim odaklı ve metin temelli bir araştırma yapılmamıştır. Bu tez çalışmasının dil ve kültür odaklı iletişim araştırmaları olarak gelişen kültürel çalışmalar alanına, bu kategoriler etrafında kuram ve yöntem açısından katkı sunacağı düşünülmektedir.

Ayrıca, iletişim bilimleri alanında, edebi metin temelli kültürel çalışmalar ekseninde, bu çalışmanın kültürel üretim alanının formlarından olan metinlerin toplumu ve kültürü ve kültürün şekillendirdiği ve değişime uğrattığı dil/iletişimi anlamak, yorumlamak ve sorgulamak anlamında özgün olabileceği varsayılmıştır. Kültürel çalışmalar/edebiyat/iletişim/kültürlerarası iletişim/altkültür kategorileri/kavramları üzerine hazırlanan tez, makale ya da kitap çalışmasına

rastlanılmamıştır; kültürel çalışmaların filoloji (dil ve edebiyat bölümleri) bölümlerinin etkisiyle doğduğu İngiliz kültürel çalışmalarına benzer şekilde ulusal akademimizde de kültürel çalışmaların kurumsallaşmasında Batı Dilleri ve Edebiyatları katkısı olmuştur (Bkz. Aksoy, 2018). İngiliz ve ülkemiz kültürel çalışmaları dil ve edebiyat alanlarından beslenerek gelişmiş iken; Amerika, Kanada ve Avusturalya kültürel çalışmaları daha çok iletişim bilimlerinden beslenmiştir. İletişim bilimleri ile de bu şekilde yolu kesişen ve gelişmeye devam eden kültürel çalışmalar alanı, ülkemiz ulusal akademisinde de iletişim bilimleri ile bağını geliştirmeye devam etmektedir. Kültürel çalışmalar ve iletişim bilimlerinin kesişim noktasında yer alan, "iletişim" ve "kültür" kavramları ile bu kavramların metinsellik/metin temelli çalışıldığı bir çalışma yapılmamış olmasından dolayı; bu tez çalışmasının her iki alanın kuram ve yöntemleriyle kurulan bir yöntembilimle yapılacak bir araştırma ile disiplinlerarası yapılacak çalışmalara da örnek olabileceği umulmaktadır.

Bu tez çalışmasında böylelikle, metinde kültürel farka dayalı anlam inşası, dilin iletişimi, iletişimin de kültürü oluşturması, aktarması ve metinler sayesinde kültürel hafızada yaşatması ekseninde dil, iletişim, kültür ve metin bağıntısı; kültürlerarasındaki iletişimi engelleyen, olumsuzlayan ve sınırlayan engeller olarak tanımlanan kalıp yargılar, önyargılar, ayrımcılık ve etnomerkezci dilsel ve iletişimsel kalıplar, sosyo-kültürel ortamı romanlarında işleyen Yaşar Kemal eserlerinde, edebi metinlerin toplumsal soruşturmalara doğru uzanan yapısı ve toplumsalla olan ilişkisi bağlamında irdelenmeye çalışılmıştır. Bu nedenle bu çalışma, kültürlerarası iletişim, kültürel çalışmalar ve edebiyat alanının ortak çalışma kavramları olan dili, iletişimi ve kültürü metinler aracılığıyla disiplinlerarası bir çerçeveden araştırmaktadır. Bu nedenle bu üç alanda yapılan, altkültürleri ve iletişimi ele alan çalışmaların genel taraması verilmiş ve bu çalışmalardan ayrılan nitelikleri açıklanmıştır. Her üç disiplinin kavramsal, kuramsal ve yöntemsel argümanlarından faydalanılarak, yöntembilimsel bir araştırma modeli kurulmuştur.

3.7. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma, Yaşar Kemal romanlarında yer alan kültürel farka dayalı dil ve iletişimi konu etmesi nedeniyle edebiyat ve iletişim bilimlerinin kesişme noktasında yer almıştır. Edebi bir tür olarak romanda, odak noktasının "kültürel öteki" olduğu ve

farklı kültürler arasındaki iletişim çalışıldığı için kültürlerarası iletişim ve kültürel çalışmalar alanının kuramsal argümanlarından yararlanılmıştır. Kültürel çalışmalarda edebi metin odaklı araştırmalar yapmış olan Raymond Williams'ın kültürün bir bütün olarak deneyimlenme biçimini anlatan "duygu yapısı" kavramı yardımıyla "kültürel öteki"yle kurulan iletişimin bağlamsal analizi yapılmıştır. Yaşar Kemal romanında metinsel analiz iletişim engellerini açığa çıkarmak adına irdelenmiştir. Bu nedenle "*Saussure, Jakobson, Todorov, Martinet, McLuhan, Barthes gibi Batılı edebiyat ve iletişim kuramcıları ve eleştirmenlerinin metin, dil ve iletişim temelli düşünceleri*" (Çamdereli, 2021) bu çalışmanın kapsamına dâhil edilmemiştir.

Yaşar Kemal romanlarında dil, kültür, iletişim ve metin ilişkisi sosyokültürel bağlam içinde incelenmiş ve kültürel farka dayalı iletişim durumları ile dilsel ifadeler/kalıplar araştırılmıştır. Yaşar Kemal romanlarının yirmi sekiz adet olması dolayısıyla bu tez çalışmasının sınırlarını hem nicel hem de nitel açıdan aşmıştır: Nicel olarak aşmasının nedeni, yirmi sekiz romanı bu tez çalışması kapsamında dil-kültür-iletişim eksenli analiz etmenin, zamansal olarak kısıtlı, sayısal olarak olanaksız bir durum doğurmasından kaynaklanmakta; nitel olarak aşmasının nedeni ise, kültürlerarası iletişimin/kültürel farka dayalı dil/iletişimin analizi için her romanın nitel veriyi sağlamamasıdır. Örnekleme dahil edilen romanlar, kültürel çeşitlilik açısından nitel veri sağlamakta ve Anadolu coğrafyasında yaşayan altkültürlerin bir arada olduğu ve etkileşim pratiklerini anlatan olay dizileri sunmaktadır (Whitehouse, 2001:228).

3.8.Kimsecik Üçlemesi Romanları Hakkında Genel Sunuş ve Özet

Yaşar Kemal'in 1980-1991 yılları arasında yayınlanan *Kimsecik Üçlemesi,* üç romandan oluşan nehir roman dizilerinden birisidir. Yazarın otobiyografik kurgu olarak yazmış olduğu üçlemenin ilki *Yağmurcuk Kuşu* (1980) romanıdır. İkincisi *Kale Kapısı* (1985) ve son olarak *Kanın Sesi* (1991)'dir. Kemal'in kendi yaşam öyküsünden olayları, kişileri ve mekanları tasarlayarak kaleme almış olduğu bu üçlemede ana tema korkudur. Ana kahramanları çocuklar olan ve üç roman boyunca bu çocuklar etrafında devam eden olaylarda, yazarın kendi hayatından kesitler yeniden kurgulanmıştır. Yaşar Kemal, Kimsecik Üçlemesi'nde ailesini, akrabalarını, arkadaşlarını, doğduğu yeri ve göç ettiği Çukurova'yı, dinlediği halk hikayelerini, destanlarını ve efsanelerini,

yaratmış olduğu roman karakterleri ve onların başlarına gelen olaylar silsilesi ile yazar-anlatıcı olduğu kendi sesiyle bizlere aktarmaktadır. Dili ve üslubu şiirseldir; dengbejlerden ve ozanlardan dinlediği halk hikayeleri, efsane ve destanlarla harmanladığı anlatısında gerçekliği büyülü bir dille anlatmaktadır ve bu dil onu yerellikten evrenselliğe taşıyan edebi ustalığını işaret etmektedir. Kimsecik üçlemesi, 1914'ten 1930'lar arası, Cumhuriyet yıllarına uzanan ve bu yıllar arasında yazarın çocukluk yaşantısından izlerle bezeli öz hayatının tanıklıklarına dayanmaktadır.

Üçlemenin ilki *Yağmurcuk Kuşu*, Birinci Dünya Savaşı'yla patlak veren ve Rus Ordusu'nun Van'ı işgali ile başlayan 1914-1915 yıllarında, Kemal'in kendi çocukluğu olarak değerlendirebileceğimiz çocuk roman kahramanı Mustafa ve ailesinin Van'dan Çukurova'ya göçünü ve orada bir Türkmen köyüne yerleşmelerini konu edinmektedir. Mustafa'nın babası İsmail Ağa, annesi Zero hatun, amcası Hasan Ağa ve babaannesi ve diğer akrabaları ile Van'dan Çukurova'ya bir buçuk yılda gelebilen aile, yolda her türlü yoksunluğu, zorluğu yaşamıştır. Ne paraları ne de yiyecekleri kalmıştır. Yolda karşılaştıkları tütün kaçakçısı Niyazi'nin tanıştırdığı Haşmet Bey'e sattıkları Zero hatunun altın kemeri sayesinde yola devam eden ve yine Haşmet Bey'in aracı olduğu Arif Bey vasıtasıyla Anavarza kayalıkları arasında kurak bir Türkmen köyüne yerleşirler. Köye geldiklerinde henüz çocukları Mustafa yoktur; fakat yolda ölecek halde zayıf, kurtlanmış bir halde buldukları ve yaralarını merhemlerle iyileştirerek can verdikleri çocuk Salman vardır. Bu çocuğu evlatlık edinen ve hayata döndüren İsmail Ağa ve ailesi roman sonunda, okuyucuyu üçleme boyunca yanıtını aramaya iten fakat tam olarak adı konulamayan bir olay yaşar: Salman, babası İsmail Ağayı, kardeşi ve romanın baş kahramanı çocuk Mustafa'nın gözleri önünde hançerleyerek öldürmüştür. Üçleme boyunca, neden öldürdüğü sorusunun berraklaşmadığı bu olayın olası sebepleri arasında, köyün dedikodularından olan, İsmail Ağanın onun gerçek babası olduğu ve annesini öldürdüğü yalanına inanmış olabileceği, Salman'ın küçük kardeşinin doğmasıyla onu kıskandığı ve babasının biricik sevgisini paylaşmaya dayanamadığı veyahut babasının çok düşmanı olduğu için, onu günün birinde öldürüleceği korkusunu yenemeyerek kendisinin öldürdüğü ve son olarak babasına karasevda bağlamış olan Dal Emine adında bir kıza aşık olan Salman'ın bunun utancından kaçmak için bu cinayeti işlemiş olabileceği yer almıştır. Yağmurcuk Kuşu romanı İsmail Ağanın bu dramatik ölümü ve Mustafa'nın bu ölüme tanıklığı ile

yaşadığı travmanın üçleme boyunca ana tema olan "korku" ile yaşaması ve aynı zamanda bu korkunun Mustafa'nın arkadaşları ve bütün köy halkını sarmasını konu edinmektedir. Göç ettikleri Türkmen köyünün tek Kürt aile olan İsmail Ağa ve ailesini köy çok sevmiş ve kucak açmıştır. İsmail Ağanın ölümüyle derinden sarsılan ve üzülen köy halkı, üçlemenin ikincisi *Kale Kapısı* ve üçüncüsü *Kanın Sesi'*nde, Zero hatunun Salman'dan intikam almak için başvurduğu eşkıyaları, Mustafa'nın korku kapanında kendiyle yüzleşmesini ve sonunda bu korkuyu yenmesini, kendi çocukluğundan tanıklıklarla ve edebi bir yaratıyla Yaşar Kemal bizlere aktarmıştır.

Üçlemenin ikinci romanı *Kale Kapısı*, İsmail Ağanın öldürülmesi ile son bulan *Yağmurcuk Kuşu* anlatısının devamı niteliğindedir. Bu nedenle Salman'ın cinayeti işledikten sonra köyden kaçışı ile başlayan romanın ana konusu ve teması, Mustafa'yı başta olmak üzere, köyün diğer çocukları ve halkını saran korkudur. Bu korku Yaşar Kemal tarafından Mustafa'nın sanrıları ve kabuslarının anlatıya eşlik etmesi ile betimlenmiştir. *Kale Kapısı*'nda *Yağmurcuk Kuşu* romanından farklı olarak, romanın baş kahramanları Mustafa ve arkadaşlarının korkularını tarif eden psikolojik anlatı yoğunlaşmıştır. Düşler, sanrılar ve hayaller gerçeklikle karışmıştır. Kemal anlatısında yazar-anlatıcı olarak yer almakta ve köy halkı ve çocuklarının korkusu, Salman'ın önce babasını sonrasında İsmail Ağanın baş çobanını ve kahyası Müslüm'ü başlarını keserek öldürmesi ve kesik başlarını İsmail Ağa konağına asılmasını buyruk vermesi nedeniyle artmıştır. Kemal roman karakterlerinin psikolojik durumlarını anlatıda yoğun şekilde betimlemektedir. Roman, Zero hatunun hem İsmail Ağanın intikamını almaları hem de evladı Mustafa'yı Salman korkusundan kurtarmak için başvurduğu eşkıyaların tek tek Salman tarafından öldürülmeleriyle son bulmuştur. İkinci roman *Kale Kapısı* Mustafa'nın korkusu nedeniyle yakınına bile gidemediği bin bir hayvanla dolu mağaranın içine girmesi ve Salman'ın onu sadece orada bulamayacağı endişesiyle son bulmuştur.

Üçlemenin üçüncü romanı *Kanın Sesi*'nde, Zero hatunun Salman'ın öldürülmesi adına uğraşları devam etmektedir. Konağa gelen ve öldürmeyi kendileri teklif eden eşkıyalara verdiği paralar ile Zero hatunun kapılarını kendisinin çaldığı eşkıyalara verdiği ödüller İsmail Ağadan kalma serveti tüketmiştir. Mustafa'nın korkusu günden güne artmış, Salman'ın başını keserek konak kapısına asacağı düşüncesi yüzünden saçlarını kazıtmasına neden olmuştur. *Kanın Sesi*'nde ölüm korkusu öyle bir seviyeye

gelir ki, Mustafa daha önce sığındığı mağaraya gidişinin ötesinde, bu kez köyden kaçmış ve babasının dayısı Emir Ağanın konağına gitmiştir. Emir Ağanın oğlu Kero Mustafa'yı Salman korkusu konusunda çok aşağılamış ve tarlasında eziyet içinde çalıştırmıştır. Bu eziyet ve Kero'nun başkalarına Mustafa'nın ailesi hakkında söylemiş olduğu yalanlara katlanamayan Mustafa sonunda evine dönmüş fakat görünüş olarak tanınamayacak bir duruma gelmiştir. Mustafa artık daha güçlü ve dirençli durumdadır. Kuş Memed'in babası Ali Çavuş'tan silah tutmayı ve ateş etmeyi öğrenerek kendisini Salman'dan silahıyla koruyabileceğini düşünen Mustafa artık korkusuyla yüzleşmiş ve korkusunu yenmiştir. Eskisi gibi değildir. Ama yine de Salman'ın bir an önce ölüm haberinin gelmesini beklemektedir. İsmail Ağanın ve kendi sürüsünü elinden alarak el koyan ve işkence ettiği Eyüp çoban, Zero hatunun yanına gelerek Salman'ı öldüreceğine yemin etmiştir. İsmail Ağanın en yakın dostlarından Zalımoğlu Halil'in verdiği mühimmatla Salman'ı öldüren Eyüp çoban sözünü tutmuştur. Roman sonunda Salman ölmüş, romanın baş kahramanı çocuklar ise iyiliğin ve güzelliğin sembolü olarak her zaman hayalini kurdukları Van Gölü ve Düldül dağına gitmek üzere ortalıktan kaybolmuşlardır. Mustafa ve Kuş Memed dışındaki çocuklar birkaç gün sonra geri dönmüş olsa da ikisi roman sonunda geri dönmemiştir.

3.8.1. Kimsecik I-Yağmurcuk Kuşu Romanı Analizi

Yaşar Kemal'in kendi öz yaşam öyküsünden kurgulayarak yazmış olduğu *Kimsecik Üçlemes*i'nin ilki olan *Yağmurcuk Kuşu* romanı, 1914-1915 yıllarında Rus Ordusu işgali ile memleketleri Van'dan Çukurova'ya göç etmek zorunda kalan İsmail Ağa ve ailesinin bir buçuk yılı yolda geçen göçleri sonunda Çukurova'da bir Türkmen köyüne yerleşmelerinin hikayesini anlatmaktadır. Romanda yer alan altkültürel gruplar arasında geçen iletişimsel durumlar ve yazar-anlatıcı olarak anlatıyı kuran Yaşar Kemal'in ifadeleri iletişim etnografisi yöntemiyle incelenmekte ve kolektif olarak yaratılan bir kültür deneyimi olan duygu yapısı kavramı yardımıyla bağlamsal olarak metinde kurulan kültürel anlam betimlenmeye çalışılmaktadır. Romanda yer alan iletişim durumları analizi, açıklandıktan sonra tablo ile de gösterilmektedir. Asıl amacın, altkültürel gruplar arasında kurulan kültürlerarası iletişimde yer alan streotipleri, önyargıları ve etnomerkezci-ayrımcı ifadeleri keşfetmek ve bunlara sebebiyet veren sosyokültürel bağlamın deneyimlenme durumunu anlatan duygu

yapısını anlamak ve yazarın bu duygu yapıları karşısında anlatısını nasıl konumlandırdığını ortaya koyabilmektir.

Yağmurcuk Kuşu romanı sayfa 56 ve 57'de (2020:56-57) yer alan aşağıdaki anlatıda yazar-anlatıcı olarak Yaşar Kemal, I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi nedeniyle, yöre halkının kardeşlik ortamından düşmanlık ortamına geçişlerini hüzünlü bir dille aktarmıştır. Kemal, Kürt beyi İsmail Ağa ile ona sığınan Ermeni Onnik arasında geçen iletişimsel durumda bizlere Rus Ordusu işgali ile başlayan savaş ortamında köylerin talan edilmesi ile bölgede yaşayan Ermenilerin sürgün edilmesini, komşusu Kel Rıza tarafından öldürülmek istenen Onnik'in korkulu şaşkınlığı ve üzüntüsünü aktarmaktadır. Savaş başlamadan önce mutlu ve huzurlu yaşayan iki halk (s.57), savaşın başlaması ile düşman olmuş ve 1915 Ermeni Sürgünü olayı yaşanmıştır. Bölgeden ayrılan Ermeniler ile Kürtler savaş öncesinde kardeşlik, dostluk ve barış içinde yaşamaktadırlar. Kültürlere saygının ve dayanışmanın olduğu, ayrımcılığın ve etnomerkezi bakış açılarının olmadığı sosyokültürel ortamın deneyimlendiği ve altkültürlerin birlikte kolektif olarak yarattıkları barışçıl ve dayanışmacı duygu yapısından; savaşçı ve düşmanca hislerin örüldüğü bir sosyokültürel ortamın deneyimlendiği duygu yapısına geçiş yaşanmıştır. Bu duygu yapıları ise metinde altkültürler olarak karşımıza çıkan Kürtler ve Ermenilerin iletişim durumlarında ve yazar-anlatıcının ifadelerinde gözlemlenebilmektedir:

> *"Esrük Dağı ağzına kadar binbir türlü çiçekle, otla doluydu, diz boyu. İnce, serince bir yel durmadan esiyor; tatlı bir güneş alabildiğine dağı dolduruyordu. Yaylada her gün bir düğün bayramdı. Davulunu zurnasını çeken çalgıcılar da yaylalara doluşuyordu. Köyün yarısı Ermeniydi. Ama onlar da Kürtçe konuşuyorlardı. Kırıma, düşmanlığa kadar aralarından su sızmıyordu. Müslüman Kürtler Paskalyada tıpkı Ermeniler gibi yumurta boyayarak onların bayramlarına, Ermeniler de kurban bayramlarında kurbanlar keserek bunların bayramlarına katılıyorlardı. Yüzyıllardan bu yana bu kardeşlik, dostluk hiçbir ayrı gayrı gözetilmeden sürüp gelmişti. Ermeniler camilerde Tanrılarına dua ediyor; Müslümanlar kiliselerde namaz kılıyorlardı. İsmail Ağa için kırım günleri ömrünün en acı günleridir. En yakın, kapı komşusu Onniki hiç unutamaz, onun hiçbir şey anlamayan, anlamadığı için de acı çeken yüzünü… Bir gün koşup, İsmail Ağaların evine gelmiş, 'Beni kurtar İsmail, beni kurtar,' demiş, şaşkınlığından fal taşı gibi açılmış gözlerle ona sığınmıştı. 'Hem de kim öldürmek istiyor beni biliyor musun, bizim Kel Rıza…Hani kendi evlerinden çok bizim evde kalan Rıza… İşte o beni öldürmek istiyor.' Şaşkınlığı daha da büyümüştü bu sözleri söylerken.*
>
> *İsmail Ağa onu yatıştırmıştı, ama Rızadan ödü kopmuş Onnik gece onlar uyuyunca dağa kaçmıştı, canını Rızanın elinden kurtarmak için.*
>
> *İsmail Ağa Rızayı bulmuş, 'Niye öldürmek istiyorsun Onniki,' diye sormuştu. Rıza bu soruya hiç karşılık vermemiş, 'Cehennemin dibine kaçsa da ben onu bulup öldüreceğim,' demişti. İsmail Ağa onun Onnike hışmını bir türlü bir sebebe*

bağlayamamış, 'Sen onu öldürsen, ben de seni öldürürüm, haydi bakalım,' diye öfkelenmişti (Kemal, 2020:56)."

"Bir Ermeni kızı bir Kürt delikanlısı, bir kadın bir erkek, renkli güzel giyitlerle yaylanın kokulu çiçekleri arasında kol kola girerek, dizilerek gövende duruyorlar[†]*, insan bedenlerinin inanılmaz inceliğinde, en eski, sevinç dolu, sevgiden, kıvançtan, dolup taşarak oynuyorlardı. Bu oyunda yalnız gövende durmuşlar değil; yediden yetmişe bütün yayla halkı durgun bir deniz gibi, gökyüzüne ağan bir yayla dumanı gibi sallanarak gövende giriyorlardı (...) Dengbejler geliyorlardı uzak obalardan Beyin görkemli yedi direkli çadırına. Çadırın önüne yüksekçe bir yere bir taht kurulup üstüne oturtuluyordu dengbej (...) Dengbejler içinde en büyüğü, en ünlüsü, Malazgirt beyinin dengbeji Abdale Zeynikiydi (...) Ermeni Haçikle Abdale Zeyniki, bu iki dengbej Kastan Van, Vandan Urfa'ya, Diyarbakıra, Erzincana, Erzuruma kadar bütün obaların iki kutsal kişisiydi (Kemal, 2020:57)."*

Birbirlerinin kültürlerine ve kültürel geleneklerine katılan, dayanışmacı bir ortaklıkla yaşamlarını birlik ve beraberlik içinde idame ettiren Kürtler ve Ermenilerin, destan ve türkülerinde dahi ortaklaştıkları- (Dengbejler Kürt Abdale Zeyniki ve Ermeni Haçik kutlamalarda birliktedir)- hoşgörünün ve anlayışın tesis edildiği bayram ve dini törenlerin, barışçıl, huzurlu bir sosyokültürel bağlamda deneyimlenerek şekillendiği görülmektedir. Fakat bu sosyokültürel bağlamın değişimiyle, deneyimlerin de değiştiği anlaşılmaktadır. Dilin ve iletişimin, sosyokültürel bağlamın dönüşümüyle değiştiği ve kültürün belgeleri olarak kültürel tarihi okumamıza yardımcı olan ve bu tarihe tanıklık eden metinler sayesinde, baskın duruma gelen duygu yapıları iki farklı yüzüyle karşımıza çıkmaktadır.

[†] Gövende durmak, halaya durmak anlamını taşımaktadır.

İletişim Etnografisi Çözümleme Modeli Alt başlıkları	**Yağmurcuk Kuşu Romanı İletişim Durumları Analizi**	**Stereotipler, Önyargılar, Etnomerkezci/Ayrımcı İletişim/Dilsel İfade ya da Kalıplar**
Scene/**S**etting (Yer ve zaman)	Van, Esrük dağı yaylaları, yaz ayları, 1915'ler	Kel Rıza'nın komşusu ve eski dostu Onnik hakkındaki olumlu tutum ve davranışları, onunla kişisel ilişkisi dolayısıyla değil; Onnik'in Ermeni olması nedeniyle kısa sürede olumsuz kalıp yargılara ve bunun sonucu olarak, Ermenilere karşı "öldürmek isteği" ne kadar uzanan ayrımcı bir dilsel ifadeye ulaşmıştır. Bir kültürel gruba karşı olumsuz stereotipler, sözlü tacize, fiziksel uzaklaşmaya, fiziksel şiddete neden oluyorsa, burada söz konusu olan durum, duygusal nitelikte olumsuz tepki yaratan önyargıların oluşmuş olmasıdır. Kalıp yargılar, diğer kültürel gruba karşı beslenen olumsuz inançlarken; bu olumsuz inançların olumsuz tutumlara dönüşmesi durumu da önyargıları doğurmaktadır. Kel Rıza'nın olumsuz tutumu birey olarak Onnik'e değil; bir bütün olarak Ermeni altkültür grubuna yönelttiği ayrımcı dilde kendisini göstermektedir. Kel Rıza'nın Onnik üzerinden Ermenilere karşı olan önyargıları ayrıca gruplararası kaygı ve tehdit durumlarında ortaya çıkabilmektedir. Savaş ortamı ise böyle bir kaygı ve tehdit durumunu beslemektedir.
Participants (Katılımcılar)	Kürt beyi İsmail Ağa, Ermeni Onnik ve komşusu Kel Rıza	
Ends (Amaçlar, Niyetler, Sonuçlar)	İsmail Ağanın Onnik'i sakinleştirmek istemesi, Kel Rıza'nın düşmanca tavrını anlama çabası ve eski dostluk, kardeşlik günlerini hüzünle yad etmesi.	
Acts of Sequence (Eylem Dizisi)	İsmail Ağanın acı dolu günleri hatırlaması, Onnik'in kederli ve şaşkınlık içinde İsmail Ağadan yardım istemesi, Kel Rıza'nın Onnik'i öldürme niyeti, Onnik'in korkudan dağlara kaçışı ve İsmail Ağanın Kel Rıza'nın düşmanlığını ve öfkesine anlam verememesi.	
Key (İletişimin tonu)	İsmail Ağa hüzünlü ve acılı; Onnik korkulu ve şaşkın, Kel Rıza öfkeli ve acımasız.	
Instrumentalities (İletişimi kuran araçlar)	Karakterler arası sözlü iletişim yazar-anlatıcının edebi dili.	
Norms (Normlar ve kurallar)	İsmail Ağanın ve Onnik'in Kel Rıza'yı sözleri ve eylemi dolayısıyla yadırgaması, eski dostluğun kaybına neden olan öfkeye/intikama eleştiri.	
Genre (Anlatının /Mesajın türü)	Diyalog ve anlatı içinde uyarı, sorgulama, eleştiri.	

Tablo 1: Yağmurcuk Kuşu Romanı, s.56-57 Çözümlemesi

Yağmurcuk Kuşu romanı sayfa 100'de, İsmail Ağa ve annesi arasında geçen diyalogda, anne karakteri oğluna bazı hususları vasiyet etmektedir. Verdiği öğütler, yazar-anlatıcı olarak Kemal'in farklı kültürlere karşı duyduğu saygı, hoşgörü ve olumlu yargıların izlerini roman karakterleri taşımaktadır:

> *"(…) Bir de senden dileğim, oğlum, o kasabaya gidersen, o Ermenilerden kalma evleri, tarlaları kabul etme. Sahibi kaçmış yuvada, öteki kuş barınamaz. Yuva bozanın yuvası olmaz. Sahiplerin hayretmeyen ev, başkasını barındırmaz. Zulüm tarlasında zulüm biter. Sen iyi bir insansın, Allah seni, dünyanın öteki ucuna da gitsen, korur, Allah seni*

hiçbir yerde umarsız bırakmaz. Ben ölürsem, beni de buranın mezarlığına göm. Ben burasını sevdim (Kemal, 2020:100).”

Ana karakterinin yukarıdaki alıntıda görüldüğü üzere, Ermenilerin göçü ile yaşadığı hüzün dolu sözlerinde olumlu stereotiplerden bahsetmek mümkündür. Olumsuz olabileceği gibi olumlu da olabilen stereotiplerinr/kalıp yargıların olumsuz olanları başka bir kültürel gruba karşı önyargılara sebebiyet verirken; pozitif yönlü de gelişebilmektedir. Ana karakterinin göç eden kültürlere karşı genelleşmiş bir kalıp yargısının olduğu görülmektedir. Bunu ise, “sahibi kaçmış yuvada, öteki kuş barınamaz” ifadesi ile dile getirmektedir. Diğer kültürel grubun geride bıraktıkları malları almanın zulüm olduğunu ve böyle bir zulme ortak olmamasını salık vermektedir. Burada, Ermeniler özelinde, bir diğer kültürel gruba karşı duyulan saygıyı, özlemi, eşitliği, adaleti ve duygularda ortaklığı dile getiren ana karakteri, kültürlerarası birlik ve beraberliğin önemine işaret etmektedir. Aşağıda ise ana karakteri ve İsmail Ağa arasında geçen iletişimin etnografik çözümlemesi yapılmıştır.

İletişim Etnografisi Çözümleme Modeli Alt başlıkları	**Yağmurcuk Kuşu Romanı İletişim Durumları Analizi**	**Stereotipler, Önyargılar, Etnomerkezci/Ayrımcı İletişim/Dilsel İfade ya da Kalıplar**
Scene/**S**etting (Yer ve zaman)	Çukurova'da bir kasabada yerleştikleri ev, akşam saatleri, 1915'ler	Ermeniler özelinde başka kültürlere karşı saygı ve adalet duygularının beslendiği olumlu stereotipler görülmektedir. Ermenilerin göç etmeleri sonrasında onların geride bıraktıkları evlerine ve mallarına karşı geliştirilen hassasiyet, ortaklık kurulan komşu bir kültüre karşı olumlu bir inancı beslemektedir. Ana karakterinin empati yeteneği sayesinde, her kültürün biricikliği ve saygınlığı hatırlatılmaktadır. Bu da kültürlerarası iletişimin anlayış ve barış temelinde tesis edilebileceğini göstermektedir. "Sahibi kaçmış yuvada, öteki kuş barınamaz" ifadesi, göç eden ya da sürgün edilen kültürlere empatiyi anlatan metaforik bir kültürel anlamı içermektedir.
Participants (Katılımcılar)	Kürt İsmail Ağa ve anası	
Ends (Amaçlar, Niyetler, Sonuçlar)	Ananın oğluna Ermeniler hakkındaki olumlu, empati dolu ve hoşgörülü düşüncelerini aktarması	
Acts of Sequence (Eylem Dizisi)	Ananın oğlunu yanına çağırması, İsmail Ağanın can onu kulağıyla dinlemesi ve Ermeniler konusunda anasının hassasiyetine kulak vermesi .	
Key (İletişimin tonu)	Ana hüzünlü, İsmail Ağa saygılı ve hoşgörülü.	
Instrumentalities (İletişimi kuran araçlar)	Beden dili ve sözlü iletişim.	
Norms (Normlar ve kurallar)	Başka bir kültüre duyulan hassas ve empatik tutum; büyüğe duyulan hürmet.	
Genre (Anlatının /Mesajın türü)	Diyalog içinde atasözlerinden faydalanarak öğütte bulunma ve yakınma.	

Tablo 2: Yağmurcuk Kuşu Romanı, s.100 Çözümlemesi

Yağmurcuk Kuşu romanı sayfa 304'te İsmail Ağa ve ailesinin yerleştikleri Çukurova köyü'nde, Salman'ın babasına duyduğu hayranlığa ve Salman'ı babasını öldürmeye dek götüren söylentiler konuşulmaktadır. Söylentileri, yalan yanlış bilgileri dile getirerek İsmail Ağa hakkında dedikoduların yayılmasına sebebiyet veren köy halkının bu konuşmalarını aktaran yazar-anlatıcı, aslında cinayetin arka perdesini bizlere sunmaktadır. Genel olarak köy halkı tarafından sevilen ve sayılan birisi olan İsmail Ağa hakkında bu kez aşağılamalarda bulunulduğu bu konuşmalarda, İsmail Ağa'nın Kürt beyi olması ve "başka bir kültürdeki insanların en basit şekilde kategorilere ayrılmasını anlatan" stereotipleştirmelerin kullanıldığı görülmektedir. Kişisel olarak herkesin sevdiği ama Kürt olması dolayısıyla bireysel deneyimlerine dayanmayan genelleşmiş yargılamalarda bulunan köy halkının, olumsuz duygusal tepkilerinin ve tutumlarının önyargıları doğurduğunu söylemek mümkündür. Bu

önyargılar Salman'ı da etkisi altına almış ve bir cinayet işlemesine sebep olmuştur. Kültürlerarasında kurulamayan veya engel olan, sade ve basit görünen ama kültürel bağları koparan ve ayrımcılığa varan önyargı ve kalıp yargıların kurumsallaşıp meşrulaştırıldığında ne kadar tehlikeli olabileceği Yaşar Kemal'in kendi hayat tanıklığına dayanarak yazmış olduğu eserinde ve metninde ortaya çıkmıştır. Köy halkının iletişim durumlarının etnografik çözümlemesi aşağıda sunulmaktadır.

> *"(...) Herkes seviyor bu Kürt İsmaili, şeytan tüylüyü de, eli kanlıyı…Ama Salmanın tapınması başka. Salmanın ona bir bakışı var, bir tapınması var, Allah başa vermesin. Git Salman şu dağı yerinden kaldır da, öteki dağın üstüne koy. Baş üstüne baba…Aklına bile gelmez ki bu dağ yerinden kaldırılamaz. Baş üstüne baba. Ne var ki bu Kürt İsmailde? Kürt İsmail bir Kürt çobanı. Geldi de Çukurova'ya adam oldu. Geldi de Çukurova'ya, yiyecek bir lokma ekmeği yokken, çiftliklere kondu, padişah faytonlarına bindi… Tarlalarında tüm Toros köylüleri ırgat. Batoslar, traktörler, otomobiller, kötenler, orak makinaları harıl harıl işliyor. İşliyor kardeş işliyor. Dal Emine de sevdasından ölüyor. Koca bir Türkmen beyinin kızı. Soylu…*
>
> *"Tapınmış Kürde."*
>
> *"Salmandan da bin beter."*
>
> *"Üstelik de Salmanın anasını öldürmüş." (Kemal, 2020:304).*

İletişim Etnografisi Çözümleme Modeli Alt başlıkları	**Yağmurcuk Kuşu Romanı İletişim Durumları Analizi**	**Stereotipler, Önyargılar, Etnomerkezci/Ayrımcı İletişim/Dilsel İfade ya da Kalıplar**
Scene/**S**etting (Yer ve zaman)	Çukurova'da İsmail Ağanın yerleştiği Türkmen köyü, sıradan bir gün	İsmail Ağa, köy halkının kişisel olarak çok sevdiği ve bunun dile getirildiği anlatıda; ne zaman İsmail Ağa hakkında söylentilerin yayıldığı bir zaman olsa "Kürt İsmail" vurgusu dikkati çekmektedir. Kişisel ilişkilere dayanmayan, yanlış ya da eksik bilgiden kaynaklanan, eleştiriye kapalı, basit, sade ve aşağılayıcı üslup olumsuz stereotipler üretmektedir. İsmail Ağanın birey olarak sevilmesi fakat söylentilere kulak verildiğinde "Kürt kimliği/kültürü"nün bu zamanlarda dile getirilmesi, bireyin ait olduğu altkültürel grup hakkında sahip olunan olumsuz tutumların sebebiyet verdiği önyargıların sonucudur. Burada İsmail Ağa ile ilgili kullanılan kalıp yargılar şu şekildedir: "Kürt İsmail, bir Kürt çobanı. Geldi de Çukurova'ya adam oldu." Her zaman İsmail Ağa olarak çağrılan kişinin, söylentiler söz konusu olduğunda "ağalığı/beyliği" değil; çobanlığı dile gelmektedir. Burada ifade edilmek istenilen durum elbette çobanlık kavramı değildir; fakat halkın söz dağarcığında, beylik/çobanlık kullanımında, aşağılama ya da alay etme söz konusu olduğunda ikincisinin tercih edildiği aşikâr bir durumdur. İsmail Ağa tek başına bir beydir; ama önyargılar devreye girdiğinde Kürt İsmail'dir, Kürt bir çobandır.
Participants (Katılımcılar)	Yazar-anlatıcı sesin köy halkının söylentilerini aktarması	
Ends (Amaçlar, Niyetler, Sonuçlar)	İsmail Ağa hakkında yalan yanlış bilgilerin yayılmasına aracı olmak	
Acts of Sequence (Eylem Dizisi)	Köyde İsmail Ağa hakkında yapılan dedikoduların, köy halkı ağzıyla yazar-anlatıcının aktarımı	
Key (İletişimin tonu)	Köy halkı alaycı ve aşağılayıcı	
Instrumentalities (İletişimi kuran araçlar)	Söylentiye dayalı sözlü iletişim.	
Norms (Normlar ve kurallar)	Saygının, doğrunun ve gerçeğin hiçe sayılması; toplumsal normların yozlaşması.	
Genre (Anlatının /Mesajın türü)	Anlatı ve diyaloglar içinde aşağılama, küçük görme, alay etme, çarpıtma, yanlış bilgilendirme.	

Tablo 3: Yağmurcuk Kuşu Romanı, s.304 Çözümlemesi

Yağmurcuk Kuşu romanı sayfa 312'de aşağılayıcı dilsel ifadeler devam etmektedir. İsmail Ağa kendisine yeni memleket edindiği, sevdiği, yerleştiği Türkmen Köyü'nün ileri gelenlerinden birisi olmuştur. Fakat köy içinde devam eden dedikodu ve söylentiler onun bu saygınlığının ayaklar altına alınmasına neden olmaktadır. Başka bir kültür hakkında sözlü tacize varan dilsel ifadeler, yanlış ya da eksik bilgiden kaynaklı olup; kendi kültürüne sembolik bir tehdit hisseden hâkim kültürler, altkültürler hakkında kolayca önyargılar ve ayrımcılığa varan yaklaşımlar geliştirebilmektedir. Fiziksel sakınma, fiziksel şiddet, ayrımcı dil ve söylem, strereotipleştirmenin sonucunda başka kültürden insanlara karşı gelişen olumsuz tutumların yarattığı önyargılara kaynaklık etmektedir. İsmail Ağa hakkında kullanılan

aşağıdaki ifadeler de altkültürel bir gruba karşı genelleşmiş ve kurumsallaşmış bir önyargının dilde kendini açığa çıkarmasıdır:

> *"(...) Dağın yabanıl Kürdü, dil bilmez vazalağı gelmiş de Çukurovamıza yeni yasalar çıkarıyor, aman kurbanınız olayım." (Kemal, 2012:312).*

Vazalak kelimesinin Türk Dil Kurumu'nda anlamı "aptal, sersem, geveze" olarak geçmektedir. "Yabanıl Kürt", "dil bilmez vazalak" ifadeleri ayrımcı ve aşağılayıcı stereotiplerdir. İsmail Ağa gibi sevilen ve sayılan birisinin yeri geldiğinde bu şekilde kalıp yargısal hakaretlere maruz kalması, kültürlerarasındaki iletişim engellerinin göstergesidir. Dilde ve iletişimde vuku bulan bu ifadeler, bir insanın ait olduğu kültürle ilgili kodlanmış ve meşrulaştırılmış önyargılardan beslenmekte ve o kültüre mensup bireylerle iletişim kurmamızda algımızı olumsuz yönde etkilemektedir. Kültürlerin biricikliğini, kendine özgünlüğünü ve saygınlığını bilerek, farklı bir kültür hakkında genellenmiş yargılara karşı dikkatli olunmalı ve o kültürden bireylere ayrımcı dilsel ifadelerden kaçınılmalıdır.

3.8.2.Kimsecik II- Kale Kapısı Romanı Analizi

Kimsecik Üçlemesinin ikinci romanı Kale Kapısı İsmail Ağanın ölümü ve Salman'ın dağlara kaçışıyla başlamaktadır. Bu romanda İsmail Ağanın eşi Zero hatunun Salman'ı öldürmeleri için eşkıyalar bulması ya da konağa gelen eşkıyaların ödül ve para karşılığında Salman'ı öldürecekleri üzerine bir anlatı inşasıdır. Roman boyunca Salman'ı yakalamaya ve öldürmeye çalışan Müslüm Ağa olmak üzere, ünlü bir eşkıya olan Sultanoğlu'na kadar herkes Salman'ı öldürmek için çıktıkları yolda canlarını yitirmiştir. Bir türlü yakalanamayan Salman öldürdüğü eşkıyaların başlarını keserek çoban Cemşit aracılığıyla da bu kesilen başları köye yollamakta ve konağın başına asmalarını istemektedir. Her kim başı indirirse hem onun başını hem de kardeşi Mustafa'yı da öldüreceğinin haberini Zero hatuna göndermektedir. Bu korkuyla başbaşa kalan Mustafa ve Kuş Memed başta olmak üzere arkadaşları bir gün Salman'ın öldürüleceğinin umuduna sarılmışlardır. Müslüm Ağanın ölüsünü dahi almaya gidemeyen Zero hatun ve ailesi yeniden kan dökülmesinden çekinmektedir. Aşağıda yer alan alıntıda, Müslüm Ağanın cesedi üzerine, köyün ileri kadınlarından Kara Anşaca şu konuşmayı yapmaktadır:

“Sabahtı, yeni gün doğmuş, çiyler usul usul kalkıyordu.
Avluda kadınlar yufka açıyorlardı (...) Yufkayı geniş bir tahtanın üstünde açan kadın hem yufkayı açıp saca seriyor, hem de mırıl mırıl ağıda benzer bir türkü söylüyordu. Ekmeği çeviren kadınsa habire konuşuyordu:
“Ölüsü duvara çakılı kalmış, parça parça kokmuş, Kokmuş da kartallar bile ölünün yanına yaklaşıp yiyemiyorlarmış. Allah kimseyi garip, kimsesiz etmesin. Bunların uğruna öldü fikaracık Müslüm Ağa. Hiç aldırdıkları var mı, kendi ölüleri olsa yedi düvelden ağıtçı getirtirlerdi.
Kaktüs ağılının arkasındaki Mustafa kadının bu konuşmalarını dinliyor, üzülüyordu. Koşarak anasına gitti:
“Ana” dedi, “Kara Anşa diyor ki…”
Kara Anşanın dediklerini bir bir ona anlattı. Balkona çıkan Zero:
“Kara Anşa, Kara Anşa,” diye konuştu. “Şu senin ağzından çıkan sözler, öyle ne yakışıksız sözler, öyle ne yakışıksız sözler (...)
Anşaca, oklavası tahtanın üstündeki yumruk gibi hamur bezeğinde, eli öyle kalakalmış, Zeroya verecek bir karşılık bulamıyor, terliyordu. Neden sonra kendi kendine söylendi:
“Bela oldunuz bu köyün başına, bela! Kan getirdiniz bu köye Kürtler, kan! Ben sana ne deyim, senin yüreğin yangılı Zero. Dağ gibi İsmail Ağamızı vermişsin toprağa. Yoksa bu sözleri senin yanına koymazdı Kara Anşaca. (Kemal, 2020:126-127).”

İletişim Etnografisi Çözümleme Modeli Alt başlıkları	**Kale Kapısı Romanı İletişim Durumları Analizi**	**Stereotipler, Önyargılar, Etnomerkezci/Ayrımcı İletişim/Dilsel İfade ya da Kalıplar**
Scene/**S**etting (Yer ve zaman)	Sabah saatleri, İsmail Ağa Konağı.	Kara Anşaca İsmail Ağayı "dağ gibi adam" olarak nitelemektedir. Fakat kızgın ve öfkeliyken, İsmail Ağa ve eşi Zero hatuna "bela oldunuz köye, kan getirdiniz bu köye Kürtler" demektedir. Köylerine sığınan Kürt bir aileye önce dostluk ve kardeşlik bağları hisseden, fakat bağlam ve ortam değiştiği anda onlara düşman kesilebilecek bir durum görülmektedir. Önyargılar, sembolik bir tehdit hissedildiğinde ya da gruplararası kaygı durumlarında oluşmaktadır. Kürtlerin köye gelmesini "bir tehdit unsuru" olarak algılayan Kara Anşaca, sıradan zamanlarda olumlu yaklaştığı aileye, kaygılandığı zamanlarda önyargılarıyla davranmakta ve ayrımcı dile başvurabilmektedir.
Participants (Katılımcılar)	Kara Anşaca, Zero hatun, oğlu Mustafa	
Ends (Amaçlar, Niyetler, Sonuçlar)	Zero Hatuna sitem etmek, ayıplamak.	
Acts of Sequence (Eylem Dizisi)	Kara Anşaca'nın sitemi ve ayıplaması, Mustafa'nın bunları duyması, Zero'nun Kara Anşa'yı kınaması ve üzüntüsü.	
Key (İletişimin tonu)	Kara Anşaca sitemkâr ve öfkeli; Zero üzgün ve yaslı.	
Instrumentalities (İletişimi kuran araçlar)	Beden dili ve sözlü iletişim.	
Norms (Normlar ve kurallar)	Ölü bir bedenin defnedilmesinin vefa borcu olarak görülmesi, ölünün arkasından yas tutulmasının kültürel bir kod olması, matem evine karşı gösterilen hassasiyet.	
Genre (Anlatının /Mesajın türü)	Diyaloglarda sitem, yas, kınama, ayıplama, kızgınlık, öfke, aşağılama, anlam verememe.	

Tablo 4: Kale Kapısı Romanı, s.126-127 Çözümlemesi

Kale Kapısı sayfa 305 ve 306'da İsmail Ağanın kardeşi Hasan Ağanın memleketi Van'a olan özlemini ve bu özlemi anlatırken kurduğu cümlelerinde daha iyi bir yaşam ve dünya umudu görülmektedir. Kültürel farka dayalı ayrımların ötekileştirici bir pratiğe dönüşmeden, çeşitlilik ve zenginlik olarak tasvir edildiği bir dünyayı yaratmak isteğini yazar anlatıcı Kemal, yarattığı roman karakteri Hasan Ağanın söylediği türkünün sözleriyle dile getirmektedir. Doğduğu yer Van'a duyduğu hasret ile orasını ütopik hale getirmektedir. Van'da börtü böceğin dahi birbirine zarar vermediğini söylemektedir. Hasan Ağa'nın aslında Van özlemiyle söylediği türküde ifade ettiği yer, kimsenin kimseyi öldürmediği, ezmediği, aşağılamadığı, insanların birbirini sevdiği ve saygı duyduğu, birbirlerinin kokusunu içine çekerek sarıldıkları yerdir ve

Hasan Ağa hayalini kurduğu bu yeri Van ile resmetmiştir. Aşağıdaki alıntıda, yaşam sevincinin ve sevginin olduğu bu dünyayı Van özelinde söylediği türküsüyle anlatmaktadır:

> *"Hasan Ağa o gün sabaha kadar türküsünü söyledi. Mustafa da bir yandan Memede anlattı. Hasan Ağa Van denizi, diyordu, ulu sular. Süphan dağı, Ağrı dağı, Nemrut dağı, diyordu, ulu dağlar. Binlerce kır at gidiyordu dağlara doğru, Van denizinin üstünden çıkarak, gölgeleri mavi sulara düşerek... Bulutlar düşüyordu Van denizine, dağlar düşüyordu. Çangal boynuzlu geyikler…Dağların başındaki dumanlı göllerde kırmızı, mavi alabalıklar yüzüyordu binlerce, kırmızı, mavi ışıkları karlara yansıyarak… Van gölünün mavi kırları güneşe, ışığa yansıyarak… Işıklar mavi akıyordu, kuşlar mavi esiyordu, yeller mavi esiyordu… Çiçekler tekmil mavi açıyordu."*
> *"(…) İnsanın kadrinin kıymetinin bilindiği yer orasıydı. Kimse kimseyi öldürmüyordu orada. Kimse kimsenin gönlünü kırmıyor, yüreğini incitmiyordu. Kimse kimseyi aşağılamıyordu. Kimin gücü yeterse öbürünü ezmiyordu. Bir kuşun, bir arının, bir kelebeğin kanadına bile dokunulmuyor, bir karıncanın yolu bile kesilmiyordu. Bir dev, bir ejderha, bir kurt, bir kaplan, bir sırtlan bile hiçbir yaratığa dokunmuyordu. Balıklar sularında, kuşlar yuvalarında şakıyorlardı. Seni de göresim geldi, ala köpeğim, benden hiç ayrılmazdın, diyordu Hasan Ağa (…)"*
> *Burada, sıcak, sıcak, sıcak… Yer yanıyor çatır çatır. Gök yanıyor apak olmuş. Mavi yok, mavi yok, mavi yok… Mavi yanmış, kaya yanmış, ağaç yanmış, ot yanmış çatır çatır…Sıtmadan çocuklar ölüyor. Burada, bu kanlı Çukurovada sıtmadan kimsenin dizi tutmuyor, tutmuyor ki yürüsün. Türkü söylemeyi, halay çekmeyi, sevmeyi, sevilmeyi unutmuşlar. Koklamayı, bir insanı derin derin, insan kokusuyla içlerini doldurmayı unutmuşlar. Coşmayı, ağız dolusu gülmeyi, sevinmeyi, ağlamayı unutmuşlar. Yanıyor, çatır çatır, mor kayalar kavruluyor, terliyor. Turnalar gidin Van denizine (Kemal, 2020:305-306)."*

Kale Kapısı romanı, sayfa 425'te Mustafa ve arkadaşlarının yağmurlu bir günde kayalıklarda oyuna dalmaları ile köylüler çocukları uzun süre beklemiş ve merak etmişlerdir. Epey bir zaman sonra köye gelen çocukların ana ve babaları öfke içindedir. Kendi çocuklarının söz dinlemez olmalarını İsmail Ağanın oğlu Mustafa'yla arkadaşlık etmelerine bağlamışlardır. Kızgın ve öfkeli köylülerin aralarında geçen konuşmalarda aşağılama ve hakaretlere rastlanmaktadır:

> *"Onları bekleyen analar babalar da su içinde kalmışlar, cıcıkları çıkmıştı. Çocuklar, onları böylesine öfkeli çok az görmüşlerdi. Birden çil yavrusu gibi dağılıverdiler. Mustafa orada, caminin önünde alanda yanında köpeği, elinde yarım yılanıyla kalakaldı.*
> *"Bu çocuk, bu Mustafa batsın, bela."*
> *"Bütün çocukları delirtti."*
> *"Öldürecek çocuklarımızı."*
> *"Nereden geldiler de başımıza bela oldular bu vazalak Kürtler! (Kemal, 2020:425).*

İletişim Etnografisi Çözümleme Modeli Alt başlıkları	**Kale Kapısı Romanı İletişim Durumları Analizi**	**Stereotipler, Önyargılar, Etnomerkezci/Ayrımcı İletişim/Dilsel İfade ya da Kalıplar**
Scene/**S**etting (Yer ve zaman)	Köyde yağmurlu bir gün	Önyargıların dört işlevi vardır; ilki altkültüre/diğer kültürlere karşı, hâkim kültüre mensup bireyi daha konforlu hissettirmesidir. İkincisi, ego koruyucu işlevidir. Bir diğeri, bireyi ait olduğu kültüre bağlılığını anlatan değer ifade edici işlevdir. Son işlev ise başka bir kültürün yeterince tanınmadığı durumlarda bu eksikliği tamamlayan önyargının bilgi işlevi kazanmasıdır. Köy halkının "başımıza bela oldular bu vazalak Kürtler" ifadesinde, kendi kültüründen olmayan bir aileyi değersizleştirdiği ve onları yeterince tanımamaktan ve eksik bilgiden kaynaklı bir önyargı görülmektedir. Kısacası, Mustafa ve ailesine karşı gelişen önyargıda, karşı tarafı değil kendini daha değerli hissettiren işlev ile eksik bilgiyi tamamlayan önyargının bilgi yerine geçtiği işlevi açığa çıkmıştır. Ayrıca, hâkim kültürden olmak onlara bir konfor alanı yarattığı için, altkültür hakkında aşağılayıcı ifade kullanımı kolaylaşmaktadır.
Participants (Katılımcılar)	Köy halkı, Mustafa ve arkadaşları	
Ends (Amaçlar, Niyetler, Sonuçlar)	Mustafa'ya, ailesine ve kendi çocuklarına olan öfkeyi ve kızgınlığı göstermek	
Acts of Sequence (Eylem Dizisi)	Mustafa ve çocukları bekleyiş, çocukların gelmesi, köy halkının İsmail ağanın oğlu ve ailesine öfkeyle dolu aşağılamada bulunmaları	
Key (İletişimin tonu)	Köy halkı öfkeli, meraklı ve kızgın.	
Instrumentalities (İletişimi kuran araçlar)	Beden dili ve sözlü iletişim.	
Norms (Normlar ve kurallar)	Komşuluk kültürünün yok sayılması.	
Genre (Anlatının /Mesajın türü)	Diyalogda kızgınlık, öfke, aşağılama, had bildirme.	

Tablo 5: Kale Kapısı Romanı, s.425 Çözümlemesi

3.8.3 Kimsecik III- Kanın Sesi Romanı Analizi

Kimsecik üçlemesinin son romanı Kanın Sesi'nde, roman boyunca yanıtı aranan sorulara cevaplar bulunmuştur. Mustafa'nın gerçeklik ve düşlerinin birbirine karıştığı düşünce dünyası, sanrılarla ve korkuyla yaşadığı kabuslar yerini cesarete ve yüzleşmeye bırakmıştır. Ölüm korkusu nedeniyle evden kaçışı onun bu korkusuyla yüzleşmesini ve yaşadığı zorluklar onun büyümesini sağlamıştır. Evine dönen Mustafa Ali Çavuş'tan silah tutmasını ve ateş etmesini öğrenmiş ve iyi bir atıcı olmuştur. Bu durumun verdiği özgüvenle eskisi kadar korkmayan Mustafa kendini Salman'dan koruyabileceğini düşünmektedir.

Kanın Sesi romanı boyunca, ilk iki romanda Ermeniler ve Kürtler hakkında görülen stereotipler ve önyargılar devam etmekle beraber bu kez Yezidiler hakkında

da ayrımcı dilsel ifadelere rastlanılmaktadır. Sayfa 226'da geçen aşağıdaki alıntı, Kürtlere karşı olan başka bir stereotiptir:

> *"(...) Emine çok yalvarmış İsmail Ağa'ya beni de al, diye. O da almamış. Emine'ye hiç yüz vermemiş. Köylü diyor ki, Kürt inadı tutmuş İsmail Ağayı da o dünya güzeli Emineye yüz vermemiş. Yoksa hiçbir erkek Emineye dayanamazmış. Köylü diyor ki, onu o kocaman tabancasıyla Mustafa isterse öldürür ya, hakkıdır ya, ama Mustafa böylesi bir dünya güzelini öldüremez. (Kemal, 2020:226)."*

Yukarıdaki alıntıda görüldüğü üzere, İsmail Ağanın evli olması ve bu nedenle kendisine kara sevda bağlamış bir başkasına bakmaması durumu ve İsmail Ağanın dürüstlüğü akıllara dahi gelmemiştir. Hakkında olumlu bir düşünce geliştirilmek istenen bir birey hakkında "evli ve o kadar güzel Emine'ye bile bakmadı" benzeri cümlelerin kurulması gerekli iken; Emine'ye bakmaması "Kürt inadı" gibi bir stereotipe yaslandırılmıştır.

Kürt İsmail ve Ağa ve ailesinin altkültürel bir grup olarak yerleştikleri Türkmen köyünde kendilerine karşı genel olarak dostluk temelinde gelişen pozitif ilişkilerin ortam ve bağlam değiştiğinde ayrımcı dile dönüştüğü görülmüştür. Bu kez İsmail Ağanın eşi Zero hatun ile oğlu Mustafa arasında geçen aşağıdaki diyalogu Mustafa arkadaşlarına aktarmaktadır; diyalogda ayrımcı dil ve üslup göze çarpmaktadır:

> *"Tırtıl Hüseyin geldi de bizim faytonu istedi, biz de vermedik. Anam kim oluyor da o göçmen parçası da İsmail Ağanın arabasına binecek, dedi. Varsın folluk olsun da tavuklara, daha iyi. O zilli kuş bize bir oyun oynamaz değil mi? Belki de o kuş Salmanın kuşudur. (Kemal, 2020:242)."*

İletişim Etnografisi Çözümleme Modeli Alt başlıkları	**Kanın Sesi Romanı İletişim Durumları Analizi**	**Stereotipler, Önyargılar, Etnomerkezci/Ayrımcı İletişim/Dilsel İfade ya da Kalıplar**
Scene/**S**etting (Yer ve zaman)	Türkmen köyü, gündüz saatleri.	Kendisinin bir Türkmen köyüne yerleşen tek Kürt aile olmasını bilen Zero hatunun dahi, göçmen olan Tırtıl Hüseyin ve ailesine karşı "göçmen parçası" sözü ve "varsın folluk olsun da tavuklara, daha iyi" gibi ifadelerinde, etnomerkezci ve ayrımcı bir dil görülmektedir. "Göçmen parçası" olarak nitelediği Tırtıl Hüseyin'e faytonu reva görmeyip; tavuklara folluk olmasını daha iyi bulan ve bunu normalleştiren dili, göçmenlere karşı geliştirdiği olumsuz stereotiplerinden kaynaklanan önyargılarının bir sonucudur.
Participants (Katılımcılar)	Mustafa ve annesi Zero Hatun; Mustafa'nın arkadaşları.	
Ends (Amaçlar, Niyetler, Sonuçlar)	Zero hatunun göçmen olan Tırtıl Hüseyin ve ailesini değersizleştirmesi ve ötekileştirmesi; bu değersizliği Mustafa'nın arkadaşlarına aktarmak istemesi.	
Acts of Sequence (Eylem Dizisi)	Mustafa ve arkadaşlarının Tırtıl Hüseyin ve oğlu Tırtıl Yusuf hakkında konuşmaları, Mustafa'nın annesi Zero hatunun Tırtıl Hüseyin hakkında dile getirdiği aşağılayıcı ifadeleri arkadaşlarına anlatması.	
Key (İletişimin tonu)	Zero hatun aşağılayıcı, ayrımcı/etnomerkezci; Mustafa alaycı.	
Instrumentalities (İletişimi kuran araçlar)	Beden dili ve sözlü iletişim.	
Norms (Normlar ve kurallar)	Kendi kültüründen olmayan bireylere karşı olan saygının ve hassasiyetin kaybolması; kültürel kod ve geleneklerin yozlaşması.	
Genre (Anlatının /Mesajın türü)	Diyalogda ve anlatıda alay etme, aşağılama, ötekileştirme, ayrımcılık.	

Tablo 6: Kanın Sesi Romanı, s. 242 Çözümlemesi

Kanın Sesi romanı sayfa 297 ve 304'te, Salman küçük bir çocukken başına gelenleri ve İsmail Ağanın onu ormanda ölecek iken bulması üzerine yaşadığı kötü anılarla dolu geçmişi hatırlamaktadır. Yezidi bir ailenin çocuğu olan ve ailesinin öldürülmesinden sonra ormanda kaçan Salman aç ve yaralıdır. Van'dan Çukurova'ya göç ederlerken ormanda inleme sesleri üzerine buldukları Salman'ı evlatlık edinen ve iyileştiren İsmail Ağa ve ailesidir. Salman ormanda korkuyla ve neredeyse ölecek şekilde kaybolmuşken hatırladıkları ve İsmail Ağa'dan onu bulduklarında korkması,

Yezidi olduğu için yaşadıklarına olan tanıklığından kaynaklanmaktadır (Kemal, 2020:304).

> *"Öndeki yeşil sarıklı, sırma maşlahlı, uzun ak sakallı, omuzu tüfekli, koşar koşar fişek bağlamış iri adam öne geçti. Öteki adamların hepsi de onun üstünde el pençe divan durdular. Yaşlı bir kadın ağır ağır geldi, adamı karşıladı. Kadın yanına gelince yaşlı adam elini onun omzuna koydu, 'Gazele,' dedi, 'hiçbir Yezidi bırakmadık, çoluk çocuk hepsini kılıçtan geçirdik. Bundan sonra senin de, benim de yerim cennetlik. Bu kadar çok Yezidi öldüren bir Müslümanın yeri, Allah indinde cennet olmaz da ne olur. Çok da altınları, gümüşleri çıktı. Ağzına kadar iki heybe doldurduk. (Kemal, 2020:297).*
> *(...)*
> *"Bir daha çalının içinden çıkamadı. Aradan kaç gün geçti bilemiyor, kulağına kılıç şakırtıları, at kişnemeleri, inceden inceye bitip tükenmeyen bir ağıt sesi geliyordu. Yoldan yukarıya insan konuşmalarını, kendisine yaklaşan ayak seslerini duyunca inlemesini, bir koruma içgüdüsüyle kesti. İsmail Ağa gelip onun başına dikilince gözlerini kapattı, ölü gibi sessizleşti. Ayak sesleri kesilince, dayanamadı, gene inlemesini sürdürdü (...) Hiçbir zaman ben Yezidiyim, demeyecekti. Ayak seslerini, çalı hışırtılarını yeniden duyunca, o, kocaman adamın karartısını üstüne eğilmiş görünce kendinden geçti. Gerisini hiç mi hiç anımsamıyor. Kendine, sıcacık suyun, yumuşacık, seven bir okşamasıyla geldi. Bütün bedeni çok güzel, baş döndüren korkularla kokuyor, üstüne eğilmiş ceren gözlü bir kadın başı ona gülümsüyordu (Kemal, 2020:304)."*

İletişim Etnografisi Çözümleme Modeli Alt başlıkları	**Kanın Sesi Romanı İletişim Durumları Analizi**	**Stereotipler, Önyargılar, Etnomerkezci/Ayrımcı İletişim/Dilsel İfade ya da Kalıplar**
Scene/**S**etting (Yer ve zaman)	1915'ler, Van-Çukurova yolu üzerinde bir orman ve dağlık alan.	Yezidilere karşı çözümlenen anlatıda olumsuz stereotipler ve bunun sebebiyet verdiği önyargıların ötesinde aleni bir etnomerkezci görüş ve ayrımcılığa varan pratik vardır. Kendi dini ve etnisitesini tek doğru kabul eden yaşlı bir adamın, kendi dini ve kültüründen olmayan bir kabileyi kılıçtan geçirmesi ve bunu cenneti kazanmak için yaptığını dile getirmesi söz konusudur. Ayrımcılık, farklı bir etnisiteyi, dini veya kültürü kendi kültürel grubundan daha aşağıda/alt seviyede görme durumudur. Dışlayıcı söylemden beslenen ayrımcılık, önyargıların davranışlarda açığa çıkması ile anlaşılmaktadır. "Hiçbir Yezidi bırakmadık, çoluk çocuk hepsini kılıçtan geçirdik" diyen roman karakteri yaşlı adam, bu pratiğiyle cenneti kazandığını düşündüğü için tek doğru olarak da kendi kültürü ve inancını görmektedir. Önyargılar da öldürme ve fiziksel şiddetle sonuçlanabilir fakat buradaki durum daha çok etnomerkezciliğin üst seviyede olması ve diğer kültürün ve inancın yanlış olarak tanımlanması ile öldürülmesine uzanan ayrımcı bir pratiği işaret etmektedir.
Participants (Katılımcılar)	Yeşil sarıklı, sırma maşlahlı uzun ak sakallı yaşlı bir adam, Gazele adında bir kadın (Müslüman olduklarını ifade etmekte ama etnisite bilgisi yoktur.)	
Ends (Amaçlar, Niyetler, Sonuçlar)	Yezidileri öldürerek cennetlik olduklarını ifade etmek istemesi.	
Acts of Sequence (Eylem Dizisi)	Yaşlı Müslüman adamın obaya dönmesi, Gazel adındaki kadına Yezidileri kılıçtan geçirdiğini anlatması, cenneti kazandıklarını düşünmesi.	
Key (İletişimin tonu)	Yaşlı adam mutlu, keyifli ve acımasız.	
Instrumentalities (İletişimi kuran araçlar)	Sözlü iletişim.	
Norms (Normlar ve kurallar)	Kültürel farka dayalı anlayış ve hoşgörünün yok oluşu. Ötekileştirme ve düşmanlaştırmanın alenileşmesi.	
Genre (Anlatının /Mesajın türü)	Diyalog ve anlatıda düşmanlık ve ayrımcılık.	

Tablo 7: Kanın Sesi Romanı, s.297 Çözümlemesi

Kanın Sesi Romanı boyunca dizinin diğer iki romanında görülmüş olan dilsel ifade/kalıp yargılar ve önyargılar devam etmektedir. Sayfa 330'da yer alan aşağıdaki alıntıdan da anlaşılacağı üzere, kültürel gruplar kendi kültürel grubundan olmayan diğer altkültür gruplarına karşı ortam, bağlam ve koşullar değiştiğinde, kişilerle olan ilişkilerini bireysel bazdan uzaklaştırarak, kişinin ait olduğu altkültüre ithaf etmekte ve genelleştirmektedir. Bu genelleştirme, diğer kültürü yeterince tanımamaktan kaynaklanmakta ve devreye önyargılar ve kalıp yargılar girmektedir. Olumsuz kalıp yargıların/stereotiplerin sebep olduğu önyargıların ise sözlü şiddet içerdiği ve bu durumun bazen fiziksel şiddete evrilme potansiyeli olmaktadır. Bu nedenle, kültürlerarası diyalogda genellenmiş yargılardan uzak olunmalı, anlayış tesis edilmeli, ilişkiler bireyin mensubu olduğu kültüre mal edilmemeli ve böylelikle

meşrulaştırılmamalıdır. Aşağıdaki alıntıda Hasan Ağa'nın karakteri ya da kişiliği değil; ait olduğu kültürel topluluk ötekileştirilmektedir:

> *"(...)*
> *Zero: 'Hasan Ağa yemek yemiyor, su içmiyor, yüklüğün köşesine yumulmuş oturmuş, yerinden de hiç kıpırdamıyor."*
> *'Ne olmuş?"*
> *"Birisi ona vazalak, dil bilmez Kürt demiş. Siz bu köyün başına bela oldunuz. Adam öldürmek sizde, kan içmek sizde. Beş karış boyundaki çocuğunuzun elinde tabanca, Ali Çavuştan da daha atıcı. Ey, vazalak Hasan, yakında o çocuk beş kişiyi, üstelik de başta anasını kurşuna dizerse hiç şaşmam. Sen de şaşma, ey, vazalak Hasan. Allah sizi bu köyün başına bela göndermiş. Hasan amcan da hışmile eve geldi… (Kemal, 2020:330)."*

3.9. Bir Ada Hikayesi Dörtlemesi Romanları Hakkında Genel Sunuş ve Özet

Bir Ada Hikayesi Dörtlemesi'ni oluşturan romanlar 1997-2012 yılları arasında yayınlanan Yaşar Kemal'in kaleme aldığı bir diğer ırmak roman dizisidir. Bir Ada Hikayesi dörtlemesi; *Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana* (1997); *Karıncanın Su İçtiği* (2002); *Tanyeri Horozları* (2002); *Çıplak Deniz Çıplak Ada* (2012)'dan oluşmaktadır. Dörtlemede 1915-1925 yılları arasında I. Dünya Savaşı ile başlayan ve Kurtuluş Savaşı ile devam eden süreç ve savaş sonrasında imzalanan Lozan Antlaşması ile Türklerin ve Rumların mübadele edilmeleri anlatılmaktadır. Savaş sonunda açlıktan sefaletten kaçan Anadolu insanları, mübadele ile Yunanistan'dan gelen Türkler, savaş sonunda ödüllendirilen gaziler ve daha birçok sebepten bir araya gelerek, Rumların boşalttığı Karınca Adası'na yerleşirler. Karınca Adası Yaşar Kemal'in çok çeşitli kültürlerden insanları bir araya getirerek yeni bir yaşamı ortaklaşa deneyimlerle inşa etmeye çalıştıkları ütopik adasının adıdır. Yaşar Kemal, farklı kültürlerin bir arada huzur ve mutlulukla yaşayabilecekleri bir dünyayı ve bu dünyada toplumsal barışın ve iletişimin iyi ve sağlıklı bir temelde kurulabileceğinin resmini çizmektedir. Yazar kendi yaşamından kurguladığı *Kimsecik Üçlemesi* (1980-1991) ile yaşadığı ve tanıklık ettiği gerçekliği tasvir ederken; *Bir Ada Hikayesi Dörtlemesi* (1997-2012) ile hayalini kurduğu toplumsal gerçekliği betimlemektedir. Bu kez kültürler birbirlerini anlayarak, tanımaya çalışarak, deneyimlerini ortak bir zeminde ve yaşama umudunda birleştirerek yeni bir toplum inşa etmektedirler. Karınca Adası, adaya yerleşen her kültürden bireyin diğer kültürden gelen insanlarla iyi bir iletişim ve diyalog sayesinde

kaynaşmasını sağlamış, toplumsal iletişim ve kültürlerarası diyalogun temelini anlayış ve saygı çerçevesinde kurmalarına kaynaklık etmiştir. Dörtlemenin "*öykü dünyasında 'şimdiyi oluşturan ve geleceğe dönük' bir geçmiş anlatısının, bir kolektif bellek ve bununla ilintili kimliğin, iletişim ve eylem üzerinden inşa edilişini izleriz*" (Köroğlu, 2015:227).

Erol Köroğlu, "*Yaşar Kemal'in "Bir Ada Hikayesi" Dörtlüsünde Eleştirel Tarih, Kolektif Anlatı ve Toplumsal İmgelem"* (2015) adlı makalesinde, yazarın anlatısını destan ve mitoslarla kurduğunu belirtmiş; dörtlemeyi oluşturan roman metinlerinde resmi tarihin ötesine uzanarak hem geçmişi daha farklı düşünebilmeyi hem de bu farklı düşünüşten yeni gelecek tahayyül edebilmeyi okuyucusuna göstermek istemektedir (Köroğlu, 2015:245-247).

> *"Bu romanlar, bu doğrultuda sadece birer edebi-düşünsel deneme değil, okuru dünyayı değiştirmek konusunda harekete geçirmeye uğraşan metinlerdir. Kenara ya da eşiklere itilmiş insanların acı ve aşağılanmayla örülen deneyimlerini edebi alana taşırken, tek kaygıları okurda empati uyandırmak değil; aynı zamanda, bu durumu yaratan koşulları ve tavırları değiştirmek konusunda okuru bilinçlendirmektir de. (Köroğlu, 2015:245-46).*

Dörtlemenin ilk romanı *Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana* (1997) Lozan Antlaşması'nda kararı verilen mübadelede Ege'deki Karınca Adası'ndaki Rumların Yunanistan'a göç etmesini, Yunanistan'daki Türklerin adaya gelmesini konu edinmektedir. Dizinin ilk romanı, adadan kaçak şekilde ayrılmayan Rum Vasili, adaya Rumlar gittikten sonra ilk ayak basan Poyraz Musa ve adasına geri dönen Lena'nın hikayesine odaklanmıştır. Rum Vasili toprağını bırakıp gidememiş ve yalnız kaldığı ilk zamanlarda adaya ilk kim gelirse öldüreceğine yemin etmiştir. Fransız ve Ruslarla savaşan ve gazi olan Poyraz Musa, güneydoğuda savaş sonrası Bedevi Arapların kabilelerine saldırmış ve şeyhin kardeşinin öldürüldüğü olayda yer almıştır. Bu nedenle Arapların kan davası güttüğü Poyraz Musa kaçmış ve Emir Selahaddin'e sığınmıştır. Bir süre Emirin korumasında Bağdat'ta bulunan Poyraz Musa onu hiç bulamayacakları bir yere giderek canını kurtarmak istemektedir. Askerliğini Karınca Adası'nda yapan bir arkadaşından adanın cennetten bir parça olduğunu dinleyen Poyraz Musa bundan sonraki hayatını o adada geçirmek istemektedir. Çünkü adada kendisini bulamayacaklarını düşünmektedir. Bu nedenle Emirin yanından ayrılır ve adaya gelir. Günlerce Rum Vasili Poyraz Musa'yı öldürmek ister fakat bir türlü

öldüremez. Poyraz Musa da adada birinin yaşadığını hissetmektedir ama onunla hiç karşılaşamaz. Poyraz Musa'nın kayıkla denize açıldığı bir gün fırtına kopar ve kayığı alabora olur. Poyraz Musa denizden çıkamayacak durumda dalgalarla boğuşmaktadır. Bunu gören Vasili onu kurtarır ve adaya dönen Lena Anayla birlikte yaşamaya başlarlar. Lena Poyraz Musa'nın evinde kalmaya başlamış; ona iyileşene ve kendine gelene kadar bakmıştır. Poyraz Musa uyandığında Lena'yla tanışır ve her zaman karartısını gördüğü kişinin Vasili olduğunu anlar. Vasili ile tanışır ve hayatını kurtaran bu kişiye dostluk ve kardeşlik bağını kurar. Gerçek adı Abbas olan ama adada Poyraz Musa olarak tanıtmasının nedeni kan davalılarının onu bulmasına engel olmak istemesidir.

Bir Ada Hikayesi Dörtlemesi'nin ikinci romanı *Karıncanın Su İçtiği* (2002)'dir. Dizinin ilk romanı Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana (1997)'da Poyraz Musa, Vasili, Lena'nın adaya yerleşmeleri anlatılmış; son olarak kasaba ile ada arasında mübadil olan Rum balıkçı ustasının ona bıraktığı teknesiyle ulaşımı sağlayan Kadri Kaptan ile annesi Melek Hatun da adaya gelmişlerdir. İlk roman daha çok Türk-Rum mübadelesi ile adadan ayrılan Rumların gidişi ve Poyraz Musa ile Vasili'nin hikayesine odaklanmışken; dizinin ikinci romanı *Karıncanın Su İçtiği*'nde ise Kurtuluş Savaşı ile açlıktan, sefaletten ve işgallerden sonra işini kaybetmiş savaş yorgunu Anadolu insanının adayı kendilerine yurt edinmeleri, kendi hikayeleri de verilerek anlatılmaktadır. Adaya gelen Anadolulu göçmenler, Nişancı Veli adlı Karadenizli bir balıkçı ve üç torunu, Kürt Dengbej Uso ve ailesi, Binbaşı Doktor Salman Sami ve Doktor Halil Rıfat Bey, Doğu Anadolulu iki kadın ve iki oğulları, asker kaçağı olan Hasan ve Sarıkamış'ta Ruslara esir olan ve Rus bir doktor tarafından kurtarılan Baytar Cemil'dir. Bu göçmenlerin hepsinin ayrı ayrı hikayeleri, acıları, hüzünleri ve tanıklıkları vardır. Adaya gelen iki aile daha vardır; Girit'ten mübadele ile gelen Musa Kazım Ağaefendi ile iki kızı ve Hüsmen, eşi Sabiha ve altı kızıdır.

Adaya göç eden bütün bu insanlar farklı kültürlere mensuplardır fakat Poyraz Musa'nın dayanışmacı ve birleştirici karakteriyle adada herkes kaynaşmış ve birlikte yeni bir toplumsal yaşamı kurmaya gönüllü olmuşlardır. Yaşar Kemal'in roman karakterlerini kültürel olarak farklı insanlardan seçmesi onun kültürlerin barış ve anlayış içinde huzurlu ve eşit bir şekilde yaşayabileceklerine olan inancı ve umudunu işaret etmektedir. Yazar bu dörtlemeyle, çokkültürlü yaşamın eşit ve adil bir şekilde

kurulabileceğini anlatmaktadır. Önyargısız, ayrım olmadan ve her kültürün kendi biricikliği ve özgünlüğü içinde inşa edilen toplumsal yaşamın resmini çizmektedir. Başkahramanı Poyraz Musa dayanışma içinde bütün insanların acılarına ortaklık etmekte ve yeni yaşamlarını kurmak için hepsini kolektif eyleme davet etmektedir. Savaş karşıtlığı üzerinde yükselttikleri ortak sesleri onlara savaşın onlarda bıraktığı travmatik etkinin panzehiri olarak birlikte yaşamak ve birbirlerinin kültürlerine saygı duymak olduğunu öğretmiştir. Savaşmak yerine barışmak, eşit ve adil bir insanlık onurunu adaya yerleşen herkese kazandırmak istemektedirler. Poyraz Musa Çerkes'tir, Vasili Rum'dur, Kadri Kaptan ve Musa Kazım Ağaefendi Alevi'dir, Dengbej Uso Kürt'tür, Nişancı Veli Türk'tür. Yaşar Kemal'in sözleriyle Karınca Adası "bin çiçekli bir kültür bahçesi"ne dönüşmüş ve bu çiçekler birbirlerine sarılarak filizlenmiştir.

Bir Ada Hikayesi dörtlemesinin üçüncü romanı *Tanyeri Horozları* (2002)'dır. Bu roman da *Karıncanın Su İçtiği* romanının kaldığı yerden devam etmektedir. İkinci romanda adaya yerleşen Türk mübadilleri Musa Kazım Ağaefendi, kızları Zehra ile Nesibe; Hüsmen, eşi Sabiha ve altı kızları ile Anadolu'dan savaşın bitmesiyle sefalet ve yoksulluk nedeniyle göç edenlerin hikayeleri ve geçmişleri anlatılmış; Tanyeri Horozları'nda ise adada kurdukları yeni yaşamları ve gelecek planları anlatılmaktadır. Anadolu göçmenlerinden Karadenizli Nişancı Veli adada kendine yeni bir ev ve tekne almıştır. Üç torunuyla yaşayan Nişancı Veli düzenini kurduğu için Karadeniz'deki köyüne giderek, oğullarının savaştan şehit oldukları haberini almasına rağmen onların yolunu gözleyen eşi Sultan'ı alıp getirmiştir. Türk mübadili Musa Kazım Ağaefendi'nin Girit'e geri dönme umudu ise yavaş yavaş yitmiştir. Poyraz Musa ile önce Ankara'da Musa'nın kumandanına Girit'e dönmek istediğini anlatan ama oradan sonuç alamayınca İstanbul'da eski bir dostu aracılığıyla Yunan Elçiliği'ne başvurmuş fakat Ağaefendi oradan da eli boş dönmüştür. Girit'e dönme umudunu kaybeden Ağaefendi Girit'te yaptığı at yetiştiriciliğine adada kendisine bir hayvan çiftliği kurarak devam etme kararı almıştır. Anadolu göçmenlerinden Hasan da askerden kaçtığı için öldürüleceğini düşünerek adalılardan gizlenmeye devam etmiştir. Poyraz Musa bu konuyu da çözmüş ve Hasan'ın tezkeresini almasını sağlamıştır. Adada kurulan yeni yaşam birliktelik ve dayanışmayla inşa edilmektedir. Her göçmen kendi evini almış ve kendi işini kurmuştur. Doktorlar kendilerine klinik açmışlardır. Nişancı Veli balıkçılık yapmaktadır. Şerife Hatun kilimlerini dokumaktadır. Adaya gelen

herkes kolektif yaşam içinde elinden gelen her işi yapmakta ve bu dayanışma sayesinde kendilerine yeni bir düzen kurmanın ve savaş sonrasında acıları, açlığı ve sefaleti geride bırakmanın mutluluğunu yaşamaktadır. Poyraz Musa ise onlara nazaran daha endişeli ve kötüdür. Çünkü bir yandan kan davalısı, Şeyhin adamlarından Süleyman onu öldürmek için adaya gelmiş fakat Poyraz Musa'yı tanımış sevmiş ve ona zarar vermeden adadan ayrılmıştır. Buna rağmen Poyraz Musa kendisini güvende hissetmemektedir. Onun bir diğer kötü olma sebebi ise savaş esnasında tanık olduklarıdır. Arapların Yezidileri öldürdüğüne özellikle de Yezidi kadınlarına yaptıklarını gören ama buna engel olamadığı için suçluluk hisseden Poyraz Musa, aynı tanıklığı yaşamış Şerife Hatun'un anlattıklarıyla az da olsa rahatlamıştır. Çünkü kıyım öyle vahşicedir ki, isteseydi de elinden bir şey gelmeyeceğini anlamıştır. Aynı vahşete memleketi Van'da tanıklık eden Baytar Cemil karakteri, Yezidi, Keldani, Çingene, Kürt ve Ermeni çocuklarının açlığa mahkûm edildiklerini görmüştür.

Bir Ada Hikayesi'nin son romanı *Çıplak Deniz Çıplak Ada* (2012)'dır. On yıl sonra dizinin son romanını yayınlayan Yaşar Kemal, daha önce hikayelerini ve geçmiş acılarını anlattığı karakterlerinin birlikte kurdukları kolektif yaşamı ve gelecek tahayyüllerini nihayete erdirmiştir. Daha önce değinmediği ve hikayesini bu romanda öğrendiğimiz Rum Hıristo, Türk mübadil Musa Kazım Ağaefendi gibi sevdiği topraklarından koparılmıştır. Yunanistan'a gitmemek için çokça çabalayan, elinden gelen her şeyi yapan balıkçı Hıristo çok sevilen birisidir. Arkadaşları ve komşuları onu bir süre gizlemeyi başarmışsalar da hazin sonun önüne geçememişlerdir. Hıristo ve ailesi Yunanistan'a gönderilmiş ve orada yeni hayatlarına başlamak durumunda kalmıştır. Musa Kazım Ağaefendi de aynı şekilde sevdiği ve doğduğu toprağına Girit'e dönememiştir. İki karakter de yurtlarından uzakta ve hasretle yeni düzene alışmak zorunda bırakılmıştır. Ağaefendi Kadri Kaptan'ın annesi Melek Hatunla, Poyraz Musa ise Ağaefendi'nin kızı Zehra ile evlenmiş ve anlatıcı onlara mutlu bir son yazmıştır. Ağaefendi'nin diğer kızı ise adaya kilimler için kök boya satmaya gelen Ali Hüseyin ile evlenmiştir. Yazar neredeyse bütün karakterleri için mutlu bir son yazmış olsa da Hıristo ve Musa Kazım Ağaefendi yurt hasretiyle yaşamlarına devam etmektedir. Yine de Ağaefendi Melek Hatunla huzura kavuşmuş ve adanın cennet doğasına âşık olduğu için mutluluğu yakalamıştır.

Romanın sonunda hem Zehra'yla evlenen hem de şeyhin ölüm haberini alan Poyraz Musa refah bir yaşama kavuşmuştur. Süleyman'dan sonra onu adaya öldürmeye gelen Kerim de bu yükten kurtulmuştur çünkü Poyraz Musa onları da adaya gelen bütün insanlar gibi kucaklamış ve yerleşmelerini sağlamıştır. Kerim sevdiği ve birlikte geldiği Peri ile sonunda bu cinayeti işleme sorumluluğu ve vicdan muhasebesini geride bırakmışlardır. Ayrıca Şeyh ölmüş ve Poyraz Musa kan davasından kurtulmuştur.

Lena Ana ise adaya geri dönme sebebi olan iki oğlunun geri döneceğine olan inancı boşa çıkmamış oğulları dönmüşlerdir. Nişancı Veli, eşi Sultan ve torunları, Hüsmen, eşi Sabiha ve altı kızları, doktorlar, Vasili, Kadri Kaptan ve diğer bütün karakterler roman sonunda kolektif olarak inşa ettikleri yeni yaşamlarında geçmiş acılarını ve travmalarını geride bırakarak mutlu ve umutlu bir geleceği ve şimdiyi birlikte dayanışarak kurmuşlardır. Karınca Adası'nda bütün kültürlerin birbirlerini "öteki" olarak değil; "bizden biri" olarak tanımlamaları sayesinde bir araya gelen kültürler, farklılıklarını bir potada ortak duygudaşlıkta buluşturmayı başarmışlardır. Bir arada olmanın koşulu sadece benzerlikler olmamalıdır. İnsanların acılarında ortaklaşmaları ve birbirleriyle kurdukları iletişim sayesinde anlayışı tesis etmiş olmaları iletişim engellerini aşmalarını sağlamıştır. Kültürel farka dayalı iletişimde en büyük engel, farklı kültürlere mensup bireylerin birbirlerini dinlemeden, anlamadan ve tanımadan genelleşmiş ve kurumsallaşmış önyargılar ve kalıp yargılarla birbirlerini nitelemeleri ya da damgalamalarıdır. Bu ise kültürler arasında kurulacak bütün köprüleri yıkmaktadır. Yaşar Kemal binbir kültürlü bahçe olarak betimlediği dünyayı Karınca Adası'nda resmetmiştir. Karınca Adası çokkültürlü yapının, kültürlerin dayanışma içinde olmaları ve ortak duygudaşlıkta buluşmalarıyla kurulabileceğini göstermektedir. Dayanışma ve ortak duygudaşlık ise, birbirlerini dinleyen, anlayan, saygı duyan ve tanımaya çalışan kültürlerin bir diğerini "öteki" değil; "biz" olarak tanımlamasıyla başarılmaktadır.

3.9.1. Bir Ada Hikayesi I- Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana Romanı Analizi

Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana, dörtlemenin birinci romanıdır. Roman 1915-1925 yılları arasında yaşanan savaşlar sonunda ekonomik, siyasal, psikolojik ve

toplumsal sebepler nedeniyle Yunanistan-Türkiye ve Anadolu'dan pek çok insan yerlerinden göç etmek durumunda kalmışlardır. Dizinin ilk romanında 1924 Lozan Antlaşması ile mübadele kararı alınmış ve Yunanistan'da yaşayan Türkler ile Ege'de simgesel bir ada olarak betimlenen Karınca Adası'ındaki Rumların yer değiştirmeleri istenmiştir. Karınca Adası'nda yaşayan Rumlar evlerini ve eşyalarını geride bırakarak adadan ayrılmıştır fakat Vasili gizlenmiş ve adasını terk etmemiştir. Adada yalnız kalan Vasili adaya gelecek olan ilk mübadili öldürmeye karar vermiştir. Bu kişi ise Poyraz Musa olacaktır. Poyraz Musa Fransızlarla savaşıp İstiklal Madalyası almıştır. Savaş sonrasında bir çeteye karışarak Arap Bedevilerin kabilelerine saldırmış ve Arap Şeyhi'nin kardeşinin ölümüne karışmıştır. Kan davası güden şeyhten kaçarak adaya sığınan Poyraz Musa adadan kendisine bir ev ve değirmen satın alarak yerleşmeye karar vermiştir. Poyraz Musa, adada askerliğini yapan ve cennetten bir parça olarak adayı anlatan eski bir asker arkadaşından duymuş ve canını kurtarmak için ve Karınca Adası'nda onu kimsenin bulamayacağından emin şekilde adaya gelmiştir. Adaya ayak bastığında Vasili onu görmüş ve onu öldürme planları yapmıştır fakat onu öldürmek bir yana, denizde fırtınaya yakalanan Poyraz Musa'yı kurtararak onunla kardeşlik ve dostluk bağını kurmuştur. Adadan ayrılan ama oğullarının savaştan adaya dönecekleri umudu ile yaşama sarılan Rum Lena da adaya dönmüştür. Poyraz Musa ile yaşamaya başlayan Lena Ana ve Poyraz Musa'nın komşusu ise Kadri Kaptan ve annesi Melek Hatun olmuştur. Adaya bu roman sonunda yerleşen sadece beş kişidir. Ada, dizinin diğer romanlarında Yunanistan'dan gelen Türk mübadilleri ve Anadolu'dan gelen göçmenlerle kalabalıklaşmış ve dolmuştur.

Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana romanı sayfa 22'de Poyraz Musa'nın adadan kasabaya geçerek gitmiş olduğu berberde, berber Nuri Rumların gidişlerini hüzün dolu sözleriyle aktarmaktadır:

> *"(...) Eliyle dışarıyı gösterdi. 'Şu evlerin…' denize döndü, 'tekmil şu adaların hepsi Rumdu. Onlar gitti, betbereket de onlarla birlikte başını aldı da gitti. Aaaah, biz böyle olacak adam mıydık! Bizim gibi berberler değil İstanbul'da Pariste, Atinada bile bulunmazdı. Efendimiz size bir şey söyleyeyim mi, bu dünyanın hiç tadı kalmadı. Karnımızı bile zor doyuruyoruz (Kemal, 2020:22)."*

Yaşar Kemal insanın barışa, iyiliğe, kardeşliğe ve dostluğa olan özlemini savaş karşıtlığı üzerinden vermektedir. Savaş insanlığın ayıbı, insanın yok edilişi ve utancıdır. Savaşın kazananı yoktur diyen yazar-anlatıcı, "bir insanın bile öldürülmüş

olmasını bütün insanlığın ölümüdür" şeklinde yorumlamaktadır. Rumların gidişini berber karakteri üzerinden hazin dolu sesle aktararak, onların gidişiyle bereketli günlerin de geride kaldığını dile getirmektedir. Kemal'e göre Rumların gidişi, yiten insanlık ve insanlığın onurudur. "*Onlar bize hiçbir şey yapmadılar ki…Onlar gidince betbereket de gitti. Evimizi yapacak bir duvarcı, bir marangoz, söküğümüzü dikecek bir terzi, saban demirimizi dövecek bir demirci, bir doktor, bir baytar, bir tekne ustası, bir motor tamircisi de kalmadı*" (2020:22) ifadeleri ile berber Rumların ayrılmasıyla onların kolektif olarak ürettikleri her şeyin anlamını kaybettiğini, onların kültürel varlıklarının artık olmayışının onlar için büyük bir kayıp olduğunu dile getirmiştir. Dünya bin çiçekli bir kültür bahçesi ise, bu bahçeye renk veren çiçeklerden birisi yok olmuştur. Topraklarından gönderilen mübadillerin acıları ve travmaları, geride bıraktıkları eserleri, evleri, eşyaları ile onlarla yaşanılan zamanlar ve anılar aracılığıyla verilmektedir.

Poyraz Musa kasabada tapu müdürüne uğrayarak adadan kendine bir ev almıştır. Seçtiği ev, Rum Çorbacı Manolisin evidir. *"Münasiptir. Çok güzel bir evdir. Daha yeni yapılmıştır. Çorbacı Manolisin evidir. Kendisi bu mıntıkanın en büyük kumaş, şarap, zeytinyağı tüccarıydı, şarabı, zeytinyağını Yunanistana, İtalyaya ihraç eder, kumaşı da oralardan ithal ederdi. Münasiptir efendim, en güzel evi seçmişler zatıalileri"* (2020:29). Rumlar adalardan ayrıldıklarında, geriye dönecekleri umuduyla eşyalarını götürmemişlerdir. Kültürel varlıkları ve maddi kültürü oluşturan ev eşyalarını, tablolarını ve resimlerini adada bırakmışlardır. Kültürel tarihi oluşturan eserlerini ve evlerini terk etmek durumunda kalan Rumlar, kültürel tarihin aynı zamanda öznesi konumundadırlar.

Yaşar Kemal Bir Ada Hikayesi Dörtlemesi'nde çokkültürlü yapının adalet, eşitlik, saygınlık, anlayış ve barış temelinde kurulabileceğini simgesel bir adada kurulan kolektif yaşam üzerinden göstermektedir. Onun için her kültür biriciktir, kendine özgüdür ve yaşatılmalıdır. Bu nedenle Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana romanında yarattığı roman karakterlerinin kültürlerini ve kökensel yapılarını onların ağzından sunmaktadır. Romanın baş karakteri Poyraz Musa Çerkes'tir. Poyraz kendisini ve kültürünü, kendisi Çeçen olan nüfus müdürü Üzeyir Han'a anlatmaktadır:

> *"Kendimi takdire cesaret edebilir miyim acaba, biz Dağıstan'dan Anadolu'ya geldik, Toros dağlarının Uzunyaylasına, yani Binboğa dağlarının, Kayserinin Pınarbaşı*

kazasının Kaynar nahiyesine yerleştik. Biz Kabartay Çerkesleriyiz. Ne yapalım, biz Kabartaylar hep köleyiz. Bunu hiçbir zaman inkâr edemem. Köle de Allahın kuludur (Kemal, 2020:37)."

Çerkesler Anadolu Coğrafyası'nın altkültürlerinden birisidir. Kafkasya'dan Anadolu'ya göç ederek gelen ve Anadolu'yu kendilerine yurt edinen Çerkes kültürünü Poyraz Musa karakteri üzerinden aktaran Yaşar Kemal, Çerkeslerin acı dolu geçmişlerini "köle" metaforu ile vermektedir. Poyraz Musa travmatik anıları olan kültürünü "biz hep köleydik" diyerek anlatmaktadır. Yazar, kültürlerin geçmiş acılarını, mutlu bir gelecek ve şimdi inşasını "geçmişin farklı düşünülmesiyle geleceğin değiştirilebilir" gücüne inancı tazelemek için anlatmakta ve daha sonraki romanlarda bunun hayata geçirilebildiğini göstermektedir. Roman karakterlerini farklı kültürlerden seçerek Anadolu altkültürlerini adada kaynaştırmak isteyen yazar, Çerkes altkültürünün acılı hatıraları hakkında Poyraz Musa'nın ağzından bilgi vermeye devam etmektedir: *"Çarlar bizi Kafkastan Çini Maçine, bütün Orta Asya'ya, Arabistan'a dağıttı. Kölelerimiz, Mısırda Kölemenler Devletini kurdu. Ama gene de yenildik, perişan olduk. Kafkasın muhteşem kartalları, cesur şahinleri, hepimiz kuzgun olduk. Soyumuz çürüdü. Ama gene de başımızı dik tuttuk, kartal başı gibi, şahin başı gibi* (2020:37)."

Poyraz Musa'nın mensubu olduğu Çerkes altkültürü hakkında söyledikleri olumlu stereotipler içermektedir. Stereotipler, olumsuz olabileceği gibi olumlu da olabilmekte ve dile karikatürleştirme ve benzetmeler şeklinde girebilmektedir. Poyraz Musa'nın dile getirmiş olduğu "*Kafkasın muhteşem kartalları, cesur şahinleri, hepimiz kuzgun olduk. (...) kartal başı gibi, şahin başı gibi"* ifadeleri Çerkes kültürü hakkında olumlu stereotipleri sunmaktadır.

Bir Ada Hikayesi Dörtlemesi'nde Anadolu'da yaşayan ve Karınca Adası'na göç edecek kültürleri anlatan Yaşar Kemal'in kültürel çeşitliliği vermekteki amacı, dizi boyunca kurmuş olduğu çokkültürlü yapıyı temellendirmektir.

Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana romanı sayfa 63'te, zalimliği, riyakarlığı ve iki yüzlülüğüyle bilinen Kavlakzade Hacı Remzi Efendi adadan gönderileceklerini duyduğu arkadaşı Rum Perikles'in teknesini Perikles adadan ayrılmadan satın almaya gelmiştir. Onu teknesini satmaya ikna etmeye çalışmaktadır fakat Perikles'in sessizliği

karşısında öfkelenen Hacı Remzi ona ağza alınmayacak cümleler sarf etmeye başlamıştır:

> *"Yerinden kalktı, Periklesi kolundan tuttu, dişlerini gıcırdattı, öfke onu deliye döndürmüştü:*
> *'Konuş, konuş, bir şey söyle aşağılık namussuz. Sesi bir yılan ıslığı gibiydi. 'Ulan konuşsana kokmuş domuz taşağı, ulan konuşsana uyuz köpek. Konuşsana ulan dinsiz oğlu dinsiz. Konuşsana ulan iki dinli de iki yüzlü. Ulan sizi sürdüler akılsız, yakında sıçan ölüsü gibi kuyruğunuzdan tutup atacaklar hepinizi buradan. Ulan uyuz it, Yunanlılar geldiğinde, bizim ordudan kaçıp da Yunan ordusuna katılmadınız mı, kasabalarımızı, köylerimizi yakmadınız mı, çoluk çocuğumuzun ırzına geçmediniz mi?' (...)*
> *'Burası sizin üç bin yıllık yurdunuzmuş öyle mi? Sizin üç bin yıllık toprağınızmış, öyle mi? Öyleyse bu kadar oturduğunuz yeter. Üç bin yıldır bu toprakları kokuttunuz (Kemal, 2020:63)."*
> *"(...) Cehennem olun, cehennem olun buradan. Ulan, bu sizin başınıza gelen az bile. Az bile, az bile (2020:64)."*

İletişim Etnografisi Çözümleme Modeli Alt başlıkları	**Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana Romanı İletişim Durumları Analizi**	**Stereotipler, Önyargılar, Etnomerkezci/Ayrımcı İletişim/Dilsel İfade ya da Kalıplar**
Scene/**S**etting (Yer ve zaman)	Karınca Adası, 1924'ler, mübadele zamanları	Hacı Remzi, arkadaşı ve dostu olarak tanımladığı Rum Perikles karşısında istediği çıkarı elde edemeyeceğini anladığı anda hakaret etmeye başlamıştır. Olumsuz kalıp yargıların sebep olduğu Hacı Remzi'nin önyargılarının iki sebebi bulunmaktadır. Adalıların Rum olması ve öfke anında hâkim kültüre mensup bir birey olarak altkültür grubu Rumlara karşı sembolik/kültürel tehditler aşağılama ve düşmanlaştırma boyutlarına varmıştır. İkinci sebebi ise savaş vb. dönemlerde gruplararası kaygıların artması ve kültürlerarası iletişimin zayıflama durumudur. Perikles vatanı olarak kabul etttiği topraklardan gideceği için üzgün ve şaşkındır. Hacı Remzi ise bu durumu fırsat bilerek istediğini elde etme peşindedir. Bu amaca ulaşmak için de *"Ulan sizi sürdüler akılsız, yakında sıçan ölüsü gibi kuyruğunuzdan tutup atacaklar hepinizi buradan"* ve "*Üç bin yıldır bu toprakları kokuttunuz*" minvalinde Perikles ile kurduğu iletişimde Perikles'in mensubu olduğu kültür hakkında aşağılayıcı ve iletişimi engelleyici önyargılarıyla konuşmaktadır.
Participants (Katılımcılar)	Rum Perikles ve Türk Kavlakzade Hacı Remzi	
Ends (Amaçlar, Niyetler, Sonuçlar)	Mübadele kararına istinaden onun adadan gönderileceğini ileri sürerek ve korkutarak Perikles'ten teknesini ucuza satın alma uğraşı.	
Acts of Sequence (Eylem Dizisi)	Periklesi teknesını satması için Hacı Remzi'nin ikna çabaları ve Perikles'in sessizliği karşısında öfkelenmesi ve aşağılamaya başlaması	
Key (İletişimin tonu)	Hacı Remzi öfkeli ve kızgın; Perikles sessiz, sakin ve üzgün.	
Instrumentalities (İletişimi kuran araçlar)	Beden dili ve sözlü iletişim.	
Norms (Normlar ve kurallar)	Dostluğun ve arkadaşlığın maddi çıkarlar uğruna yok sayılması.	
Genre (Anlatının /Mesajın türü)	Diyalog ve anlatıda aşağılama, düşmanlaştırma, hakaret etme.	

Tablo 8: Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana Romanı s.63 Çözümlemesi

Yaşar Kemal savaş karşıtlığı üzerine temellendirdiği dörtlemesinde savaşların insanlar ve toplumlar üzerindeki tahribatı adaya gelen ve yerleşen kültürler ve bu kültürlere mensup karakterler üzerinden anlatmıştır. Farklı kültürlerin bir arada insan onuruna yakışır şekilde yaşayabilmesini resmetmek için Karınca Adasını umut adası olarak çizmiştir. Savaş esnasından ve sonrasında yaşanılan ekonomik, sosyolojik, psikolojik travmalar insanların göç etmelerine neden olmuş ve acılarda ortaklık onların birbirlerini anlayabilmelerinin ve dayanışma içinde kolektif yaşamı kurmalarının önünü açmıştır. Yazar-anlatıcı savaş karşıtlığını insana, hayvana, doğaya ve tüm kültürlere/toplumlara verdiği zararı insanı eleştirerek anlatmaktadır:

> *"(...) Savaş bitti. Belki daha sürüyor mu diyorsun, bunlar savaşı bu akılla bitiremezler, bu insanlar, kendilerini yaratıkların en akıllısı sanıyorlar, bu yaratıkların en acınası yaratığı, yaratıklar içinde kendinin en ahmak yaratık olduğunu bilmeyecek kadar en ahmak, kendi canına, tekmil yaratıkların canına kıyan bu yaratıkların en kötüsü yaratık, yaşadığı şu yeryüzünün bir cennet olduğunu bilmeyecek kadar enayi, yediğinin içtiğinin, doğan güneşin, akan suyun, esen yelin, uçan bulutun, yağan yağmurun, açan çiçeğin, büyüyüp gelişen meyvenin, tomurcuğun, yer altında çabalayan tohumun, uçan kuşun, petekteki arının, sayısız, milyarlarca, milyarlarca ışılayan rengin bir tansık olduğunu bilmeyecek kadar eşşek, hem de eşşoğlu eşek. Bu korkunç yaratık gene savaş çıkaracak, ormanları yakacak, yüzlerce binlerce yıldır yaptığı şehirleri yıkacak" (Kemal, 2020:115).*

Yaşar Kemal savaş karşıtlığı ve barışa olan umudunu betimlediği metninde bu umudu kültürel olarak farklı fakat acıda ortak karakterleri üzerinden vermektedir. Rum Vasili'nin Sarıkamış cephesinde yaşadıkları ve donarak öldüğünü gördüğü asker arkadaşlarını hatırlaması ile kederlenmesi fakat Karınca Adası'nda bu cepheyi gören insanlarla tanışması neticesinde, savaşın onlarda bıraktığı travmatik etkileri birbirlerine kenetlenerek aştıklarını söylemek mümkündür. İnandığı iyi ve güzel dünyayı dile getiren Vasili şunları düşünmekte ve bize de umudun insan için anlamını işaret etmektedir:

> "*Vasili, tam dorukta, koltuk gibi düzlenmiş bir kayanın üstüne oturdu, güneşin denize inmesine, yepyeni, pırıl pırıl bir dünyanın yaratılmasına, her şeye, savaşlara, zulümlere, açlıklara karşın, dünyanın ulu, turuncu bir çiçek gibi açmasına tanıklık etti. İçi sevinçle doldu. Bu sevinçle de aşağı indi. Dışardaki fırtına buradan duyumsanmıyordu ya, incecik bir yel çiçekleri, çimenleri, yaprakları ığralıyordu. Kedi gelmiş bacaklarına sürünüyordu. Kucağına aldı, kedi de hemencecik mırıltıya başladı (Kemal, 2020:176)."*

Yaşar Kemal yarattığı roman karakterleri ile hem karakterlerin mensubu olduğu kültürleri hem de başka kültürlerin yaşadıklarına olan tanıklıklarını onların ağzından

anlatmaktadır. Poyraz Musa Sarıkamış cephesinden sağ kalanlarla birlikte Mezopotamya topraklarına indiklerini orada, Orta Anadolu'ya göç etmek zorunda kalanların bıraktıklarıyla ya da kalanların onları doyurmalarını ve misafir etmelerini anlatmaktadır. Ayrıca Poyraz Musa'nın ağzından aynı dönemde Yezidilerin yaşadığı kıyımı aktarmaktadır:

> *"Mezopotamya düzlüğüne indiklerinde koca bir taburdan yedi kişi kalmışlardı. Buraların halkı konukseverdi. Bir de yiyecek bir şeyleri vardı. Hakkaride köy köy dolaşarak çok süt içtiler, çok kavurma, tereyağı, çok yoğurt, çok bulgur aşı yediler. Bayağı da şişmanlayıp kendilerine geldiler. Buralarda savaştan, doksan bin kişilik ordunun sakat, bir deri bir kemik, hasta kalıntısından başka askere benzeyen kimsecikler yoktu. Bir kısım halk, Kürdü, Arabı, Türkü silahlanmışlar Yezidi avına çıkmışlardı. Poyrazın küçük, bitkin, yılgın birliği de Yezidi avcılarına, ister istemez katıldı. Yezidi avcılarına katılmış başka ordu kalıntılarıyla da, başka çetelerle de karşılaştılar. Bu çeteler Yezidi köylerine giriyor, yediden yetmişe hiçbir canlı bırakmamacasına kurşundan, süngüden geçiriyorlar, koyunlarını, keçilerini, atlarını, eşeklerini, halılarını kilimlerini, buğdaylarını unlarını, kadınlarının takılarını, paralarını alıyorlardı. Kırımı haber alıp da dağlara kaçanları da teker teker avlıyorlar, hiçbir Yezidinin kaçmasına da izin vermiyorlardı (Kemal, 2020:247-48)."*

Yaşar Kemal'in altkültürlerin yaşadıkları acılı tarihin anlatılmasında nasıl konumlandığı kaleme aldığı bu roman ve dörtleme boyunca nettir. O ezilenden yanadır, öldürülenin yanındadır, aç bırakılandan yanadır, kıyıma uğrayanın yanındadır, sürgün edilenden yanadır; çünkü Kemal, bir insanın dahi zulme uğramasını bütün insanlığın kaybı, utancı ve ayıbı olarak görmektedir. Bin çiçekli bir kültür bahçesi olarak tanımladığı dünyadan bir çiçeğin bile yok edilmesini insanlığın bir kokudan ve renkten yoksun kalması olarak tarif etmektedir. Yaşar Kemal'in yazılarının derlendiği *Binbir Çiçekli Bahçe* (2020) adlı eserde aktardığı üzere her kültür saygındır, hakları korunmalıdır ve yaşatılması için elden gelen her şey yapılmalıdır:

> "*Elbette yan tutuyorum. Benim için dünya bin çiçekli bir kültür bahçesidir. Bütün kültürler tarih boyunca birbirlerini beslemişler, aşılamışlar, böylece dünyamız güzelleşmiş. Bir kültürün dünyadan yok olması, bir rengin, ayrı bir ışığın, ayrı bir kaynağın dünyadan yok olmasıdır. Ben kültürümün yanında olduğum kadar, bu bin çiçekli kültür bahçesinin her çiçeğinin de yanındayım. Anadolu dünyayı güzel kültür çiçekleriyle, güzel ışıklarla doldurmuş bir çiçekler mozaiği olmuştur her zaman. Bugün de öyle olsun istiyorum. Toprağımızın kültürü üstüne titremeliyiz. Bugünkü mozaik yine dünyaya güzel ışıklar salarak, dünyamızı güzel çiçeklerle zenginleştirebilir. İşte ben bundan yanayım (Kemal, 2020:41-42).*

Yaşar Kemal ayrıca Aleviler ve Yezidilerin yaşadığı acılı tarihe de romanlarında yer verdiğini anlatmaktadır. Kemal'in dünya görüşü, hayata bakışı kültürlerarası iletişimdeki engellerin aşılması adına yol göstericidir. Çünkü Kemal her kültürü tanımak istemekte, onların acılarına kulak tıkamamakta, onların yerine kendini koyabilmekte, onları dinlemeden, anlamaya çalışmadan genelleşmiş ve meşrulaştırılmış kalıp yargılarını ve önyargılarını bir kenara bırakabilmeyi ve bir aydın gözüyle toplumu kültürel farklılıklarıyla inşa etmeyi dile getirmektedir. Barıştan, adaletten, insanlıktan, insan onurundan ve haklarından söz etmektedir. Romanlarını bu temel üzerinde yazdığını söylemektedir. Bu nedenle Yaşar Kemal metni kültürel farka dayalı iletişimde engelleri yıkmak ve anlayışı tesis etmek için yol gösterici metinlerdir. *Binbir Çiçekli Bahçe* adlı eserde geçen sözleri şu şekildedir:

> *"Alevi kökenli bir aileden değilim. Tarihimizde en çok zulüm görenler, aşağılananlar Alevilerdir. Alevilerle de birlik oldum.*
> *Yezidi dininden de değilim. Yezidiler Ortadoğuda 52 kez soykırıma uğramışlar, her soykırım sonu da, kalanlar, Sincar Dağlarına sığınmışlar, çoğalınca da Laliş Koyağına geri inmişler. Benim kitaplarımda bu soykırımları da epeyce yer tutar (Kemal, 2020:41).*

Yukarıda aktarılan Kemal'in sözlerinden de anlaşılacağı üzere kitaplarımda yer tutar dediği Yezidi kültürünün yaşadıkları acılar, *Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana*'da Poyraz Musa'nın tanıklığıyla verilmektedir.

Romanda sayfa 254 ve 255'te Poyraz Musa Bedevi baskınlarında Şeyhin kardeşinin ölümüne sebep oldukları olaydan sonra Bağdat'ta canını kurtarmak için yanına sığındığı Emir Selahattin'le konuşurlarken, onun kendisine Yezidilerle ilgili soru sormasından çekinmektedir:

> *"Gel otur şöyle yanıma, dedi. Sert, keskin, bıçak gibi yüzü yumuşamış, gözleri sevgiyle dolmuştu. 'Bak bana yavrum, iyi dinle. Biliyorsun, ben Sünni Müslümanım. Ben bir tek insanım. Bir tek insan acı çekiyorsa, bütün insanlar acı çekiyordur. Bu Yezidiler yüzlerce yıldır acı çekiyorlar, öldürülüyorlar, soylarını tüketiyorlar. Dünyada bir tek Yezidi kalmadı, diye düğünler, bayramlar ediyorlar. Uzun bir süre de Yezidiler ortalarda gözükmüyorlar. Herkes artık onların soylarının tükendiğini sanırken bir de bakıyorlar ki Yezidiler kurt sürüleri gibi dağlardan çöle inmişler, Şeyh Adi bin Misafirin dergahına yüz sürüyorlar. Sen de gördün herhalde, yıllardır, önüne gelen Yezidi öldürüyor. Çocuk demiyor, bebek, genç kız, delikanlı, yaşlı, hasta demiyor, dağları çölleri, mağaraları, delikleri bir bir arayarak Yezidi bularak öldürüyorlar. Gene de tükenmiyor, yılmıyor direniyorlar. Ve bütün insanlar, haberleri olsa da olmasa da onlarla birlikte öldürülüyor, acı çekiyor, aşağılanıyor, tükeniyor ya onlar tükenmiyor. Öldürenler de onlar kadar, onlar gibi onlarla birlikte ölüyorlar ya öldüklerinin, çürüdüklerinin farkına varmıyorlar (Kemal, 2020:254-255)."*

"Poyraz, Emirin Bedevileri niçin basıp talan ettiklerini, öldürdüklerini soracağından ödü kopuyor, o da birçok şeyi soruyor, (…) asker kaçaklarının, Kürtlerin, Türklerin, Arapların, Yezidi soykırımlarını bir türlü soramıyordu."
"(…) Yezidi kırımlarını anlatırken o koskocaman hüzünlü ceren gözleri kısılıyor, kapanıyor, acı içinde çırpınıyor, sesi kısılıncaya kadar kendinden geçerek konuşuyor, sesi kısılıp çıkmaz olunca da susuyordu. 'Fırat,' diyordu, 'Fırat günlerce, aylarca insan ölüleriyle doldu da taştı. ***Fırat suyu kan akıyor baksana***[‡] *(Kemal, 2020:255).*

[‡] Koyu vurgu bu tezin yazarına aittir.

İletişim Etnografisi Çözümleme Modeli Alt başlıkları	**Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana Romanı İletişim Durumları Analizi**	**Stereotipler, Önyargılar, Etnomerkezci/Ayrımcı İletişim/Dilsel İfade ya da Kalıplar**
Scene/**S**etting (Yer ve zaman)	1920'ler, Güneydoğu Anadolu.	Önyargılar, sözlü taciz, fiziksel sakınma ya da uzaklaşma, fiziksel şiddet ve son olarak katliama dönüşebilen yoğunluk derecelerine sahiptir. Emir'in anlattığı ve Poyraz'ın dinlemiş olduğu Yezidilerin acılı geçmişlerinde diğer kültürlerin onlara uyguladığı ölümle/yoketmeyle sonuçlanan en şiddetli yoğunlukta önyargıların ve önyargıların davranışlarda ve pratiklerde izlenmesiyle açık bir ayrımcılık söz konusudur. Olumsuz tutumlar nedeniyle olumsuz davranmayla sonuçlanan ayrımcılık faaliyetleri Yezidilere bilfiil uygulanmıştır. Farklı bir etnik grubun, dinin ya da kültürün toplumsal tabakada daha aşağıda görülerek yok edilmek istenmesi ve dışlayıcı söylemle ötekileştirilmiş olması Yezidilerin ayrımcılığa uğramış olduklarının kanıtıdır.
Participants (Katılımcılar)	Çerkes Emir Selahaddin ve Çerkes Poyraz Musa	
Ends (Amaçlar, Niyetler, Sonuçlar)	Emir Selahaddin'in Yezidilerin yaşadığı acıları ve bu zulme rağmen her seferinde hayata yeniden tutunmayı başarmış olmalarını Poyraz Musa'ya anlatmak istemesi; ayrıca bir insanı dahi öldürenlerin kendilerinin de öldüğünü ve metaforik anlamda çürüdüklerini aktarması.	
Acts of Sequence (Eylem Dizisi)	Emir Selahaddin'in Yezidileri ve kıyımları anlatması; Poyraz Musa'nın Emir'in ona bu zulme katılıp katılmadığını sormasından çekinmesi, korkması, utanması ve vicdan azabı duyması.	
Key (İletişimin tonu)	Emir Selahaddin mağrur, hüzünlü ama dirençli; Poyraz Musa utangaç, kederli ve pişman	
Instrumentalities (İletişimi kuran araçlar)	Poyraz Musa'nın kişi-içi (içsel) iletişimi, Emir'in beden dili ve sözlü iletişim.	
Norms (Normlar ve kurallar)	Her kültürün biricik ve saygın oluşunun hatırlatılması ve bu duruma neden olan zulüm ve vahşetin tarihsel eleştirisi.	
Genre (Anlatının /Mesajın türü)	İçsel iletişim, diyalog ve sözlü iletişimde korku, eleştiri, sağduyu, empati.	

Tablo 9: Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana Romanı s. 254-255 Çözümlemesi

Yazar anlatıcı olarak romanda karşımıza çıkan Yaşar Kemal savaş karşıtlığı düşüncesinin altında yatan nedenleri, savaşın insanlara yaptığı zulmü ve vahşeti göstererek anlatmak istemiştir. Yaşadığı topraklardan göç etmek zorunda bırakılan mübadiller, Anadolu'dan köyleri işgal edilen ya da savaş sonrasında sefaletten evlerini terk etmek zorunda kalan insanlar ve savaşların bir sonucu olarak kültürler arasında

çıkan gerilimler, kaygılar ve düşmanlık duyguları nedeniyle güçlü konumdaki hâkim kültür üyelerinin azınlık konumundaki altkültüre mensup üyelere acımasız uygulamaları görülmektedir. Romanda Poyraz Musa, Üzeyir Han, Emir Selahaddin ve pek çok Çerkes'in Kafkasya'dan Anadolu'ya ve Irak'a Çarlık Rusya tarafından sürgün edildikleri; Yezidilerin ise Mezopotamya topraklarında Araplar, Kürtler ve Türkler tarafından sayısız kez dini inançları nedeniyle ayrımcılığa maruz kaldıkları anlatılmıştır. Yaşar Kemal söyleşilerinde romanlarında bu trajediyi yazdığını ifade etmektedir (Bkz. Binbir Çiçekli Bahçe, 2020).

Kısacası yazar bu romanda olduğu gibi, dörtlemenin bütün romanlarında insanın insana zulmünü ve bu zulmü neden birbirlerine reva gördüklerini, bir insanın bile öldürülmesinin bütün insanlığın utancı ve çürümesi olduğunu anlatmak istemekte ve bu nedenle Karınca Adası gibi simgesel bir adada bütün bu acıda ortak farklı kültür insanlarını bir araya getirmiş, onların kolektif yaşamı birbirlerini öldürerek değil dayanışarak kurabileceklerini göstermiş ve barış, eşit ve adil olduklarını resmetmeye çalışmıştır.

> *"Aaah, savaş, diye içini çekti Poyraz. 'Aaah, savaş, seni icat eden görmesin cennet. Aaah, savaş. Şu yeryüzünde canlı koymadı kırdı geçirdi. Gökteki kuşu, yerdeki börtü böceği, sudaki balığı… (Kemal, 2020:302)."*

3.9.2. Bir Ada Hikayesi II- Karıncanın Su İçtiği Romanı Analizi

Bir Ada Hikayesi ikinci romanı *Karıncanın Su İçtiği* (2002)'dir. İlk romanda adaya yerleşen Poyraz Musa, Kadri Kaptan ve annesi Melek Hatun ile adadan ayrılamamış olan Vasili ve adaya geri dönen Lena olmak üzere adada toplamda beş kişi yaşamaktadır. Bu romanda bu insanların yanına hem Anadolu'dan hem de Yunanistan'dan mübadele ile gelenler yerleşecektir. Bu romanın asıl konusu adaya gelen ve yerleşmeye karar veren her biri farklı kültür mensubu bireylerin hikayeleridir. Onların adaya gelme nedenleri, geçmişlerindeki acılar, tanıklıkları, kültürlerinin kendi ağızlarından sunumu ve adaya yerleşme serüvenleri anlatılmaktadır. Adaya gelen Baytar Cemil, Hüsmen, Musa Kazım Ağaefendi, Nişancı Veli ve torunları ile ada kalabalıklaşmaktadır. Her gelen kendi hikayesini paylaşmakta ve adanın yaşamına kendi yeteneklerine göre katkı sunmaktadır.

Karıncanın Su İçtiği roman ismi romanın girişinde Karadenizli balıkçıların deyimi olarak şu şekilde dile getirilmektedir: "Deniz o kadar durgun, o kadar durgundu ki

karıncalar su içerdi." Bu deyimle anlatılmak istenen, fırtınalar dinmiştir, savaşlar bitmiştir, her yer artık daha sakin ve dingindir. Karakterler de yaşamlarının hızlı ve korkunç günlerini geride bırakmış olarak, daha sakin ve huzurlu bir yaşamı adada kurmaya gelmiştir. Roman bütün bu duruma ismiyle atıfta bulunmaktadır.

Romanda sayfa 37'de adaya göç edenler sürgün edilenler ve buna mecbur kalan insanların hazin yaşamlarını göstermektedir. Adanın bağlı olduğu kasabanın nüfus müdürü Üzeyir Han'ın kendisi de Kafkasya sürgünüdür, onun ağzından dile getirdikleri ise;

> *"Üzeyir hanın içi kan ağlıyordu. Çerkesler de, Çeçenler de, öteki Kafkaslılar da göçmenliği yaşamışlar, Kafkaslardan Anadolu bozkırlarına, Arabistan çöllerine düşmüşler, Iraka, Suudi Arabistana, Ürdüne, Mısıra kadar indirilmişlerdi. Hele Balkan, hele Birinci Dünya Savaşı, hele Kurtuluş Savaşı… Anadolu, Balklanlardan, Kafkaslardan, Doğu Anadoludan akıp gelen göçmenlerle dolmuştu. Yoksul Anadolu halkı daha da yoksullaşmıştı.*
> *Üzeyir Han gözleri yaş içinde kalmış durmadan yakınıyor, bu yollara düşmüş göçmenlere elinden ne gelirse yapıyordu (Kemal, 2020:37).*

Karıncanın Su İçtiği romanında yazar zorunlu göçe tabi tutulan mübadiller ile Anadolu'nun her yerinden savaş nedeniyle işgale uğrayan köylerini ve kasabalarını terk etmek durumunda kalan insanların dokunaklı hallerini kaleme almıştır. Yaşar Kemal insanın öldürmesini, öldürülmesini, yerinden edilmesini, kıyıma uğratılmasını, yok sayılmasını, ötekileştirilmesini, düşmanca görülmesini, sefalet içinde bırakılmasını ve yoksulluğunu anlatırken, Anadolu'da dinlediği sözlü edebiyattan beslenmiştir. Ağıtlar, türküler, destanlar, anılar ve klamlar onun yazılı edebiyatının temel taşlarıdır. Bütün bu sayılanlar kültürün bel kemiği olan yapılardır. Romanın pek çok yerinde söylenen türkü ve destanlar kültürel tarihin oluşumuna tanıklık edenlerin dillerinde kuşaktan kuşağa yaşatılmaktadır. Yaşar Kemal insan gizini keşfetmeye çalışmaktadır. İnsanlığın en dramatik yönünün ise yoksulluk olduğunu söylemektedir:

> *"Allahın insanoğluna en büyük zulmü yoksulluk. Olmaz olsun yoksulluk. Allah böyle bir yoksulluğu düşman başına bile vermesin (Kemal, 2020:94).*

Bir Ada Hikayesi Dörtlemesi 1915-1925 yılları arasında geçen olayları konu edinmektedir. Karıncanın Su İçtiği romanında verilen tarihsel aralıktaki olaylara göndermeler karakterlerin hikayeleriyle geriye dönüşlerle verilmektedir. Romanın şimdiki zamanı ise 1924 mübadele sonrasıdır. Savaş öncesi günlere roman

karakterlerinin özlem dolu sözleri ile tanık olunmakta ve değişen bağlam görülmektedir. Baytar Cemil karakterinin memleketi Van'a Rus işgali sonrasında esaretten kurtularak döndüğünde yüzleştiği tablo onu derinden sarsmıştır. Van'ın işgalinde şehir zarar görmesin diye bütün halkın şehri terk etmesi ve bir gün umutla geri dönecekleri düşüncesi bakidir. Baytar Cemil savaş öncesinde Van'da barış ve huzur içinde yaşayan çokkültürlü halkı ve yaşamı aktarmakta ve savaş sonrasındaki memleketinin geldiği durumuna kahrolmaktadır. Romanda sayfa 146'da ve 147'de yazar-anlatıcı, Baytar Cemil'in Van'a dönmesi ile yaşadığı içler acısı durumu gözler önüne sermekte ve bağlamın ve bağlamla değişen *duygu yapılarını* işaret etmektedir:

> *"(...) Kale şehrin üst başındaydı. Taş burçları yer yer yıkılmış, kerpiç burçları bugün yapılmış gibi duruyordu. Şehrin yüksek surları da kerpiçti, o da bugün yapılmış gibiydi. Her perşembe akşamı Kürtlerden, Ermenilerden bir kalabalık kavalcı, meyci, türkücü topluluğu, siz deyin yüz, biz diyelim üç yüz, kalenin dibindeki kayalıklara çıkar otururlar, kavallarını, meylerini çalmaya başlarlardı, bir kavalcılar başlar, onlar susar, ardından, bir meyciler başlarlardı.*
> *(...)*
> *Öylesine de uyumlu bir yaşayış ki Müslümanı, Hıristiyanı, Asurisi, Yezidisi hiçbir ayrım gözetmeden kardeşçesine, yürek yüreğe yaşarlardı. Şehirde bir kişinin başına herhangi bir hal gelmesin, bütün şehir ayağa kalkar, o kişinin yardımına koşarlardı. Kimse kimseye, ne için olursa olsun saygısızlık edemez, en küçük bir kaba sözde bile bulunamazdı. Baytarın gün görmüş babası, 'İşte bütün eski şehirler böyledir. Eski şehirlerde insanın insana saygısı, sevgisi bir kuraldır. Bir insanın bir insanı aşağılaması büyük suçtur. Beyler, kullarını bile şehrin içinde küçümseyemezler,' derdi (Kemal, 2020:146-147)."*

Yaşar Kemal savaş öncesi ve savaş sonrası *duygu yapısını* Baytar'ın hazin dolu geçmişini ve Van'daki barış ortamını, huzur ortamını, kültürlerin birlikte kutlama yapmalarını ve birbirlerinden ayrılmadıklarını, dayanışmalarını, insanların birbirlerine saygısını, sevgisini, aşağılamanın asla yapılamadığını, kardeşliğin ve dostluğun yüreklere işlenmesini, şehirde birinin başına bir şey geldiğinde herkesin o kişiye yardımsever duygularını, insanların birbirine ince ve zarif davrandığını, Müslümanı, Hristiyanı, Asurisi, Yezidisi ve her kültürün uyum içinde yaşayışlarını ve beylerin bile kimseyi küçümseyemediğini "eski şehir" metaforuyla göstermektedir. Savaş öncesinde böyle büyük/eski şehirlerin sözü edilen şekilde bir yaşamın kurulduğu yerler olarak tanımlanmıştır. Bu "eskiliğin" yitimine savaş sebep olmuştur. *Duygu yapıları* değişmiştir. *Duygu yapıları* olarak tarif edilen, bütün bir yaşam ve kültür deneyimini tanımlayan iyi ve güzel durumların savaşın başlaması ile değiştiği ve kaybedildiği aktarılmıştır. Artık bu deneyimler ya yoktur ya da tersi yönde

yaşanmaktadır. Artık o güzel ve umut dolu günler geride kalmıştır. Ama bu umudu yeniden canlandırmayı ve tazelemeyi Karınca Adası'nda iyi yönde değişecek duygu yapısında inşa etmeyi/kurmayı hayal eden yazar anlatıcı, bizlere *duygu yapılarının* sosyokültürel bağlamdan etkilenerek değiştiğini ve bunun da kültürlerarasındaki iletişimi, diyaloğu bozduğunu ya da engellediğini anlatmaktadır. Yazar, savaşla olumsuz yönde değişen duygu yapılarını, eski şehir olan Van'da tecrübe edilene benzer şekilde yeniden oluşturmak için, duygu yapılarını oluşturan kültürel deneyim biçimlerinin savaşın bitmesiyle Karınca Adası'nda olumlu yönde yeniden kurulması umudunu diriltmektedir.

Savaş öncesi Van'daki *duygu yapısını* betimleyen sayfa 155'teki ifadeler savaşın dönüştürdüğü bağlamı göstermektedir:

> *"Kayalıkların üstüne dizilmiş ustalar eski türkülerini, ağıtlarını, destanlarını her dilden çaldılar söylediler.*
> *Gün Süphan dağının dibine inerken düzlükte büyük ateşler yaktılar. Ortalık gür yalımlarla gün gibi ışıdı. Kürtler, Ermeniler, Süryaniler, Yezidiler, Asuriler, Museviler, yetmiş iki millet ateş öbeklerinin yöresinde gövende durdular, ulu yalımların yöresinde hem söyleyerek, hem çalarak kadim oyunlarını oynadılar.*
> *Gün ışıdı, göl binbir mavisini dünyaya dağıtmaya başladı. Kalabalık gölün kıyısına yürüdü, kıyıya dizildiler, el kavuşturup orada konuşmadan, çıt çıkarmadan gözlerini gölün sularına dikip bir zaman öyle kaldılar.*
> *Sonra şehirden bir kaynaşma sesi gelir gibi oldu. Bir süre sonra o da bitti (Kemal, 2020:155)."*

Savaş başlamadan önce uyum içerisinde yaşayan Kürtler, Ermeniler, Süryaniler, Yezidiler, Asuriler ve Museviler şehri terk etmek durumunda kalmışlardır. Osmanlı ve Rus Ordularının şehirde Müslüman ya da Hristiyan kimse kalmadığını gördüklerinde şehre top atmayacaklarını ve şehrin yıkılmayacağını düşünen Müslüman ve Hristiyanlar birlikte şehre savaş bittiğinde döneriz umuduyla bırakıp gitmişlerdir. Rus esaretinden sağ kurtulan Baytar Cemil karakterinin Van'a döndüğünde gördüğü ıssızlık hali onu derinden sarsmıştır. Fakat bir gün inleyen çocuk seslerinin geldiği yöne gider ve bir çukurda aç mı aç, susuz mu susuz, ölmek üzere olan, bir deri bir kemik kalmış çocukları görür. Ne yapacağını bilemez ve Kaymakama giderek çocukların durumunu anlatmak ve onların canını kurtarmak ister. Kaymakamın yanına geldiğinde yaşadıkları ise onu yaralamıştır. Kaymakam onları ölüme terk ettiklerini hatta ölmeleri gerektiğini ifade etmektedir. Ne diyeceğini bilemeyen Baytar yine yola çıkar bu kez Valiye gelir ve o da benzer minvalde şeyler söyleyecektir. Ölüme terk

edilen çocukları Baytar Cemil hiç unutamayacaktır. Sayfa 163,164, 165 ve 167'de yer alan diyaloglar Baytar'ın yaşadığı dokunaklı olayı anlatmaktadır:

"Baytar Cemil, yarı canlı çocuklardan bir ses çıkmayınca atını ovaya sürdü. Birkaç gün daha çocuklar böyle kalırlarsa hep birden öleceklerdi. Atını üzengiledi. Dinlenmiş atın ayaklarının altında toprak dürülüyordu. Kasabaya o hızla girdi, atının başını çekmeden önüne çıkan ilk kişiye kaymakamlığı sordu, adam gösterdi. Atını merdivenin parmaklığına bağlayan Baytar, merdivenleri ikişer üçer atlayarak, soluk soluğa Kaymakamın odasına girdi, bir asker selamı verdi:
'Ölüyorlar, ölüyorlar, can çekişiyorlar. Yüzlerce çocuk kocaman bir çukurun içine sığınmışlar, hepsi de çırılçıplak, ölüyorlar.'
Yaşlı, ak pos bıyıkları ağzını örtmüş Kaymakam soğukkanlı (2020:163):
'Hele oturun muhterem, hele bir oturun, hele bir kahvemizi için ondan sonra konşuruz.'
(...)
'Evet efendim, sağ olun efendim, ölüyorlar efendim.'
'Kim bu ölenler efendim?'
'Çocuklar, küçük çocuklar. Doldurmuşlar bir çukura çırılçıplak, her biri bir iskelet, kemiklerinin sesi geliyordu çukurdan çatır çatır, ölüyorlar. Hemen şimdi, şu anda yetişmezsek ölecekler, can çekişiyorlar. Bir hekim…'
'Çocuklar mı dediniz?'
(...)
'Biliyoruz efendim. Hiç üzülmeyin, nuru aynim. Aldırmayın. Şu kasabanın, köylerin çukurları, koyakları, hendekleri onların iskeletleriyle dolmuş vaziyette.'
'Bunlar ölmesinler hiç olmazsa efendim. Şimdi, şu anda, hemen hekim, ilaç.'
'Onlar ölecekler,' diye bağırdı Kaymakam.
'Aman efendim, ne diyorsunuz efendim!'
'Onlar ölecekler, ölmeliler.'
'Nasıl olur efendim, onlar çocuk, onlar insan yavrusu, can çekişiyorlar.'
'Onlar insan yavrusu değil, yılan yavrusu zabit bey.'
(...)
Kaymakam ayağa fırladı, bas bas bağırmaya başladı. Yüzü kıpkırmızı kesildi, boyun damarları şişti. Elini masanın üstüne var gücüyle indirdi:
'Siz o çocukların kim olduklarını biliyor musunuz zabit bey, onlar insan değil, çekirge sürüleridir. Onlar çocuk değil, her biri bir canavardır. Şu koca memleketi onlar yaktılar, yıktılar, köyleri, kasabaları talan ettiler. İnsanları öldürüp küçük kızların ırzlarına geçtiler. Onlar Ermenidir, onlar Kürttür, onlar Yezidi, onlar Keldani, onlar Çingene, onlar yetmiş iki milletin veledi zinalarıdır. Dört kitapta onların katli vaciptir. Siz onları bilmiyorsunuz, iyi ki ölüyorlar, onlardan, o çekirgelerden, o insan suretiyle halkedilmiş gergedanlardan, kan içici canavarlardan kurtuluyoruz. (2020:164-65).
(...)
Baytar atını sürdü, kasabayı çıktı. İl çok uzakta değildi. (....) Vali onu iyi karşıladı, karşısındaki sandalyeye buyur etti, kahve söyledi. Ona Sarıkamış, Allahuekber dağını sordu. Gücü yettiğince anlattı. Valinin gözlerinden bir iki damla yaş süzüldü. Allahuekberden çocuklara geçince Vali buz kesti.
'Evet efendim, ölüyorlar.'
'Ölsünler, ölecekler…'
Vali çukurdaki çocuklar için Kaymakamın söylediklerinin tıpkısını söylüyordu. Yalnız öfkesizdi, soğukkanlıydı. Sesi tok, güvenli, inançlıydı.
'Ölsünler, ölecekler. Böylelikle biz de onların şerrinden kurtulacağız.'
Baytar, ayağa kalktı, kahveyi içmeyi unutmuştu (2020:167).

İletişim Etnografisi Çözümleme Modeli Alt başlıkları	**Karıncanın Su İçtiği Romanı İletişim Durumları Analizi**	**Stereotipler, Önyargılar, Etnomerkezci/Ayrımcı İletişim/Dilsel İfade ya da Kalıplar**
Scene/**S**etting (Yer ve zaman)	1915-1925 savaş yılları arası, Van	Baytar Cemil Rus esaretinden kurtulup Van'a döndüğünde savaş öncesi "eski şehrini" ıssız ve bomboş bulur. Sosyokültürel bağlam değişmiştir. Uyumlu, yardımsever ve barışçıl insanların sahip oldukları kültürel geleneklerinin biçimlendirdiği hâkim değerlerle oluşan *duygu yapısı* değişmiştir. Baytar Cemil eski günleri yad ederken kimsenin kimseyi aşağılamadığı, ötekileştirmediği, kültürlerine saygı duyarak birbirlerinin kutlama ve dini bayramlarına ortak katılımla eğlendiklerini hatırlamaktadır. Savaş ortamı ise bu sosyokültürel bağlamdan etkilenen toplumun, yukarıda sözü edilen kolektif deneyim biçimlerini tersi yönde dönüştürmüştür. *Duygu yapısındaki* bu dönüşümün izlerini Baytar Cemil'in Kaymakamla ve Valiyle olan iletişiminden anlamak mümkündür. Kaymakam ve Vali'den eski şehir Van'da hiç deneyimlemediği sözleri işitmiştir. Bu diyaloglarda ve iletişimde öne çıkan kalıp yargılar, önyargılar ve ayrımcılık karşımıza şu şekilde yansımıştır: "Onlar insan yavrusu değil, yılan yavrusu*",* "onlar insan değil, çekirge sürüleridir. Onlar çocuk değil, her biri bir canavardır", "Onlar Ermenidir, onlar Kürttür, onlar Yezidi, onlar Keldani, onlar Çingene, onlar yetmiş iki milletin veledi zinalarıdır", 'Ölsünler, ölecekler. Böylelikle biz de onların şerrinden kurtulacağız.'
Participants (Katılımcılar)	Baytar Cemil, Kaymakam, Vali	
Ends (Amaçlar, Niyetler, Sonuçlar)	Baytar Cemil'in ölmek üzere olan çocukları kurtarmak istemesi; Vali ve Kaymakamın ise çocukları ölüme terk etmesi.	
Acts of Sequence (Eylem Dizisi)	Baytar Cemil'in çocukları görmesi, önce Kaymakama sonra Valiye durumu aktarması ve yardım istemesi; Kaymakam ve Valinin aynı sözleri tekrar ederek yardım etmeyi reddetmeleri.	
Key (İletişimin tonu)	Baytar Cemil şaşkın, korkulu, çekingen, hüzünlü, kederli; Kaymakam kızgın, asabi, öfkeli; Vali açık sözlü ve soğukkanlı	
Instrumentalities (İletişimi kuran araçlar)	Beden dili ve hareketleri; sözlü iletişim.	
Norms (Normlar ve kurallar)	İnsana olan inancın ve yardımseverlik duygusunun yok oluşu.	
Genre (Anlatının /Mesajın türü)	Diyalog ve anlatıda aşağılama, düşmanlaştırma, ötekileştirme ve ayrımcılık.	

Tablo 10: Karıncanın Su İçtiği Romanı, s. 163,164,165,167 Çözümlemesi

Tablo 10'da sunulan ve Baytar Cemil'in çukurda ölmek üzere olduklarını gördüğü çocukların birer insan yavrusu değil, birer "canavar", "çekirge sürüsü", "veledi zina", "şerre neden olan varlıklar" şeklinde tanımlanmaları, onların ait oldukları kültürel aidiyetlerine atıfta bulunularak dile getirilmiştir: "Onlar Ermenidir, onlar Kürttür, onlar Yezidi, onlar Keldani, onlar Çingene, onlar yetmiş iki milletin veledi zinalarıdır (Kemal, 2020:165)." Başka bir kültür hakkında dile getirilen karikatürleştirmeler, çarpıtmalar, kurumsallaşmış yanlış bilgiler şeklinde tanımlamalar o kültür hakkında

önyargıları doğuran stereotipleri/kalıp yargıları işaret etmektedir. "Canavar", "çekirge sürüsü", "veledi zina", "şerre neden olan varlıklar" dilsel ifadeleri, çarpıtma ve kurumsallaşmış yanlış bilgiler olarak, sözü edilen kültürler hakkındaki kalıp yargıları açıklamaktadır. Çocukların korunması ve ölümden kurtarılmaları Ermeni, Kürt, Yezidi, Keldani ve Çingene oldukları için engellenmektedir: Çünkü onların insan yavrusu değil, veledi zinalar olarak dışlayıcı söylemle ayrımcılığa maruz bırakıldıkları görülmektedir. Savaş ortamında gruplararası kaygıların artması nedeniyle önyargıların doğduğu ve önyargıların davranışlarda olumsuz tutumlar olarak izlenmesi ise açık bir ayrımcılığı nitelemektedir. Buradaki farklı kültürden çocukların "ölecekler, ölmeliler" şeklinde ölüme terk edilmeleri ayrımcılığın göstergelerinden olan dışlayıcı söylemi ve aşağılanmaları durumunu açığa çıkarmıştır. "Canavar, çekirge sürüleri, veledi zina" ifadeleri ise stereotipleri göstermektedir. Bu stereotipler, başka kültürler hakkında geliştirilen, olumsuz tutumlar iken önyargıları; bu önyargılar "ölecekler, ölmeliler" – çocuklar ölüme terk edilmişlerdir- şeklinde davranış ve pratikte görüldüğünde ise ayrımcılığı doğurmaktadır. Stereotipler, olumlu/olumsuz inançları; önyargılar olumsuz tutumları, ayrımcılık ise aşağılamayı/dışlayıcı söylemi oluşturmaktadır. Bir diğer deyişle, olumsuz stereotipler tutum haline gelirse önyargılara; önyargılar davranışlarda izlenirse ayrımcılığa neden olmaktadır (Spencer, Oatey ve Franklin, 2009:141; Liu, Volcic ve Gallois, 2015:96; Göregenli, 2012:5-6).

Yaşar Kemal dörtleme dizisi boyunca çokkültürlü yaşamın kolektif olarak barış, anlayış ve mutluluk temelinde dayanışmayla kurulduğunu göstermek adına roman karakterlerini faklı kültürel ardyörelere sahip insanlardan seçmiştir. Bu karakterlerden Çerkes olan Poyraz Musa'nın içsel iletişiminde, Musa Kazım Ağaedendi'nin ve Melek Hatunun Alevi olduklarını kültürel geleneklerinden anladığını belirtmektedir. Kültürel farka dayalı iletişimi ve bu iletişime yansıyan kültürleri anlamak her bir kültürün tanınmasını ve biricik olduğunun anlaşılmasına katkı sunmaktadır. İletişim burada kültürü sürdüren ve yaşatan bir yapı olarak karşımızdadır. Yaşar Kemal kültürleri bize iletişim aracılığıyla anlatmaktadır. Bu iletişimde kültürleri, farklı kültürlerden gelen insanların birbirlerine davranışlarını ve yargılamalarını görmek mümkün olmaktadır. Poyraz Musa'nın sayfa 202'de geçen Alevilik hakkındaki sözleri memleketi Uzun yayla Binboğalar'da gördüğü ve tanıdığı Alevilerle ilgilidir ve bu minvalde Alevileri ve geleneklerini betimleyici tarzda aktarmaktadır:

"(...) Hiç de öyle bir insana benzemiyor Musa Kazım Ağaefendi. Melek Hatun onun kim olduğunu anlamış, önünde diz çöküp niyaza durmuştu. Uzun yayladaki Alevi Kürtler dedelerine, sağ dizlerini yere koyup elini öperek niyazda bulunurlar. Dede de niyazcıların kadın olsun, erkek olsun, çocuk olsun ellerini öperdi. Musa Kazım Ağaefendi Alevi dedesi olacak. Aleviler kızlarını Alevi olmayanlara vermezler. Giritte Alevi ne gezer? Ne mi gezer, dünyanın her yerinde Alevi var, Azerbaycanda, İranda, Arabistanda bile. Şu Kazdağında bile. Melek Hatuna yarın sormalı, onlar da kimseye Alevi olduklarını söyleyemezler ya (Kemal, 2020:202)."

Romanda sayfa 214 ve 215'te Nişancı Veli ve Poyraz Musa arasında geçen konuşmalarda Alevilik hakkında düşüncelerini Alevi bir birey olan Musa Kazım Ağaefendi üzerinden paylaşmaya devam etmektedirler. Bu konuşmada geçenler ise ayrımcı ve dışlayıcı sözler içermektedir:

"Ben bu gece içki içeceğim. Bir yerlerde bir içki var mı?"
"Var," dedi Poyraz, "ama birlikte. Baytarı da çağıralım."
"Musa Kazım Ağaefendiyi de."
"Çağıralım."
"Ama o bu yaşta içki içer mi?"
"Sana bir şey söyleyeyim de başkası duymasın. Musa Kazım Ağaefendi Alevi dedesidir. Melek Hatun da Alevidir."
"Onlar mı söyledi sana?"
"Yoook, ben bildim."
"Nereden bildin?"
"Melek var ya, Kazım Ağaefendinin elini öptü ya ondan bildim. Aleviler, bir dedeye, bir babaya niyaz ederlerken sağ dizlerini yere koyarlar, onun elini öyle öperler. Dede de niyaz edenin elini öper. Melek Hatunla Musa Kazım Ağaefendi böyle yaptılar. Bir çocuk bile elini öpse bir dedenin, o da çocuğun elini öper. İsteyen Alevi içki içebilir, günah değildir. Hele de Giritli! Gavur içinde büyümüş Alevi (Kemal, 2020:214-215)."

İletişim Etnografisi Çözümleme Modeli Alt başlıkları	**Karıncanın Su İçtiği Romanı İletişim Durumları Analizi**	**Stereotipler, Önyargılar, Etnomerkezci/Ayrımcı İletişim/Dilsel İfade ya da Kalıplar**
Scene/**S**etting (Yer ve zaman)	Karınca Adası, 1924'ler	Ayrımcılık, bir kültürü, bir dini, bir etnisiteyi ya da cinsiyeti farklılığı nedeniyle ait olunan gruptan daha alt seviyede görme durumudur. Bu farklılığı dışlayıcı söylem ve aşağılama ile davranışlarda açığa çıkma durumu ise ayrımcılığın aleni göstergeleri kabul edilmektedir. Poyraz Musa, Musa Kazım Ağaefendi ve Melek Hatun'un Alevi olduklarını "niyaz etme" pratiklerini bildiği için anladığını aktarırken; Uzun yayla Toroslardaki Alevilerde bu geleneğe tanıklık ettiğini söylemiştir. Nişancı Veli'nin "Onlar mı söyledi?" sorusunun cevabı ise sayfa 202'de geçen (yukarıda alıntıda verildi) "onlar da Alevi oluklarını söyleyemezler ya" cümlesinde geçmektedir. Poyraz Musa onların söyleyemediğini ama onların geleneklerine memleketi Uzun yayla da tanıklık ettiğini bu yüzden Alevi olduklarını anladığını ifade etmektedir. Alevilik kültürü hakkında bildiklerini paylaşırken ilgili ve anlayışlı tonu son cümlesinde bozulmuştur: "İsteyen Alevi içki içebilir, günah değildir. Hele de Giritli! Gavur içinde büyümüş Alevi" Burada geçen "gavur" kelimesi sıfat konumundadır ve halk ağzında "dinsiz kimselere, Hristiyanlara ya da daha genel olarak Müslüman olmayanlara söylenilen bir tabirdir[§]." Buna ek olarak "acımasız, merhametsiz" tanımları da mevcuttur. Olumlu bir sıfat olarak kullanımı yoktur. Kaba bir tabirdir ve Müslüman olmayanlara söylenmektedir. Müslüman bir bireyin Müslüman başka bir bireye kullanması incitici ya da hakaret olarak algılandığı için, başka bir dine/kültüre mensup olanlara kullanıldığında, aynı derecede incitici olduğu düşünülmektedir.
Participants (Katılımcılar)	Çerkes Poyraz Musa ve Karadenizli Türk Nişancı Veli	
Ends (Amaçlar, Niyetler, Sonuçlar)	Nişancı Veli'nin içki içmek istemesini belirtmesi üzerine Poyraz Musa'nın Musa Kazım Ağaefendi'yi davet etmek istemesi ile Alevilik konusunun açılması ve Poyraz Musa'nın Alevilik kültürü hakkında konuşması.	
Acts of Sequence (Eylem Dizisi)	Nişancı Veli'nin içki içmek üzerine sohbete başlaması, Poyraz Musa'nın Alevilik ve Alevileri anlatması.	
Key (İletişimin tonu)	Nişancı Veli meraklı ve istekli; Poyraz Musa Alevilik kültürüne saygılı, anlayışlı, hoşgörülü ve ilgili.	
Instrumentalities (İletişimi kuran araçlar)	Sözlü iletişim	
Norms (Normlar ve kurallar)	Farklı kültürlere saygı, ilgi, anlayış ve her kültürün biricikliğinin kabulü.	
Genre (Anlatının /Mesajın türü)	Sözlü iletişimde merak, ilgi, istek, tanıma ve tanıtma.	

Tablo 11: Karıncanın Su İçtiği Romanı, s.202, 214 ve 215 Çözümlemesi

[§] Bkz. Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde "dinsiz olan/Müslüman olmayan kimse olarak tanımlanmıştır: https://sozluk.gov.tr/

3.9.3. Bir Ada Hikayesi III- Tanyeri Horozları Romanı Analizi

Bir Ada Hikayesi'nin üçüncü romanı Tanyeri Horozları (2002)'dır. Bu romanda, ilk iki romanda adaya yerleşmeye çalışan mübadiller ve Anadolu göçmenlerinin yerleşik bir düzene kavuştukları ve birlikte kolektif yaşamı nasıl kurdukları anlatılmaktadır. Roman adaya gelen Çerkes Süleyman'ın sözleriyle başlamaktadır. Arap şeyhinin Poyraz Musa'yı öldürmek üzere adaya gönderdiği Süleyman kendisiyle yüzleşmekte ve şeyhin onu "Çerkeslerin birbirlerini kolayca öldürebildiklerini" bildiğinden seçtiğini düşünmektedir: *"Şeyh niçin onu buraya gönderiyordu, Abbasın, kendisinin Çerkes olduğunu bile bile. Bağlılığını mı sınıyordu acaba?"* (Kemal, 2020:10). Öldürülerek sürgün olan Çerkeslerin şimdi de birbirlerini öldürmek zorunda bırakıldıklarını düşünen Süleyman, Çerkeslerin acılı geçmişini hatırlatmaktadır.

Adaya varmak üzere yol üzerinde uğradığı Rum köylerinin boşaldığını ve hükümetin köyü Anadolu göçmenlerine verdiklerini gören Süleyman, Çerkeslerin yaşadıkları sürgüne üzülmektedir. Anadolu göçmenleriyle kendilerini kıyaslayarak ait olduğu kültürün yaşadığı trajediyi kendisiyle konuşarak anlatmaktadır:

> *"Köy bir Rum köyüydü. Onlar gittikten sonra köyü Anadolu göçmenlerine vermişlerdi. Bunlar sürgün değillerdi. Bunlara ev bark vermişlerdi. Asıl sürgün Çerkeslerdi. Onlara ne ev, ne tarla vermişlerdi. Onları Anadolunun dağlarına, Arabistanın çöllerine çırılçıplak sürmüşler, başınızın çaresine bakın demişlerdi. Onlar da Emir saraylarının muhafızları, Arap şeyhlerinin silahşorları olmuşlardı. Böyle işleri bulamayanlar da açlıktan, yokluktan ölmüşlerdi (Kemal, 2020:11)."*

Musa Kazım Ağaefendi Yunanistan mübadilidir. Girit'ten iki kızıyla Karınca Adası'na gelen ve eşini yoldayken gemide kaybeden Musa Kazım Ağaefendi dörtleme dizisi boyunca ve hatta dizinin son romanı *Çıplak Deniz Çıplak Ada'ya* kadar Girit'e döneceğini düşünmekte ve bu umutla yaşamaktadır. Adaya geldikleri günden, bir at çiftliği alıp Karınca Adası'na artık yerleşeceğini ve gidemeyeceğini anladığı güne kadar, her muhabbetinde Girit'i, oradaki dostlarını ve yaşamını hüzün ve özlemle anlatan Ağaefendi gidebilmenin yollarını araştırmış bunun için önce Poyraz Musa'nın Ankara'daki kumandanının yanına gitmiştir. Poyraz Musa ve Ağaefendi Ankara'dan yardım alabileceklerini ve Girit'e gidebilme izninin çıkacağını düşünerek Ankara'ya gitmişler, Poyraz Musa'nın kumandanına durumu anlatmışlar fakat bekledikleri yardımı almak bir yana dursun, kumandanın aşağılama ve hakaretlerine maruz

kalmışlardır. Ağaefendi ve Poyraz Musa bu duruma çok içerlemiş ve bu kez İstanbul'a Ağaefendi'nin eski bir dostuna Yunanistan Elçiliği'ne ulaşmasını istemesi için gitmişler fakat oradan da eli boş şekilde adaya dönmek durumunda kalmışlardır. Ağaefendi ve Poyraz Musa'nın Ankara'da kumandan ile girdikleri diyalog ve bu diyalogun çözümlemesi ise aşağıdaki tabloda sunulmaktadır:

"Kumandan sert ve öfkeli bir sesle:
"Burası öz vatanınız değil mi?"

"Tabii ki öz vatanım burası. Ben yüksek tahsilimi İstanbul'da yaptım. Biz yüzlerce yıl hiçbir zaman öz vatanımızı unutmadık. Dilimizi, dinimizi, Türklüğümüzü de unutmadık. Yalnız, muhterem kumandanım, biz bu sefer savaşsız yenildik. Bu bizim çok ağrımıza gidiyor. Köpek gibi kovulduk."
"Hayır, kovulmadınız. Kumandanın sesi bu sefer daha sert, daha öfkeli çıktı. 'Buraya, öz vatanınıza biz sizi istedik ve sizi Yunanlılardan kan pahasına aldık.'
"Kovulduk kumandanım."
"Hayır," diye bağırarak, yumruğunu masaya vurarak, müşekkel gövdesiyle ayağa kalktı, 'biz sizleri Yunanlıların elinden zorla aldık. Oralarda sersefil olmayasınız, hakaret görmeyesiniz diye, Yunanlıların ayaklarının türabı olmayasınız diye. Lozan Konferansında bütün Avrupayla, düveli muazzama ile mücadele ederek sizi öz yurdunuza intikal ettirdik. Devletimiz bu fakir halinde size yer verdi, yurt verdi, karnınızı doyurdu. Memnun değilsen arkadaş git, nereye gidersen git git, ister Girite, ister Fizana git. Bu toprağın sizin gibisilere hiç ihtiyacı yok (...) (Kemal, 2020:43)."
(...)
"Bir Yunan köpeğini, muhibbini, bana getirdiğin, cennet ve de öz vatanını beğenmeyip Yunan uşaklığını tercih eden bu soysuzu bana getirdiğin için seni insanlıktan derakap tardediyorum. Bak, bak seninki kaçtı.' Şahadet parmağını kapıya uzattı, ortalığı zangır zangır titreten sesiyle:
"Defooool, vatan haini, çıuuuk dışarıya."
"Poyraz, ayakları ayaklarına dolaşarak dışarıya çıktı. Koridorun sonundaki Ağaefendiyi gördü. Yanına vardı, ayakları daha birbirine dolaşıyordu. Başını kaldırıp da Ağaefendinin yüzüne bakamadı. (...) (Kemal, 2020:44).

İletişim Etnografisi Çözümleme Modeli Alt başlıkları	**Tanyeri Horozları Romanı İletişim Durumları Analizi**	**Stereotipler, Önyargılar, Etnomerkezci/Ayrımcı İletişim/Dilsel İfade ya da Kalıplar**
Scene/**S**etting (Yer ve zaman)	Ankara, kumandanın meclisteki odası, 1924'ler	Dilini, dinini ve kültürünü kaybetmediğini fakat bütün yaşamının Girit'te geçtiğini, orada dostları, arkadaşları ve kaybettiği ailesinin mezarlarının olduğunu söyleyen Musa Kazım Ağaefendi'nin, Girit'e geri dönebilmek için yardım talebinde bulunması kumandanı çok öfkelendirmiştir. Savaştan yeni çıkan bir komutan olarak sembolik olarak Yunanlıları bir tehdit olarak görmeye devam eden kumandanın önyargılarıyla konuştuğu görülmektedir. Önyargılar olumsuz stereotipler, gruplararası kaygılar, sembolik ya da gerçeğe dayalı tehditler ile oluşmaktadır. Savaş zamanlarında bu tehdit ve kaygıların hissedilmesi daha olağandır fakat savaş travması ya da etkileri sonucu kumandan sembolik bir tehdit hissetmeye devam etmiştir. Önyargıların davranışlarda gözlemlenmesi ise ayrımcılığa sebep olmaktadır. Kumandan önyargıları nedeniyle Ağaefendi'nin geri dönme isteğini algılayamamakta ve onu sözleriyle ve söylemiyle aşağılamaktadır. Aşağılama ise dışlayıcı söylemle birlikte kumandanın ağzından şu şekilde dile yansımıştır: "Yunan köpeği, Yunan muhibbi. Yunan uşağı, soysuz, vatan haini. Kumandan Ağaefendi'yi söylemiyle aşağılamaktadır. Ayrıca Poyraz Musa'yı Ağaefendi'yi yanına getirdiği için madalyasını hak etmeyen bir "vatan haini" olarak tanımlamıştır. Bu ise dışlayıcı bir söylem olup; ayrımcılığı doğurmakta ve iletişimi engellemektedir.
Participants (Katılımcılar)	Kumandan, Poyraz Musa ve Musa Kazım Ağaefendi	
Ends (Amaçlar, Niyetler, Sonuçlar)	Ağaefendi'nin Girit'e geri dönmek istemesi üzerine Poyraz Musa'nın onu Ankara'ya eski kumandanından yardım talebi için götürmesi	
Acts of Sequence (Eylem Dizisi)	Ağaefendi'nin Girit'e dönüş isteğinin nedenlerini anlatması, kumandanın bu durumam tepki vermesi ve Poyraz Musa ve Ağaefendi'nin meclis odasından ayrılması.	
Key (İletişimin tonu)	Poyraz Musa ve Ağaefendi sakin, ürkek ve çekingen; Kumandan öfkeli.	
Instrumentalities (İletişimi kuran araçlar)	Beden dili ve sözlü iletişim.	
Norms (Normlar ve kurallar)	İnsanları anlama ve dinlemedeki anlayışın azalması ve empatinin yok oluşu.	
Genre (Anlatının /Mesajın türü)	Diyalogda ve anlatıda aşağılama, hakaret, yargılama ve ötekileştirme.	

Tablo 12: Tanyeri Horozları Romanı, s.43-44 Çözümlemesi

Yaşar Kemal *Bir Ada Hikayesi'nde* ele aldığı ana temalar savaş karşıtlığı, barıştan yana tavır, kültürlerin saygınlığı ve biricikliği, farklılıkların kabulü ile kurulan kolektif yaşam, acılarda ortaklık, yoksulluk ve en önemlisi umuttur. Yazar insanın gizini keşfetmeye çalışırken onu her yönüyle anlamaya çalışır. İnsanın yaptığı zulüm karşısına dayanışmayı, iyiliği ve umudu koyar. Bütün umudu insandadır. Bir insanın ölümü bütün insanlığın ayıbı ve utancıdır. Savaşların bu nedenle her zaman karşısında olmuştur. Savaşlar insanı insanlıktan çıkaran felaketlerdir. İnsanı insana düşman eden,

onurunu kaybettiren savaşlar bitmeli ve insanlar birbirini anlayışla, kardeşçe ve dostça sarmalıdır. Bu nedenle her bir kültürün korunması ve yaşatılması taraftarıdır. Kültürlerin bir arada yaşadığı dünya bin çiçekli bir kültür bahçesidir. Bu çiçeklerden birinin dahi koparılmasının, bir kokudan ve bir renkten mahrum olmak manasına geldiğini düşünmüştür. Roman dizisi boyunca koparılan ve yok edilmeye çalışılan kültürleri bu yüzden yarattığı roman karakterleri ile karşımıza çıkarmıştır. Kültürel tarihin uzun ve acılı geçmişini oluşturan olaylarda kültürlerin trajik hikayeleri yer almaktadır. Kemal bunları farklı kültürlerden seçtiği kahramanlarıyla bize anlatmaktadır. Edebiyatın ve sanatın gücü, olmuş olanı, tecrübe edileni/deneyimleneni benzer şekilde ve çarpıcı yönleriyle gösterebilmesinden kaynaklanmaktadır. Romanda sayfa 239'da Zehra ve Poyraz Musa arasında geçen Yezidi diyalogu, koparılan ve yok edilmeye çalışılan Yezidilik kültürünü ve Yezidilerin yaşadığı acılı durumu dramatik şekilde göstermektedir:

> *"Zehra Yezidi sözünü eder etmez Poyrazın hiç değişmeyen yüzünün birden sapsarı kesildiğini, arkasından da başını çevirip ona baktığını, kucağındaki titreyen ellerini oradan alıp, sonra da nereye koyacağını bilemediğini gördü. Bunda bir iş vardı. Orada Yezidileri çok öldürüyorlarmış, öldürüp paralarını alıyorlarmış, çırılçıplak da, anadan doğma yapıyorlar, paralarını, saatlarını, kadınların ziynetlerini alıyorlarmış, öldürüyorlarmış. Yezidilerin kanlarından çölün kumları, ölülerin üstüne inen kartallar kıpkırmızı oluyormuş. Yezidilerin ölülerini, Fırat derler bir ulu su varmış, ona atıyorlarmış! (Kemal, 2020:239).*

Kültürlerin zenginliğini savunan ve kültürlerin bir arada adil, eşit ve barışçıl şekilde yaşamasını dile getiren yazar-anlatıcı ses, düşüncelerini roman karakterlerinin ağzından samimi şekilde okuyucusuna ulaştırmıştır. Savaşların sebep olduğu toplumsal, psikolojik ve ekonomik yıkımlardan sonra Kemal umudu yeniden diriltmek istemektedir. Umudu yeşerttiği yer Karınca Adası'dır. Ada acıların geride kaldığı, insanın savaşın kötülüğünü anlayarak diğer insanlara güzel gözlerle bakabildiği ve yeniden umudu hissettiği yer olarak imgesel bir dünya resmidir. Dizinin üçüncü romanı *Tanyeri Horozları*'nda, adada yerleşik çokkültürlü yaşam kurulmuştur. Herkes birbirini dinlemekte, anlamakta ve empati kurabilmektedir. Bu ise kültürlerarasındaki diyalogun önyargısız, kalıp yargılar olmadan ve ayrımcı dile başvurmadan kurulan iletişimin barışı ve dayanışmayı tesis ettiğini göstermektedir. Bütün insanlar kültürleriyle kendine özgüdür. Bu farklılıkları tanımak hayranlık uyandırıcıdır. Kültürler savaş olmaksızın umutla yeşertilmeli ve korunmalıdır. Romanda savaşların

sebep olduğu yıkımlar ve kötülükler sayfa 339'da, bunun tam karşısında umudun yarattığı iyilikler ve güzellikler ise sayfa 410'da şu ifadelerle yer almaktadır:

> *"Her savaşta yalnız savaşanlar ölmez, onlardan daha çok savaşmayanlar ölür. Çocuklar, kadınlar, yaşlılar, çocuklar da ölürler. İnsanlık insanlığını kaybeder. Hangi savaş olursa olsun insanın insanlığında hayır bırakmaz. İnsanoğlunda acıma hissi, merhamet bırakmaz, sevgi bırakmaz. İnsanda ne kadar güzellik varsa alır götürür. Savaş, yani harp gelecek insanlığın da insanlığını elinden alır. Savaştan sonraki insan, önceki insan değildir. Savaş sonrası insanlar iflah olmaz yaralar almıştır, insanlığından o kadar, o kadar değer yitirmiştir ki, bir daha onulmaz. Bu savaş dedikleri lanet sürecek olursa sonunda insanlık da tükenecek. Kendi etti, kendi buldu derler, insan kendi kendini tüketecekse tüketsin, kendi bilir, kendisiyle birlikte dünyayı da tüketiyor, yok ediyor. Oysa insanlığın iyileşerek sürüp gitmesi ne güzel olurdu, şu güzelim dünyayı her gün biraz daha güzelleştirmesi ne güzel olurdu. Şu insanoğlu niçin bu kadar kendine düşman, dünyadaki bütün güzelliklere, kayan yıldızlara, tepeden tırnağa çiçek açan güzelim dünyanın her şeyine, menekşenin kokusuna, güllerin rengine, kuşların ötüşüne, cerenlerin sıçrayışlarına, her gün binkercesini, milyonlarcasını gördüğümüz ışığa niçin bu kadar düşman şu insanoğlu, acaba ölümlü olduğunu bildiğinden mi? Oysa insanoğlu isterse ölümü bile güzelleştirir (2020:339)."*

Savaşın bıraktığı bütün bu kötülüğü, çirkinliği, travmayı, açlığı ve zulmü ne bitirebilirdi? Yaşar Kemal *Tanyeri Horozları* romanı sayfa 410'da, bu sorunun yanıtını vermektedir. Onun bütün umudu savaş çıkarsa da, öldürse de, zulmetse de insanda ve yaşamdadır. Yaşamak, insan hayatındaki boşluğun doldurulma uğraşıdır. Boşluk ne kadar dolarsa yaşam o kadar güzelleşmektedir. İnsan ise umudu kadar yaşamaktadır. Umut Yaşar Kemal metninin ana özüdür. Umudu kuran ve yaşatan da insandır. Yaşamanın anlamı umutlu olmaktır, olabilmektir. Karınca Adası, umudun yeniden anlamını bulduğu ve Kemal'in hayalini kurduğu çokkültürlü kolektif yaşamın izdüşümüdür.

Yazarın kendi cümleleriyle yaşamanın anlamı insan ilişkilerindeki sıcaklıkta ve doğanın sunduğu güzelliklerde saklıdır:

> *"Bu insan sıcaklığını, bu dostluğu, bu arkadaşlığı, bu umudu, bu yaşamanın tadını, bu tanyerlerinin tazeliğini, seher yelleri eserken kanat takıp uçmanın mutluluğunu görmeyecek, bilmeyecektik. İyi ki bu dünyaya geldik. Bu dünyaya bin kez gelsek gene aynı insan olarak gelmek isterdik. Bir kez geldik buna da bin şükür. İstersek bin kez tadını çıkarabiliriz yaşamanın (2020:410)."*

3.9.4. Bir Ada Hikayesi IV- Çıplak Deniz Çıplak Ada Romanı Analizi

Bir Ada Hikayesi Dörtlemesi'nin son romanı *Çıplak Deniz Çıplak Ada* (2012)'dır. Adaya gelen Yunanistan mübadilleri ve Anadolu'dan gelen göçmenler adada kendilerine yeni bir yaşamı kolektif olarak kurmayı başarmışlardır. Dörtlemenin daha önceki üç romanında farklı kültürlere mensup karakterlerin hikayelerinin mutlu ya da mutsuz sonları bu romanda anlatılmıştır. Üzücü sonlar olduğu kadar sevindirici gelişmelerin de yaşandığı son romanda adada yeni bir yaşam kurulmuştur. Yazar, ortak acılarda buluşturduğu farklı kültürlerden karakterleri birlik, beraberlik, eşitlik ve adil bir yaşamı dayanışma ve anlayış temelinde kurmalarının hikayesini aktarmış ve savaşın ve düşmanlığın olmadığı bir dünya yaratabilmiştir. Sanatın insanı bütünleyen, çoğaltan, farklı çözümleri kapsayan olanaklarını karşımıza çıkaran ve toplumsal/kültürel uzlaşmazlıklara yeni bir bakış açısı sunabilen deneyimleri gösterme çabası romanın ana teması olarak gözükmektedir. Roman umudu diriltmektedir. Savaşın yıkımı ve tahribatı karşısında bir araya gelen insanların yaşama birlikte sarılmaları insani değerlerin yeniden yaratılabileceğini göstermektedir. İnsanlar savaşmıştır, birbirlerini öldürmüştür, yok saymıştır ve aşağılamıştır; bu durumların nedeni kaybolan insanlık değerleridir. Bu değerleri bir adada bir araya gelen insanların yeniden yaratmaları, yazar anlatıcının insana olan inancını ortaya çıkarmaktadır.

Romanda her karakter kendi kültürünün geleneklerini sergilemektedir. Musa Kazım Ağaefendi ve Melek Hatun Alevi, Poyraz Musa Çerkes, Vasili ve Lena Ana Rum, Nişancı Veli Türk, Dengbej Uso ise Kürt'tür. Romanın baş karakteri Poyraz Musa ilk romandan itibaren onu öldürmek isteyen Arap şeyhinden kaçmış ve adaya sığınmıştır. Dörtlemenin son romanı, adaya Poyraz Musa'yı öldürmek için gelen ve Poyraz Musa gibi Çerkes olan Kerim ve Peri'nin diyalogları ile başlamaktadır. Kerim Poyraz Musa'yı öldüremezse kendisinin şeyh tarafından öldürüleceğini söylemekte ve aslında onu öldürmeye korkmaktadır. Nişancı Veli'nin Poyraz Musa'yı koruduğunu ve en az Çerkesler kadar iyi bir atıcı olması dolayısıyla ondan çok çekinmektedir. Adaya bu cinayeti işlemek için geldiğini Nişancı Veli'nin anladığını düşünmektedir. Kerim'in babası ve kardeşlerinin kabile savaşlarında öldüğünü ve annesinin de bu acılardan sonra yitip gittiğini anlatan Kerim, Çerkeslerin yaşadıkları sürgünü ve dramı

açıklamakta ve onun kendisi gibi Çerkes olan Poyraz Musa'yı öldürmek için gönderildiğini bilmesi onu düşüncelere sevk etmekte, aslında onu kendi durumundan yola çıkarak Çerkesler'in bu şekilde şeyhler ya da emirlerin yanında birer katile dönüşmeleri onu kederlendirmektedir:

> *"(...) Son savaşta Ruslara yenilmiş, Osmanlıya sığınmışlar, Osmanlı da onları Anadoluya, Balkanlara, Arabistana küçük küçük toplumlar olarak dağıtmıştı. Arap şeyhleri, emirleri bu sürgün, işsiz güçsüz, aç sefil, savaşlardan geriye kalmış Çerkeslerin attığını vuran kişiler olduklarını duyunca, genç yaşlı dememişler, onları silahşör olarak yanlarına almışlar, böylelikle de aç susuz Çerkeslerin karınları doymuş yüzü gülmüştü. Yaşlı silahşörler Arap gençlerine atıcılık öğretiyor, gençlerse şeyhin, emirin askerleri arasına katılıyorlardı. Şeyhler, Emirler onların hünerlerinden, canlarını verecek kadar bağlılıklarından çok memnundular. Kısa bir sürede bu Çerkesler Arabistanda dillere destan oldular"* (Kemal, 2020:18).

Romanda Çerkeslerin yaşadıkları travmatik acılarla dolu geçmişte sürgün edilerek Anadolu'ya ve Arabistan'a gelen Çerkeslerin atıcı ya da nişancı olmak dışında bir seçenekleri olmadığı anlatılmaktadır. Olumlu stereotipler görülmektedir: Çerkeslerin "atıcılıkta hünerli olmaları" ve "sadık olmaları" gibi pozitif yönlü kalıp yargılar göze çarpmaktadır. Aynı zamanda Rus yenilgisinden sonra topraklarından sürülen bir kültürün aç, susuz ve sefil oldukları anlatılmaktadır. Savaş sonucunda bir kültürün maruz bırakıldığı "yerinden edilme" pratiği ise dinsel ve etnik olarak farklı olmalarından kaynaklı deneyimledikleri ayrımcılığı ortaya çıkarmaktadır. Gerçeğe dayalı tehdit durumu yaratan savaş durumlarında, farklı kültürleri düşmanca görmek ve sürgüne göndermek, o kültüre karşı beslenen olumsuz önyargıların olduğunu ve bu olumsuz önyargının "gönderilme/uzaklaştırma" şeklinde vuku bulduğunu; dolayısıyla çoğunluğun azınlık kültürüne uyguladığı ayrımcılığı açıklamaktadır.

Her kültürün anlamlandırma pratiklerinin farklı olmasından hareketle, kültürlerini deneyimleme biçimleri de farklılık göstermektedir. Roman boyunca kültürler bu farklılıklar göz önünde bulundurularak sunulmuş, her kültürün özgünlüğü kabul edilmiştir. Bu romanda yazarın kurmayı istediği yeni dünyada kültürlerin birbirlerini eşit kabul ettikleri ve ortak bir yaşamı birlikte inşa ettikleri Karınca Adası'nda önyargılar, kalıp yargılar ve ayrımcılık/etnomerkezcilik gibi iletişimlerini engelleyen dilsel ifadelere bu romanda yer verilmemiştir. Dörtleme boyunca farklı kültürlerden karakterlerin yaşadıkları olumsuz durumlar hikayelerinin acılı geçmişlerinde

bırakılmıştır. Bu romanda birbirlerine sözü edilen engelleri aşarak yaklaşan, birbirlerini anlayan ve ortak bir zeminde çokkültürlü yapıyı kuran insanların barışı ve anlayışı tesis ettikleri görülmektedir. Poyraz Musa'yı öldürmeye kararlı şeyhin ölmesi, Musa Kazım Ağaefendi ve Melek Hatun'nun evlenerek Ağaefendi'nin Girit'e olan umutsuz hasretinin yerini, adada kurduğu yeni yaşamın umuduna bırakması ve Lena'nın hayatta kalan ve adaya geri dönen iki oğlu ile ada eşit, özgür, mutlu ve barış içinde bir yaşam ile son bulmuştur. Romanın tek üzücü olayı balıkçıların piri Hıristo Reis karakterinin adadan sürgün edilmesi ve Yunanistan'a gönderilmesi olmuştur. Ama yazarın bu üzücü olayla göstermek istediği durum, diğer kültürlere mensup bireylerin Hıristo ve ailesi gönderilmesin diye onlarla dayanışma içinde olmalarıdır. Onlar dosttur ve Hıristo'nun gitmesini istememektedir. Ona duydukları sevgi ve saygı sonsuzdur. Rum Hıristo'nun adadaki Türkler tarafından kardeş ve dost kabul edildiğini ve korunduğunu gösteren yazar, bu üzücü olayla, bu birlikteliği anlatmak istemiştir. Karınca Adası kültürlerin barıştığı, kaynaştığı, birbirlerine önyargılı ve ayrımcı yaklaşmadan iletişim kurdukları bir yer olmuştur. Karınca Adası çokkültürlü yaşamın mümkün olabileceğini gösteren umut adasıdır.

Söze ve yazıya dayalı bir dil sanatı olan edebiyat, sadece olanı değil, olması mümkün olan ve inşası zor olmayan bir dünyanın yaratılabileceğini göstermiştir. İnsan kendini sanatla aşabilir ve içinde yaşadığı sosyal gerçekliğini, hayalini kurduğu yaşamın gerçeğine dönüştürebilir. Genelde sanat ve bu tez çalışması özelinde Yaşar Kemal metinleri, bu yaşamın yeni bir dil ve bakış açısıyla kurulabileceğini anlatmaktadır. Yaşar Kemal de dörtlemenin son romanı *Çıplak Deniz Çıplak Ada* ile farklı kültürlerin birbirlerini severek ve birlikte değerler üreterek yaşayabileceğini göstermiştir.

SONUÇ

"Kültür"ün ve "iletişim"in metinselliğini sosyo-kültürel bağlamda Yaşar Kemal metinleri üzerinden araştıran bu çalışmada amaçlanan, kültürel farka dayalı kurulan dil ve iletişimde iletişimi engelleyen, sınırlayan ya da bozan kavramlar olan stereotiplerin, önyargıların, etnomerkezci ve ayrımcı dilsel ifadelerin ortaya çıkarılması olmuştur. Araştırma soruları olarak şekillendirilen ve seçilen metinlerde sorgulanan araştırma problemleri şu şekilde planlanmış ve yanıtları aranmıştır: Kültürel farka dayalı etkileşimde, dil ve iletişim sosyo-kültürel bağlamdan ve bu bağlamın deneyimlenmesi anlamına gelen duygu yapısından nasıl etkilenmektedir; tecrübe edilen duygu yapısının dil ve iletişimdeki yansımaları nelerdir; kültürlerarası iletişim alanının alt çalışma alanlarından olan ve farklı kültürler arasındaki iletişim engelleri olarak kavramsallaştırılan analiz temaları, stereotipler (kalıp yargılar), önyargılar, etnomerkezci ve ayrımcı dilsel ifadeler edebi metinde kültürel anlamı nasıl inşa etmiştir; inşa edilen kültürel anlam dile ve iletişime hangi ifadeler ve söylemle aktarılmıştır; genel olarak sanat, özel olarak Yaşar Kemal'in edebiyatı ve bir yazar ve aydın olarak Yaşar Kemal, Anadolu coğrafyasında yaşamış ve yaşamaya devam eden altkültürlerin kültürlerarası dil ve iletişim durumlarında/diyaloglarında barışçıl, dayanışmacı, adil ve eşitlikçi bir perspektifi sağlayabilmiş midir ve kültürlerarasında köprüleri yıkan ve kolektif deneyimlerin olumsuz yönde şekillenmesine neden olan duygu yapısının olumlu yönde değişimine ya da dönüşümüne aracılık edebilmiş midir? Sanat ve edebiyat kültürlerarası köprüleri kurmak ve iletişim engellerinin ortadan kaldırılabilmesi için kolektif deneyimlerimizden yeni bir kültür dili yaratılabilmesine kapı aralayabilir mi ve bu çalışma özelinde Yaşar Kemal bu dil ve iletişimi kurabilmenin olanak ve yollarını, topluma göstermiş midir, gösterdiyse bunu metinde nasıl inşa etmiştir? Bütün bu araştırma sorularına yanıtlar aramış olan bu çalışma, iletişimin antropolojisini metinler üzerinden araştırmıştır. Çünkü edebi metinleri kuran yazılı dil, kültür dilidir ve kültürün sürdürülmesi ve aktarılması noktasında iletişim formları/araçları olarak işlevselleşen edebi metinler ve yazarları, tarihe, sosyo-kültürel dönemlere ve bağlama bağlı olarak oluşan duygu yapısını eserlerinde hem yansıtmakta hem de bu duygu yapısı içinde eserlerini üretmektedir. Bu nedenle belli bir tarihsel

an'a ya da döneme özgü duygu yapısı ile bu yapıyı tecrübe eden yazarların ve metinlerin arasındaki örtüşme kaçınılmaz olmaktadır.

Edebi metinler dil ve iletişim ile müzakere edilerek paylaşılan anlamlar bütünü olan kültürün hafızası ya da hazinesi olarak, okuyucusuna belli tarihsel dönemlerin ve sosyal süreçlerin duygu yapısını gösterme niteliğine sahiptir. Duygu yapısı kavramı, kolektif olarak bütünsel yaşam tarzlarının tecrübe edilme durumunu anlatmaktadır. Bütünsel yaşam tarzı olarak kastedilen kültür soyut, somut, zihinsel ya da düşünsel tüm pratikleri ve süreçleri kapsamaktadır. Değerler, inançlar, yargılar, gelenekler, tutumlar ve bütün maddi üretim biçimleri kültürel üretim alanının parçaları olarak, bir toplum ve bir kültürel grup tarafından kolektif olarak tecrübe edilmektedir. Yaşanılan ve hissedilen deneyim biçimleri ve bu yaşanılan gerçekliğe dayalı tecrübe, duygu yapısını kurmaktadır. Yaşar Kemal romanlarında hissi praksisler olarak kültür ve dolayısıyla kültürün şekillendirdiği duygu yapısı, dil ve iletişimi ne şekilde etkilemiştir ve kültürlerarası iletişimin/diyalogun engelsiz kurulması için "mevcut duygu yapısının barışçıl, dayanışmacı, anlayış ve empatiye dayalı şekilde tesis edilmesinde Yaşar Kemal metni bize ne söylemektedir?

Raymond Williams'ın duygu yapısı (Williams, 1961) kavramı ışığında, iletişim engelleri kavram dörtlüsü -stereotipler, önyargılar, etnomerkezcilik ve ayrımcılık- kültürlerarası araştırma paradigmalarından yorumlayıcı yaklaşım ve iletişim etnografisi çözümleme yöntemiyle irdelenmiş, seçilen romanlarda yer alan Anadolu'nun farklı altkültürleri arasındaki iletişim durumları/diyalogları bu çözümleme yöntemiyle analiz edilmiştir. İletişim etnografisi çözümleme modeli alt başlıkları, SPEAKING kelimesinin baş harflerinden akronim olarak üretilmiştir: Scene/Setting (Yer ve zaman), Participants (Katılımcılar), Ends (Amaçlar, Niyetler, Sonuçlar), Acts of Sequence (Eylem Dizisi), Key (İletişimin tonu), Instrumentalities (İletişimi kuran araçlar), Norms (Normlar ve kurallar) ve Genre (Anlatının /Mesajın türü)'dır. Bu alt başlıklar iletişim etnografisinin çözümleme modelini kurmaktadır. Bu model ile kurulan tablolar yardımıyla örnekleme dahil edilen romanlarda yer alan kültüre farka dayalı dil ve iletişim analiz edilmiştir.

Kimsecik Üçlemesi (1980-1991) romanlarının ilki *Yağmurcuk Kuşu* (1980)'nda, I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla Van şehri Rus işgaline uğramıştır. Bu nedenle, yörede yaşayan farklı altkültürler olan Kürtler ve Ermeniler arasında kardeşliğin, dostluğun,

dayanışmanın hüküm sürdüğü sosyo-kültürel ortam, gerçeğe dayalı bir tehdit olan savaş ortamı ile yerini düşmanlığa evrilen bir bağlama bırakmıştır. Dolayısıyla kardeşliğin, dostluğun, saygının, empatinin ve dayanışma pratiklerinin deneyimlendiği bir duygu yapısı ile savaşla bozulan ve düşmanlığın deneyimlendiği duygu yapısı farklı bir ortam/bağlam yaratmaktadır. Bu değişim ve dönüşümü roman karakterleri ve olay dizileri üzerinden aktaran Yaşar Kemal, kültürlerin birbirini yok etmesine sebebiyet veren savaş karşıtlığı üzerinden anlatısını kurmuştur. Romanda yer alan iletişim engelleri, Kürt Kel Rıza ve Ermeni Onnik karakterlerinin yaşadıkları üzücü bir olaya Kürt İsmail Ağa'nın dahil olmasıyla ortaya çıkmıştır. Kel Rıza çocukluğundan beridir komşusu ve dostu Onnik'i çok sevmektedir. Kişisel olarak herhangi bir olumsuz durum yaşamadığı Onnik'i, savaş çıkması ve bağlamın değişmesi ile Ermeni altkültür grubuna karşı olan önyargılarını Ermeni olması nedeniyle Onnik'e yöneltmiştir. Önyargılar, diğer kültürler hakkında en basit kategorilerin, çarpıtmaların ve olumsuz inançların tutuma dönüşmesiyle oluşmaktadır. Gerçeğe dayalı ya da sembolik tehditler, olumsuz stereotipler ve gruplararası kaygı önyargıları tetiklemekte, fiziksel şiddet, fiziksel sakınma, sözlü taciz, ayrımcılık ve katliama kadar uzanan önyargılar yoğunluk derecelerine göre bu şekilde sınıflandırılmaktadır. Kürt Kel Rıza da Ermeni altkültürel grubuna beslediği ve savaş ortamında kaygı ve gerçeğe dayalı tehdit durumunda ortaya çıkan önyargılarını "Onnik'i öldüreceğini" dile getirerek (Yağmurcuk Kuşu romanı, 2020:56-57) açığa çıkarmıştır. Öldürme isteği, önyargının fiziksel şiddete dönüşebilme potansiyelini ve tehlikesini anlatmaktadır. Kişisel olarak bir sorun yaşamadığı dostunu, Ermeni altkültürüne mensup olması dolayısıyla, onu "düşman" olarak görmekte ve önyargısını Onnik özelinde Ermeni altkültürüne yöneltmektedir. "Öldüreceğim" ifadesi, şiddete uzanan önyargıyı ve farklı etnisite, kültür ya da dini inancı olan gruba karşı beslenen olumsuz tutumun davranışlarda gözlenebilir olma hali "ayrımcılığı" işaret etmektedir. Kel Rıza'nın olumsuz tutumunu yansıtan önyargısı, birey olarak Onnik'e değil; bir bütün olarak Ermeni altkültür grubuna yönelttiği ayrımcı dilde kendisini göstermiştir. Kişisel deneyimlere dayanmayan duygusal nitelikte olumsuz inançlar, başka bir altkültürel gruba karşı önyargılara sebep olmaktadır. Onnik ve Kel Rıza arasında oluşan durum bu şekilde gelişmiştir.

Yağmurcuk Kuşu romanında olumlu stereotipler de olumsuz olanlar kadar dile ve iletişime yansımıştır. İsmail Ağa'nın annesinin oğluna verdiği şu nasihatta, tanımadığı, bilmediği veya tanıdığı/bildiği sürgün edilerek ya da göç ederek doğduğu ve yaşadığı toprakları terk etmek durumunda kalan bütün altkültürlerle ilgili hassasiyeti, empatisi ve duyarlılığı, bütün kültürler hakkında olumlu kalıp yargıları olduğunu göstermiştir. *"Sahibi kaçmış yuvada öteki kuş barınamaz"* (s.100) metaforik anlatımı, kültürel bir anlamı metinde inşa etmiştir: Ermeniler özelinde diğer kültürlerin geride bıraktıkları maddi/manevi mirası korumak ve değer olarak yaşatmak manasında kültürler arasında saygıyı, adaleti ve her kültürün özgünlüğünü ifade etmiştir.

Yağmurcuk Kuşu romanında Van'ın işgali ile Çukurova'ya göç eden İsmail Ağa ve ailesi yerleştikleri Türkmen köyünde yaşayan tek Kürt ailedir. İsmail Ağa kişisel olarak çok sevilmektedir. Çok saygı duyulan, sözüne hürmet gösterilen bir şahsiyettir. Fakat kişisel deneyimlere dayanmayan stereotipler (kalıp yargılar) başka kültür hakkında olumsuz inançları ve başka kültürlerdeki insanların en basit şekilde kategorilere ayrılmasını anlatmaktadır. İsmail Ağa hakkında ifade edilen kalıp yargılar ve bunların kaynaklık ettiği önyargılar, köylülerin onunla yaşadıkları reel bir kişisel deneyime dayanmamaktadır. Bu nedenle kalıp ve önyargıları yeniden mensubu olunan altkültürel gruba karşı yönelmiştir: *"Kürt İsmail, bir Kürt çobanı. Geldi de Çukurova'ya adam oldu."* (Yağmurcuk Kuşu romanı, s. 304). Kişisel olarak "İsmail Ağa, İsmail Bey" tanımlaması, İsmail Ağa ile ilgili bilmedikleri bir olay yaşandığında yerini "Kürt çobanı" tanımlamasına bırakmakta; eksik bilginin yerini bilgi işlevi gören önyargı doldurmaktadır. Bu da diğer bir kültürün daha alt seviyede görülmesini ve farklılıklarının dışlayıcı bir söylemle olumsuzlanmasına neden olan "ayrımcılığı" açıklamaktadır. İsmail Ağa hakkında dile ve iletişime yansıyan diğer aşağılayıcı ifadeler: *"Dağın yabanıl Kürdü, dil bilmez vazalağı gelmiş de Çukurovamıza yeni yasalar çıkarıyor."* (s.312). Vazalak kelimesi Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde "sersem, aptal, geveze" manalarına gelmekte ve aşağılayıcı bir terim olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. "*Yabanıl Kürt, dil bilmez vazalak"* ifadesi metinde Kürtlere karşı söylenmiş ve kurumsallaşmış/meşrulaştırılmış stereotipleri yansıtmaktadır. Bir kültürün kendi değer, inanç ve geleneklerine göre başka bir kültürü yorumlaması ve bunun neticesi olarak diğer kültürün üyelerini "zayıf, aptal, kötü" ve benzeri olarak kategorileştirmesine neden olmaktadır. Kürt İsmail Ağa'ya vazalak denilmesi,

köylülerin kendi kültürlerini daha üstün görme ve Kürt kültürünü bu görüş çerçevesinde yorumlayarak/yargılayarak etnomerkezci olduklarını göstermektedir.

Kimsecik Üçlemesi dizisinin ikinci romanı *Kale Kapısı* (1985)'nda İsmail Ağa ve ailesine karşı kişisel olarak saygı duyan ve seven köylülerin, ortam ve bağlam değiştiğinde bu kişisel ilişkileri göz ardı ederek, ailenin kültürü hakkında sahip oldukları önyargılara sığındıkları ve bu önyargılarını dile getirdikleri görülmektedir. Önyargıların, eksik ya da yetersiz bilgi yerine geçerek bilgi işlevi gördüğü, kişinin kendi ait olduğu kültüre bağlılığını anlatan değer ifade edici işlevi, kendini daha rahat ve konforlu hissettiren işlevi ve kişinin kendini korumaya aldığı ego-koruyucu işlevi vardır. Bu işlevler, gruplararası kaygı, sembolik tehditler, gerçek tehditler ve olumsuz stereotiplerin sonucunda bireyin kendisini kendi kültürel grubunu daha önemli ve üst seviyede görmesine neden olmaktadır. Kendi kültürü dışındaki diğer kültürler hakkında ise önyargılar geliştirmesine sebep olmaktadır. Kale Kapısı romanı sayfa 126-127'de Kara Anşaca adlı köylü bir kadın İsmail Ağa'yı "dağ gibi adam" olarak nitelemektedir. İsmail Ağa öldükten sonra, İsmal Ağa'nın eşi Zero Hatunla kurduğu bir diyalogda, ağanın ölümüyle başlayan cinayetlere kızgın ve öfkeli iken, İsmail Ağa ve ailesinin ait olduğu Kürt kültürü hakkında *"bela oldunuz köye, kan getirdiniz bu köye Kürtler"* demektedir. Başka bir kültürün "tehdit" olarak tanımlandığı durumlarda metinde yer alan bu olaydaki gibi önyargılar dile ve iletişime yansımakta ve kültürel anlam bu şekilde müzakere edilerek meşrulaştırılmaktadır. Romanda sayfa 425'te, *"Nereden geldiler de başımıza bela oldular bu vazalak Kürtler!"* ifadesi de Kürtlerin "bela ve vazalak" şeklinde aşağılanarak dışlandıkları ayrımcı bir dilsel ifade olarak açığa çıkmıştır.

Kimsecik Üçlemesi'nin son romanı *Kanın Sesi* (1991)'nde, bu kez İsmail Ağa'nın eşi Zero Hatun'un köyde yaşayan göçmen bir birey olan Tırtıl Hüseyin hakkında "göçmen parçası" ifadesi, etnomerkezci bir tutumu göstermektedir. Bireyin kendi kültürünü tek ölçüt ve tek doğru olarak tanımladığı ve diğer kültürleri kendi kültürünün değer yargılarıyla betimlemesi durumu, Zero Hatun'un bu ifadesinde ortaya çıkmıştır. Faytonlarını satın almak isteyen Tırtıl Hüseyin hakkında *"Tırtıl Hüseyin geldi de bizim faytonu istedi, biz de vermedik. Anam kim oluyor da o göçmen parçası da İsmail Ağanın arabasına binecek, varsın folluk olsun da tavuklara, daha iyi."* demiştir (Kale Kapısı romanı, sayfa 242). Tırtıl Hüseyin'e vermek istemediği faytonu tavuklara reva

gören Zero Hatun, etnomerkezci bir bakış açısıyla, göçmenleri aşağılamakta ve göçmen gruplara karşı ayrımcı bir tavır sergilemektedir.

Kanın Sesi romanı sayfa 297'de Yezidilerin uğradığı kıyım anlatılmaktadır. Önyargıların yoğunluk derecesinin son safhasında yer alan fiziksel şiddetin bir grubu yok etmeye dönük girişimi olarak görülen katliam durumu bu romanda Yezidiler özelinde verilmektedir. İsmail Ağa'yı öldüren evlatlık oğlu Salman'ın çocukken tanıklık ettiği bu olayda Arap olduğu sezdirilen bir kabile tarafından Yezidiler öldürülmüştür: *"Hiçbir Yezidi bırakmadık, çoluk çocuk hepsini kılıçtan geçirdik. Bundan sonra senin de, benim de yerim cennetlik. Bu kadar çok Yezidi öldüren bir Müslümanın yeri, Allah indinde cennet olmaz da ne olur. Çok da altınları, gümüşleri çıktı. Ağzına kadar iki heybe doldurduk"* diyen yeşil sarıklı, uzun ak sakallı yaşlı adam, kendi dini inancını doğru olan tek ölçüt olarak düşünmekte ve diğerlerini yok etmek istemektedir. Bu etnomerkezci bakış açısı ve dünya görüşü, aşağılayıcı ve dışlayıcı ayrımcı pratiğin de ötesinde bir şiddet durumu ortaya çıkarmıştır. Her bir kültürün biricikliği ve özgünlüğünün reddi ile diğer kültürlere karşı beslenen olumsuz inanç, tutum ve tepkiler basit gibi görünen ama güçlü olunduğunda zayıf ve azınlıkta olan kültürel grup için ciddi tehlikeler doğurabilmektedir. Bu nedenle barışın, anlayışın ve empatinin dili ve iletişimi kültürlerarasında kurulabilmelidir.

Bir Ada Hikayesi dörtlemesi (1997-2012) romanları çokkültürlü yaşamın kültürlerarası iletişim engelleri olmadan kurulabileceğini ve yeni bir dil yaratılabileceğinin umudunu göstermektedir. Romanlarda Türk, Kürt, Rum, Alevi, Çerkes, Yezidi, Arap, Çeçen, Süryani, Keldani, Asuri ve Musevi kültürleri anlatılmakta ve bu kültürlerin Anadolu'da ve Akdeniz'de yaşayarak, bu coğrafyayı binbir çiçekli bir kültür bahçesine haline getirdikleri, zengin ve çok çeşitli bir kültürel miras bıraktıkları anlatılmaktadır. 1914-1925'ler arasında yaşanmış savaşlardan sonra, yeni bir "duygu yapısı"nın, yeni değerlerle, yeni bir barış diliyle, kültürlerin arasında kurulacak dostluk ve kardeşlik temelinde, acılarda ortak yeni bir gelecek inşasını kolektif olarak deneyimleyebilecekleri bir dünyayı Karınca Adası'nda resmeden Yaşar Kemal, yeni bir dil ve bu dille/kültürle şekillenecek yeni bir duygu yapısını tasvir etmektedir. Bu duygu yapısının tecrübe edildiği adada, eski duygu yapısının yıkıcı, travmatik ve acılarla dolu deneyimlerini birbirleriyle kurdukları iletişimle ve anlayış

zemininde dönüştüren ada halkı, birey özneler olarak kendi gerçekliklerini yeniden inşa etmişlerdir.

Bir Ada Hikayesi'nin ilk romanı *Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana* (1997)'da geçmiş duygu yapısını tecrübe etmiş bireyler savaş dönemi deneyimlerini paylaşmaktadır. Bu paylaşımlar dizi boyunca da devam etmekte ve yeni duygu yapısının nasıl yaratıldığı, roman karakterlerinin kendi yaşadıkları deneyim hikayeleri ile aktarılmaktadır. Romanda adadan mübadele ile gönderilen Rumlar'ın mallarını satın almak isteyen bir karakter olan Hacı Kavlakzade Remzi karakterinin çıkarı uğruna arkadaşı Rum Perikles'e ettiği sözlerde ayrımcı ve düşmanlaştırıcı ifadeler görülmektedir: "*Ulan sizi sürdüler akılsız, yakında sıçan ölüsü gibi kuyruğunuzdan tutup atacaklar hepinizi buradan"* ve *"Üç bin yıldır bu toprakları kokuttunuz"* (Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana Romanı, 2020:63). Rumların adadan gönderilecek olmaları onları zayıf, güçsüz ve kırılgan yapmıştır. Kavlakzade Remzi karakteri bu durumun farkında olarak, kendi kültürünün bağlamsal konumu ve şartlarına güvenerek kendisini konforlu hissetmekte ve kolay bir şekilde diğer kültür üyesini aşağılayabilmektedir. Önyargıların "konforlu hissettirme işlevi" burada açığa çıkmıştır.

Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana roman ismindeki "Fırat nehrinin kan akması" metaforu, Yezidilerin yaşadığı yıkımı anlatmıştır. Romanda sayfa 255'te Poyraz Musa ve yanına sığındığı Emir Selahaddin arasında geçen diyalogda, Yezidi kültürünün yaşadığı ayrımcılık anlatılmaktadır: *"Bu Yezidiler yüzlerce yıldır acı çekiyorlar, öldürülüyorlar, soylarını tüketiyorlar. Dünyada bir tek Yezidi kalmadı, diye düğünler, bayramlar ediyorlar. Uzun bir süre de Yezidiler ortalarda gözükmüyorlar. Herkes artık onların soylarının tükendiğini sanırken bir de bakıyorlar ki Yezidiler kurt sürüleri gibi dağlardan çöle inmişler, Şeyh Adi bin Misafirin dergahına yüz sürüyorlar. Sen de gördün herhalde, yıllardır, önüne gelen Yezidi öldürüyor. Çocuk demiyor, bebek, genç kız, delikanlı, yaşlı, hasta demiyor, dağları çölleri, mağaraları, delikleri bir bir arayarak Yezidi bularak öldürüyorlar"* (s.255). Bu ifadelerde Yezidilerin sayısız kez yok edilmek istendikleri ve dini inançları nedeniyle "ötekileştirildikleri" ve "kıyım"a varan bir şiddete maruz bırakıldıkları, bu kültüre karşı diğer kültürlerin (romanda Kürt, Türk ve Arapların) onlara etnomerkezci bakış açısıyla yaklaşarak, dini inançlarını "kafir, dinsiz ve cehennemi hakedenler" şeklinde stereotiplerle düşman olarak tanımladıkları açığa çıkmıştır. Yine romanda devam eden

şu sözlerde kıyımın boyutlarının daha iyi anlaşılması adına Yaşar Kemal, Fırat nehrinin kan aktığını güçlü bir metaforla dile getirmiştir: *"(...) Yezidi kırımlarını anlatırken o koskocaman hüzünlü ceren gözleri kısılıyor, kapanıyor, acı içinde çırpınıyor, sesi kısılıncaya kadar kendinden geçerek konuşuyor, sesi kısılıp çıkmaz olunca da susuyordu. 'Fırat,' diyordu, 'Fırat günlerce, aylarca insan ölüleriyle doldu da taştı. Fırat suyu kan akıyor baksana* (Kemal, 2020:255)."

Bir Ada Hikayesi ikinci romanı *Karıncanın Su İçtiği* (2002)'nde kültürlerin acı dolu geçmişleri anlatılmaya devam edilmekte fakat yeni bir yaşamın da yavaş yavaş filizlendiği görülmektedir. Bu yeni yaşam, sosyo-kültürel bağlamı ve ortamı dönüştürmektedir. Dolayısıyla, bu bağlam ve ortamda kültürlerin tecrübeleri de dönüşmekte ve duygu yapısı olumlu bir ruha bürünmektedir. Bu duygu yapısı dile ve iletişime de yansımaktadır. Birbirlerini dinleyen, anlayan, saygı duyan, adil olan, tanımaya çalışarak kaygı durumunu en aza indirgeyen ve böylelikle etnomerkezciliğin ve önyagıların önüne geçen kültür üyeleri, böyle bir bağlam içinde yeni bir dil ve iletişim kurmakta ve aralarındaki engelleri kaldırmak için çabalamaktadır. Yaşar Kemal'in insana olan inancı ve umudu nettir. Savaş çıkaran insan, barışı da kurabilir. Köprüleri yıkan insan, yeniden inşa da edebilir. Romanın ana teması bunlardır. Yeni bir dili ve iletişimi kurarak, kültürleri kaynaştırmak ve dayanışma içinde, birlik ve beraberlik içinde hepsini ayrı ayrı kendi özgünlükleri ve zenginlikleriyle yaşatabilmek ve koruyabilmektir.

Karıncanın Su İçtiği romanı sayfa 163'le başlayan ve 167'de son bulan diyaloglar, Rus esaretinden kurtulan Baytar Cemil ve onun ölmek üzere olan çocukları kurtarmaları için Kaymakam ve Vali'den yardım talebini aktarmaktadır. Fakat diyaloglar, savaş ortamlarında ve bağlamında, gruplararası kaygıların ve gerçeğe dayalı tehditlerin artması nedeniyle, önyargıların beslediği olumsuz tutumların davranışlara da sirayet etmesi ile ayrımcı bir dili inşa etmiştir; Kaymakam ve Vali'nin söyledikleri karşısında Baytar Cemil'in kanı donmuştur: *"Onlar insan yavrusu değil, yılan yavrusu", "onlar insan değil, çekirge sürüleridir. Onlar çocuk değil, her biri bir canavardır", "Onlar Ermenidir, onlar Kürttür, onlar Yezidi, onlar Keldani, onlar Çingene, onlar yetmiş iki milletin veledi zinalarıdır", 'Ölsünler, ölecekler. Böylelikle biz de onların şerrinden kurtulacağız.'* Bu ifadelerde kategorileştirmelere dayalı stereotipler, aşağılamaya ve ölmelerini istemeye dayalı önyargılar ve ayrıca

farklılıkları dışlayıcı söylemle birleştiren ve olumsuzlayan ayrımcılık ortaya çıkarılmıştır. Benzer ayrımcı dil sayfa 214 ve 215'te de Alevilere ve Rumlara dönük olarak Poyraz Musa'nın ağzından çıkmıştır. Poyraz Musa Alevi kültürü ve gelenekleri hakkında konuşurken memleketi Toroslar'da tanıdığı Aleviler'den yola çıkmaktadır. Alevi dedelerine niyaz edildiğini ve içki içmeyi günah bulmadıklarını dile getirmektedir; fakat bunu yaparken kırıcı ve kaba bir sıfat kullanmaktadır: *"İsteyen Alevi içki içebilir, günah değildir. Hele de Giritli! Gavur içinde büyümüş Alevi"* Burada geçen "gavur" kelimesi sıfat konumundadır ve halk ağzında "dinsiz kimselere, Hristiyanlara ya da daha genel olarak Müslüman olmayanlara söylenilen bir tabirdir ve halk ağzında olumsuz bir kültürel anlam taşımaktadır. Bu nedenle "Giritli bir Alevi" olan Musa Kazım Ağaefendi için kullanılan bu sıfat hem Alevileri hem de Rumları "dinsiz" olarak damgalamakta ve stereotip olarak meşrulaşmasına neden olmaktadır.

Bir Ada Hikayesi'nin üçüncü romanı Tanyeri Horozları (2002)'nda Girit mübadili olarak Karınca Adası'na gelmiş olan Musa Kazım Ağaefendi Girit'e dönmek istemektedir. Poyraz Musa bu konuda ona yardımcı olması adına Musa Kazım Ağaefendi'yi Ankara'da eski kumandanının yanına götürmüştür. Durumu öğrenen kumandanın dile getirdikleri stereotiplerden oluşmaktadır. Dilini, dinini ve kültürünü kaybetmediğini ama Girit'te büyüdüğü için dönmek istediğini söyleyen Ağaefendiye'ye kumandan, savaşın yeni bitmesi ve hala etkilerinin sürmesi nedeniyle, gerçek tehdit ortadan kalksa da sembolik tehdidi hissettiği için, Yunanlılara olan olumsuz inanç ve önyargılarını Musa Kazım Ağaefendi'ye yöneltmiştir. Musa Kazım Aağaefendi'ye söylediği sözler kumandanın zihninde yer alan "Yunan/Rum" kültürü hakkındaki inanç, kalıp yargılardan ve önyargılardan kaynaklanmıştır: *"Yunan köpeği, Yunan muhibbi. Yunan uşağı, soysuz, vatan haini."* (s.43-44). "Vatan haini" sözü, başka kültür üyelerine sempati besleyen bireylere, o kültür hakkında olumsuz tutumu olanların dile getirdiği bir stereotiptir. Stereotipler kişisel deneyimlere dayanmaz, değişim ve eleştiriye kapalı genellemelerdir. Dile, karikatürleştirmeler, çarpıtmalar, kurumsallaşmış yanlış bilgiler olarak girmektedir. Musa Kazım bir "vatan haini" değildir; bilakis, kültürünü, dilini ve dinini korumasını bilmiştir. Ama Girit'e dönmek istemesi, onun bu şekilde etiketlenmesine neden olmuştur. Bu ifade hem bir kalıp yargıyı hem de önyargıyı içermektedir.

Bir Ada Hikayesi Dörtlemesi'nin son romanı *Çıplak Deniz Çıplak Ada* (2012)'da, Karınca Adası'nda çokkültürlü kolektif yaşam kurulmuş ve savaşın bıraktığı deneyim biçimleri dönüşerek yeni bir duygu yapısı oluşmuştur. Bu duygu yapısı içinde barış, kardeşlik, dostluk, saygı, sevgi, dayanışma, birlik ve beraberlik, kolektif üretim, her kültürün özgünlüğünün kabulü, önyargısız, kalıp yargısız, etnomerkezci ve ayrımcı olmayan engelsiz kültürlerarası iletişim vardır. Yaşar Kemal, insanın yeni değerler ve yeni bir dili yaratabileceğine inanmıştır. İnsanın içinde olan bu gizi ortaya çıkarmış ve bunun mümkün olabileceğini metinlerinde göstermiştir. Mesajı açık ve nettir: Binbir çiçekli bahçe önce korunmalı, yaşatılmalı; harap edildiyse yeniden ekilmelidir. Her bir çiçek bir kültürü temsil etmektedir. Bütün çiçekler ayrı ayrı bir koku ve bir renktir. Bütün kokuları ve renkleri insan hissetmeli ve Anadolu'nun kültürel mirasını ve zenginliğini yaşatmalıdır. İnsana olan umudunu ve kurulmasını istediği çokkültürlü dünyayı Kimsecik Üçlemesi'nin ikinci romanı Kale Kapısı'nda İsmail Ağa'nın kardeşi Hasan Ağa'nın sözleriyle bizlere ulaştırmıştır: *"(...) İnsanın kadrinin kıymetinin bilindiği yer orasıydı. Kimse kimseyi öldürmüyordu orada. Kimse kimsenin gönlünü kırmıyor, yüreğini incitmiyordu. Kimse kimseyi aşağılamıyordu. Kimin gücü yeterse öbürünü ezmiyordu. Bir kuşun, bir arının, bir kelebeğin kanadına bile dokunulmuyor, bir karıncanın yolu bile kesilmiyordu. Bir dev, bir ejderha, bir kurt, bir kaplan, bir sırtlan bile hiçbir yaratığa dokunmuyordu. Balıklar sularında, kuşlar yuvalarında şakıyorlardı. Seni de göresim geldi, ala köpeğim, benden hiç ayrılmazdın, diyordu Hasan Ağa (...)"* (Kale Kapısı Romanı, 2020:305-306).

Yaşar Kemal eserlerinin esin kaynağı olarak Anadolu'nun "çok dilli, çok dinli, çokkültürlü" mirası olan kadim kültürlerin yarattığı sözlü ve yazılı edebiyat olduğunu işaret etmektedir. Kafkasya, Akdeniz, Karadeniz ve Mezopotamya kültürlerinin bir araya geldiği coğrafyanın adı Anadolu'dur ve Anadolu dünya kültürlerine kaynaklık etmiş uygarlıkların dölyatağıdır. Yaşamış olduğu coğrafyanın destanlarını, efsanelerini, halk hikayelerini, ağıtlarını, türkülerini ve masallarını hem sözlü olarak dinlemiş hem de okumuş olan Kemal, kendi edebi üslubunu, dilini, imgelemini, anlatısındaki şiirselliği ve "büyülü gerçekliği" sözü edilen sözlü ve yazılı edebiyata borçlu olduğunu dile getirmiştir. Yazarın uluslararası ünü ve dünya edebiyatında yer edinmesi, gerçekliği imgelemi yüksek şiirsel bir dille aktarmasından ve insan ruhunu/doğasını derinden kavrayışı sayesinde mümkün olmuştur. Kemal sosyal

gerçeklikle, insanın yaşadığı bu gerçeklik içerisinde yaratmış olduğu mitleri, hayalleri ve düşleri, insanı var eden çağın, dönemin, toplumsal koşulların ve doğanın yarattığı bir varlık olarak sığındığı uğraklar olarak tanımlamaktadır. İnsan kültürü, sınıfı ve yaşadığı zamanın verili tarihsel koşullarında kendi gerçekliğini mitler ve düşler aracılığıyla yeniden kurmaktadır. Bu yüzden yaşadığı gerçeklik ve yarattığı gerçeklik birbirine karışmaktadır. Kemal'in edebiyatı ve sanatı bu ikili gerçekliği bir arada sunan ve insanın hayalini kurduğu gerçekliğin, reel gerçekle bağını göstermekte ve reel gerçekliğin düşsel gerçekle aşılmasına aracılık etmektedir. Kemal, insanın kendisini var edebilme çabasının, bütünün parçası olarak diğer insanların yaşantı ve deneyimlerine karışabilmesinin ve bu yaşantı ve deneyimleri tecrübe edebilmesinin olanağını hayatın en önemli ve etkili parçası olarak tanımlamış olduğu sanatta ve sanatın en etkin dalı edebiyatta bulmaktadır. Bu nedenle sanat ve edebiyat ona göre "çoğaltan, katan, besleyen ve ekleyen" dir. Yaşar Kemal'in sanatı ve eserleri aracılığıyla yeni bir dile, yeni bakış açılarına, yeni deneyimlere, yeniden kurulmasını istediği insanlık değerlerine tanıklık edilmiş; bütün kültürlerin özgünlüğünün, biricikliğinin, saygınlığının -farklılıklarının- eşit ve adil bir zeminde kabulü ile kurulacak acılarda ortak ve umutlu bir kolektif yaşamın ancak ve ancak barıştan yana tavırla tesis edilebileceği sonucuna varılmıştır. Buradan hareketle denilebilir ki; engelsiz bir kültürlerarası iletişim/diyalog için genellenmiş yargılardan uzak durulmalı, kültürler arsında anlayış/empati sağlanmalı, kişisel ilişkilerde yaşanan çatışma durumlarında, sorunlar bireyin mensubu olduğu kültüre mal edilmemeli ve kurumsallaşmış yanlış bilgiler meşrulaştırılmamalıdır.

Bu tez çalışması, kültürel çalışmalar ve iletişim disiplinlerini edebiyat zemininde birbirine bağlamış; çokkültürlü bir yaşamın yeşermesi ve kurulması için toplumsal algının olumlu yönde inşası ve toplumsal duyarlığın geliştirilebilmesi açılarından sanatın sunduğu farklı bakış açıları ve deneyimlerden faydalanmıştır. Çünkü insan kendisini sanatla aşabilir, içinde yaşadığı sosyal gerçekliğini hayalini kurduğu yaşamın gerçekliğine sanatsal dolayımın vesile olduğu estetik deneyim sayesinde dönüştürebilir. Bu yaşam yeni bir dil ve iletişim ile kurulabilir ve sanat eserleri bize bunu göstermekle kalmaz; tecrübe ederek öğrenmemizi sağlar. Kısacası, bilginin ve gerçekliğin diğer iletişim araçları olan gazete, televizyon, radyo ve günümüzde dijital medyanın sunduğu bilgi ve gerçeklikten farklı olarak; edebi

metinlerin sosyal gerçeği kendine has yöntemlerle – gerçekliğin sanatsal yaratıcılık ve estetik haz/beğeni ile edinilmesi ve yazarların yaratıcılıklarıyla buluşması – sunması, bireyin sezgi gücü ve duyarlılığının gelişmesini ve kültürel "öteki" ne karşı anlayış ve empati yeteneği kazanmasını sağlamaktadır. Buradan hareketle bu çalışmanın sanat ve iletişim genelinde ve edebiyat ve kültürlerarası iletişim özelinde yapılabilecek çalışmalara hem yöntembilim açısından hem de sosyal ve kültürel ilişkileri dönüştürebilecek metinleri tarihsel ve toplumsal bağlamda analiz etmek, anlamak ve yorumlamak açısından örnek olabileceği umulmaktadır. İletişim çalışmaları ve kültürel çalışmalar alanlarında dilin kültürel bir kaynak ve toplumsal bir inşa olarak kültürün hafızası olma niteliğinden hareket edilerek gelecekte yapılabilecek olan çalışmalarda, sanatın diğer dalları olan müzik eserleri ve sözleri, tiyatro eserleri, görsel sanatlar -resim, heykel, fotoğraf- iletişim açısından irdelenebilir ve iletişimin çok yönlü ve çok katmanlı yapısı kültürel, tarihsel veyahut politik bağlamda açığa çıkarılabilir. Bu amaçla, ulusal ya da uluslararası eserler tek başlarına dil, kültür ve iletişim odaklı araştırma konusu yapılabileceği gibi, karşılaştırmalı olarak da bu eserler sorgulanabilir ve incelenebilir. Böylelikle ileride yapılabilecek çalışmalarda, dilin nüfuz ettiği, iletişimi ve anlamı kurduğu kültürel eserler disiplinlerarası bir çerçeveden metinsel ve bağlamsal olarak araştırılabilir. Böylelikle ulusal akademide kültürel çalışmalar ve iletişim disiplinlerinin disiplinlerarası araştırmalarda ortak bir zemin yaratmasının olanakları ve avantajları ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

Aksoy, Erdal: "Türk Üniversitelerinde Kültürel Çalışmalar Alanının Kurumsallaşması", **Electronic Turkish Studies,** 2018, 13 (15), s.431-442.

Altan, Pelin Su: Uluslararası göç bağlamında kültürlerarası iletişim**,** (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), **Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,** 2019.

Alver, Köksal: "Edebiyat sosyolojisi ve hayat." **Sosyoloji Dergisi,** 2006, 15, s.105-118.

Andaç, Feridun: "Yaşar Kemal'in İstanbul'u", **Yaşar Kemal'i Anma Etkinliği,** Yaşar Kemal Vakfı Youtube Kanalı, https://www.youtube.com/watch?v=zgOJuz7OYT8, Erişim: 27 Şubat 2021.

Apak, Dilhan: **Soğuk Savaş Döneminde Algı Yönetimi ve Haber-Propaganda İlişkisi**, İstanbul: Kriter Yayınları, 2018.

Aral, Hande: "Bir altkültür olarak grafiti & sokak sanatının hâkim kültürle iletişimi: Atina örneği," (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), **Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2018.

Armağan, Yalçın: "Kıyamete Kadar Yaşar Kemal'i Okumak." **Moment Dergi**, *2*(1), 2015, s.347-362.

Arslantaş Fikriye: "Kültürlerarası iletişim: Mardin'de yaşayan altkültür grubu Süryanilerin ulusal kültürle olan iletişimi"

(Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2019.

Aslan, İlker: "Altkültür Kültürün Neresinde?" **Ayraç Kitap Tahlili ve Eleştiri Dergisi**, 2012, (42).

Ay, Ferudun: "Yaşar Kemal'de göç olgusu (Bir Ada Hikâyesi I Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana, Bir Ada Hikâyesi II Karıncanın Su İçtiği, Bir Ada Hikâyesi III.*"* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), **İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2011.

Ayan Kurdoğlu, Suna: "'Giovanni'nin Odası' ve 'ÇC' isimli eserlerde altkültür olarak eşcinselliğin mekân imgesi ekseninde incelenmesi" (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2018.

Aymaz, Göksel: "Sanatsal üretimin toplumsal oluşumu: Nazım Hikmet'in 'Memleketimden insan manzaraları' örneği," **Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,** 2007.

John R. Baldwin, Robin R. Means Coleman, Alberto Gonzal¿z, Suchitra Shenoy-Packer: **Intercultural communication for everyday life.** Oxford: Wiley-Blackwell, 2014.

Barker, Chris: **Making sense of cultural studies: Central problems and critical debates.** London: Sage Publications, 2002.

Pickering, Michael: **Research methods for cultural studies.** Edinburgh: Edinburgh University Press, 2008.

Baskett, Sam S.: ‘Öteki’ ile Yüzyüze: Benim bakışımla Yaşar Kemal’in Zamanları” Oğuzertem, S. Ed.by, **Geçmişten geleceğe Yaşar Kemal: Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Merkezi Uluslararası Yaşar Kemal Sempozyumu** (Vol. 1), içinde, Adam Yayınları, 2013.

Bayraktaroğlu, Nazlı Deniz. : “Türkiye'de 1980 sonrasında bir alt kültür grubu olarak Punk'un oluşumu.” **SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2011.

Bekiroğlu, Onur: "Kültürlerarası iletişim bağlamında Türk basınında etnik kimliklerin sunumu: Ermenilere ilişkin haberlerin nicel ve nitel analizi" (Yayımlanmamış Doktora Tezi), **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2011.

Bilge, Mine: “Yaşar Kemal'in Kimsecik üçlemesinde insan hakları” (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), **Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,** 2018.

Blommaert, Jan.: "How much culture is there in intercultural communication?" **The pragmatics of intercultural and international communication** 1991, pp.13-31.

Blommaert, Jan, Verschueren Jef: **The Pragmatics of Intercultural and International Communication: Selected Papers of the Ghent Symposium on Intercultural Communication.** Ed.by Benjamins, 1991.

Burcu, Esra.: "Çırak ve Kalfa Gençlik Alt Kültür Grubu Hakkında Sosyolojik Bir Araştırma." (Yayımlanmamış Doktora Tezi), **Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 1997.

Burgan, Ezgi: "Dönüşen Kentte Bir Altkültür: İzmir Kadifekale Gençliği Örneği." Master's thesis, Muğla Sıtkı Koçman University, 2012.

Bülbül, Melik; Türkoğlu, Sadık; Küzeci: "Deniz. Edebiyat ve Toplumsal İşlevi" **Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi,** 2015, 29, s.1-11.

Bruce L. Berg: **Qualitative research methods for the social sciences**. London: Pearson, 2001.

Coşar, Davut: "Yaşar Kemal'in Bir Ada Hikâyesi dörtlemesinde toplumsal ve siyasal dönüşüm" (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), **İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,** 2019.

Clair, Robert St.: **"Linguistics" Directions in Sociolinguistics: The Ethnography of Communication,** Ed. By, John J. Gumperz and Dell Hymes, New York: Wiley-Blackwell, 1974, pp.932-933.

Creswell, John W., J. David Creswell: **Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches**. London: Sage publications, 2017.

Croucher, Stephen M., Daniel Cronn-Mills: **Understanding communication research methods: A theoretical and practical approach.** London: Routledge, 2014.

Çakır, Cemal: "Kültürlerarası İletişim Penceresinden Bakmak", **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi,** 2008, 48, s.201-207.

Çamdereli, Mete: **Sıralı Sırasız - Dil, İletişim, Yönetişim,** İstanbul: Ketebe Yayınevi, 2021.

Çiftlikçi, Ramazan: "Yaşar Kemal: Yazar, Eser, Üslup," (Yayınlanmamış Doktora Tezi), **İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 1993.

Dalkılıç Tayfun: **Osmanlı'da ev içi hizmeti köleliğinin Türk film ve televizyon yapımlarındaki yansıması: Kültürel çalışmalar yaklaşımı çerçevesinde Arap Bacı örneği**. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2018.

Daymon, Christine, Immy Holloway: **Qualitative research methods in public relations and marketing communications.** London: Routledge, 2010.

Dindar, Ahmet Bora: "Critical discourse analysis of Yaşar Kemal's İnce Memed I: A textual and intertextual perspective" (Yayınlamamış yüksek lisans tezi) **Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,** 2021.

Dönmez, İbrahim Hakan: "Edebiyat, iletişim ve toplum ilişkisini kurmaya katkı sağlayan öncü yaklaşımlar." **İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi** 2020, 50 s.117-132.

Duranti, A., Ahearn, L., CookGumperz, J., Gumperz, J., Darnell, R., Hymes, D., Duranti, A.: "Language as culture in US anthropology: Three paradigms". **Current anthropology**, 2003, *44*(3), s.323-347.

Durham, John: "Raymond Williams's, Culture and Society as Research Method." Eds. By, White, M., & Schwoch, J. **Questions Of Method in Cultural Studies,** içinde, Oxford: Wiley-Blackwell, 2006, pp. 54-70.

Efe, Yaman: "Türkiye'de bir altkültür olarak anime ve manga hayranlığı," (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,** 2020.

Ercan, Mahmut: Kültürlerarası iletişim: Eskişehir'de yaşayan altkültür gruplarından biri olan Arnavutların, hâkim kültürle iletişimi bağlamında incelenmesi. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2015.

Erll, Astrid, Ann Rigney: "Literature and the production of cultural memory: Introduction." **European Journal of English Studies**, *2006*, 10.2 pp. 111-115.

Erol, Su: "Hıristiyan/Süryani ve müslüman cemaatleri arasındaki kültürlerarası iletişim Bir çokkültürlü şehir örneği:

Mardin." (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), **Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2008.

Filmer, Paul: "Structures of feeling and socio-cultural formations: the significance of literature and experience to Raymond Williams's sociology of culture". **The British journal of sociology,** 2003, 54.2, pp.199-219.

Geertz, Clifford: "Thick Description: Toward an interpretive theory of culture." **The Interpretation of Cultures: Selected Essays,** New York: Basic Books, 1973, pp.3-30.

Given, Lisa M.: **The Sage encyclopedia of qualitative research methods.** London: Sage publications, 2008.

Göktürk, Işılay: "Kültürel Çalışmalar ve Toplumbilimlerinin Yeniden Biçimlenmesi" (Yayınlanmamış Doktora tezi) **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2012.

Göregenli, Melek: "Temel kavramlar: önyargı, kalıpyargı ve ayrımcılık" **Ayrımcılık çok boyutlu yaklaşımlar**, 2012, s.175-187.

Gray, Ann: **Research practice for cultural studies: Ethnographic methods and lived cultures**. London: Sage, 2002.

Gumperz, John J., Cook-Gumperz, Jenny: "Discourse, Cultural Diversity and Communication:a LinguisticAanthropological Perspective." Ed. By, Kotthoff, H., & SpencerOatey, H., **Handbook Of Intercultural Communication** (Vol. 7), 2008, pp.13-31.

Gumperz, John J., Cook-Gumperz, Jenny: "Interactional Sociolinguistics: Perspectives on Intercultural Communication." Ed.by, C. B., Kiesling, S. F., & Rangel, E. S., **The Handbook of Intercultural Discourse and Communcation,** 2012, Malden, Mass.: Wiley Blackwell, pp.63-77.

Gumperz, John J.: "Language and communication." **The Annals of the American Academy of Political and Social Science**, 1967, 373(1), pp.219-231.

Güçlü, Ayşe: "Selim İleri'nin Romanlarında Kültür Unsurları," (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2008.

Gürsel, Nedim: **Bozkırdaki yabancı: Türk edebiyatı üzerine inceleme,** İstanbul: Doğan Kitap, 2006.

Güven, Melek: "Kültürler arası iletişim engelleri: 1991'den günümüze türkiye-ermenistan ilişkileri örneği." **International Journal of Sport Culture and Science,** 3.Special Issue 4, 2015**,** s. 105-111.

Güzel Mehmet: "Kültürel çalışmalar içinde internet," (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2006.

Hacıbektaşoğlu, Elçin S.: "Kültürel çalışmalar ve çizgi filmlerin çocuk izleyici üzerindeki etkileri." (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), **İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2014.

Hall, Edward Twitchell: **The silent language.** Vol. 948, New York: Anchor books, 1959.

Hall, Stuart: "Cultural studies: two paradigms" **Media, Culture and Society**, 1980, pp.57-72.

Hall, Stuart: **Essential Essays Vol. 1, Foundations of Cultural Studies.** Ed.by, David Morley, Durham: Duke University Press, 2019.

Hall, Edward Twitchell: **Beyond Culture**, New York: Anchor Books, 1976.

Hart, William B., Rogers, Everett M., Miike, Yoshitaka: "Edward T. Hall and the History of Intercultural Communication: the United States and Japan" **Keio Communication Review,** No. 24, 2002, pp.3-23.

Hepkon, Zeliha: "İletişim bilimleri ve kültürel çalışmalar: bir disiplinin sınırları sorularımızın sınırlarını kapsayabilecek mi?"**, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,** 5(9), 2006, s.19-27.

Hills, Michael D.: "Kluckhohn and Strodtbeck's values orientation theory.", **Online readings in psychology and culture**, 4(4), 2002, pp.1-14.

Hofstede, Geert: "Cultural dimensions in management and planning" **Asia Pacific Journal Of Management,** 1(2), 1984, pp.81-99.

Hofstede, Geert, Michael H. Bond: "Hofstede's culture dimensions: An independent validation using Rokeach's value survey." **Journal of cross-cultural psychology** 15.4, 1984, pp.417-433.

Holliday, Adrian: "Studying Culture", Ed by, Hua, Z. **Research Methods in Intercultural Communication: A Practical Guide**. New Jersey: John Wiley & Sons., 2016, pp.23-37.

Hua, Zhu: **Exploring intercultural communication: Language in action,** London: Routledge, 2014.

Hua, Zhu: **Research Methods in Intercultural Communication: A Practical Guide.** New Jersey: John Wiley & Sons, 2012.

Hurn, Brian J., Barry Tomalin: **Cross-Cultural Communication Theory and Practice**, London: Palgrave Macmillan, 2013.

Hymes, Dell: "Introduction:Toward Ethnographies of Communication" **American Anthropologist,** 66(6), 1964, pp.1-34.

İleri, Selim: "Benim Romanlarımı Okuyanlar",**Yaşar Kemal'i Anma Etkinliği,** Yaşar Kemal Vakfı Youtube Kanalı, https://www.youtube.com/watch?v=nkPpWLCdaUQ, Erişim: 27 Şubat 2021.

İzgüden, Dilruba, Erdem, Ramazan: "Yüksek-düşük bağlamlı iletişim ile örgütsel muhalefet davranışları arasındaki ilişki: Süleyman Demirel üniversitesi akademik personeli üzerine bir araştırma", **Mehmet Akif Ersoy üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,** Cilt:9 Sayı:22, 2017, s.104-129.

Jackson, Jane: **Ethnography**. New Jersey: John Wiley & Sons, 2015.

Hua, Zhu: "Research Methods in Intercultural Communication: A Practical Guide" Ed.by, Jackson, J. **The Routledge Handbook Of Language And Intercultural Communication.** London: Routledge, 2012, pp. 239-254.

Jenks, Chris: **Culture,** Second Edition. London: Routledge, 2005a.

Jenks, Chris: **Subculture: The fragmentation of the social**. London: Sage Publications, 2005b.

Johnson, Richard: "What is cultural studies, anyway?" **Social text,** (16), 1986, pp.38-80.

Johnson, Richard, Chambers, Deborah, Raghuram, Parvatı, Tincknell, Estella: **The practice of cultural studies**. London: Sage Publications, 2004.

Johnstone, Barbara, William Marcellino: "Dell Hymes and the ethnography of communication.", **The Sage Handbook Of Sociolinguistics,** London: Sage Publications, 2010, pp.57-66.

Jourdan, Christine, Kevin Tuite: **Language, Culture and Society: Key topics in Linguistic Anthropology,** Cambridge:Cambridge University Press, 2006.

Kağıtçıbaşı, Çiğdem, Cemalcılar, Zeynep: **Dünden bugüne insan ve insanlar: sosyal psikolojiye giriş**. Evrim, 2014.

Kaplan, Mehmet: **Kültür ve Dil,** İstanbul: Dergâh Yayınları, 2003.

Karakuzu, Melih, İrgin, Pelin: "High Or Low Context Culture in the EFL Classroom?" **Journal of Educational Sciences Research,** 6, 2016, pp.227-237.

Kartarı, Asker: "Nitel Düşünce ve Etnografi: Etnografik Yönteme Düşünsel Bir Yaklaşım". **Moment Dergi**, 4(1), 2017, s.207-2020.

Kartarı, Asker: **Farklılıklarla Yaşamak: Kültürlerarası İletişim**. Ankara: Ürün Yayınları, 2001.

Keating, Elisabeth: "The Ethnography of Communication", Ed. By, Atkinson, P., Coffey, A., Delamont, S., Lofland, J., & Lofland, L. **Handbook of Ethnography** London: Sage Publications, 2001, s.285-301.

Keleş, Yener: "What intercultural communication barriers do exchange students of Erasmus Program have during their stay in Turkey, Mugla?" **Procedia-Social and Behavioral Sciences,** 70, 2013, pp.1513-1524.

Kemal, Yaşar: **Yağmurcuk Kuşu Kimsecik I,** İstanbul: Yapı kredi Yayınları, 14.baskı, 2020.

Kemal, Yaşar: **Kale Kapısı, Kimsecik II**, İstanbul: Yapı kredi Yayınları, 11.baskı, 2020.

Kemal, Yaşar: **Kanın Sesi, Kimsecik III,** İstanbul: Yapı kredi Yayınları, 11 baskı, 2020.

Kemal, Yaşar: **Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana, Bir Ada Hikayesi I**, 32.baskı, İstanbul: Yapı kredi Yayınları, 2020.

Kemal, Yaşar: **Karıncanın Su İçtiği Bir Ada Hikayesi II**, İstanbul: Yapı kredi Yayınları, 24.baskı, 2020.

Kemal, Yaşar: **Tanyeri Horozları Bir Ada Hikayesi III,** İstanbul: Yapı kredi Yayınları, 23.baskı, 2020.

Kemal, Yaşar: **Çıplak Deniz Çıplak Ada Bir Ada Hikayesi IV,** İstanbul: Yapı kredi Yayınları, 11.baskı, 2020.

Kemal, Yaşar: **Binbir Çiçekli Bahçe,** Yayına Hazırlayan: Alpay Kabacalı, İstanbul: Yapı kredi Yayınları, 5.baskı, 2020a.

Kemal, Yaşar: **Sevmek, Sevinmek, İyi Şeyler Üstüne**, Hazırlayan: Filiz Özdem, İstanbul: Yapı kredi Yayınları, 8.baskı, 2020b.

Kemal, Yaşar: "Bütün Eserleri", **Yaşar Kemal Vakfı Web sitesi, https://yasarkemalvakfi.org/kitaplari/,** Erişim: Aralık 2020.

Livaneli, Zülfü: "Benim Romanlarımı Okuyanlar",**Yaşar Kemal'i Anma Etkinliği,** Yaşar Kemal Vakfı Youtube Kanalı, https://www.youtube.com/watch?v=nkPpWLCdaUQ, Erişim: 27 Şubat 2021.

Kırcı, Mustafa: "İletişim Odaklı Yeni Türk Edebiyatı Derslerinde Metin Okuma Denemesi." **Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,** *14*(14-15), 2003, s.183-195.

Kiesling, Scott F.: "Ethnography of Speaking", Ed.by, Paulston, C. B., Kiesling, S. F., & Rangel, E. S.*The* **Handbook of Intercultural Discourse and Communication**. Malden, Mass.: Wiley-Blackwell, 2012, pp. 77-90.

Kotthoff, Helga, Helen Spencer-Oatey: **Handbook of intercultural communication.** Vol. 7., Berlin: Mouton de Gruyter, 2007.

Köroğlu, Erol: "Yaşar Kemal'in Bir Ada Hikâyesi Dörtlüsünde Eleştirel Tarih, Kolektif Anlatı ve Toplumsal İmgelem" **Monograf,** 3, 2015, s.219-247.

Lecercle, Jean-Jacques: "Raymond Willams" Çev: Şükrü Alpagut, Ed. Jacques Bidet ve Stathis Kouvelakis", **Çağdaş Marksizm için Eleştirel Klavuz**, Yordam Kitap, 2014, s.677-687.

Leeds-Hurwitz, Wendy: "On the relationship of the "Enthnography of speaking" to the "ethnography of communication", **Paper in Linguistics,** 17(1), 1984, pp.7-32.

Lehtonen, Mikko: **The Cultural Analysis of Texts,** London: Sage Publications, 2000.

Liu, Shuang, Zala Volcic, and Cindy Gallois: **Introducing intercultural communication: Global cultures and contexts**. London: Sage Publications,2015.

Longhurst, Brian., Smith, Greg, Bagnall, Gaynor, Crawford, Garry, Ogborn, Miles: **Introducing cultural studies.** London:Taylor & Francis, 2016

Lull, James: **Culture in the Communication Age**. London: Routledge, 2001.

Martin, Judith N., Thomas K. Nakayama: **Intercultural Communication In Contexts**. New York, NY: McGraw-Hill, 2010.

Martin, Judith N., Thomas K. Nakayama, Carbaugh D.: "The History And Development Of The Study Of Intercultural Communication And Applied Linguistics." Ed. By, Jackson, J. **The Routledge Handbook Of Language And Intercultural Communication**. Routledge, pp.17-37, 2012.

McGuigan, Jim: **Cultural Analysis.** London:Sage Publications, 2010.

McKee, Alan: **Textual analysis: A beginner′ s guide.** London:Sage Publications, 2003.

Mengü Seda, Murat. Mengü: "Birmingham Okulu" Ed. By, İnceoğlu, Y. G., & Çomak, N. A. **Metin çözümlemeleri,** İstanbul: Ayrıntı Yayınları**,** 2009, s.343-365.

Migliore, Laura Ann: "Relation between big five personality traits and Hofstede's cultural dimensions.", **Cross Cultural Management: An International Journal,** Vol:18 No:1, 2011, pp.38-54.

Monaghan, Leila: "Perspectives on Intercultural Communication and Discourse."Ed.by, Christina Bratt Paulston, Scott F. Kiesling, Elizabeth S. Rangel, **The handbook of intercultural discourse and communication,** Oxford: Wiley and Blackwell, 2012, s.19-36.

Moran, Boran: **Edebiyat Kuramları ve Eleştiri,** İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.

Moran, Boran: **Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2016.

Murdock, Graham: "Thin Descriptions: Questions of Method in Cultural Analysis" Ed. By, McGuigan, J. **Cultural Methodologies Sage**, 1997, pp. 178-193.

Novinger, Tracy: **Intercultural Communication: A Practical Guide.** Texas: University of Texas Press, 2001.

Oğuz, Hatice Şule: Kültürlerarası iletişim bağlamında sığınmacılık deneyimi: Gaziantep örneği. (Yayınlanmamış doktora tezi), **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2013.

Okmeydan, Selin Bitirim: "Kültürlerarası Iletişim Alanındaki Eğilimler:'Kültürlerarası Iletişim'Başlıklı Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Analizi." **TRT Akademi** 6.10, 2020, s.578-611.

Onural, Ece: "Yaşar Kemal'in Romanlarının Zihniyet, Yapı, Tema ve Anlatım Bakımlarından İncelenmesi." (Yayınlanmamış doktora tezi). **Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2017.

Ökeli, Hande: "Kültürlerarası iletişim bağlamında bir altkültür grubu olan Çerkeslerin hâkim kültürle iletişimi." (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,** 2014.

Önder, Alev: "Bir Ada Hikâyesi'nde Tarih, Kimlik, Bellek." **Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları,** *18*(18), 2017, s. 156-176.

Öztürk, Rukiye Gülay: Representatıon Of Ethnıc Identities In Turkish Advertisements. **French Journal For Media Research** – n° 6/2016 – ISSN 2264-4733, 2016, pp.1-22.

Özüdoğru, Şakir: "Nitel Araştırmanın İletişim Araştırmalarında Rol ve Önemi Üzerine Bir Deneme" **Global Media Journal: Turkish Edition**, 4(8). 2014, s.260-275.

Özyurt, Metin: "Çaycuma bisiklet topluluğu'nun bir altkültür örneği olarak incelenmesi," (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), **Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2019.

Paliçko, Elif: "Bir Deneyim Olarak Edebiyat." **Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi,** *4*(1), 2020, s.16-130.

Patel,Fay, Mingsheng Li, Prahalad Sooknanan: **Intercultural communication: Building a global community**. New Delhi: Sage Publications, 2011.

Paulston, Christina Bratt, Scott F. Kiesling, Elizabeth S. Rangel: **The handbook of intercultural discourse and communication,** Malden: Wiley-Blackwell, 2012.

Peltokorpi, Vesa, Lisbeth Clausen: "Linguistic and cultural barriers to intercultural communication in foreign subsidiaries." **Asian Business & Management** 10.4, 2011, pp. 509-528.

Pillay, Soma, Nirmala Dorasamy: "Linking cultural dimensions with the nature of corruption: An institutional theory perspective." **International Journal of Cross Cultural Management,** 10.3 2010, pp.363-378.

Piller, Ingrid: "Intercultural communication: An overview**." The handbook of intercultural discourse and communication,** Ed.by, Paulston, Christina Bratt, Scott F. Kiesling, and Elizabeth S. Rangel, 2012, pp. 3-18.

Samovar, Larry, Richard, E. Porter: **Intercultural Communication: A reader.** Belmmont: Wadsworth Thomson Learning, 2003.

Sarı, Engin: "Kültürlerarası iletişim: Temeller, gelişmeler, yaklaşımlar," **Folklor/Edebiyat**, x (29), 2004, s.1-31.

Sarı, Engin: "Kültür, Kimlik, Politika: Mardin'de Kültürlerarasılık". **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,** 2007.

Sarı, Engin: **Mardin'de Kültürlerarasılık (Kültür, Kimlik, Politika),** İstanbul: İletişim Yayınları, 2010.

Sarıaslan Satı: "Yaşar Kemal, Orhan Kemal, Kemal Tahir'in 1950-1960 yılları arasındaki köy romanlarında halk kültürü unsurları" (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), **Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,** 2014.

Saukko, Paula: **Doing research in cultural studies: An introduction to classical and new methodological approaches.** Sage, 2003.

Savaş, Zübeyir: "İngiliz altkültür romanında ideoloji ve tüketim kültürü: Otomatik Portakal ve Trainspotting," (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2013.

Saville-Troike, Muriel: **The ethnography of communication: An introduction,** Vol. 14. Oxford: Wiley-Blackwell, 2008.

Schwartz, Shalom H.: "An overview of the Schwartz theory of basic values." **Online readings in Psychology and Culture** 2.1 2012, pp. 2307-0919.

Scollon, R., S. W. Scollon, R. H. Jones: **Intercultural communication: a discourse approach**, New Jersey: Blackwell Publishers Inc, 2001.

Sherzer, Joel: "The ethnography of speaking: A critical appraisal." **Georgetown University Round Table on Languages and Linguistics** 1977, pp.43-57.

Spencer-Oatey, Helen Peter Franklin: **Intercultural interaction: A multidisciplinary approach to intercultural communication**. Springer, 2009.

Spencer-Rodgers, Julie, Timothy McGovern: "Attitudes toward the culturally different: The role of intercultural communication barriers, affective responses, consensual stereotypes, and perceived threat." **International journal of intercultural relations** 26.6 2002, pp. 609-631.

Süzmen Arzu: "Sokak modasının Nişantaşı ve Beşiktaş'ta kültürel çalışmalar bağlamında karşılaştırılması," (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), **İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,** 2019.

Şeker, Aziz: "Yaşar Kemal'in romanlarında sosyal konular," (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), **Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,** 2006.

Şeker, Aziz: "Yaşar Kemal'in romanlarının sosyolojisinde insan sevgisi ve değerinin varoluşsal kaynakları", **Folklor/Edebiyat**, 25.98, 2019, s.371-385.

Tabakçı, Nurullah: "Kültürlerarası iletişim sürecinde alt-kültürde kimliğin oluşumu (Türkiye'deki Karaçay Topluluğu örneği)" (Yayınlanmamış doktora tezi), **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2008.

Teker Sevdiye: "Frankfurt ekolü ve İngiliz kültürel çalışmalar okulunun karşılaştırılmalı bir okunması," (Yayınlanmamış yüksek

lisans tezi), **İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,** 2018.

Tharaud, Charles Barry: **Çukurova Yaşar Kemal edebiyatının temelleri.** Çev: T. Çulhaoğlu, İstanbul: Yapı Kredi, 2017.

Thrift, Nigel: "Literature, the production of culture and the politics of place." **Antipode** 15.1, 1983, pp.12-24.

Ting-Toomey, Stella, Leeva C. Chung: **Understanding Intercultural Communication,** Oxford University Press, 2012.

Ting-Toomey, Stella: **Communicating Across Cultures**, New York: Guilford Publications, 1999.

Tracy, Sarah J.: **Qualitative research methods: Collecting evidence, crafting analysis, communicating impact**., Oxford: John Wiley & Sons, 2012.

Turner, Graeme: **İngiliz Kültürel Çalışmaları.** Çev:Özçetin, D. ve Özçetin B., Ankara: Heretik Yayıncılık, 2016.

Türkdoğan, Orhan: **Etnik sosyoloji: Türk etnik sosyolojisi**. İstanbul: Timaş Yayınları, 1997.

Türkoğlu, Nurçay: **İletişim Bilimlerinden Kültürel Çalışmalara Toplumsal İletişim Tanımlar. Kavramlar, Tartışmalar**, İstanbul: Babil Yayınları, 2004.

Ulusoy, Hande Ökeli: "Kültürlerarasılık, çokkültürlülük ve etnisite: Eskişehir'deki Çerkeslerin kültürlerarası iletişim

pratikleri.” **Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi,** 27, 2017, s. 165-181.

Vanderstoep, Scott W., Deidre D. Johnson: **Research methods for everyday life: Blending qualitative and quantitative approaches**. Vol. 32. Oxford: John Wiley & Sons, 2008.

Walton, David: **Introducing Cultural Studies: Learning Through Practice**. London: Sage Publications, 2008.

White, Mimi, James Schwoch: **Questions of method in cultural studies**. Oxford: Wiley-Blackwell, 2006.

Whitehouse, Ruth Margaret.: The representation of ethnic minorities in twentieth century Turkish fiction, PhD Thesis. **SOAS University of London.SOAS University of London,** 2001.

Williams Raymond: **Kültür.** Çev: Suavi Aydın, Ankara: İmge Yayınları, 1993.

Williams Raymond: **The Long Revolution.** London:Penguin Books, 1961.

Williams Raymond: **Kültür ve Toplum,** Çev:Uygur Kocabaşoğlu, İstanbul: İletişim Yayınları, 2017.

Würtz, Elizabeth: "Intercultural communication on web sites: A cross-cultural analysis of web sites from high-context cultures and low-context cultures." **Journal of computer-mediated communication**, 11.1, 2005, pp. 274-299.

Yaktıl Oğuz, Görsel: “Kültürlerarası İletişimde Engeller: Bir Örnek Çözümleme: Savulun Battal Gazi Geliyor.” **Kurgu**, 2002, 19(1), s. 24-32.

Yaman, Ömer Miraç: “Gençlerin toplumsal davranış ve yönelimleri: İstanbul'da 'apaçi' altkültür grupları üzerine nitel bir çalışma,” (Yayınlanmamış doktora tezi), **Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,** 2012.

Yanık, Celalettin: "Etnisite, kimlik ve milliyetçilik kavramlarının sosyolojik analizi." **Kaygı. Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi,** 20, 2013, s. 225-237.

Yanık, Elif: “Yaşar Kemal'in İnce Memed, Demirciler Çarşısı Cinayeti, Yusufcuk Yusuf adlı romanlarında 'Toplumcu gerçekçilik'” (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, **Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2016.

Yemenici, Alev: "Söylem Çözümlemesinde Üç Temel Yaklaşım ve Kültürlerarası İletişimde Söylem Çözümlemesinin Önemi." **Dilbilim Araştırmaları Dergisi**, 6, 1995, s. 152-166.

Yurdakul Şefika: “İngiliz kültürel çalışmalar perspektifinden işçi sınıf kültürünün direnme alanı olarak alternatif medya sendika.org örneği,” (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,** 2016.